

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 08189740 1

*29E

Rm

Nos 4

BLIOTHECA INDICA;
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED UNDER THE PATRONAGE OF THE
Hon. Court of Directors of the East India Company,
AND THE SUPERINTENDENCE OF THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

Nos. 47, 48, 80.

CHAITANYA-CHANDRODAYA,

OR

THE INCARNATION OF CHAITANYA; A DRAMA, IN TEN ACTS,

BY KAVIKARNAPURA.

WITH A COMMENTARY EXPLANATORY OF THE

PRĀKRITA PASSAGES,

BY VISWANÁTHA S'ÁSTRĪ.

EDITED BY RĀJENDRALĀL MITTRA.

CALCUTTA:

PRINTED BY J. THOMAS, AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

CIRCULAR ROAD,

1854.

P

ᠠᠨᠠᠭ ᠠᠨᠠᠭ
ᠠᠨᠠᠭ ᠠᠨᠠᠭ
ᠠᠨᠠᠭ ᠠᠨᠠᠭ

INTRODUCTION.

ABOUT the time when Luther was engaged in reforming the Church of Christ in Europe, a Bráhmaṇ in Bengal employed himself in a similar mission with regard to the religion of the Hindus. The European reformer exerted his head and heart to cleanse the Church of the manifold corruptions which ages of papal supremacy and priestcraft had engrafted on the simple doctrines of the Bible, while his Bengal contemporary laboured assiduously to revive the neglected theosophy of the Bhágavat. The one inculcated the doctrine of justification by faith alone, and the other the mystery of Bhaktí. But the course of the two reformers did not run parallel. The monk of Wittenburg commenced and ended a reformer, and his life was devoted most successfully to the redemption of Europe from the thralldom of priestcraft, while the speculative Bráhmaṇ early retired from the busy scenes and cares of life to meditate in ascetic seclusion on divine love and mercy, and his ardent exertions to break through the trammels of caste and the despotic influence of the Indian hierarchy served but to create a system of gloomy mysticism.

This system is called by its followers the doctrine of *Bhakti-márga* or the "translation of faith." It owes its origin to a disposition for metaphysical enquiry operating upon a very ardent and enthusiastic temperament—to a conflict of doubt and uncertainty resulting from a longing of the mind to penetrate deeper into those mysterious secrets, the nature and the attributes of the Deity, which have often employed, but uniformly baffled, human comprehension; and as the result of such a cause, traces of it may be found in some shape or other in every religion of

the world. The ancient schools of Greece¹ afford abundant evidence of its predominance in the days of Socrates and Plato, and the theories of the modern philosophers of Europe are not exempt from its mystic tinge. In the Bible many passages occur which would afford as good instances of mystic devotion as any to be met with in the pastorals of Jayadeva or the poems of Rupa Goswámí. But the closest resemblance to the system is borne by the visionary and delusive doctrine of the Sufis. Sir William Jones was the first who noticed this analogy, in his admirable essay on the mystic poetry of the Persians and Hindus, but little has been done since to throw light on the subject. It may not be uninteresting, therefore, to place, in juxtaposition, the most salient points of the two systems.

Both the Sufi and the Bhakta alike yearn for communion with a beneficent creator, and assume an ardent and enthusiastic love for him to be the only means through which that union is to be effected. The one is as thorough an optimist as the other. The Sufi represents himself as entirely devoted to the search of truth, and perfectly independent of the ordinances of the canonical law; so doth the Bhakta. A blind submission to the opinions of the Khalifá is a peculiar characteristic of Sufiism. Its followers "are invited to embark in a sea of doubt under the guidance of a sacred teacher, whom they are required to deem superior to all other mortals, and worthy of a holy confidence that borders upon adoration." With the Bhakta the case is still more impressive. "Of all obligations," says Professor Wilson,* "the *Guru Pádásraya*, or servile veneration of the spiritual teacher, is the most important and compulsory, the members of this sect not only are required to deliver up themselves and every thing valuable to the disposal of the Guru, they are not only to entertain full belief of the usual Vaishnava tenet, which identifies the votary, the teacher and the god, but they are to look upon the Guru as one and the present deity, as possessed of more authority even than the deity, and as one whose favour

* Hindu Sects, page 103.

is more to be courted and whose anger is more to be deprecated, than even that of Krishna himself."

The Sufi knows no distinction of caste, nor does the Bhakta. Chaitanya freely admitted Mongols and Patans within the pale of his sect, and invested them with a sanctity which few even of his Bráhmaṇ followers could venture to assume. "A total disengagement of the mind from all temporal concerns and worldly pursuits," is insisted upon as a *sine qua non* both by the Sufi and the Bhakta, and none can assume the *Khirká* or the *Kanthá* without first submitting to this primary condition. Fasts and penances are alike despised by both, and yet both pass their lives in one eternal round of privations. They are voluptuaries in thought and expression, and allegories and love songs and ghazals figure prominently in all their writings. Concerts, both vocal and instrumental, are their special favourites. Chaitanya repeatedly insists upon the miraculous effect of *Saṅkirtana* in training the mind for divine communion, and devoted much of his time to religious singing and dancing. Fainting in ecstatic devotion is another peculiar characteristic common to the two sects, and innumerable instances are on record of Chaitanya, Munsoor Helaj and their followers' swooning away in fits of religious enthusiasm. Nor is this peculiarity confined to the great teachers alone, even neophytes of very moderate pretensions, lay claim to this mark of sanctity.

The Bhaktas believe that in order to the attainment of supreme beatitude, they must pass through five stages or states of probation. The first of these is called *Sánta* or quietism, or a state of calm contemplation of the deity. The second is *Dásya* or servitude, which in a more active state leads on to the third or *Sákhya* or friendship, and that in its turn to the fourth or *Bátsalya* (filial affection,) and lastly to *Mádhurya* or love, when the devotee, rising above all idea of divinity, entertains the same ardent attachment for the deity which a human lover feels for the object of his love or "what the milkmaids of Brindávan entertained for their charming Krishna."

With the Sufi the gradation is similar, but not identical.* He has only four states of probation. With him the first is *Násút* or humanity, in which the disciple subjecting himself to the canons of his faith, attempts to purify his soul by the practice of religion. It may be compared to the *Dásya* of the Bhakta. The second is *Jabrut* when, by religious exercises in the preceding stage, the devotee attains power to abandon the observances of religious forms and ceremonies, as he now exchanges, to use their own phrase, "practical for spiritual worship." Its relation to the third stage of the Bhaktas, our Indian Sufis, when they, rising above the ordinances of the Smriti, profess themselves to be the friends of the deity, is evident. The next is a state of knowledge (*Araf*) of which extreme sanctity is the peculiar characteristic. It has its counterpart in the *Sánta* of the Vaisnavas. The last state of Sufi excellence is *Wasil* or *union* with the deity, and in this the Sufis apparently differ from the Bhaktas. The former, adopting the doctrine of the modern Vedántins, believe the supreme cause of all to bear the same relation to the human soul which the sun does to its rays; that like unto the solar rays, emanations from the divine soul are continually darted forth and re-absorbed, and that this absorption to the primary essence is the great end and object of their religion. They hold that when in the state of *wasil*, a Sufi saint has thoroughly understood the relation of his own self to the divinity, he might with propriety proclaim of himself, "I am the truth" [*An ul haq*], just in the same way that the Vedantins do the Vedic dogma of *Sohamashmi*, "I am he;" "*Aham Brahma*;" "I am Brahma," and the like. While the latter maintain that the human soul is distinct and radically different from the Divine one, although possessing in some measure its nature, both being uncreate and eternal, and that a state of fellowship with the deity in one eternal round of divine felicity, is the highest reward of their religion.

* See Capt. Graham's paper on the Sufis in Vol. I of the Transactions of the Literary Society of Bombay, to which we are indebted for much of what is written above of these pantheistic visionaries.

This difference, however, is more nominal than real; for notwithstanding their belief in the doctrine which maintains the identity of the divine and the human soul, the Sufis are very uncertain as to the exact nature of the union they so impassionately long for. One of the greatest saints of this order, whose mystic poetry is held in the highest veneration, Mowláná Jelál-ud-dín Rumi, has a verse which entirely scouts the idea of actual absorption into the deity. He writes:—

“Now, mystic Lovers! with strange delight,
To heavenly mansions wing your rapturous flight;
Tread, of yon halls august, the marble floor,
Behold the ETERNAL FAIR, and face to face adore.”

The history of Sufism is involved in obscurity; nothing is known of the first promulgators of the system and of its subsequent progress till the time of Sheikh Mohiuddín Áli, who in the middle of the 11th century published his “*Fatúhát e Mákki*” and “*Fasús ul Húkám*,” which have ever since been reckoned as the text books of the sect. *Allah o bas*, “God and nothing else” is a favourite dogma of the Sufis, and they ascribe it to Abu Saïd Abul Khair who lived about nine hundred years ago. Some of them maintain that Mahommed was the first promulgator of their religion, and was himself a Sufi of the highest order. That the Prophet of Mecca was greatly aided in the dissemination of his religion by a body of ardent enthusiasts, there can be no doubt, and that he inculcated many pantheistic dogmas admits of proof, but whether they owe their paternity to him or to a foreign source, and how far they assimilate to the doctrine of the modern Sufis, are problems which must await further research for their solution.

Of the doctrine of Bhaktí the earliest record is the Bhagavad Gitá in which Krishna maintains the superiority of Faith over Knowledge, as a means of salvation. From the Gitá it is to be traced to the Sri Bhágavat, where it appears in a high state of development and ready to supersede the doctrines of the Vedas and the Darsanas. But it does not appear that on its promulga-

tion in the Purána, it had had any great effect on the established religion of the country. Hermits and sages, in their monastic seclusion, occasionally indulged in its mystic reveries, but the great body of the Hindus still adhered to the ancient faith. Jayadeva in the 8th century embodied, it in his exquisite pastoral on the loves of Krishna and Rádhá, and seven hundred years after him, Chaitanya first inculcated it as a system of practical religion in supercession of all established forms of worship. The success which attended his exertions was great. Within a few short years, thousands hailed him with divine honors, and embraced his doctrine with enthusiasm.

Chaitanya devoted all his time to pilgrimages, preachings and meditations, and never thought of committing his opinions to writing; his disciples, however, have made ample amends for this omission on his part. Their writings have invested with a halo the religion of their tutor. The works of Rupa Goswámí, of Jivá Goswámí, of Sanátana and of Kavikarnapura have established a new era in the annals of Sanskrita literature, and their influence have, within three centuries, secured for the religion of Chaitanya upwards of sixteen millions of converts.

Rupa is the author of about a dozen different works, including a drama, several mystic poems of great merit, a collection of hymns, and an abridgment of the Bhágavat. To Jiva is due the credit of investing the simple doctrines of Chaitanya with the metaphysics of the Vedánta. The duties and obligations of the Bhaktas were systematized by Sanátana, while Krishnadása, Kavikarnapura and others have, with more than Boswellian assiduity, recorded the lives of their teacher and his principal companions.

Kavikarnapura was born in the year A. C. 1524. His father, a Vaidya of Káncrápára in the Hooghly district, was a man of great influence, and had early ingratiated himself in the favour of Chaitanya, by his exertions in securing proselytes, and by inviting pilgrims from all parts of Bengal to the car

festival of Jagannátha. He established an image of Krishna-rájáji in his native town, which still continues to be the resort of large numbers of pilgrims from the neighbouring districts.

Of the life of Kavikarṇapūra little seems to be known, although as a Sanskrita author of great eminence, his name is familiar with the Vaishnavas. His earliest work is the *Alaṅkāra Kaustubha*, a treatise on rhetoric, the principles of which he was destined to illustrate with remarkable success in his after years. His next essay in the field of Sanskrita literature was a poem on the life of Chaitanya, but his reputation as a writer, however, was not established until after the publication of the *A'nanda-Vrindāvana Champu*, which for richness of style and beauty of imagery claims the highest praise. It is written in a species of poetical prose of which Macpherson's Ossian may be quoted as an example. Its subject is the life of Krishna as narrated in the 10th book of the Bhāgavat.

Subsequent to the Champu, Kavikarṇapūra published the *Krishna-ganoddessa-dipikā*, the *Gour-ganoddessa-dipikā* and the *Chaitanya Chandrodaya*. The last is a historical drama in 10 acts, and was first represented at the sandal festival of Jagannátha, in the court of Rájá Pratáparudra, king of Cuttack. It belongs to the class technically termed *Nátaka*, and in its name and plot is an imitation of the *Probodha Chandrodaya*, of Kesava Misra. The subject is taken from the Karchá of Rupa Goswámí, which describes in tedious detail even the most trifling incidents in the life of Chaitanya. It may be easily supposed that the biography of a hermit unconnected with the world furnishes scanty materials for a ten act play, and accordingly the Chaitanya Chandrodaya is made up of too many dialogues that lead to nothing, and is peculiarly deficient in unity of action. A profusion of alliterations and a gorgeously ornate style are also amongst its faults, which considerably detract from its merits as an acting drama—for it would, no doubt, fail, in performance, to master the sympathy of a large and promiscuous audience; as the result of reflected—not of immediate—

inspiration, it wants that original energy that can alone move a popular concourse. But regarded as an ideal drama—a series of tableaux vivans presenting faithful portraitures of the adored object of a large body of enthusiasts—of one who was not so much a person as a personified principle,—the work will always command the esteem of the lovers of literary worth. Nor is this at all inconsistent. We have evidence enough in English literature that a work of dramatic power is, independently of theatrical aids, a sufficient basis for literary distinction. The unacted dramas of Byron and others, have as deeply penetrated the circle of the educated and intelligent, as if they had attained the ultimate and gratifying result of theatrical representation.

Kavikarnapura attempts to delineate the life of a speculative philosopher—of one whose sole aim was to abstract himself from all carnal enjoyments and to pass a life of pure spirituality—of an antipode of Falstaff. Shakspeare paints the latter as a strong active intellect, lost in sensuality, and embodied in gross and corpulent fleshiness—"a huge mass of animal enjoyment and corporeal appetite;" while the sketch of the former is that of quiet spiritual being enthusiastically in love with his creator, and immersed in intellectual ecstasy, whose abstraction from all animal pleasures gives to the emaciated remnant of his body an airy lightness, and makes it seem more a shadow than a reality.

The *Dramatis Personæ* of the play are :—

MEN.

Chaitanya.—Saint of Nuddea.

Advaitya.—An early associate and friend of the former.

Sanātana,
Rupa. } Ministers of Hossein Shah, king of Bengal.

Pratáparudra.—King of Cuttack.

Sárvabhoma.—His Pandita.

Chandanes'wara.—Son of the above.

Rámánanda.—A Káëstha of Púrí.

Swarupadámódara,
Viswarupa,
Haridása,
Suklámbara,
Várinátha,
Gadádharma,
Gaṅgádása,
Purís'wara,
S'ríkāṇṭha.
Mukunda,
Vásudeva,
Jagadánanda,
Brahmánanda Bháratí,
Murári,
Viswambhara,
Gopínátha,
Tulasí Misra,
Nárada.—A saint.

} Disciples of Chaitanya.

Kás'í Misra.—A bráhmaṇ of Cuttack.

Malla Bhaṭṭa.—A Paṇḍita from the king of Kaṛṇátaka.

Ratnákara.—A personation of the ocean.

Vairágya.—Ditto of Dispassion.

Kalí.—Ditto of Immorality.

Adharma.—Ditto of Vice.

WOMEN.

Sachí.—Mother of Chaitanya.

Maitrí Deví.—A personation of Friendship.

Prema Bhaktí.—Ditto of Faith.

Gangá.—Ditto of the River Ganges.

The wife of Pratáparudra.

Brahmaṇs, attendants, door-keepers, maids, foreigners, fairies, Manager, Actor, Interpreter, soldiers, &c. &c.

After the usual benediction and prologue, the drama opens with a conversation between the stage manager and his companion, in which the subject of the work is introduced to the

audience. As it contains an outline of the nature of Bhakti, we give it entire.

(Scene—a plain before the temple of Jagannátha at Purí.)

ACTOR.—Sir, who are these people assembled here?

MANAGER.—The followers of Krishna Chaitanya.

ACT.—And who is this Chaitanya?

MANAG.—My good fellow, you seem as if you were as yet an unborn babe, since you happen not even to have heard the name of the great lord. Listen :

A wonderful tree, called Chaitanya, has appeared in this earth. Its root is the illustrious Yati Mádhhabendra Purí, Aditya is its germ, the renowned Abadhuta* is its trunk, and Vakrésvara and others of overflowing faith† form its main branches; its expansion is Sarupa, the exercise of faith forms its flower, and its fruit is sincere love for the Deity; its point has penetrated far above the felicitous regions of Brahmá; whereon a brace of playful birds called Rádhá and Krishna,‡ which know no difference of feeling, have found a roosting-place; its shade is a sovereign relief for the fatigues to which the way-farers of this earth are doomed; it is the source whence the desires of the faithful are obtained.

ACT.—And what is the use of this incarnation, my learned Sir?

MANAGER.—Listen. Learned sophists, led by the planet of their own ardent theories, believing in the ancient dogma that absorption in a Brahma without attribute and without end, is the greatest good, and meditation on the Divine Unit is the means of attaining that treasure, do not feel the great truth that the great lord S'ri Krishna is Brahma, that he is an

* Alias Nityánanda.

† Lit. of juicy body, रसमयशरीरः, full of the humour of love, a double entendre.

‡ Rádhá literally means "adoration;" राध साध संविद्धौ । and Krishna "true happiness;" they go hand in hand and cannot be separated.

कृष्णस्य सत्त्वार्थो न स विद्वत्तिवाचकः ।

विष्णुः सङ्गावयोमात्रं कृष्णो भवति सात्वतः ।

Mahábhárata; Udyoga Parva.

incarnation of truth, intelligence and felicity, that he possesseth divine attributes, is ever playful, and the most beautiful, and that his worship, eulogized by sages Sanandana and others, and no where reviled, is the highest object of human ambition. Nor do they know that the means of obtaining him is Bhakhtiyoga or devotion, of which the recitation of his name is the chief, and that these are the great secrets of the S'ástras. To disclose the same unto mankind has this incarnation of intelligence [Chaitanya], assuming the form of Chaitanya, made himself manifest.

ACT.—Has this Hari published any work explanatory of his principles?

MANAGER.—Though it is well known that the Almighty is the author of the Vedas, yet the performances of the Omniscient are not defined by time, space or agent.

ACT.—Why then do not all mankind embrace his doctrine?

MANAGER.—How can men with different desires all betake to the same super-eminent path? Their dispositions impelled by their wishes create a variety of opinions.

ACT.—Your Bhakhtiyoga or exercise of devotion, which, you say, was unknown to the authors of our S'ástras, produces a wonderful knowledge the result of which is absorption into the deity, the same which the professors of the S'ástras inculcate, where lies then the difference?

MANAGER.—From the text which says:—"The recitation of the name of the Loved One* produces an enamouration and an earnestness which makes him, who adopts this religion, to laugh, and cry, and scream, and sing, and dance like a mad man," it is evident that the Bhaktiyoga of which singing the name of the lord is a component, produces a peculiar attachment which passes on to an excessive fellow-feeling. It is also said, "such truthful beings† perceive me to be of pleasing and of benignly smiling—of gratifying and excessively beautiful—forms, with rosy eyes, and talk to me in sweet soothing words. Devotion by the aid of those charming forms and in-

* The Deity.

† Bhaktas.

audience. As it contains an outline of the nature of Bhaktí, we give it entire.

(Scene—a plain before the temple of Jagannátha at Purí.)

ACTOR.—Sir, who are these people assembled here?

MANAGER.—The followers of Krishna Chaitanya.

ACT.—And who is this Chaitanya?

MANAG.—My good fellow, you seem as if you were as yet an unborn babe, since you happen not even to have heard the name of the great lord. Listen :

A wonderful tree, called Chaitanya, has appeared in this earth. Its root is the illustrious Yati Mádhhabendra Purí, Aditya is its germ, the renowned Abadhuta* is its trunk, and Vakrésvara and others of overflowing faith† form its main branches; its expansion is Sarupa, the exercise of faith forms its flower, and its fruit is sincere love for the Deity; its point has penetrated far above the felicitous regions of Brahmá; whereon a brace of playful birds called Rádhá and Krishna,† which know no difference of feeling, have found a roosting-place; its shade is a sovereign relief for the fatigues to which the way-farers of this earth are doomed; it is the source whence the desires of the faithful are obtained.

ACT.—And what is the use of this incarnation, my learned Sir?

MANAGER.—Listen. Learned sophists, led by the planet of their own ardent theories, believing in the ancient dogma that absorption in a Brahma without attribute and without end, is the greatest good, and meditation on the Divine Unit is the means of attaining that treasure, do not feel the great truth that the great lord S'ri Krishna is Brahma, that he is an

* Alias Nityánanda.

† Lit. of juicy body, रसमयशरीरः, full of the humour of love, a double entendre.

‡ Rádhá literally means "adoration;" राध साध संसिद्धौ । and Krishna "true happiness;" they go hand in hand and cannot be separated.

कृपिणस्य सत्त्वार्थो नय विहृतिवाचकः ।

विष्णु सङ्गावयोगाच्च कृष्णो भवति सात्वतः ।

Mahábhárata; Udyoga Parva.

incarnation of truth, intelligence and felicity, that he possesseth divine attributes, is ever playful, and the most beautiful, and that his worship, eulogized by sages Sanandana and others, and no where reviled, is the highest object of human ambition. Nor do they know that the means of obtaining him is Bhakhtiyoga or devotion, of which the recitation of his name is the chief, and that these are the great secrets of the S'ástras. To disclose the same unto mankind has this incarnation of intelligence [Chaitanya], assuming the form of Chaitanya, made himself manifest.

ACT.—Has this Hari published any work explanatory of his principles?

MANAGER.—Though it is well known that the Almighty is the author of the Vedas, yet the performances of the Omniscient are not defined by time, space or agent.

ACT.—Why then do not all mankind embrace his doctrine?

MANAGER.—How can men with different desires all betake to the same super-eminent path? Their dispositions impelled by their wishes create a variety of opinions.

ACT.—Your Bhakhtiyoga or exercise of devotion, which, you say, was unknown to the authors of our S'ástras, produces a wonderful knowledge the result of which is absorption into the deity, the same which the professors of the S'ástras inculcate, where lies then the difference?

MANAGER.—From the text which says:—"The recitation of the name of the Loved One* produces an enamouration and an earnestness which makes him, who adopts this religion, to laugh, and cry, and scream, and sing, and dance like a mad man," it is evident that the Bhaktiyoga of which singing the name of the lord is a component, produces a peculiar attachment which passes on to an excessive fellow-feeling. It is also said, "such truthful beings† perceive me to be of pleasing and of benignly smiling—of gratifying and excessively beautiful—forms, with rosy eyes, and talk to me in sweet soothing words. Devotion by the aid of those charming forms and in-

* The Deity.

† Bhaktas.

nocently playful and smiling glances and pleasing speech, robs them of their mind and soul, and leads them on unto salvation, against their will."* From which you see that salvation is a state of fellowship with the Deity and not absorption; therefore has the venerable Kapila said: "devotion is superior to sanctification;" and hence, is the singing of the name of the lord, in the Kali Yuga, no secondary means towards the attainment of the great object of human existence, and the source of heavenly love.

ACT.—Sir, your words are most wonderful. The S'ástras ordain that the name of the Lord leads to absorption and you maintain the contrary. We have heard, "by reciting the name of Náráyana the dying Ajámila obtained *mukti*."

MANAGER (*smiling*).—Mukti here means fellowship, for in that very place it is said: "He immediately assumed the shape of the companions of the deity." This doctrine of Krishṇa Chaitanya overthrows all others. All righteous men adopt this doctrine. Even Kali himself is blessed by this incarnation.

ACT.—How so? Has not Kali been reviled thus:

"In the Iron age, O king, men, becoming of heretical and divided opinions, worship not the great Lord of the Universe, the Almighty Achyuta, on whose lotus feet bow down the lords of the three regions."

MANAGER.—That refers to some other Kali in which there has been no incarnation of Krishṇa. Otherwise,

"In mercy to those faithful beings who will be born in the Kali Yuga, He displayed his holy career, which assuages pain and grief and dissolves darkness.

"O king, in the Kali Yuga mankind will be the followers of Náráyana; men of the Satya and other ages will long to be born in the Kali Yuga."

And such other verses, prophecying the incarnation of Chaitanya, would be inconsistent.

* तेदर्शनोपायवैवदारविलासहासेचितवामस्तैः ।
उताग्रनो उतप्राग्वां भक्तिरभिस्तो गतिसन्धीं प्रयुक्ते ॥

Bhāgavat.

ACT.—Can not Kali frustrate the wishes of those aspirants?

MANAGER.—Can that moon, which is daily wasting, obstruct the light of the heavenly luminaries during the wane?*

(*Behind the scene.*) Who is it that reviling me, turns up to the moon?

MANAGER.—(*Looking carefully around.*) Behold, my good Sir, just while we are speaking, here comes he, a monster of wrath and a stranger to mercy, having his favourite companion Adharma by his side: we had better now retire.—

EXIT.

Káli (Immorality) and Adharma (Vice) next enter the stage, and in a protracted conversation narrate the history of Chaitanya from his birth to the time when he adopted the life of an ascetic, including an account of the miraculous manner in which he converted Jagāi and Mádhāi, two of his most inveterate opponents, to his doctrine. In the third scene the followers of the Nadiá Saint publicly invest him with the rights of a divine tutor, and a very miscellaneous conversation then follows on his miracles and his precepts.

The second Act opens with a dialogue, between Bhaktí and Bairágya, on the errors and imperfections of the different Indian systems of religion and on the excellence of faith as a means of salvation, in course of which the former points out how Chaitanya exerted his utmost to break through the thralldom of caste, how he admitted Mahomedans into his sect, how he metamorphosed himself into various shapes for the gratification of his followers, how he cured a leper by his touch, and afforded a variety of other proofs of his divine mission. Chaitanya next appears and displays his super-human power by manifesting himself in the mind of his friend Adwaita in the form of Krishna.

In the third Act Maitrí and Premabhaktí describe the na-

* This verse is a *double entendre* and might be translated as under, hence its applicability. "The source of evil daily decreases by them who are followers of Krishna. How can it frustrate those who have obtained the protection of Vishnu's feet?"

ture and course of Bhaktí, and allude to a theatrical exhibition in the house of one A'chárya Ratna in which Chaitanya took a part; the scene then shifts to the house of the Acharya, where they observe the play in which Chaitanya enacts the part of Infant Krishna claiming the right of being worshipped as the Lord of the Gopas, by the milk maids of Brindávana.

The fourth Act describes the circumstances which attended his adoption of the life of a hermit, the fifth and the sixth his progress from Nadiá to Jagannáth, including a variety of incidents illustrative of the benign influence of his religion. The seventh, eighth and ninth acts record his sayings and doings, during his peregrinations in the Dekkan, Bengal, Benares, Allahabad, and Brindávana, his reception in those places, his preachings and the conversion by him of Rupa and Sanátana, ministers of Hossein Shah, king of Bengal; the tenth Act closes the play by reuniting Chaitanya with his favourite disciples in Jagannátha. In some MSS. an epilogue follows which states the date of the work to be S'aka 1494= 1573 A. C.

The work is scarce in Calcutta. I could obtain the use of only three MSS. in carrying the following pages through the press. Of these one belongs to the Library of the Asiatic Society (No. 29, *Sanskrita Catalogue*) and the other two to private collections. They are all of very modern date and written in the Bengali character. Their correctness, however, has been acknowledged by several distinguished Sanskrita scholars whom I have had occasion to consult.

Of the principles inculcated in the Chaitanya Chandrodaya, which is generally acknowledged to be an excellent specimen of the Bhaktí literature of the Hindus, we need say nothing further. The reader will have been enabled, by the preceding remarks, and still more by our extract, to form a judgment of the mystic doctrine. He will perceive that, although the discordant materials of the Puráṇas have been put together with much skill in order to produce a system that should unite in one body, the metaphysical refinement of the Vedánta with the idolatries of

medixval Hinduism, it does not propose to itself the highest objects of social improvement—that it is more calculated to produce a “hypertrophy of the religious feelings,” than a healthy heart-felt veneration for the great Father of the universe—that it is more suited to the temper of lazy monks than the requirements of honest citizens. He will discover, also that Sufiism is the result of the same process of thinking and of the same state of the religious feelings, which are the causes of Bhaktiism, and bears to it a family likeness, such as would afford strong *primâ facie* evidence of its Indian origin. Sir William Jones was led, from a study of its peculiar characters, to attribute its paternity to Vaishnavism; Capt. Graham traces it to the pantheism of the Sâṅkhya, and Malcolm and others have pointed out its resemblance to the doctrine of the later Vedântins. While others again regard it as “a disease of the mind, which attacks every nation as soon as it has passed the meridian of its grandeur,”* and deny its Brahmanic parentage. We do not intend, however, to enter here into a discussion of the question, for at present, we think, there is scarcely data sufficiently explicit and harmonious in their evidence to afford a satisfactory solution.

Soorah, 18th May, 1854.

* Sprenger's *Istallâhât Sufiâ*, p. 1.

चैतन्यचन्द्रोदय-

नाम नाटकम्

कविकर्णपूर-पुरोदासोभयनाम-कविना
विरचितम्

श्रीविश्वनाथशास्त्रिरचितप्राकृतटीकासहितम्

श्रीराजेन्द्रशास्त्रिमित्रेण सुविविध

१८१२ संवत्सरे

कलिकाताण्ड-महाजनपदे वासिष्ठमित्रनामयन्त्रालये
मुद्रितमभूत् ॥

चैतन्यचन्द्रोदय-

नाटकम् ।

प्रथमाङ्कः ।

प्रस्तावना ।

गान्दी ।

निधिषु कुमुदपद्मशङ्खमुख्ये-
ष्वरुचिकरो नवभक्तिचन्द्रकान्तैः ।
विरचितकलिकोकशोकशङ्ख-
विषयतमांसि दिनस्तु गौरचन्द्रः ॥

गान्धर्वो द्रव्यधारः । अलमतिप्रसङ्गेन ॥ भो भो अद्याहं
रत्नाकरवेला-कन्दलित-दलित-कज्जलोज्ज्वलमहानीलमणि-
कन्दलस्य नीलगिरि-दरी-दरीदृश्यमान-घनदलमाल-तमा-
लतरु-कडम्बस्य गभीरतर-कोटर-महाऽवट-वट-निकट-प्रकट-
प्रमदमातङ्गस्य भगवतः श्रीपुरुषोत्तमस्य गुण्डिचायात्रायां स-
कल-दिग्विदिग्विहारि-हारि-नरनिकर-मुखर-मुख-रममाण-
जयध्वनि-ध्वनित-जगदण्डभाण्डकुहरे प्रमोद-मोदमान-मा-
नस-रसाऽविभक्त-भक्तजन-जनितभगवत्कीर्तन-कुतूहल-हल-
हलास्वान-स्वानन्दित-दिग्बधूनिकरे सविमर्ह-मर्हल-साहचर्य-
लम्पट-पट-महापण-पणवस्त्र-स्त्रनस्प-ढक्का-ढक्कार-गभीर-
भेरी-भाङ्कति-दुन्दुभि-दुङ्कार-कारणान्यग्रहग्रहनिरवधि-वधि-

रायमाण-जननिकरे कचन समये सेवाधिकारितयाऽरतया
समुपसीदता सीदता च भगवत्-कृष्णचैतन्य-तन्यमान-तिरो-
भाव-भाव-भा-भावित-मानसाऽरूपा परूषाऽऽपद्दशवशादशात-
शात वैमुख्येन मुख्येन हेतुना तथाविधेऽपि परमानन्दे मानं
देयमपि न कुर्वता वताऽवनिमृताऽनिमृताऽभिलाषेण गजप-
तिना प्रतापरुद्रेणाऽऽदिष्टोऽस्मि । यथा । चंदो चारणाचार्य्य ।

सोऽयं नीलगिरीश्वरः स विभवो यात्रा च सा गुण्डिचा
ते ते दिव्विदिगागताः सुकृतिनस्तास्ता दिदृक्षार्त्तयः ।

आरामाश्च त एव नन्दनवनश्रीणां तिरस्कारिणः

सर्वाण्येव मद्याप्रभुं वत विना शून्यानि मन्यामहे ॥

तदिदानीं प्रेम-सौभगवतो भगवतो यतीन्द्रस्य तस्यैव गुण-
परिमलोद्गार-सारेण रसारेण केनापि प्रयोगेण शुभवता भव-
ताऽहमानन्दनीयः । यतः

प्रियस्य साक्षादवलोकजन्यां

बाधां विसोढं न हि कोऽप्युपायः ।

सुहृद्भिरुक्तादयवाऽभिनीता-

इते तदीयाङ्गुणसम्प्रयोगात् ॥

इति तदवश्यमत्र यतनीयम् । चित्रचैतत्

निर्धूमोऽप्यनुमीयते प्रतिदिशं यस्य प्रतापानलः

साधूनां सुखदो विपक्षशलभव्यूहस्य दाहोद्गुरः ।

प्रागेव स्फुटने विशङ्कितधिया यस्योष्मणां प्रक्रमैः

श्रीशेनावरणैरकारि बज्जभिर्ब्रह्माण्डलेपो वह्निः ॥

सोऽयं मूर्त्तिमानिव निवहीभूतः पराक्रमः क्रम-समुपवीय-
मान-भगवद्भाव-स्वभाव-स्वयमाविर्भूत-शान्तिरसाऽवगाह-नि-
र्धूत रजस्तमस्तया तथा विद्यया शम इव शरीरी परेषामपि
मनसि न सिध्यन्तीं विषयवासनां करोमि । तदधुना धुमानः
सन्देहं देहञ्च कृतार्थयज्ञयमघं श्रीनाथेनाऽनुगृहीतेन तस्यैव
भगवतोऽवतो निजकरुणां श्रीकृष्णचैतन्यस्य प्रियपार्षदस्य
शिषानन्दसेनस्य तनुजेन निर्मितं परमानन्ददास-कविना
विनाशित-इत्कथाय-तिमिरं श्रीचैतन्यचन्द्रोदयं नाम नाटक-
मभिनीय समीक्षित-हितमस्य नृपतेः करिष्यामि । अयतोऽवजोऽहम् ।
भो भो इत इतः ।

प्रविष्टः । पारिपार्श्विकः । भाव आश्चर्य्यमाश्चर्य्यम् ।

हृत्तधारः । मारिष किन्तत् ॥

पारिपार्श्विकः । एतावत्यपि भगवतः श्रीनीलाचल-चलदा-
मन्दकन्दस्य स्यन्दन-यात्रा-परमानन्दे कतिपये सुखोपरमे
परमविमगस्तासामस्ताण्ड-भाण्डमिव ब्रह्माण्डं मग्नमाना
विलपन्तः सन्ति । तथा हि ।

अहो सोऽयं नीलाचलतिलकयात्रा * विधिरियं

नवोद्यानश्रेणीरथविजयवर्त्माऽपि तदिदम् ।

दहत्युच्चैः पित्तञ्चर इव दृशौ कृन्तति मनः

खलानां वाणीव व्यथयति तनुं हृद्दृष्ट्वा इव ॥

तत् कथय किमत्र रक्षस्यम् ।

* गमनयात्रा इति वा पाठः ।

सूत्र । मारिष धन्योऽसि ।

यस्य तेऽस्य ते किलानयोर्नयनयोर्नयसाफल्यकारिणः परम-
भागवता अद्यगोचरीभूता भूतारण्यकृतः ।

पारिपार्श्विकः । भाव कोऽमी ।

सूत्र । श्रीकृष्णचैतन्यपार्षदाः ।

पारि । कोऽसौ चैतन्यगोस्वामी ।

सूत्र । मारिष अद्यापि जननीजठरपिठर-पिहित एवाऽसि
यदिदं मद्याप्रभोस्तस्य नाम नाम च न श्रुतम् । श्रूयताम् ।

आश्चर्यं यस्य कन्दो यतिमुकुटमणिर्माधवाख्यो मुनीन्द्रः

श्रीलाद्वैतः प्ररोक्षस्त्रिभुवनविदितः स्कन्ध एवावधूतः ।

श्रीमद्वक्त्रेश्वराद्या रसमयवपुषः स्कन्धशाखास्वरूपा

विस्तारो भक्तियोगः कुसुममय फलं प्रेम निष्कैतवं यत् ॥

अपि च ।

ब्रह्मानन्दञ्च भित्त्वा विलसति शिखरं यस्य यात्रात्तनीलं

राधाकृष्णस्थलीलामयखगमिथुनं भिन्नभावेन द्योतम् ।

यस्य छाया भवाब्धिश्चमशमनकरी भक्तसङ्कल्पसिद्धे-

र्हेतुश्चैतन्यकल्पद्रुम इह भुवने कश्चन प्रादुरासीत् ॥

पारि । भाव किमप्रयोजनो जनोऽहदूरोऽयमवतारः ।

सूत्र । मारिष अवधेहि बधे हि मनसो निर्विशेषेऽशेषे
परे ब्रह्मणि लय एव परः पुरुषार्थस्तत्साधनं धनं हि कवलं
अद्वैतभावेनेति सर्वशास्त्रप्रतिपाद्यत्वेनाऽऽद्यत्वेनाऽपि मन्वाना-
नां विदुषां स्वमताऽऽग्रह-ग्रहगृहीतानां अनाकलितं तच्च तत्रैव

शास्त्रेषु गूढतयोढतयोत्तमत्वेन स्थितमपि सच्चिदानन्दघन-
विग्रहो नित्यलीलोऽखिलसौभगवान् भगवान् श्रीकृष्ण एव
सविशेषं ब्रह्मेति तत्त्वं तस्योपासनं समन्दनाद्युपगोत्रं विगीत-
मविकलः पुरुषार्थस्तस्य साधनं नाम नामसङ्कीर्तनप्रधानं
विविधभक्तियोगमाविर्भावयितुं भगवान् चैतन्यरूपी चैतन्य-
रूपीभवन्नाविरासीत् ।

पारि । भाव किं तेनेह तेने हरिणा स्वाऽभिमत-मतव्यञ्जको
न्यग्रः ।

सूत्र । यद्यपि को न वेद वेदकर्तृत्वं भगवतस्तथाऽपि स्वस्व-
न्तर्यामो यामीदृते प्रेरणां न खलु सा वाद्योपदेशतो देशतो
वा कालतश्च परिच्छिन्ना भवितुमर्हति ।

पारि । भाव तर्हि कथं तत्रैवोदारमते रमते न सर्व्वः ।

सूत्र । विविधवासना-सनायो हि लोको लोकोत्तरे वर्तमानि
कथं सर्व्व एव प्रवर्त्ततां । वासनावद्वा अद्वाऽऽग्रयते हि भेदकर्ता
मतेरिति ।

पारि । भाव भक्तियोगो योऽगोचरः शास्त्रकृतां स च सच-
मत्कारं ज्ञानमेव जनयति तस्य ब्रह्मकैवल्यं बल्यं फलमिति
को भेदः ।

सूत्र । मारिष “एवंव्रतः स्वप्रियनामकीर्त्या जातानुरागोद्गु-
तचित्त उच्चैरित्यादिना” भगवन्नामसङ्कीर्तनादिरूपस्य भक्ति-
योगस्य योऽगस्य रतिजनकभावः स खलु पार्षदभावं भावं भाव-
मवतिष्ठते । तथा च “तैर्दर्शनीयावयवैरित्यारभ्य पश्यन्ति ते मे

कलिराप्यम्ब सन्तः प्रसन्नहासारुणलोचनानि । रूपाणि दि-
व्यानि वरप्रदानि साकं बाधं स्पृहणीयां वदन्तीति” तद्रूपतैव
तेषां मोक्षो न तु कैवल्यमत एव त एवमूचिरे कपिलपादाः ।
“भक्तिः सिद्धेर्गरीयसीति” । अतः खलु कलौ नाम नामसङ्कीर्त्त-
नमेव पुरुषार्थसाधकताऽतिरस्कारिपुरस्कारि रत्याख्यभावस्य ।

पारि । भाव भावात्कं वचनमिदं अतीव विस्मापकं यतो
भगवन्नाम मुक्तिमेव जनयतीति शास्त्रं तदन्यथा चेत् । उच्यते ।
वस्तुतस्तु “नारायणेति त्रियमाण इयाय मुक्तिमिति श्रूयते ।

अत्र । विद्वस्य मुक्तिशब्देऽत्र पार्षदस्वरूपपरः । यतस्तत्रैव
“सद्यः स्वरूपं जगृहे भगवत्पार्श्ववर्तिनामिति” । इदमेव
श्रीकृष्णचैतन्यमतमन्यमतमपास्तं करोति । अनुतिष्ठन्ति चैतत्
सृष्टतिनः कृतिनः । अतस्तदवतारेण कलिरप्ययं कृतार्थः ।

पारि । कथमेतत् ।

कलौ न राजन् जगतां परं गुहं

त्रिलोकनाथानतपादपङ्कजम् ।

प्रायेण मर्त्या भगवन्तमच्युतं

यच्छन्ति पाषण्डविभिन्नचेतसः ॥

इति निन्दाश्रवणात् ।

अत्र । तत्तु श्रीकृष्णावतारतः पूर्वपूर्वकलिपरम् । अन्यथा

कलौ अनिध्यमाणां दुःखशोकतमोनुदम् ।

अनुग्रहाय भक्तानां सुपुण्यं व्यतनोद्यतः ॥

कलौ खलु भविष्यन्ति नारायणपरायणाः ।

हृतादिषु प्रजा राजन् कलाविष्कन्ति सन्ध्यावम् ॥

इत्यादीनि भाविचैतन्यावतारपराष्टि वचनानि विद्ध्येरन् ।

पारि । कथमेतान् न बाधते कलिः ।

सूत्र । कृष्णपक्षेऽनुदिवसं शयमाप्नोति यः सदा ।

दोषाकरो बाधतां किं स वै विष्णुपदाश्रितान् ॥

नेपथ्ये । कस्त्वं भो दोषाकरत्वेन मां जुगुप्सवम् सुधाकर-
मुपस्थापयसि ।

सूत्र । निपुणं निभाल्य मारिष यथाप्रस्तावमयममर्षोऽत्कर्ष-
द्दयोऽदयोदयो ह्यधर्म्मेण प्रियसखेन सममित एवाभिवर्तते
तदितोऽपसरावः । इति निम्बान्तौ ।

(इति प्रस्तावना) ।

ततः प्रविशत्यधर्म्मेबोपास्यमानः कलिः ।

कलिः । सखे अधर्म्मं सत्यमेवाह चारणाचार्यः ।

अधर्म्मः । किं तत् ।

कलिः । कृष्णपक्षे इत्यादि पुनः पठति ।

अध । सखे युगराज दोषाकर इति भवन्तमेवाऽऽक्षिप्तवान-
यमधमः । आः पाप कुशीलकुशीलघ षट्पणु रे ।

शौचाचारतपःक्षमाश्रमदमैः साङ्गं विवेकादिभिः

सामन्तैरपि येन धर्म्मनृपतिर्निम्नूलमुन्मूलितः ।

ये दृष्ट्वैव पुनन्ति तेऽपि सद्यसैवान्धीकृतास्तत्प्रिया

येनैकेन मया स यस्य वशगः सोऽयं कलिर्निन्द्यते ॥

तिष्ठ रे पाप तिष्ठ ।

यतो धर्मास्ततः कृष्णो यतः कृष्णस्ततो जयः ।

धर्माभावे कुतः कृष्णः पक्षे यस्य कलेः क्षयः ॥

कलिः । सखे नायमाक्षिप्यतामवधारय । यतः

गतः स कालो मम साम्प्रतं सखे

क्षतप्रभावोऽस्मि कुमारकादतः ।

मद्यौषधेरङ्कुरनिर्गमादिव

क्षतप्रभस्तक्षकनागपुङ्गवः ॥

अधर्माः । युगराज कोऽसौ कुमारकः किं कुत्सितो मारकः
किं कोः पृथिव्या वा मारकः ।

कलिः । नोभयम् । नोभयं नो भयं कर्तुमीष्टे किन्तु नवदीपे
जगन्नाथनाम्नो मिश्रपरन्दराज्जातः शय्यां कुमारोऽयं मम
कर्माणि कृन्तति ॥

अध । विद्वस्य हृदो युगराज ।

यस्योच्चैर्भुजदण्डचण्डिममहामार्त्तण्डतेजोभयान्-

मूको घूक इवाद्रिकन्दरगतः पादैकशेषो वृषः ।

स त्वं मद्भिधमृत्युसेवितपदो भूदेवबालादतो

भीतिं विन्दसि हन्त कोऽयमतुलस्त्रित्तस्य ते विभ्रमः ॥

कलिः । सखे नायं केवलो भूदेवबालः । अपितु बाल-
देवदेवः ।

तथाहि ।

हरिहरि हरिभक्तियोगशिक्षासरसमना जगदेव निघ्णुणानः ।

हरिरिह कनकाब्जकान्तकान्तिर्द्विजभवनेऽवततार बाललीलः ॥

शास्त्रेषु गूढतयोढतयोत्तमत्वेन स्थितमपि सच्चिदानन्दधन-
विग्रहो नित्यलीलोऽखिलसौभगवान् भगवान् श्रीकृष्ण एव
सर्वविशेषं ब्रह्मेति तत्त्वं तस्योपासनं सनन्दनाद्युपगीतमविगीत-
मविकलः पुरुषार्थस्तस्य साधनं नाम नामसङ्कोर्त्तनप्रधानं
विविधभक्तियोगमाविर्भावयितुं भगवान् चैतन्यरूपी चैतन्य-
रूपीभवन्नाविरासीत् ।

पारि । भाव किं तेनेष्ट तेने हरिणा स्वाऽभिमत-मतव्यञ्जको
ग्रन्थः ।

सूत्र । यद्यपि को न वेद वेदकर्तृत्वं भगवतस्तथाऽपि खल्व-
न्तर्यामी यामोदते प्रेरणां न खलु सा वाङ्मोपदेशतो देशतो
वा कालतश्च परिच्छिन्ना भवितुमर्हति ।

पारि । भाव तर्हि कथं तच्चैवोदारमते रमते न सर्व्वः ।

सूत्र । विविधवासना-सनाथो हि लोको लोकोत्तरे वर्त्तन्नि
कथं सर्व्व एव प्रवर्त्तताम् । वासनावद्वा अद्वाऽऽश्रयते हि भेद-
कतां मतेरिति ।

पारि । भाव भक्तियोगो योऽगोचरः शास्त्रकृतां स च सच-
मत्कारं ज्ञानमेव जनयति तस्य ब्रह्मकैवल्यं बल्यं फलमिति
को भेदः ।

सूत्र । मारिष “एवंव्रतः स्वप्रियनामकीर्त्या जातानुरागो द्रु-
तचित्त उच्चैरित्यादिना” भगवन्नामसङ्कोर्त्तनादिरूपस्य भक्ति-
योगस्य योऽगस्य रतिजनकभावः स खलु पार्षदभावं भावं भाव-
मवतिष्ठते । तथा च “तैर्दर्शनीयावयवै” रित्यारभ्य “पश्यन्ति ते

मे रुचिराण्यम्ब सन्तः प्रसन्नहासारुणलोचनानि । रूपाणि दि-
व्यानि वरप्रदानि सार्कं वाचं स्पृहणीयां वदन्तीति” तद्रूपतैव
तेषां मोक्षो न तु कैवल्यमतएव त एवमचिरे कपिलपादाः ।
“भक्तिः सिद्धेर्गरीयसीति” ॥ अतः खलु कलौ नाम नामसङ्कीर्त्त-
नमेव परुषार्थसाधकताऽतिरस्कारि पुरस्कारि रत्याख्यभावस्य ।

पारि । भाव भावत्वं वचनमिदमतीव विस्मापकम् । यतो
भगवन्नाम भक्तिमेव जनयतीति शास्त्रं तदन्यथा चेत् उच्यते ।
वस्तुतस्तु “नारायणेति म्रियमाण इयाय मुक्तिमिति” श्रूयते ।

सूत्र । विद्वद्यः । मुक्तिशब्देऽत्र पार्षदस्वरूपपरः । यतस्तत्रैव
“सद्यः स्वरूपं जगृचे भगवत्पार्श्ववर्त्तिनामिति” । इदमेव
श्रीकृष्णचैतन्यमतमन्यमतमपास्तं करोति । अनुतिष्ठन्ति चैतत्
सुकृतिनः कृतिनः । अतस्तदवतारेण कलिरप्ययं कृतार्थः ।

पारि । कथमेतत् ।

कलौ न राजन् जगतां परं गुरुं

त्रिलोकनाथानतपादपङ्कजम् ।

प्रायेण मर्त्या भगवन्तमच्युतं

यच्छन्ति पाषण्डविभिन्नचेतसः ॥

इति निन्दाश्रवणात् ।

सूत्र । तत्तु श्रीकृष्णावतारतः पूर्वपूर्वकलिपरम् । अन्यथा
कलौ जनिष्यमाणानां दुःखशोक्तमोनुदम् ।

अनुग्रहाय भक्तानां सुपुण्यं व्यतनोदयशः ॥

कलौ खलु भविष्यन्ति नारायणपरायणाः ।

कृतादिषु प्रजा राजन् कलाविष्कृन्ति सम्भवम् ॥
 इत्यादीनि भाविचैतन्यावतारपराणि वचनानि विरुद्धेरन् ।
 पारि । कथमेतान् न बाधते कलिः ।
 सूत्र । कृष्णपक्षेऽनुदिवसं क्षयमाप्नोति यः सदा ।
 दोषाकरो बाधतां किं स वै विष्णुपदाश्रितान् ॥
 नेपथ्ये । कस्त्वं भो दोषाकरत्वेन मां जुगुप्सयन् सुधाकर-
 मुपस्थापयसि ।

सूत्र । निपुणं निभास्य । मारिष यथाप्रस्तावमयममर्षात्कर्ष-
 हृदयोऽदयोदयो ह्यधर्मेण प्रियसखेन सममित एवाभिवर्त्तते
 तदितोऽपसराव । इति निष्क्रान्तौ ।

(इति प्रस्तावना) ।

ततः प्रविशत्यधर्मेणोपास्यमानः कलिः ।

कलिः । सखे अधर्मं सत्यमेवाह चारणाचार्यः ।

अधर्मः । किं तत् ।

कलिः कृष्णपक्षे इत्यादि पुनः पठति ।

अध । सखे युगराज दोषाकर इति भवन्तमेवाऽऽक्षिप्तवान-
 यमधमः । आः पाप कुशील कुशीलव शृणु रे ।

शौचाचारतपःक्षमाशमदमैः साह्रं विवेकादिभिः

सामन्तैरपि येन धर्मनृपतिर्निर्मूलमुन्मूलितः ।

ये दृष्ट्वैव पुनन्ति तेऽपि सद्यसैवान्धोक्ततास्तत्प्रिया

येनैकेन मया स यस्य वशगः सोऽयं कलिर्निन्द्यते ॥

तिष्ठ रे पाप तिष्ठ ।

यतो धर्मस्ततः कृष्णो यतः कृष्णस्ततो जयः ।

धर्माभावे कुतः कृष्णः पक्षे यस्य कलेः क्षयः ॥

कलिः । सखे नायमालिष्यतामवधारय । यतः

गतः स कालो मम साम्प्रतं सखे

क्षतप्रभावोऽस्मि कुमारकादतः ।

मद्यौषधेरङ्कुरनिर्गमादिव

क्षतप्रभस्तत्तकनागपुङ्गवः ॥

अधर्मः । युगराज कोऽसौ कुमारकः किं कुत्सितो मारकः
किं कोः पृथिव्या वा मारकः ।

कलिः । नेभयम् । नेभयं ने भयं कर्तुमीष्टे किन्तु नवद्वीपे
जगन्नाथनाम्नो मिश्रपुरन्दराज्जातः शच्यां कुमारोऽयं मम
मर्माणि कृन्तति ॥

अध । विदस्य । हंहे युगराज ।

यस्योच्चैर्भुजदण्डचण्डिममक्षामार्त्तण्डतेजोभयान्

मूको घूक इवाद्रिकन्दरगतः पादैकशेषो वृषः ।

स त्वं मदिधमृत्युसेवितपदो भूदेवबालादतो

भीतिं विन्दसि क्षन्त कोऽयमतुलश्चित्तस्य ते विभ्रमः ॥

कलिः । सखे नायं केवलो भूदेवबालः । अपितु बाल-
देवदेवः ।

तथाहि ।

हरिहरि हरिभक्तियोगशिखांसरसमना जगदेव निष्पुणानः ।

हरिरिह कनकाञ्जकान्तकान्तिर्द्विजभवनेऽवततार बाललीलः ॥

तथा च ।

जायमानः पूर्णिमायामुपरागच्छलेन यः ।

ग्राहयामास युगपद्दरेर्नाम जगज्जनान् ॥

अध । अयमपि ते भ्रमः । यदिदं काकतालीयन्यायेनोपप-
न्नमन्यथा कल्पयसि । शृणु भोः शृणु ।

महाप्रभावाः सुमहासहायाः

क यूयमुच्चैश्चिरबद्धमूलाः ।

काऽयं कडम्बो द्विजवंशजात-

स्ततोऽपि भोः कोऽयमहो भ्रमस्ते ॥

कलिः । सखे यथार्थमाकलय ।

स्वयम्प्रकाशाः किल कालदेश-

वयोऽन्वयादौ नहि सव्यपेक्षाः ।

उद्यातमात्रः खलु बालद्वय्यौ

गाढं तमस्काण्डमपाकरोति ॥

नाप्ययमसहायः । यतः खलु स्वावतारात् पूर्वमेवायमव-
नितले प्रियपार्षदनिवद्धानाविर्भावयामास ।

तथा हि ।

अद्वैताचार्यवर्य्यो भगवदनवमं शाम्भवं धाम साक्षा-

न्नित्यानन्दावधूतो मद् इह मद्दितं हन्त साङ्कर्षणं यः ।

श्रीकान्तश्रीपतिभ्यामपि सच्च विजयी श्रीलरामेण साह्वं

कोऽपि श्रीवासनामा द्विजकुलतिलको नारदीयं हि तेजः ॥

अपि च ।

आचार्यैरत्नहरिदासमुरारिगङ्गा-
 दासादयः सच गदाधरपण्डिताद्याः ।
 विद्यानिधिप्रभृतयोऽपि च वासुदेवा-
 ऽऽचार्यादयः सच मुकुन्दमुखास्तथान्ये ॥

अपि च ।

श्रीवक्रेश्वरवान् नृसिंहसच्चितः शुक्लाम्बरेणाच्युतः
 श्रीदामोदरशङ्करौ च जगदानन्दश्च मुख्यं दधत् ।
 नानाभावविलासलास्यरसिकः प्रेमास्यदानाङ्गणो
 यद्वाल्यावधिवान्धवः स जगतीत्राणाय भूमिं गतः ॥

अथ । युगराज कथमयमीश्वर इति निरुच्यते ।

कलिः । सखे सकलजनान्तःकरणाकर्षित्वं हि भगवतोऽसा-
 धारणं लिङ्गम् । आनन्दमयत्वात् । आनन्दमयो हि जीवान्
 आनन्दयितुमर्हति । यथा प्रचुरधनः परमपि धनिनं करोति ।
 एतावत्त्वं हि परमैश्वरं लिङ्गमस्य यद्वाल एव सकलजनचित्त-
 चमत्कार-कारकः । तथाहि ।

शिवशिव शिश्रुतायामेव गाम्भीर्यधैर्य-
 स्मृतिमतिरतिविद्यामाधुरीस्निग्धताद्याः ।
 निखिलजनविशेषाकर्षिणो ये गुणस्तै-
 रिह न विदधतां के विष्णुरित्येव बुद्धिम् ॥

अथ । अनैकान्तिकमिदं । प्रकृत्य एव कश्चिज्जीवो भवतु ।

कलिः । मैवम् ।

यद्यदिभूतिमत् सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ।

तत्तदेवावगच्छत्वं मम तेजोऽग्रसम्भवम् ॥

इति भगवतः सामान्योक्तोक्त्याविधाऽद्युतगुणवत्तया भग-
वत्तैवास्य सिद्धेति वयमेव प्रमाणं । यद्वयं जीवतो न विभोमः ।
अध । स किल ह्यतोदाह इति श्रूयते ।

कलिः । अथ किम् ।

अवतरति जगत्यामीश्वरे ह्यन्त तस्या-
प्यवतरति हि शक्तिः काप्यसौ रूपिणी श्रीः ।
अनुकृतनरलीलां तामुरीकृत्य नीत्वा
कतिपयदिनमन्तर्ह्यपयामास देवः ॥

तथा च तस्या मानुषीभावः ।

“देवत्वे देवरूपा सा मानुषत्वे च मानुषी” इति ।

किञ्च । भुवोऽग्ररूपामपराञ्च विष्णु-
प्रियेति विष्णां परिणीय कान्ताम् ।
वैराग्यशिक्षां प्रकटीकरिष्यन्
हास्यत्ययैर्नां स नमो नवीनः ॥

अपि च ।

अस्याग्रजस्वकृतदारपरिग्रहः सन्
सङ्कर्षणः स भगवान् भुवि विश्वरूपः ।
स्वीयं महः किल पुरोश्चरमार्यायित्वा
पूर्वं परिब्रजित एव निरोबभूव ॥

अध । अयं विचिन्त्य खगतम् । अहो कष्टमिव प्रतिभाति ।
प्रतिभाऽतिरेकेणैवाहमन्यथाकुर्वन्वक्ष्मि । किन्तु ।

अध । सखे मैवं वादीः ।

उग्रैरुग्रैस्तपोभिः श्रमदमनियमैर्भारणाध्यानयोगै-

र्युक्ताश्चापारमेष्ठ्ये त्रिभुवनविभवे कर्दितास्त्रावबोधाः ।

कन्दर्पादीनमित्रानपि सहजतया दुर्जयानेव जित्वा

येन स्पृष्टा निपेतुः कथय कथमसौ केन कोपो विजेयः ॥

कलिः । सखे कोपो वराकस्तस्य किं करोतु । तथा हि । यः
खलु विविध-विधर्म-नर्म-सचिवयोः सप्रपञ्च-पञ्च-महापाप-
पापच्यमान-मानसयोः सकल-लोकोपश्रव-मात्र-मात्रयोः पर-
मलुण्ठाकयोः कयोश्चिद्ब्राह्मणचेलयोः कुचेलयोः कुकर्मकर्म-
ठयोः सोदर्ययोः कदर्ययोः कपट-पटचाऽऽकारयोजगन्नाथ-
माधवाभिधानयोरमयोरहरहरतीव वर्द्धमान-मानस-मलयोः
सानुग्रह-ग्रहमात्मनैवाङ्गय पुरतः समानीतयोः किल्बिष-विष-
लोभवज्ज्ञां भवज्ज्ञां यद्यदेनो व्यरचि तदखिलमेव मेऽवधान-
पूर्वकं ददतमिति गदितयोः कथं कथमपि विक्षयचमत्कार-
कारणेन क्षणं स्थगितयोरनन्तरं ददावेति निगदतोः करतो
जलं गृहीत्वा सद्य एव देदीप्यमानीक्रियमाणयोरुदित्वर-
त्वरमाण-विपुल-पुलक-कञ्चुकयोरानन्द-नन्ददीक्षणसलिल-
योः कृष्ण-कृष्णेति गद्गद-गदन-रुद्धकण्ठयोश्चिर-समय-सम-
यमान-मनोनिर्गलतया चिरसमुपपन्नभक्तियोग-योगतो ग-
तोद्दाम-कामादिदोषयोः परमभागवतानां पदवीमाकूटयो-
ऽदृशेनानन्दविकारेण पश्यतः पश्यतः सन्देहं सकलानेव ज-
श्चित्रापितानिवाऽनिवारितमेवाऽकार्षीत् । तस्य खलु सकला-

लाघवकारिणः कटाक्षपातमात्रेणैव परहृदयादपि कामा-
दिष्वपि पल-पलच्छिदो भगवतः क्रोधवशीकारः किञ्चिन्नम् ।
नेपथ्ये आनन्दमोषादृशः ।

कलिः । श्रुतिमभिनीय सखे श्रुतिमिदम् । अद्य खलु श्रीवास-
वासान्तरे यद्यमानन्दकुट्टहल-हलहला-रावः श्रूयते तेनानु-
मितममितमहमहनीयं तस्यैव किमपि चेतश्चमत्कार-कारि च-
रितमुन्मीलति । पुनर्नेपथ्ये उल्लूखध्वनिसहचरो विविधवादिध्वनिः ।

कलिः । निपुणं निभास्य । अये सत्यमेवानुमितमस्मादग्राह-
यमानमिवैतत् । पश्य भूसुर-सुरस-तनुशीगण-मुख-मुखरित-
मङ्गलोलूखध्वनि-सहचर-चरमपरितोष * समुच्चरज्जय-जय-
निस्सगानुवादि-वादित्र-समूहनिर्घोष-परिपोष† मिष्टङ्गल-अ-
ङ्गघण्टारवैरवैयद्यतः अवस्थावट-घटमान-सुधा-रसाऽऽसार-
इव कश्चन महोत्सवसमयोऽयमुन्मीलति । तदिदमवश्यमेव
निपुणं निभासनीयमिति तथा करोति । पुनस्तत्रैव ।

रामार्थ्यादीन्वरमुपहरन् श्रीपते भयनव्यान्

कुम्भानटोत्तरशतमुपासादय त्वं खवेन ।

श्रीकान्त त्वं प्रतिदिश्वधूवर्गमन्यास्य धन्या

भूदेवस्त्रीरमरसरितो नीरमभ्यानयन्तु ॥

कलिः । सखे सम्यगालक्षि मया । यद्यं श्रीवासः सहोदरा-
नादिशति तथा मन्ये तस्यैव विश्वम्भरदेवस्य प्रकट-घटमान-

* परमपरितोषेति वा पाठः ।

† परितोषेति वा पाठः ।

निजावेशविकस्वर-परमप्रभावस्य महाभिषेक-महोत्सव-समा-
रम्भः समुज्जृम्भते ।

अध । यद्ययं स्वयं स्वयन्त्रित ईश्वर एव तदा कथमाधुनिक
आवेशः ।

कलिः । श्रूयताम् ।

नित्यो यद्यप्यहं बलवानिश्वरस्येशभावः
स्वाधीनत्वात्तदपि न स तं सर्वदैव व्यनक्ति ।
इन्ताऽऽदत्ते कुतुकवशतो लौकिकीमेव चेष्टां
लीलामाहुः परमसुरसां तस्य तामेव तज्ज्ञाः ॥

पुनर्नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । सखे पश्य पश्य तत्कालोदित-दिन-
कर-कर-निकर-निर्भर-परिरब्धजाम्बूनद-शिखरि-शिखर-म-
रीचि-वीचि-निचय-रुचि-मञ्जरीभिरिलावृतवर्षस्यैकखण्डमिव
भूसुरवरश्रीवास-वासमखिल-जन-लोचनगोचरीकुर्वन्निव नि-
वद्भीतानन्दमहोन्मदिष्णुरिव युगपदुदित्वर-समुद्दाम-विद्यु-
द्दाम-पुञ्ज इव भगवद्भेदमनुप्रविश्य विशाल-शालग्रामादिप-
र्यङ्गमधिरुद्ध शालग्रामादिकमेकतोऽवल्लिप्य समुपविष्टः स-
कलैरेव ससम्भ्रम-भ्रमणमितस्ततो धावद्भिः सविपुल-पुलका-
श्रुभिरानयद्भिः पूर्वोद्दिष्टानि पूजोपकरणानि करणाऽनियत-
पाटवैरिव वैरि-बधरूपविषयवासना-वास-नाश-विशदान्तरै-
रभितोऽभितः परिवर्त्ते । पुनर्नेपथ्ये ।

कुबज्ज सुरभी रपस्त्वमिह राम संशोधिता

मकुन्द रचय स्वयन्त्वमभिषेकसामयिकाम् ।

गंदाधर विधत्स्व भो वसनमाख्यभूषादिकं

मयाऽयमभिवेक्ष्यते हरिहिरैव खड्गेपरि ॥

कलिः । नेपथ्याभिमुखं धरितोऽवलोका । सखे पश्य पश्य ।

यान्त्यायान्ति च हन्त मङ्गलघटव्यग्राग्रहस्ताः स्थियो

या एताः परितः पुरात् सुरधनीं तत्कूलमूलात् पुरम् ।

तासां वाचि तदीक्षितं नयनयोरस्रन्तनौ वेपथु-

धम्मिके स्मयता कपोलफलके रोमाञ्च इत्यद्भुतम् ॥

अध । धम्मिके स्मयता तदेतदखिलं कामस्य विस्फूर्जित-
मित्येव भण्यताम् । यतः ।

यत्र यत्र हरिणीदृशाङ्गम-

स्तत्र तत्र मदनस्य विक्रमः ।

स्वप्रकर्षजननीं विना चमूं

केवलो जयति किञ्चमूपतिः ॥

कलिः । नाप्येतत् ।

भावेनोपहतं चेतो द्वयेषां क्षोभकारकम् ।

निर्भावानां पुनस्तेषामाकारो नापराध्यति ॥

पुनर्नेपथ्ये । तुमुषनिर्घोषपोषकः पुष्पसूक्तपारायणसुरसः कण-

कः ।

कलिः । निवर्त्य । अहो अत्यद्भुतम् ।

एते ब्रह्मकमण्डलोरिव घटान्निःस्यन्दमानैर्मुहुः

स्वर्गङ्गाजलनिर्झरैरविकलक्लिन्नात् सुमेरोरिव ।

गौराङ्गस्य शरीरतो निपततां भूमण्डलोक्तासिनां

निस्यन्दाः सुमहाभिषेकपयसां ससुश्रुतस्रो दिशः ॥

अपि च । अभिषिक्तस्य निःसारित-सारि-तराभिषेक-कीला-
लस्य लालस्यमान-वसन-परिधापन-पणनशोभमानस्य मानस्य
परितोष-विशेषेणाशेषेणानुलिप्तस्य भक्तजनैः कैश्चन कृतालङ्क-
रणस्य करणास्पदेन कैरपि धाविनचरणकमलस्य ज्वलन-धौत-
कलधौत-कलया नीराजित-राजित-गौर-महसो मह-सोऽख्य-
मान-महिम्नः श्रीविश्वम्भरस्य भरास्पदेन प्रेम्णां सर्व्वरेव
पादपद्मोपकण्ठे यथा-वैभवं वैभवं पुरस्कृत्यादृतं दैतं दूरयङ्गिः
कनक-मणि-वसनादीन्युपढौक्यन्ते ।

अध । सुखे अयमवसरो लोभस्य । यतः

धैर्य्यध्वंसी परिणतिस्तुखद्वेषणो ह्योविरोधी

जेतुं शक्यो भवति नितरां हन्त केनापि लोभः ।

क्षीराभोधेर्मथनजनितं रत्नभूतस्य रत्नं

देवो विष्णुः किमपि चकमे कौस्तुभञ्च श्रियञ्च ॥

कलिः । नायं तथा इति निभाव्य । पश्य पश्य एष खलु ।

न भाषते नेक्षते च न शृणोति च किञ्चन ।

स्वानन्दस्तिमितः किन्तु तेजसा परमेधते ॥

अध । सुखे इयमपि मदस्य रीतिः ।

मूकीकरोत्यलममूकमद्यो अनन्ध-

मन्धीकरोत्यवधिरं वधिरीकरोति ।

योऽयं बली सुमनसं विमनीकरोति

स श्रीमदो वद न कस्य मद्योपहत्यै ॥

तदलमत्र चिन्तया एकस्यावसरे सर्वेषामेवावसरोऽनुमेयः ।
 एकयोगनिर्दिष्टानामित्यादि । तेन
 अन्योत्कर्षासहत्वान्नमसि मलिनतम क्रौर्यकापव्यकारो
 यत्रोत्पद्येत तं हि प्रदहति सहसा कोटराग्निर्यथाऽगम् ।
 येनाक्रान्तान्तराणां खल इति वसते विश्वविशोभिकाख्या
 सोऽयं मात्सर्यनामा तव सचिववरो वर्तते गूढमन्त्र ॥
 पुनर्नेपथ्ये । हन्त भो अद्वैत ।

अष्टादशैव यामाः क्षण इव नामाभवन् यस्य ।

वस्त्रिज्ञानन्दमये किमुपचरामो वयं क्षुद्राः ॥

तदधुना सर्वं एव तथा क्षुब्धं । यथायं सहस्रमपि सान्द्रमानन्दं प्रव-
 शूक्ष्म भक्तवात्सल्याद्विर्द्विजितमालम्बते ।

कलिः । सखे श्रुतं श्रुतम् ।

भक्ता हि केवलमैश्वर्यं न सहन्ते यदेवं श्रीवासो निगदति ।

अध । श्रुतम् । किन्तु एभिरेवास्यान्तर्वर्त्तो मदः प्रख्याप्यते
 समनन्तरं मोहश्च । तथा हि

आनन्दः सहजो भवेद्यदि तदा नासौ विद्यातुं क्षम-

स्तेनान्तर्मदमेदुरोऽतिकपटाद्विश्वं दृष्टुं मन्यते ।

मोहश्चेत् स्वजनेषु नास्य किमद्यो तेषां वचो गृह्यते-

कलिः । वात्सल्यात् ।

अध । क्षुद्रे मोह इतीतरत्र स जनैर्वात्सल्यमित्युच्यते ॥

कलिः । अज्ञजीवाश्रयोऽयं विचारः क्षुद्राक्षुद्रत्वस्य जीवगत-
 त्वादिति ।

पुनर्नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । अहो कथमकस्मादेव ।

अद्वैतप्रमुखाः पतन्ति युगपत्सर्व्वे क्षितौ दण्डव-

स्त्रीवासादिचतुःसहोदरबधूमुत्थाःस्त्रियश्वाखिलाः ।

आ ज्ञातम् ।

व्याकोषाम्बुजमालिके इव कृपामाध्वीकनिस्यन्दिके

स्नानन्दोर्मिर्विनिद्रिते विकचयामासायमीशो दृशौ ॥

पुनश्चिरं निरूप्य । अहो अत्यद्भुतम् ।

मच्चित्ता भवतेति वारिदघटागम्भीरधीरस्वरं

भाषित्वाऽङ्घ्रिसरोरुहे भगवताऽमीषां शिरःष्वर्पिते ।

सास्रं सोत्कलिकं सवेपथुं सशीत्कारं सरोमोद्गमं

सोक्तासञ्च सकौतुकञ्च यदमी आनन्दतन्द्रां ययुः ॥

तदतः परमत्रैवागमिष्यन्ति सर्व्वे तदेष्टि स्थानान्तरं चि-
न्तयामः ।

अध । सखे ममावस्थानं क्व चिन्तनीयम् ।

कलिः । चिन्तितमस्ति श्रूयताम् ।

विद्याशोलतपःकुलाश्रमयुजोऽप्येकान्तदान्ताश्च ये

निन्दन्त्यस्य विभोश्चरित्रमनघं तेषु त्वया स्वीयताम् ।

त्वत्पत्नी तु मृषा वद्धिर्मुखमुखेष्वास्तां तनूजश्च ते

दम्भः केवलप्लुष्ककर्माकुशलेष्वेतेन मा खिद्यताम् ॥

अध । यथा रुचितं ते । इति निष्क्रान्तौ ।

विष्कम्भकः । ततः प्रविशति पर्यङ्गाखण्डो गृहीतदिव्य-
वेशभूषः स्नानन्दसुप्रबुद्ध इव भगवान् विश्वम्भरः परितो-

विभवश्चाद्वैतादयश्च दूरे कीर्तयन्तो अन्ये च भागवताः ।

भगवान् । अद्वैत ।

गोलोकादवतारितोऽस्मि भवतैवाहं सुदुर्व्वारया

स्वप्रेमामृतवन्ययैव परया दैन्यादिनाऽनन्यया ।

अद्वै । अञ्जलिं बद्धा ।

कोऽहं क्षुद्रतरस्त्वयैव भगवन् लीलावशेनात्मना

लोकानुग्रहसाग्रहेण धरणावात्माऽयमाविष्कृतः ॥

कथमन्यथा । “तथा परमहंसानां मुनीनाममलात्मनाम् ।
भक्तियोगविधानार्थं कथं पश्येमहि स्त्रिय” इति कुन्त्युक्तदिशा
तथाविधानां नीरसतया शुष्कहृदयानां मुनीनां हृदयसर-
सीकरणाय प्रकटित-जगन्मङ्गल-मङ्गलावतारेण स्वयं भगवता
ब्रजराजकुमारेण विरचितासु पुरुषार्थ-सार्थापार्थीकरण-स-
मर्थ-श्रवणकीर्तनादिषु ब्रह्मानन्दादपि चमत्कार-कारिणीषु
गोकुल-मथुरा-द्वारवती-लीलासु “भगवत्युत्तमश्लोके भक्ती-
भिरनुत्तमा । भक्तिः प्रवर्त्तिता दिव्या मुनीनामपि दुर्लभा”
इत्युद्धोक्तदिशा सकल-रस-पारावार-पारवर्त्ति-गोकुलाद्यप-
रनामनि श्रीवृन्दावनधामनि निकाम-निरतिशयानन्द-भूमनि
मूर्त्तिमदानन्दशक्तिभिः सतत-सन्तन्यमान-मानस-राग-पर-
भाग-भागधेयाभिराभीरभीरुभिः प्रवर्त्तितं तादृशप्रेमतत्त्वं त-
दानो तत्रैव स्थितम् । सम्प्रति सम्प्रतिपद्यमान-तदास्वाद-
स्वादर-गृहीत-समुचित-विग्रहस्य तव सौभगवतो भगवतो
निरवधि तदेव मधुरतर-रस-रहस्य-पीयूष-यूषमाक्षितगण्डू-

षमाचामतोऽङ्गुलि-विवर-विगलिता इव तत्कणाः क नामास्त्रा-
भिरप्याचम्यन्ते ।

भगवान् । श्रीवास स्मरसि विनिर्यतस्तवाह-
नारौत्सं यदिह चपेटपाटवेन ।

श्रीवासः । स्मृतिमभिनीय ।

आवेद्मि प्रभुवर मोचितोऽस्मि मृत्योः
केनापि प्रसभमिति स्मृतिर्ममास्ते ॥

सर्वे विस्मयं नाटयन्ति ।

भगवान् । श्रीवास आमूलं कथय सर्वे शृण्वन्तु ।

श्रीवा । भगवत आविर्भावात् पूर्वमाश्रयमाषोडशवर्षमयं
जन्तुरतिदन्तुरतया द्विजगुर्वादिषु मन्तुमत्तया मत्तया मनो-
वृत्त्याऽगच्छदशान्ति-दशाऽन्तिम-काष्ठा-काष्ठायमान-हृदयो-
दयो वृथा-कलह-लहरो-कुक्कथादिभिर्मद-मेदुर-दुरवस्थित-
धीः स्वप्नेऽपि नश्रुत-कीर्तित-भगवद्गुणः कदाचिदाक्षित-पूर्व-
सुकृत-सुकृत-वशान्निद्रा-निद्रावितायां सञ्ज्ञायां केनापि कर्-
णात्मना स्वप्ने समुपदिष्ट इव जातोऽस्मि । यथा “अरे ब्राह्मणब्रुव
ब्रुवन्तु के त्वामुपदेशवाचं वा चञ्चलहृद्रयं तथापि ब्रूमहे । वर्षमेकं
तेऽतः परमायुरतः परं वृथायुःक्षेपं माकार्षीरिति” विभावितायां
विभावय्यां वय्यां तामुपदेशवाचमनुस्मरन्नस्यायुष्कृतया विमन-
स्को विरताखिल-चापलस्तद्दिनमुपोषितः पोषितस्तेनैवोपदेशा-
पदेशामृतेन परुषनिःश्रेयसं किमिति निर्णेतुं विधिवच्चारदीय-
पुराणपद्यमिदमुपलब्धवानस्मि । यथा “हरेर्नाम हरेर्नाम हरे-

नामैव केवलम् । कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा” ॥
इति तदनु दनज-दमनोपदेशमिव तन्मन्वानोऽन्वानोदित-
सकल-कर्मा हरिनाम-मात्र-शरणः शरणमपि विस्मृतवानस्मि ।
सर्व्वैरेवोपहस्यमानोऽपि प्रशान्तमना मनागपि नान्यवृत्तिस्त-
देव मृत्युदिनमनुसन्दधानो दधानो हृदि विषादं मासान् ग-
णयन्नुपरते वर्षे प्रत्यपसन्ने च मृत्युदिवसेऽवशेषायुरहं श्रीभा-
गवताध्यापनकर्तुर्देवानन्दपण्डितस्यालयं तच्छुश्रूषया गतः
प्रह्लादचरितश्रवणकाले तमेव समयमासाद्य साद्यमान-ज्ञानो
मृत्युवशङ्गतः पतितोऽस्मि । तद्भवानाऽऽलिङ्गतोऽङ्गणतलं तदनु
केनापि, मृत्युमुखान्मोचितं चितं पुनरायुषेत्यात्मानं मन्यमानो
विवश इव पुनरुत्थितवानस्मि । तस्मिन्नेव समये सर्व्व एव
मामुत्थाप्य गृह्णामानिन्युः ।

भगवान् । निशां समया स मया स्वप्नो दर्शितः प्रगत-जीवि-
तेऽवितोऽपि पुनर्जीवित-दानेन ।

सर्व्वे विस्मयं नाटयन्ति ।

भग । स्पर्शमणेः स्पर्शवशात् कनकीभावं प्रजातमिव लोहम् ।

तव तु तदेव शरीरं नारदशक्तिप्रवेशतोऽन्यदिव ॥

अद्वै । एवमेतत् । अन्यथा न मृतः पुनर्जीवति किन्तु भग-
वन् सर्व्व एवैते तव स्वभाव-भाव-सहचरास्तथापि मद्भजनेन
जनेन शरीरान्तरमिव लभ्यते इति शिक्षया अक्षयाऽऽनन्देन
भगवतेदमध्यवसितम् । वस्तुतः स्तुतमहिमाऽयं तव भक्तिश्री-
वासः श्रीवास ।

भगवान् । अद्वैत सत्यमेतत् ।

अद्वै । भगवन् मुरारिमुकुन्दादयोऽप्येते तव दास्यभाव-
भाव-दातारो दातारो नयनानन्दस्य ।

भगवान् । अद्वैत अन्तरनयोरनयो मद्दानस्ति । उभौ सशङ्कं
वेपाते पातेन कुलिशस्येव ।

अद्वै । देव कोऽसौ ।

भगवान् । मुरारेर्मनसि न सिध्यति भक्तिरसो रसोन-दौ-
र्गन्ध्यमिव विसारि-काटवमध्यात्म-भावनावनाग्रह-ग्रहिलत्व-
मेवास्ति । यदयमद्याप्यनुक्षण-क्षण एव वाशिष्ठविषये ।

अद्वै । किमपराद्धमध्यात्मयोगेन ।

भगवान् । त्वया कथमिदमुच्यते ।

यस्य भक्तिर्भगवति ह्यरौ निःश्रेयसेश्वरे ।

विक्रीडतोऽमृताम्बोधौ किमन्यैः खातकोदकैः ॥

अद्वै । मुकुन्देन किमपराद्धम् ।

भगवान् । अनेन निरुच्यते । रुच्यते हि भगवतश्चतुर्भुजरूप-
मेव तदेवोपास्यम् ।

अद्वै । किमिदं सतममतमहो ।

भगवान् । ऐच्छिकं भगवतश्चतुर्भुजत्वं स्वाभाविकं हि द्वि-
भुजत्वमेव । तथाहि “नराकृति परं ब्रह्म, गूढं परं ब्रह्म मनुष्य-
लिङ्गं, परमात्मा नराकृति” रिति नराकृतित्वं द्विभुजत्वमेव ।

अद्वै । “स्वयमेवात्मनात्मानं वेत्त्य त्वं परुषोत्तम” । तत्
ज्ञापयन्तु निजरूपतत्त्वमिति ।

भगवान् । सागुयहम् । तत्ते दर्शयितव्यम् ।

अद्वै । अनुगृहीतोऽस्मि किन्तु भगवन्ननयोः प्रसीद सीदत
एवैतौ हृतमनोऽरुषा परुषापराधेन ।

दुर्व्यासनाविषविषादहरे सुषीम-

क्कायाकरे पुरुषपामकरन्दवर्षे ।

अम्भोजगञ्जनहृती चरणातपचे

मूर्ध्निस्तयोः कुरु विधेहि तथा प्रसादम् ॥

भगवान् । तथा हृत्वा ।

नायं सुखापो भगवान् देहिनां गोपिकासुतः ।

ज्ञानिनाञ्चात्मभूतानां यथा भक्तिमतामिह ॥

इति पठित्वा सागुक्कम्पम् । माऽतःपरं विजातीय-वासनास-
नाथौ भवतम् ।

उभौ । दण्डवत् पतित्वा ।

अहं हरे तव पादैकमूल-

दासानुदासो भवितास्मि भूयः ।

मनः स्मरेतामुपतेर्गुणानां

गृणीत वाक् कर्म करोतु कायः ॥

इति पठतः ।

भगवान् । तथास्तु ।

शुक्लाम्बरः । सदैवम् । देव

तप्तानि भूरीणि तपांसि नाथ

बह्वनि तीर्थानि च सेवितानि ।

तथापि चेतो नहि मे प्रसन्नं
कृपाकटाक्षं कुरु मे प्रसीद ॥

इति निःसाध्वसं साध्वसङ्कोचेन तत्पादयोः शिरो निदधाति ।

श्रीवासः । आलोक्य जनान्तिकं । गदाधर पश्य पश्य ।

कठिनतरतपस्योज्जृम्भदम्भप्रलम्भा-
दशनिशानिकठोरं चित्तमस्य द्विजस्य ।
सपदि भगवदङ्घ्रिस्पर्शनादेव भूत्वा
द्रुतमिव नयनाभ्यां रोमभिश्चोज्जिहीते ॥

तदधुनाऽस्मिन् पुत्रधिया कीर्त्तनानन्देन सच्च विहरमाणा
वयं मत्तनयोऽनयोपचित्याऽमीभिरेवोन्मादितो दितोऽप्यस्य
व्यवहारमार्ग इति बज्रशो निर्भर्हिताः स्मः शचीदेव्या । यद्य-
सावधुना धुनानमात्मज-धियमात्मजमात्मजाऽऽनन्दाऽऽवेश-
विवशमेतं पश्यति श्यति तदाऽस्मिन् पुत्रभावभावं हेयत्वेन ।
तत्कथमिदं सम्पत्स्यते ।

गदाधरः । आचार्याश्चेत्कथयन्ति ।

अद्वै । किं तत् ।

श्रीवासः । कर्णे । एवमेव ।

अद्वै । साध साऽधनाऽऽनीयतां कः सम्भ्रमो भ्रमोऽस्या अ-
पयातु ।

श्रीवासः । यथाज्ञापयसि ।

इति निष्क्रम्य तामादाय पुनः प्रविश्य च ।

स्वामिन्नाचार्यं विचार्यं विज्ञापय जगन्मातरमेतां रमेतां

भगवतोऽत्र कृपाप्रसादौ ।

अद्वै । अन्नं निं वद्धा । देव देवहृतिः कपिलेन किल ज्ञानयोग-
भक्तियोग-योगतः कृतार्थीकृता । साम्प्रतमियं विश्वम्भर-जननी
विश्वम्भर जन-नीति-कलया परिवृता केवल-बलमान-प्रेमाऽऽ-
नन्देन कृतार्थीक्रियताम् ।

इति करार्येषावक्ष्यन्त्य भगवदग्रतोऽवैयग्यतोऽग्यतोऽवेब समुपसर्प-
यति ।

शची ।

सचमत्कारविक्षयं खानन्दाऽऽवेश-पेशजमङ्कृत-नयं तनयं विखोक्त्वा
जात-तदनुकम्पा कम्पायमान-शरीरा वाग्देवताऽवतार-प्रतिभा-प्रति-
भासमानेव किञ्चिदपाठीत् ।

विश्वं यदेतत् स्वतनौ निशान्ते
यथावकाशं पुरुषः परोभवान् ।
विभर्त्ति सोऽयं मम गर्भजोऽध्व-
दक्षो नृलोकस्य विडम्बनं मद्भत् ॥

इति सुवती ग्रह-ग्रहीतेव विरूपा बलादेव तच्चरन्तौ जिहृक्षति ।

अद्वै । निवार्य सविक्षयम् ।

कुत इयमस्याः स्फूर्तिर्भवति हि सच्चजः स मातृभावोऽयम् ।
देहान्तरमपि भजते निरूपद्धितः प्राप्तनो भावः ।

भगवान् । देवि यद्यपि जगज्जननी त्वमसि तथापि श्रीवा-
सादिषु यज्जातस्तेऽपराधस्तदुपरमे परमेश्वर-प्रसादस्ते भावो ।
भा-वोचि-निकर-परिपन्थी हि भागवतापराधः ।

अद्वै । भगवन् मैवम् । नाऽपराध्यति जगज्जननीयं कापि
यज्जठरभ्रस्त्वमधीशः । इन्त मातरि भवन्ति सुतानां मन्त्रवः
किल सुतेषु न मातुः ।

श्रीवासं सम्बोध्य ।

इहो श्रीवास यद्यपीशधिषणा तमयेऽधुदेव कस्य दुष्टि-
तुर्न तथापि । भक्तिरीदृगजनिष्ट यदेषा पुत्रपद्युगजिघृक्षुरि-
हासीत् ।

श्रीवा । अधुना निःसङ्कोचाः स्मः ।

अद्वै । भो भोः श्रीवासादयः अस्य केवल-बल-मानैश्वर्यावे-
शेन मातरं प्रति मातृभावोऽपि निरस्तो मातृमातृभावोऽपि
निरस्तोऽयं चेत् तद्यथायमावेशो निवर्तते तथा स्तुध्वम् ।

सर्व्वे । स्वामिन्नेवमेव । इत्यद्वैतेन समं तथा कुर्व्वन्ति ।

भो देव शाश्वती भगवतो भगवन्ता नाथ बोधसुखचिन्मयता
च । ही तथाऽपि हि विभर्त्ति यदा यदर्थं तत्प्रकृतिमेष द-
धाति । तदिदानीं भगवन्तोऽवन्तोऽनुकम्पां तथाकर्त्तुमर्हन्ति ।
यदाविष्कृतभक्तावतारतया शैशवमारभ्य मद्विधभाग्यानुसा-
रिरूपं गृह्णन्निर्वयमामोदिता दिताऽखिलतापा भवद्भिः । तदेवा-
ऽधुना प्रकटयितुमर्हन्ति । यदाहार्जुनः । “तदेव मे दर्शय
रूपमित्यारभ्य दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं जनार्दन । इदानी-
मस्मि संवृत्तः सचेताः प्रकृतिं गत” इति । वस्तुतस्तु ।

अलौकिके वस्तुनि लौकिकत्वं

नालौकिकत्वस्य विरोधहेतुः ।

मण्यन्तराणां गुणसन्निवेश-

श्चिन्तामण्येन ह्यपकर्षकारो ॥

भगवान् । स्मारितभक्तावेशस्तत्रैव हतप्रवेशः प्रकृतिमाश्रय ।

भो अद्वैतादयः किमहं एतावन्तं कालं सुषुप्त इवासम् ।
कथं भवङ्गिर्नाहं प्रबोधितः ।

सर्व्वे । भगवन् आनन्दनिद्राभङ्गभिया ।

भगवान् । हन्त एतावान् समयो मयोपहतज्ञानेन वृथा
गमितस्तदागच्छत श्रीकृष्णं कीर्त्तयामः ।

सर्व्वे । सहर्षम् । यथा ज्ञापयति देवः । इति निष्क्रान्ताः सर्व्वे ।

स्वानन्दावेशो नाम प्रथमोऽङ्कः ॥

द्वितीयाङ्कः ।

ततः प्रविशति ।

विरागः । सर्व्वतोऽवलोक्य । अहो वक्षिर्मुखवज्जलं जगत् ।

न शौचं नो सत्यं न च शमदमो नापि नियमो

न शान्तिर्न ज्ञान्तिः शिव शिव न मैत्री न च दया ।

अहो मे निर्व्याजप्रणयिसुहृदोऽमी कलिजनैः

किमुन्मूलीभूता विदधति किमज्ञातवसतिम् ॥

हन्त कथमज्ञातवासस्तेषां सम्भावनीयः तथाविधस्थलविर-
हात् । तथा हि ।

षष्ठे कर्माणि केवलं कृतधियः सन्नैकचिह्ना द्विजाः
 संशामात्रविशेषिता भुजभुवो वैश्यास्तु बौद्धा इव ।
 शूद्राः पण्डितमानिनो गुरुतया धर्मापदेशोत्सुका
 वर्णानां गतिरीदृगेव कलिना ह्य हन्त सम्पादिता ॥

अपि च ।

विवादायोग्यत्वादिह कतिचिदाद्याश्रमयुजो
 गृहस्थाः स्त्रीपुत्रोदरभरणमात्रव्यसनिनः ।
 अहो वानप्रस्थाः श्रवणपथमात्रप्रणयिनः
 परिव्राजावेशैः परमुपहरन्ते परिचयम् ॥

कतिचित् पदानि परिक्रम्य । अहो अयं समीचीनो जनपदः ।
 अत्र हि भूरयो रयोज्ज्वलप्रतिभाः प्रतिभान्ति विद्वांसः । तदमी
 अवगाह्या वाह्या अवाह्या वा । इति चिरं निरूप्य । अहो ।

अभ्यासाद्य उपाधिजात्यनुमितिव्याप्तादिशब्दावले-
 र्जमारभ्य सुदूरदूरभगवद्दार्त्ताप्रसङ्गा अमी ।
 ये यत्राधिककल्पनाकुशलिनस्ते तत्र विद्वत्तमाः
 स्त्रीयं कल्पनमेव शास्त्रमिति ये जानन्त्यहो तार्किकाः ॥
 तदलमेभिः सह वार्त्तया इतोऽन्यतो गच्छामि । इति किय-
 दूरं गत्वा । अहो अमी अमीव-रहिता हिताभियोगा इव दृश्यन्ते
 तदमूनिरूपयामि । इति तथा कृत्वा । अहो अमी मायावादिनः ।
 तथा हि

सम्मानानिर्विशेषाश्चिदुपधिरहिता निर्विकल्पा निरीहा
 ब्रह्मैवास्मीति वाचा शिव शिव भगवदिग्रह लब्धवैराः ।

येऽमो औतप्रसिद्धानश्च भगवतोऽचिन्त्यशक्त्याद्यशेषान्
प्रत्याख्यान्तो विशेषानिह जहति रतिं हन्त तेभ्यो नमो वः ॥

इति तान्पास्य पुनरन्यतो गत्वा परितः परिलोक्य । अहो अमो
यदन्योऽन्यं विवदन्ते तदस्य तत्त्वमवगन्तव्यम् । इति निभाष्य ।
अहो कपिल-कणाद-पातञ्जल-जैमिनि-मतकोविदा एते अन्यो
ऽन्यं विवदन्ते भगवत्तत्त्वं न केऽपि जानन्ति तदितो गन्तव्यम् ।
इति पुनः कतिचित् पदानि गत्वा । अहो दक्षिणस्यां दिशि पति-
तोऽस्मि । यदमो आर्द्धत-सौगत-कापालिकाः प्रचण्डा हि पा-
षण्डाः । एते पाशुपता अपि हतायुषो मां हनिष्यन्ति तदितः
पलायनमेव शरणम् । इत्यपहृत्य क्रियदूरं गत्वा किञ्चिदवलोक्य ।
अहो अयं साधुर्भविष्यति यतः खलु नदीतट-निकट-प्रकट-
शिलापट्ट-घटित-सुखोपवेशः क्लेशातीतो गुणातीतं किमपि
ध्यायन्नैव समयं गमयति । तदमुं निरूपयामि । इति तथा
कृत्वा । अहो ।

जिह्वाग्रेण ललाटचन्द्रजसुधास्यन्दाध्वरोधे मह-
द्वाह्यं व्यञ्जयतो निमील्य नयने बद्धाऽऽसनं ध्यायतः ।
अस्योपात्तनदीतटस्य किमयं भङ्गः समाधेरभूत्
इति सविस्मयं विचिन्त्य । अहो ज्ञातम् ।

पानीयाद्वरणप्रवृत्ततरुणीशङ्खस्वनाकर्णनैः ॥

तदिदमुदरभरणाय केवलं नाद्यमेतस्य । पुनरन्यतो गत्वा
परितोऽवलोक्य । अहो अयं निष्परिग्रह इव लक्ष्यते । तैर्थिक
एव भविष्यति । तदस्य दैवादागतेन पथिकेन सह सङ्गथयतः

कथयैव हृदयमाकलयनीयम् । इति चाकथ्यं स्वयमनुवदति ।

गङ्गाद्वारगयाप्रयागमथुरावाराणसीपुष्कर-
 औरङ्गेत्तरकोशलावदरिकासेतुप्रभासादिकाम् ।
 अब्देनैव परिक्रमैस्त्रिचतुरैस्तीर्थावलीं पर्यट-
 न्महानां कति वा शतानि गमितान्यस्मादृशानेतुकः ॥

इत्यनूद्य । भद्रं भो भद्रं कलिनोपद्रुतं सत्यं निमृतं त्वयि
 वर्त्तते । तदितोऽपसरामः ॥ इति तथा कृत्वा पुरतोऽवलोक्य ।
 अहो अयं तपस्वी समीचीनो भविष्यतीव निभासयामि । इति
 कृत्वा हन्त हन्त ततोऽप्ययं दुष्कृती । तथा हि

ह्रं ह्रं ह्रमिति तीव्रनिष्ठुरगिरा दृष्ट्याप्यतिकूरया
 दूरोत्सारितलोक एष चरणानुत्क्षिप्य दूरं क्षिपन् ।
 मृत्स्नालिप्रललाटदोस्तटगलयोवोदरोराः कुशै-
 र्दिव्यव्याणितलः समेति तनुमान् दम्भः किमाहो स्वयः ॥

अहो चित्रमिदानीम् ।

विष्णोर्भक्तिं निरूपधिमृते धारणाध्याननिष्ठा
 शास्त्राभ्यासश्रमजपतपःकर्मणां कौशलानि ।
 शैलूषाणामिव निपुणताऽऽधिक्यशिक्षाविशेषा
 नानाकारा जठरपिठरावर्त्तपूर्त्तिप्रकाराः ॥

तदहो कले साधु एकातपत्रीकृतं भुवनतलं भवता ।
 तथा हि ।

उत्सारितं शमदमादि निगृह्य गाढं
 मृत्प्रीकृतं क्व च न हन्त धनार्ज्जनाय ।

कामं समूलमुदमूल्यत धर्माशासी
मैत्रादयश्च किमतःपरमीहितव्यम् ॥

क्षयं विमृश । तादृश-बन्धु-जन-विप्रयोग-जनित-क्षेत्रेण चि-
रतर-तदनुसन्धान-कृतपरिश्रमेण च निःसारीभूत-भूतलाऽव-
लोक-शोकेन च मृगमाकुलोऽस्मि । तेन कचन च क्षणं विग्र-
मणीयम् ।

इति तथा कृत्वा सवाप्यम् ।

दृष्टं सर्वमिदं मनोवचनयोरुद्देश्यतच्चेष्टयो-
र्वैजात्यैकविसङ्कुलं कलिमलश्रेणीकृतमलानितः ।

कृष्ण कीर्त्तयतस्तथानुभजतः साश्रून् सरोमोद्गमान्
वाच्चाभ्यन्तरयोः समान् वत कदा वीक्ष्यामहे वैष्णवान् ॥

आकाशे कश्चं दत्त्वा । “किं ब्रवीषि । यत्र भक्तिस्तत्रैव ते
द्रष्टव्या” । इति । क्षयं विमृश । अहो भक्तिदेवी काप्यस्तीति ।
सम्भाव्यते । पुनराकाशे कश्चं वद्धा । किं ब्रवीषि भोः ।

“गौडक्षौणी जयति कतमा पुण्यतीर्थावतंस-
प्राया याऽसौ वदति नगरीं श्रीनवदीपनाम्नीम् ।

यस्यां चामीकरचयरुचेरीश्वरस्यावतारो

यस्मिन् मूर्त्ता पुरिपुरि परिस्पन्दते भक्तिदेवी” ॥

इति सहस्रम् । हृन्त हृन्त जीवद्भिः किं न दृश्यते तदितस्तत्रैव
गच्छामि । इति कतिचित्पदानि परिक्लामति ।

ततः प्रविशति । भक्तिदेवी । पुरोऽवबोध्य । अहो को एषो
निरन्तर-गरुओब्धेअ-वेअणा-जज्जरिज्जन्त-माणसो माणसो-

हृग्ग-विभ्रंस-गलाणाणो मए पडिचिञ्जन्तोवि मं आलोइअ
लोइअ-भिख-दशं आवसो सन्तो सन्तोष पआशअन्तो सअ-
नोदं मुञ्चन्तो व्व इध आअक्कदि । हन्त अण्हाणं एदादि-
शीए सम्पत्ति-पडिपत्ति-पडिवादिए सुत्थदशाए भाउणो वि-
राअस्य सङ्को सङ्कोचरो ए होइ । ए आणे दुज्जनेहिं कलि-
जणेहिं कलिदाच्चाहिदो उव्वरिओ ए वेत्ति (१) ।

विरागः । अवलोक्य । इयमेव भक्तिर्देवी । तथा हि

अन्तः प्रसादयति शोधयतीन्द्रियाणि

मोक्षश्च तुच्छयति किं पुनरर्थकामौ ।

सद्यः कृतार्थयति सन्निहितैकजीवा-

ज्ञानन्दसिन्धुविवरेषु निमज्जयन्ती ॥

तदुपसर्पामि । इत्युपलब्ध । देवि विरागोऽहं प्रणमामि ।

भक्तिः । सवाक्यम् । भात ओ जीवसि वसिणं पआणासि-
तुमम् । एहि एहि इति करेण स्पृशति (२) ।

(१) अहो क एष निरन्तरगुरुद्वेग-वेदना-जर्जरित-मानसा
मान-सौभाग्य-विभ्रंस-ग्लानाननो मया परिधीयमानोऽपि माम् आ-
लोक्य लौकिक-भिन्न-दशाम् आपन्नः सन् सन्तोषं प्रकाशयन् स्वयन्तोदं
मुञ्चन्निव इत आगच्छति । हन्त अस्माकम् एतादृश्याम् सम्पत्ति-
प्रतिपत्ति-प्रतिपादिन्याम् सुखदशवाम् आतुर्विरागस्य सङ्गः सङ्को-
चरो न भवति । न जाने दुर्जनैः कलिजनैः कलिताच्चाहित उद्भूतो
न वेति ।

(२) हे भातः जीवसि वसिणाम् प्राणोऽसि त्वम् ।

विरा । चरबावभिवाच । हेवि कथय कथं सत्त्वादय इव
कलिना भवत्यो न पराभूताः ।

भक्तिः । विराञ्च एव आपोसि सुखम् । अन्धाणञ्चैव कए
कोवि महाकाकुणिञ्चो भञ्चवं भञ्च-बन्ध-च्छेदञ्च-चरितो गो-
रचन्दो ओदीप्तो (१) ।

विरा । भगवति कथय किमत्र रक्षस्थम् ।

भक्तिः । विराञ्च एदक्षिं कलिञ्चाले कलिञ्चाले-लेश-मेत्तंवि
धम्मन्तरं एव ति । एव स्थिरदरं किंपि चोद । केवलं अलङ्क-
करोदि । एदं कलिं भञ्चवद्धमो बद्धं मोक्षंवि पराकरोदिति
साधन-साध-सद्धर्मः । सुद्ध-भक्ति-जोषण एवसामवहारण
कलि-मल-मलण-आरिणा आचण्डालं चण्डालङ्घयिष्य-
दुव्वासणा-वास-णाशेण सङ्गोपङ्गाञ्चो मादिसीञ्चो भक्तिद-
इञ्चो सङ्गे कदुञ्च भञ्चवदा अवहारो किदो भक्त-वेशेण (२) ।

विरा । अवगतमिदं मितं प्रकाशयन्त्या गगनवाण्या ।

किन्तु

(१) विराग न जानासि श्रद्धम् । अस्माकमेव कृते कोऽपि महाका-
कुणिको भगवान् भव-बन्धच्छेदक-चरितो गौरचन्द्रः अवतीर्णः ।

(२) विराग एतस्मिन् कलिकाले कलिका-लेशमात्रमपि धर्मान्तरं
नास्ति । न स्थिरतरं किमपि भवति । केवलम् अलङ्करोति । एतं कलिं
भगवद्धर्मो बन्धं मोक्षमपि पराकरोति इति साधन-साध-सद्धर्मः ।
भक्तियोगेन एवसामवहारकेण कलि-मल-मथन-कारिणा आचण्डालं
चण्डालङ्घनीय-दुर्वसना-वास-नाशेन सङ्गोपाङ्गां मादृशो भक्तिर्विो
सङ्गे कृत्वा भगवता अवतारः कृतो भक्तवेशेन ।

भवत्यो वा किमीदृन्ते स वा देवः किमीदृते ।
निराश्रयस्य मम वा किमसौ भवित्ताश्रयः ॥

भक्तिः । संखृतमाश्रित्वा । विरागः श्रूयताम् ।

पनीमन्पाण्डालानपि खलु धुनीमोऽखिलमलं
लुनोमः संस्कारानपि हृदि तदीयानतिदृढान् ।
कृपादेवी तस्य प्रकटयति दृक्पातमिदं चे-
त्तदा तेषामन्तः कमपि रसभावश्च तनुमः ॥

विरा । तस्य कृपादेवीं विना स्वातन्त्र्येण भवतीनां तथा सा-
मर्थ्यं न विद्यते ।

भक्तिः । तस्मात् वा तज्जगतां वा णवाऽणुगच्छमन्तराण्य अग्रे
या होम किं उण तथा कुणम्ह (१) ।

विरा । द्वितीयप्रश्नस्योत्तरं किम् ।

भक्तिः । विरागः सुणेहि (२) इति । संखृतेन ।

नवदीपे नासीदृद्धं स जनो यस्य न पुरे
हरेर्गेहं नो तद्यदपि भगवन्मूर्तिरहितम् ।

न सा यस्याः सेवा न भवति न सा या न सरसा
रसो नासौ सङ्कीर्तननटनमुख्यो न खलु यः ॥

इयञ्जीव तस्मा ईहा (३) ।

(१) तस्य वा तज्जगतां वा नवानुगच्छमन्तरेण वयं न भवामः किंपु-
नस्तथा कुर्मः ।

(२) विरागः प्रहस्य ।

(३) इयमेव तस्य इच्छा ।

विरा । किमयं स्वयमेव तथाऽऽप्तापयति । किं वा ते त एव
तदाश्रयमभिमत्य मत्यनुसारेण सारेण व्यवहरन्ति ।

भक्तिः । तस्मै तद्वज्जैव महिमा महिमाणदो जं ददुष्णज्जैव
तं तद्वज्जैव गगद्गगत्या विश्र चेन्ति । जणाओ जद तस्मै
आसन्नं साञ्ज्जैव सब्बे जाणन्ति कुणन्ति च तदणुह्वं ।
तस्मै ओदारे कमलावि ओदीप्सेव्व । जदो ण कस्सवि देसं
तत्थ आसि । आशिशआलं सञ्चं जं करोदि तं सुणह्व (१) ।

संस्कृतमाश्रित ।

श्रीवासस्य गृहे कदाचन कदाप्याचार्यरत्नालये
श्रीविद्यानिधिमन्दिरेऽपि च कदा गेहे मुरारेरपि ।
गायन् सुप्रियपार्षदेषु पुलकस्तम्भाश्रुवर्मादिभिः
सान्द्रानन्दमयीभवन्ननुदिनं देवो नरोनृत्यते ॥

विरा । भगवति स किं सर्व्वदा भक्ताचरितमेव प्रकट
यति । किंवा कदाचिदैश्वर्य्यमपि ।

भक्तिः । संस्कृतेन । विराग यद्यपि

अलौकिकीतोऽपि च लौकिकीय

लीला हरः काचन लोभनीया ।

(१) तस्य तद्यैव महिमा-महिमानतो यत् तत् दृष्टैव तद्यैव गृह-
ग्रस्ताइव भवन्ति । जना यथा तस्य आश्रयं स्वयमेव सर्व्वे जानन्ति
कुर्व्वन्ति च तदणुह्वं । तस्य अवतारे कमलापि अवतीर्षेव । यतो न
कस्यापि दैन्यं तत्र आसीत् । आशिशुकां स्वयं यत् करोति तत्
प्रदु ।

मद्देशशीर्षादपि भूमिमध्यं

गतैव गङ्गा मुदमातनोति ॥

तद्वि कचिमि कचिमि अलोद्भ्रं पि पञ्चडेदि । तधाचि
कचिमि दिअहे शिरिवास-वासमिकरिज्जन्त-देव-गेहप्प-
दक्खिणो दक्खिणो-अङ्गण-गणण केणवि भाअधेअ-सुईवु-
त्तिणा महामज्जवेण मलेच्छेण मलेच्छेण वसणं सीव्वन्तेन
दीव्वन्तेण दीन्हदरमण भअवं विस्सम्भरो दिट्ठो । दङ्कु
तक्खणदो मदिरा-मअदोवि मादअतमेण तस्स दंशणमण
भेण्हणो भविअ विअशिदणेत्तो चीहीमुओ दिङ्गं दिङ्गं
कम्मिप्ति-सव्वङ्ग-पुलइदो णिरन्तर-निस्सरन्त-प्पवाह-वाह
सलिल-त्थिमिद-वक्कत्थलो वसणादिअं विच्छिबिअ उद्धवाह
णच्चिदं पउत्तो सो । तदो तं तद्वाविधं पेक्खिअ भअवं
अवंच-अन्तो शिरिवासं भणिदवन्तो (१) । श्रीवास किमिदं
कथमकस्मादयमीदृग्जातो इदृग्जातोत्सव इव । तदो तेष्वि

(१) तथापि कदापि कथमपि अजौकिकमपि प्रकटयति । तथा
हि कस्मिन्नपि दिवसे श्रीवास-वासे क्रियमाण-देवगेहप्रदक्षिणो द-
क्षिणाङ्गणगतेन केनापि भागधेयसूचीवृत्तिना महामज्जयेन अमलाक्षेण
स्नेहेन वसनं सीव्यता दीव्यता जिह्वतरमदेन भगवान् विस्वम्भरो
दृष्टः । दृष्ट्वा तत्क्षयतः मदिरा-मदतोपि मादकतमेन तस्य दर्शनमदेन
विक्रब्धो भूत्वा विकशिन्ननेत्रो चीहीमुखो दृष्टं दृष्टं कम्मिप-सव्व-
ङ्गपुलकितेन रन्तर-निःसरत्प्रवाह-वाह-सखिज-स्थिमित-वक्तु स्य ज्ञो
वसवादिष्वं विक्षिप्य ऊर्ध्ववाङ्मर्षितुं प्रवृत्तः सः । तत्रस्थं वधाविधं
प्रेक्ष्य भगवान् अवस्यन् श्रीवासं भवितवान् ।

भण्डिदं णिदंशणंव कुणन्तेण पडिहासरसस्सु (१) । भगवन्
अपूर्व्व एवायं तव मदस्य महिमा यतोऽयमद्य मद्यघट-
घटमानासक्तिरपि न धियं जहाति । हा, तिलमात्रभवद्-
र्शनेनाऽनेनाऽनेना जातोऽजा-तोद-रक्षितो क्षितो भवन्नति-
ममाद ।

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो तदोपज्जदि भअवदो णाम-मेत्तसरणो स-
व्वपरिअरं उच्छिय ओधूअवेसो भुविअ णअन्तो गाअन्तो
जवणाचारिण्हिं ताडिज्जन्तोवि भअवदो णामसङ्कीर्णं
कुणन्तोज्जेव वड्ढदि । केणवि पुच्छिदो । उण विअशं-
भरोज्जेव ईशरो णावरो कोविप्पि भणेदि । सअलेहिं
भाअवदेहिं विद्धिद-देहजात्तो सिद्धो विअ भविअ विच-
रेदि (२) ।

विरा । देवि कीदृशरूपमनेन दृष्टम् ।

भक्तिः । विराअ आणन्दोज्जेव भअवदो रुअं । जेण रुएण
महंज्जेव आणन्दो होइ । तंज्जेव तस्स रुअंत्ति इदरेदरस-

(१) तत्तत्तेनापि भक्तितं निर्दर्शनमिव कुर्वन्ता परिहासरसस्य ।

(२) ततः ततः प्रवृत्ति भगवतो नाममात्रसरणः सर्वपरित्यक्तं त्यक्त्वा
अवधूतवेशो भूत्वा नृत्यन् गायन् यवनाचार्येण तावमानेपि भगवन्ने
नामसङ्कीर्णं कुर्वन्नेव वर्त्तते । केवापि पृष्टः । पुनर्विचिन्त्य एव ईशरो
नामयः कोपीति वदति । सकलैर्भागवतैर्विहितदेहवाचः सिद्ध इव
भूत्वा विचरति ।

स्वपेक्षतुणं आनन्दरूपाणिति आणन्दतारतम्येण ह्यत्र-दंश-
यास्तु तारतम्यम् (१) ।

विरा । कथमयं नीचयोनिरेतादृशसौभाग्य-भाजनमासीत् ।
भक्तिः । संसृतेन ।

न जातिशीलाश्रमधर्माविद्या-
कुलाद्यपेक्षो हि हरेः प्रसादः ।
यादृच्छिकोऽसौ वत नास्य पात्रा-
पात्रव्यवस्थाप्रतिपत्तिरास्ते ॥

विरा । एवमेव ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो अवरस्मिं दिअहे मुरारि-भअणाङ्गणे पुष्पि-
मा-चन्द-चन्दिआ-पक्खालिआए णिशाए उवविट्ठेहं सअ
लेहिं भाअवदेहिं सोज्जेव देओ सङ्गरिषणहओ दिट्ठो (२) ।

विरा । देवि विशिष्य कथय ।

भक्तिः । अगदो वंभमिज्जन्त-मत्त-मज्जअर-णिअर-परि-
पिज्जन्त-चन्दिआ-चअ-तक्काल-श्यामलिद-गगणतलान्धआ-

(१) विराग आनन्द एव भगवतो रूपम् । येन रूपेण महानेव
आनन्दो भवति । तदेव तस्य रूपमिति इतरेतर-सव्यापेक्षातृणां
आनन्दरूपाद्यामिति आनन्दतारतम्येन रूपदर्शनस्य तारतम्यम् ।

(२) ततः अपरस्मिन् दिवसे मुरारिभवनाङ्गणे पूर्विका-चन्द्र-चन्द्रि-
का-प्रक्षानितायां निशायाम् उपविष्टैः सप्तचैर्भगवतैः स एव देवो
सङ्गवर्णरूपो दृष्टः ।

रम्भि दीप्तमम्भि कोपि काकम्बरी-परिमलो सञ्जल-अलेहिं
आलङ्घो (१) ।

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो आलङ्घे परिमले सञ्जलेहिं भञ्जयं पुच्छिदो ।
जधा (२) भगवन् कथमाकस्मिकोऽयं पुष्पन्धय-गणाभ्योकर-
चणः परिमलो विमलो विस्रयं नः समुखासयति कादम्बर्याः ।
परतश्च जनितकौटुम्बलं हलं विपक्ष-पक्ष-मुषलं मुषलञ्चालो-
क्यते ।

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो सिरिविस्मम्बरदण्ड उक्तम् । (१) हन्त भो
निखिल-हृदय-सङ्कर्षणेन सङ्कर्षणेन भवताऽवताऽद्य प्रादुर्भवि-
तव्यम् । तदग्रे कादम्बरी वरीमसी तत्प्रियाणां तदायुधं युधं
विनापि विराजमानं हल मुषलञ्च प्रादुरभ्यत् ।

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो तच्च णिअदन्तोज्जेव सो देओ तेहिं मइरा-मो-
अ-मुदिअ-लोअ-लोहिद-लोअणो एक-कख-तड-तण्डविद-
कुण्डलो ससि-मण्डल-पाण्डरो सोज्जेव गोरचन्दो अइसअं

(१) अयतो बभ्रुवमाश-मत्त-मधुकर-निकर-परिपोषमान-चञ्चि-
का-चंच-सम्पात-झामकित-गमन-तत्तान्धकारे दृष्टमाने कोऽपि काद-
म्बरी-परिमलः सञ्जलजनैराणव्यः ।

(२) तस्य आणव्ये परिमले सञ्जलैर्मगवान् छटः । जधा

(३) ततः श्रीविस्मम्बरदेवेन उक्तम् ।

सञ्जम्भेव तासङ्कोऽलं कोदूहलेण सम्भूतो । तदा तच्चरिदाऽऽ-
 चिद-णञ्च-णञ्च-गीद-पदाइं गाञ्चन्नेहिं तेहिं णच्चारिदो व-
 ऊदरं ईडिदोवि क्खणं विन्दञ्च-कारि संवत्तो (१) ।

विरा । तत्स्ततः ।

भक्तिः । एवं बुद्ध-वराह-णारसिंह-मुक्खतराऽवदाराणु-
 आरं कमेण कदुञ्च गदे दिञ्चहे अहेदुञ्च-करुणेण णिञ्चा-
 णन्दस्स क्खम्भुञ्चं रुञ्चं तेण दंसिदम् (२) ।

विरा । कोदृशं तत् ।

भक्तिः । संसृतेन ।

भुजाभ्यामुभाभ्यां दधंश्चारुवंशी
 चतुर्भिर्गदाशङ्खचक्राण्बुजानि ।
 किरीटञ्च दाराञ्च केयूरके च
 स्रजं वैजयन्तीं मणिं कौस्तुभञ्च ॥

अपि च ।

अनाचार्य्यसौन्दर्य्यमाधुर्य्यधुर्य्यं
 महौदार्य्यचातुर्य्यगाम्भीर्य्यशौर्य्यम् ।

(१) ततस्तथा निगदन्नेव स देवस्त्रैर्मदिरा-मोद-मुदित-कोल-कोहि-
 त-कोचन एक-कर्ष-तट-ताण्डवित-कुण्डलः शशि-मण्डल-पाण्डुरः स एव
 गौरचन्द्रोऽविषयं स्वयमेव तासाङ्कोऽलं कौतूहलेन सम्भूतः । तदा तच्चरि-
 दाचित-नव-नव-गीतपदानि यागद्विस्त्रैर्नर्तितो वज्रतरनीडितोऽपि
 क्षणं विस्मयकारी संबतः ।

(२) एवं बुद्ध-वराह-नरसिंह-मुख्यतरावतारानुकारं क्रमेण कृत्वा
 गते दिवसे अहैतुककदम्बेन निजानन्दस्य वद्धभुजं रूपं तेन दर्शितम् ।

अवैधुर्यधैर्यं सदा सौकुमार्यं
महत्सुर्यमार्यं तदाश्चर्यमासीत् ॥

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो तं रुच्यं पेक्खिअ परमाणन्द-णिण्णन्दो
उअच्चिद-रोमच्च-कच्चुओ बड्डरं त्युवन्तो आसि णिञ्चा-
णन्दो । जहा (१)

हरिस्त्वं हरस्त्वं विरिञ्चिस्त्वमेव
त्वमापस्त्वमग्निस्त्वमिन्दुस्त्वमर्कः ।
नभस्त्वं क्षितिस्त्वं मरुत्त्वं मुरारे
नमस्ते नमस्ते समस्तेश्वराय ॥

अपि च ।

भुजैः षडभिरेभिः समाख्याति कश्चि-
न्निसर्गोऽग्रषड्वर्गहन्तेति भोस्त्वाम् ।
वयं ब्रूमहे हे महेच्छ त्वमेभि-
स्तुर्व्वर्गदो भक्तिदः प्रेमदश्च ॥

विरा । अहे अत्यङ्गुतमिदम् ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो ईसरभावो दाव ईदिसो तस्स कधिदो ।
पेम्मावेसो सुणीअदु । एत्थ पुरे तिस्सविहाज्जेव पुरिसाओ ।

(१) ततस्तत्रूपं प्रेक्ष्य परमाणन्द-निखन्द उदक्षित-रोमाच्च-कच्चुओ
बड्डतरं त्युवन् आसीत् निखानन्दः । यथा

केवि अपुरस्ताओ केवि मज्झिमापुरस्ताओ केवि णापुरस्ता-
 ओ णावि विरस्ताओ । विज्झत्तिषो हि पञ्चरविहीए अप्पा-
 णअं ओवारिअ सुरणई-सिणाणं कदुअ त्थिमिद-णिअ-मसणं
 खेअ आअच्छन्तं पेक्खिअ कोवि मज्झरतरं भअवदो षम-
 पदं कोपि सरसतरं भाअवद-पज्जं कोपि पेक्ख-पडिपसं ललि-
 दतर-गीदं सुणावेदि । तदो तं सुणन्तोज्जेव मग्ग-मज्झस्सि
 भूदले णिवडिअ त्थिमिद-वसणं-णिअदन्त-जल-कहमिद-
 पुहवीदन-णिवडण-कहमिद-सव्वङ्गो वास्य-सलिलेहिं सीम-
 न्तिद-वच्छत्यल-कहमो आणन्द-भेभलदाए सदाए वद्दो
 विअ विज्जुहाम-दाम-पुञ्जो विअ लुठन्तो वद्देदि (१) । तधाविहं
 पेक्खिअ ते सह-अराओ चावल-दोस-दुसिदाओ हसन्तो
 कोदूहलं कुणप्ति । मुज्जत्तन्तरे सिअ-परिअणाओ उत्थाविअ
 पुणो सुरणईं सन्निअ पक्खालिद-सव्वङ्गं सिणावेन्ति । एदं

(१) तत ईश्वरभावस्यावदीष्टशक्त्य कथितः । प्रेमावेशं प्रवृत्त ।
 अस्मिन् पुरे त्रिविधा एव पुरुषाः । केपि अनुरक्ताः केपि मध्यमानुरक्ताः
 केपि नानुरक्ता नापि विरक्ताः । विद्यार्थितो हि नगरवीथ्याम् आत्मा-
 नम् उच्चार्य सुरमदीयानं कृत्वा स्मित-निज-वसनं चेमम् आगच्छन्
 प्रेक्ष्य कोऽपि मधुरतरं भगवतो नामपदं कोऽपि सरसतरं भागवत-पद्यं
 कोऽपि प्रेमपरिपन्नं ललिततर-गीतं आवयति । ततस्तं प्रदण्वमेव मार्ग-
 मध्ये भूतले निपत्य स्मित-वसन-निपतज्जल-कहमित पुरवीथी-
 निपतन-कहमित-सव्वङ्गो वास्य-सलिलैः सीमन्तित-वक्षःस्थलकहम
 आनन्द-विह्वलतया कतया वज्र इव विज्जुहाम-दाम-पुञ्ज इव लुठन्
 वर्तते ।

सुणिञ्च णिञ्च-तणञ्चस्स णञ्चस्स वद्वसिञ्चं अणुभवद् तस्स
अणुणो जण-णीदि-विशारदापि (१) ।

विरा । अहो प्रेमानन्दवैवश्यामवश्यामस्यं ।

भक्तिः । अवरसिं वासरे वासरेस-सहस-सरिस-महा-म-
ज्ञानन्द-परवसो आचारिअ-रञ्चण-पुर-रञ्चण पुरदो णञ्चिअ
णिञ्च-घरं आअच्छन्तो मग्ग-मज्झन्नि केणापि बन्धु-
णा बन्धु-णाहो णिञ्च-अणस्स देओ दिट्ठो । दिट्ठिअ तं सो
सव्वङ्ग-गलन्त-सित्तो-सकाउ वाअं उवाअं अअं ण पेक्खिअ
किमपि गदन्तो आसि । भो भो शचीपुत्तअ विस्सम्भर भवन्तं
पभवन्तं परमं पुरिसं सव्वे णिञ्चदन्ति । दन्तिवर-विक्रम-
विक्रम-वैभवं तुह बज्जतरंज्जेव णिहपेन्ति । अह मज्झ पाम-
रस्स एसो गओ गओ करिअह तदो सअंज्जेव तुमं भू-मज्झ-
ल-हओ ईसरो सरोअ-णअणो सअंज्जेव (२) ।

(१) तथाविधं प्रेक्ष्य ते सहचराश्चापज-दोष-दूषिता हसन्तः कौतू-
हलं कुर्वन्ति । मुहूर्तान्तरे निज-परिजना उत्थाप्य पुनः सुरनदीं
अम्भयित्वा प्रक्षालित-सर्वाङ्गं स्नापयन्ति । इदं श्रुत्वा निज-तनयस्य
नयस्य वरिवसितमनुभाष्य तस्य जननी जन-नीति-विशारदापि ।

(२) अपरस्मिन् वासरे वासरेण-सहस-सहस-महा-महाबन्ध-
परवश आचार्य-रत्न-पुर-रत्न पुरतो नर्त्तित्वा निज-गृहमागच्छन्
मार्ग-मध्ये केनापि ब्राह्मण-बन्धुना बन्धु-नाथो निज-जनस्य देवो दृष्टः ।
दृष्ट्वा तं स सर्वाङ्ग-मखन-सिद्धः सक्काकु वाचम् उषाधम् अयं न प्रेक्ष्य
किमपि गदन् आसीत् । भो भोः शचीपुत्र विस्मयभर भवन्तं प्रभवन्तं
परमं पुरुषं सव्वे निगदन्ति । दन्तिवर-विक्रम-विक्रम-वैभवं तव
बज्जतरमेव तिष्ठयन्ति । अदि मन पाकरस्स एअ मदीगतः कियते
तदा सखमेव त्वं भू-मज्झलरूप ईश्वरः सरोज-नयनः खयमेव ।

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो भगवदा जादानुकम्पेण कम्पेण रोमञ्चेण
अ विलसन्त-देहं तं बह्मणपाशं पाशं मिश्रुणो उवगदं
लक्ष्मीकदुश्च णिअदिदम् (१) । अये यस्तावदीश्वरः स खलु
दुष्प्राप्यएव सर्वेषां किमिति मामुपालभसे । किन्तु तवास्स
रोगस्थोपशमोपाय एको वर्तते । तच्चेदाचरसि तदाऽयं गमि-
ष्यति नात्र सन्देहो देहोऽयं तव पूर्वतोऽपि समीचीन एव
भवितुमर्हति ।

विरा । ततस्ततः ।

भक्तिः । तदो बह्मणबन्धुणा पफुल्ल-पोअणेण गदिदम् (२) ।
देव कोऽसौ उवाचो तदो पडुणा भणिदं णिदंसण-रूअं
किमपि (३) । अये दिजबन्धो बन्धोरखिलजगतां गताङ्गः सङ्गानां
भगवतः प्रेम-परायणानां प्रधानतमोऽयमद्वैताचार्यः । अस्य
चेत्पादोदकं पिवसि तदा पापकृतोऽयं गदो हत्वभावे ह्येतु-
काभाव इति दूरीभविष्यति ।

तदो बह्मणेण गदिदम् । तुह दंसणादोज्जेव गमिस्सदि
किं उण कधिदेण उवाअ-विशेषेणेत्ति । तस्स प्यहावदो तधा-

(१) ततो भगवता जातानुकम्पेन कम्पेन रोमाञ्चेन च विलसद्देहं
तं ब्राह्मणपाशं पाशं न्यलोचयगतं लक्ष्मीकृत्य निगदितम् ।

(२) ततो ब्राह्मणबन्धुना प्रफुल्लपोषणेन गदितम् ।

(३) हे देव कोऽसौ उपायकृता प्रभुवा भवितुं निर्दर्शनस्य
किमपि ।

किं दे सद्दि पुण्यदेवि समीचीण-देशे सो संवृत्तो (१) ।

विरा । किं चिन्मिदं तस्य भगवतः । तत्कथय क गच्छ-
स्तीच्छन्ती च किं तच्च भवती भवती यत इयं क्वायामाच-
सचचरी चरीकर्त्ति त्वराम् ।

भक्तिः । अज्ज अज्जउत्तो सिरिवास-वास-मज्झग्गि
आअदेण अद्दअदेण सद्धं किम्पि सिव्विरह-रहस्स-वुत्तन्तं
कुणन्तो वड्ढि । तं अज्जुसरिदुं तुवरेमि (२) ।

विरा । भगवति तृतीयप्रश्नस्योत्तरमवशिष्यते शिष्यमेवं
भगवत्या मम । तदनुशाधि मां स किं मदाश्रयो भविताऽविता
वा किं माम् ।

भक्तिः । संश्रुवेन । अथ किम् ।

आनन्दोऽपि च मूर्त्तो व्यापी च तथा परिच्छिन्नः ।

तद्वन्नित्यविलासोऽपि च वैराग्याश्रयो भगवान् ॥

तदेहि सदैव गच्छावः । इत्युभौ निष्क्रान्तौ ।

ततः प्रविशन्नासनस्यो भगवान् विश्वम्भरोऽद्वैताचार्यश्च परितः
ओवासादयच्च ।

भगवान् । सपरिहासं अद्वैतं प्रति । सीतापतिर्जयति लोकम-
खन्नकीर्त्तिः ।

(१) ततो ब्राह्मणेन गदितम् । तव दर्शनादेव गमिष्यति किं पुनः
कथितेन उपाय-विशेषेणेति । तस्य प्रभावतस्तथा कृते सति पूर्व्वतोऽपि
समीचीन-देशः संवृत्तः ।

(२) आर्य आर्यपुत्र ओवास-वास-मध्ये आगतेन अद्वैतदेवेन साङ्ग
किमपि निर्विरह-रहस्य-वृत्तान्तं कुर्व्वन् वर्त्तते । तमनुसर्तुं त्वरयामि ।

अद्वै । कुतोऽत्र रघुनाथो नाथो हि यदूनामयमुज्जृम्भते ।
तत्र भवान् भगवान् ।

भगवान् । अद्वैत तव विच्छेद-च्छेदकर उपायो निरपायो
निरवधि मया चिन्त्यते । येन निरन्तराया निरन्तरा सृष्टि-
वसतिः स्यात् ।

श्रीवा । देव अद्यपि शान्ति-पुरवास इवाद्वैतोपयोगी तथापि
नवानां भक्तीनां द्वीप इवेति भवद्वीपे चरणाभिर्भावावधि अद्वै-
वाद्वैत-पक्षपातः । तेन व्यापको नित्यामन्दश्चात्र ।

अद्वै । अतोत्र श्रीवासः ।

श्रीवा । सा तु तिरोभूतैव ।

भगवान् । श्रीविष्णुभक्तिः सा भवत्सु सत्सु वर्तत एव ।

अद्वै । इदानीं सैव विष्णुप्रिया ।

भगवान् । अथ किं सत्सु ज्ञानादिमार्गेषु भक्तिरेव विष्णोः
प्रिया ।

अद्वै । अत एव भगवानपि तामङ्गीकृतारः ।

नेपथ्ये भो भो विश्वजनन्या शचोदेया निगद्यते ।

अद्वैतस्याव्यत्र विश्रामस्थली न कार्य्या । ममैवालयो विश्र-
मणीयो मणीयोग इव स्वयं वृत्तः । चाकर्ण्य । यथाऽऽज्ञापयति
विश्वजननी । तदुच्यतां सदैवाद्य भोक्तव्यं भगवता विश्वज-
नेणभरेण चर्षस्य मन्थरोऽयं मे देहः ।

श्रीवा । तन्ममापि मापितव्यं तत्र भोजनम् ।

भगवान् । तर्हि परिश्रमोऽस्य मद्यान् भविता वितर्जनेन पाकस्त ।

अद्वै । अस्येति किमुच्यते अस्या इत्युच्यताम् ।

इति कश्चिदात्मनीनं तच्च प्रेषयति । स च इक्षितं बुद्ध्या नि-

ष्क्रान्तः ।

अद्वै । श्रीवासस्य कर्त्तुं शक्ति ।

भगवान् । किमाद्याचार्य्य आर्य्यः ।

श्रीवा । नित्यानन्देन देवस्य षड्भुजं रूपमवलोकितं तद्भवते दर्शनीयमिति स्वरूपदर्शनाय यदङ्गीकृतं मद्भ्यं मद्भ्यं तत्कथं न दर्शयते भगवताऽवताऽदृष्टं मे कीदृशमिति ।

नेपथ्ये । भो भोः षड्भुजं रूपमवलोकितम् ।

भगवान् । सावहित्यम् । मम स्वरूपमिदमेव । यदिदमद्वैत-
प्रेमपात्रम् ।

अद्वै । श्रुतम् । किमत्र ब्रूमहे महेच्छं प्रति यदि तवैतदेव स्वरूपं तदा दर्शनीयम् । श्यामसुन्दर-विग्रहाभिलाषो वि-
श्रान्तः । यदि स एव स्वरूपमित्युच्यते तदास्मिन् प्रेमहानिः ।

इति क्षणं परास्यति ।

श्रीवा । अस्माकमिदमेव भवद्वपुः प्रेमपात्रमत्र कः सन्देहः ।
किन्तु स्वयमेवोक्तं “तद्भवते दर्शयिष्यामि” इति कृत्वाऽसौ
निवेदयति ।

भगवान् । उन्माद-दशायां केन किं न भण्यते ।

श्रीवा । भगवन् अन्योन्मादस्तु व्याधिरेव । अयन्तु तवोन्मादो
द्रष्टु-श्रोतृणामपि व्याधि-निर्मूलकः । किञ्च जीवस्तु वस्तुतः
क्षुद्रानन्देनापि विलुप्तधीरधीर एव भवति । ईश्वरस्य त्वानन्द-

स्वरूपत्वात् ज्ञानस्वरूपत्वाच्च किं केन बाध्यताम् । तेन स्वाधी-
नाऽऽनन्दः स्वाधीन-ज्ञानश्चाऽयम् ।

भगवान् । वक्षितम् । तत् खलु मदधीनं न भवति यन्मया
दर्शयिष्यते । स्वयमेव भावचक्षुषा दृश्यताम् । इति तदन्तःकरणे
स्वरूपमाविर्भावयति ।

अद्वै । चक्षुषी निमील्य प्रबिधानं नाटयति ।

श्रीवा । चिरं निर्वर्ण्यं । अहो चित्रम् । अद्वैतोऽद्वैतोपरि परि-
वर्तते । तथा हि

यदाह्येन्द्रियवृत्तयोऽस्य गलिताः स्वानन्दसान्द्रो लयः

कोऽप्यन्तःकरणस्य चक्षुः नितरां स्पन्देन मन्दं वपुः ।

आत्माप्येष लयं ययावनुभवाऽऽस्वाद्ये परे वस्तुनि

प्रायोऽयं श्रुतिरिति बोधविषयं प्राप्नोति रोमोद्गमैः ॥

भगवान् । एवमेव तदास्वाद-सम्वादः ।

श्रीवा । भगवन्तवैव नाव्यमिदम् । वद्धिर्न दर्शितमस्माभि-
रपि न दृश्यते । इति भवतु अस्माकं तवैतदेव स्वरूपं मद्बाधनम् ।
किन्त्वधुना धुनातु भवान् । माऽतः परं परन्तप चेतोऽस्य तिरो-
धापयान्तःकरणतोऽस्य तद्रूपम् । अन्यथा समाधिसमा धिषणा-
ऽस्य न परं वद्धिश्चारिणी भविष्यति । पृच्छामश्चैतं किं दृष्टमिति ।

भगवान् । स्वयमेवासौ प्रबोध्यताम् । इति तदन्तःकरणात्तद्रूपं
तिरोधापयति ।

अद्वै । इति स्फुरद्रूपं तत्किमप्यनाजोक्तयन् सुतोष्यित इव चक्षुषी
उन्मील्य क्षणं तदेव पश्यन्निव दशां कामप्यभिनयति ।

भगवान् । अद्वैत किमीक्ष्यते ।

अद्वै । स्वप्रायमान इव ग्रहग्रस्त इव किमपि पठति ।

अकस्मादुन्मीलन्नवकुवलयस्तोमसुरभि-
र्घनश्रेणीस्त्रिगन्धः स्तवकिततमालावलिघनः ।
प्ररोदन्नीलाश्रव्यतिकरविशेषोज्ज्वलतरो
महःपूरः कोऽयं नयनपदवीं चोरयति नः ॥

अपि च । प्रश्यामचित्किरणमण्डलमध्यवर्त्ति-
प्रत्यङ्गकं मधुरिमानृतपूरपूर्णम् ।
वंशीकलक्वणितकेलिकलाविदग्ध-
माद्यं महो घनसहोदरमाविरास्ते ॥

श्रीवा । अहो वर्त्तमानप्रयोगादतीतमपि प्रत्यक्षमन्यमा-
नोऽयं निगदति ।

भगवान् । आनन्दस्य वर्त्तमानत्वात् । तदाकर्णय भूयोऽपि
विवक्षुरयं सर्वे तूष्णीं तिष्ठन्तु ।

अद्वै । सुश्यामदीर्घघनकुञ्चितकेशपाशं
सुभ्रूलतं खलकमुन्नतचारुनासम् ।
आलोलशोणविपुलायतनेत्रपद्मं
बन्धूकबान्धवसुरेखप्रभाधरौष्ठम् ॥
श्रीवत्सकौस्तुभरमासुषमासमेत-
वक्षःस्थलस्खलदुदारसुतारहारम् ।
आपादलम्बिवनमाल्यसुपाल्यमानं
सदृत्तदीर्घतरपीवरबाहुदण्डम् ॥

श्रीवा । कथमकस्मादस्यैवमभिनिवेशो जातः ।

भगवान् । श्रूयताम् ।

ध्यानाभ्यासकृता स्फूर्तिः स्फूर्तिः सा तु चिराद्भवेत् ।

याऽऽकस्मिकी इदि हरेः साऽवतार इवाऽपरः ॥

श्रीवा । एवमेव । “सकृद्यद्दर्शितं रूपमेतत् कामयतेऽनघ”
इति नारदस्य प्राग्जन्मनि दर्शितमित्यवतारसूचकम् । ध्रुवस्य
त्वभ्यासकृता स्फूर्तिः । किन्तु भगवन् विना चिराभ्यासयोगेन
कथं भगवत्-प्रकाशयोग्यताऽन्तःकरणस्य ।

भगवान् । अवधेहि ।

पुरोऽनुग्रह एवास्य खेदयाधारधावनः ।

उदयात् पूर्वमर्कस्य विनिहन्ति तमोऽरूपाः ॥

श्रीवा । किमयमद्यापि साक्षादेव वीक्षते किमेक्षितमनु-
वदति ।

भगवान् । पृच्छ्यताम् ।

श्रीवा । अद्वैतं प्रति । भो भो मद्भानुभाव किं पश्यसि किम्वा
दृष्टमनुवदसि ।

अद्वै । आनन्दान्धृत्यत इव किञ्चिदास्त्वमवगाह्य ।

अस्मादिभोर्वदिरूपेत्य महोऽतिनील-

मन्तर्ममाविशदक्षे क्षणतस्तिरोऽभूत् ।

तेनातिदुःखितमना वदिरात्तदृष्टिः

पश्यामि तत् पुनरिद्वैव निमग्नमासीत् ॥

श्रीवा । बोद्धासम् । भगवन् फलितमस्मद्वचः ।

भगवान् । तन्द्रा-दोषोऽयमस्य ।

श्रीवा । आनन्द-तन्द्रा खल्वियं कुतोऽस्य दोषः ।

भगवान् । अद्वैतं प्रति । अद्वैत जाग्रत्सप्नोऽयं भवतः ।

अद्वै । साध्यमिव ।

नवकुवलयदामश्यामलो वामजङ्घा-

द्विततदितरजङ्घः कोऽपि दिव्यः किशोरः ।

त्वमिव स स इव त्वं गोचरो नैव भेदः

कथय कथमहो मे जाग्रतः स्वप्न एषः ॥

भगवान् । अद्वैत तवैवायं वासनाऽवगाही दोषः । यतस्त्व-
मेवैवं पश्यसि नापरः कोऽपि ।

श्रीवा । क एवंविधभाग्यवानास्ते यस्त्वां तथा पश्यतु ।

भगवान् । सोपहासम् । श्रीवास भवानपि अद्वैतपथ-पति-
तोऽभूत् ।

श्रीवा । कृष्णेन सच्च तवाद्वैतं यत् तत् पथ-पातिन एव वयम् ।
कोऽत्र सन्देहः ।

भगवान् । एवञ्चेत् भवतोऽपि तेन सच्चाद्वैतम् ।

श्रीवा । भगवन् मैवं वादीः । त्वच्चरणारविन्द-मकरन्द-
कणाऽऽस्वाद-भाजां नैष पन्थाः ।

भगवान् । तर्हि मयि कथं तदारोपयसि ।

श्रीवा । न हीदमारोपणं स्वभावोऽपि भावो नापक्नोतुं
शक्यते । किन्तु नायमद्वैताचार्यस्य दोषः । अपि तु तवैव ।
यतस्त्वयोक्तं “तद्भवते दर्शयिष्य” इति । नेपथ्ये । सत्यं सत्यम् ।

श्रीवा । जितमस्माभिः । यदिदं दैववच इव नरेज्जितमभूत् ।
पुनस्तत्रैव । अये सत्यमेव शचीदैव्या छतपाकक्रियया तनयेन समम-
द्वैतागमनं प्रतीक्ष्यते । गगनमध्यमध्याह्णच्छायं भगवान् मार्त्तण्डः ।

श्रीवा । श्रुतिमभिनीय । माऽतः परमत्र विलम्बनीयम् । भोः
कथय विश्वजनन्यै । एते वयं श्रीविश्वम्भरेण सममद्वैतादयश्च-
लिता । इति सर्वे यथायथं निष्क्रामन्ति । इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

सर्वावतारदर्शनो नाम द्वितीयोऽङ्कः ॥

तृतीयाङ्कः ।

ततः प्रविशति मैत्री ।

मैत्री । इहो इहो पराणमेत-उर्वरिओ जो एको अम्ह-
वंसस्स कडम्बो विराओ जीवदित्ति सुदं । तं ण आणे कच्चिं
वट्ठदि । अहंपि जंनाममेत्तेण जीवामि । मंपि सो ण आणेदि ।
ताउहेसं करेमि । इति परितो विलोक्ख (१) । अम्मो का इयं
परदो आअच्छदि (२) । संखृतमाश्रित्य ।

आनन्दमूर्तिरमृतद्रववत् समन्ता-
दङ्गप्रभां तत इतः सरसां किरन्ती ।
आसादयन्त्यतितरां करुणाकटाक्षै-
रन्तर्विष्णुद्विमखिलस्य पुरोऽभ्युपैति ॥

(१) हा धिक् हा धिक् प्राणमात्रमुद्धृत्तो य एकोऽस्मदंसस्य कडम्बो
विरागो जीवतीति श्रुतम् । तं न जाने कुत्र वर्त्तते । अहमपि वद्वाम-
मात्रेण जीवामि । मामपि स न जानाति । तदुद्देशं करोमि ।

(२) अहो का इयं पुरत आगच्छति ।

इति सविस्मयमालोकयति । ततः प्रविशति ।

प्रेमभक्तिः । पुरोऽवलोक्य । अद्यो कोयम् ।

नामैकमात्रं वपुरादधाना

विस्त्रानकान्तिः परितोषहीना ।

सोत्कण्ठमसम्मुखमीक्षमाणा

शनैः शनैर्मत्पूरतोऽभ्युपैति ॥

मैत्री । निपुणं निभात्य । अस्महे इयंज्जेअ पेम्भभक्ती-जननी
कहिण्ण लच्छणेण लच्छीअदि । ता उपसप्पिअ पणमामि (१) ।
इत्युपदत्त । देवि वन्दिज्जसि मेत्ती-णामधेआण मए (२) ।

प्रेम । सचमत्कारम् । कथं मैत्री त्वमसि । एहि वत्से एहि
इत्यादि । मैत्रि कथय कथमेकाकिनी दुरवस्थिता भ्रमसि ।

मै । कलि-परिअणेहिं णिज्जिदेसु अम्ह-सपच्चेसु भअ-
मेम्हलिदा जीविदं गेळ्ळिअ पलाइदा । अतो मे दुरवत्थं किं
पुच्छसि (३) ।

प्रेम । वत्से निर्भयमतः परं स्थायीतां मत्सङ्गेनैव । तव माता-
महभगिन्यस्मि ।

मै । क्वहं विअ (४) ।

(१) अम्ह हे इयमेव प्रेमभक्ति-जननी कथितेन लक्षणेन लक्ष्यते ।
तस्मादुपसर्प्य प्रणमामि ।

(२) देवि वन्द्यसे मैत्री-नामधेयया मया ।

(३) कलिपरिजनैर्निर्जितेषु अस्मत्सपक्षेषु भयविह्वलिता जीवितं
गृहीत्वा पलायिता । अतो मे दुरवस्थां किं पृच्छसि ।

(४) कथमिव ।

प्रेम । आमूलमाकलय ।

भगवदनुग्रहनामा जनको भगवज्जनासक्तिः ।

जननी तयोस्तु समयेऽजनिषत भूरोऽप्यपत्यानि ॥

अपि च ।

एको विवेकनामा तनयो वक्ष्यस्तु भक्तिसंज्ञिकाः कन्याः ।

तस्य विवेकस्य सुमतेरनक्षया नाम दुहिताऽऽसीत् ॥

अपि च ।

अनक्षया समभावं पतिमासाद्य स्वभावजं शुद्धम् ।

मैत्रीमद्धत पुत्रो भवतीं मत्तोषसन्धानीम् ॥

अपि च ।

कन्यकाः सरसनीरसभावादाययुर्द्विविधतां प्रथमं ताः ।

नीरसास्तु वज्रधागुणयोगाङ्गेजिरेऽथ दशतां रसभाजः ॥

उज्ज्वलाद्भुतशमाश्च हसश्च प्रेम वत्सल इतीह रसाः षट् ।

उत्तमा इति तदाश्रयभाजो भक्तयश्च षडमूरतियोग्याः ॥

मै । चरमा हि पेम्न-रसभक्ती (१) ।

प्रेम । अथ किम् । तथा हि

सर्वे रसाश्च भावाश्च तरङ्गा इव वारिधौ ।

उन्मज्जन्ति निमज्जन्ति यत्र स प्रेमसञ्ज्ञकः ॥

खण्डानन्दा रसाः सर्वे सोऽखण्डानन्द उच्यते ।

अखण्डे खण्डधर्मा हि पृथक् पृथगिवाऽऽसते ॥

(१) चरमा हि प्रेम-रसभक्तिः ।

एष ते व्याख्यातो निजान्वयः ।

मै । देवि दाणिं तुमं एआइणी कच्चिं वच्चसि (१) ।

प्रेम । मैत्रि अस्माकमाश्रयभूतस्य भगवतः कस्यापि श्रीवि-
श्वम्भरस्य विद्वत्सर्वाङ्गतरलीलस्य सम्प्रति वृन्दावनेश्वरो-भा-
वमनुचिकीर्णैरनुष्णया सकल-लोकस्य हृदय-शोधनाय सा-
धयामि ।

मै । कच्चिं (२) ।

प्रेम । यत्र खलु तद्भाव-भावुक-सुभगभावुकतया सर्व-
भुवन-प्रियभावुकस्य तस्य तत्तुत्यानुकरणं भविष्यति ।

मै । सोष्मेव को पदेसो (३) ।

प्रेम । आचार्यरत्नस्य पुराङ्गणम् ।

मै । कथं दाव ईसरो ऊविअ इत्थीभावेण णच्चिसुदि (४) ।

प्रेम । बाले न जानासि । ईश्वरः खलु सर्व्वरसः । सर्व्वेषां
भक्तानामाशयानुरोधादिचिन्तामेव लोलां करोति । स्व-स्व-
वासनानुसारेण भक्तास्तान्तामनुकुर्व्वन्ति । अतः केषाञ्चिन्नि-
मृत्तानां भागवतानां चेतसि तद्भावमावेशयितुं सर्व्वोत्तमां तद्-
नुकारलीलां करिष्यति । यतः परमन्यत् सरसज्ञासि ।

(१) देवि इदानीं त्वं एकाकिनी कथं व्रजसि ।

(२) कथम् ।

(३) स एव कः प्रदेशः ।

(४) कथं तावत् ईश्वरो भूत्वा स्त्रीभावेन वर्त्तिष्यति ।

मै । कधेहि तं णञ्चं किं अङ्गरूपं किम्वा पइणञ्चं (१) ।

प्रेम । अङ्गरूपमेव ।

मै । कधेहि को कस्स भूमिञ्चं गहिस्सदि (२) ।

प्रेम । वत्सेऽवधारय । अद्वैतस्य रुद्रत्वेनात्मत्वं स्वस्य च श्रीरा-
धास्वरूपग्रहणमन्यजनाशकं परम-रहस्यत्वेनायोग्यञ्च मत्वा ।

अद्वैतमापादयदीशवेशं

स्वयञ्च राधाकृतिमग्रदीप्तः ।

इति प्रतीतिः किल वस्तुतस्तु

स एव देवो द्विविधो बभूव ॥

अद्वैतो वेशमात्रेण केवलं चरितार्थताम् ।

अगमत् किन्तु तत्रासीदाविर्भूतः स्वयं हरिः ॥

अपि च । हरिदासः हृत्तधारो मुकुन्दः पारिपार्श्वकः ।

वासुदेवाचार्य्यनामा नेपथ्यरचनाकरः ॥

श्रीराधाकृष्णसंयोगकारिणी जरतीव सा ।

योगमाया भगवतो नित्यानन्दतनुं श्रिता ॥

मै । समाइआओ केऽमी (३) ।

प्रेम । अधिकारिणो ये अस्मिन्नर्थे स्वयमेव भगवानवादीत्
प्रागेव । यथा

(१) कथय तद्भूतं किमङ्गरूपं किम्वा परिणयम् ।

(२) कथय कः कस्य भूमिकां गहिष्यति ।

(३) समाजिकाः के अमी ।

हे श्रीवास स्वयमवहितेनाद्य भाव्यं त्वयास्मिन्
योग्यो यः स्यात् स विशति यथा नापरस्तद्धिधेयम् ।

इत्यर्द्धोक्ते श्रीवासेनाभाणि । देव कस्मिन् कर्मणि योग्या-
योग्यव्यवस्था करणीया । कुत्र वा प्रवेशः कारयितव्य । इति
पुनर्देवेनाप्यवादि ।

श्रीराधाऽत्र स्वयमियमहो नूनमाचार्यरत्न-

स्यावासस्याङ्गणभुवि रसाह्यक्तमाविर्भवित्री ॥

मैत्री । तदो तदो (१) ।

प्रेम । ततः श्रीवासेन मनसि सन्दिहानेन भगवद्वच इति
विहितनिश्चयेनापि गङ्गादासनामा भगवतः परमाप्तो भूत्सुर-
वरो द्वारपालत्वेन न्ययोजि ।

मै । तदो तदो (२) ।

प्रेम । भगवता पुनरपि श्रीवासो निजगदे । श्रीवास भवता
नारदेन भवितव्यम् । शुक्लाम्बरेण तव स्नातकेन भाव्यम् ।
गायकाः श्रीरामादयस्तव सद्दोदरास्तयः । आचार्यरत्नवि-
द्यानिधौ चेति देवेनैव नियोजिताः । अतः परं न केषामपि
तत्र प्रवेशः । किन्तु श्रीवासादि-सद्दोदर-बधूभिः सद्दाचार्य-
रत्न-मुरारि-बधू-प्रभृतयः प्रागेव तत्र प्रविश्य स्थिता अधिका-
रभाजश्च ताः । नेपथ्ये । मृदङ्गतालादिध्वनिः ।

(१) ततस्ततः ।

(२) ततस्ततः ।

प्रेम । वत्से श्रुतम् । अयमारब्धः पूर्ववङ्गाङ्गभूतः प्रत्याहारः ।
पुनर्नेपथ्ये ।

अयति जननिवासो देवकीजन्मवाटो

यदुदरपरिवत्स्यैर्दोभिर्दलत्रयम् ।

स्त्रिरचरदृजिनग्नः सुस्मितस्त्रीमुखेन

त्रयमुदरनितानां वर्त्तयन् कामदेवम् ॥

अपि च । सम्पूर्वेन्दुमुखी सरोजनवना कोकसुखी कैरव-

साया कम्बुशिरोधिरम्बुधिभुवो गन्धर्वस्य सर्वश्रवा ।

मङ्गल्यैरिह वस्तुभिर्भिरचिता नान्दीव हन्दावन-

क्रोडाकौतुकनाटकस्य दिशतु श्रीराधिका वः शुभम् ॥

प्रेम । सत्यमेवैतत् । यन्निरटङ्कि मया । यदसौ सूत्रधार-
भूमिको हरिदासः श्रीभागवतपद्यं मङ्गलं कुर्वन्नान्दो पपाठ ।
तन्मन्ये एकाङ्को भाषो व्यायोगो वा रूपकमत्र निरूपयितव्य-
मनेन । यतो नेपथ्ये गीयते नान्दीत्यादि तयोर्लक्षणम् । तद्वत्से
तवास्य दिदृक्षा वर्त्तते ।

मै । कर्हि मे तारिसं भागधेयं (१) ।

प्रेम । का ते चिन्ता मया सच्च वर्त्तितव्यम् । मत्प्रभावात्
केनापि भवती न लक्षणीया । त्वदनुरोधान्मयाऽपि त्वन्निकट
एव तथा भूत्वा स्थातव्यम् ।

मैत्री । अणुगच्छीदहि (२) ।

(१) कदा मे तादृशं भागधेयम् ।

(२) अनुगच्छीतासि ।

प्रेम । तदेहि । इति निष्प्राप्ते ।

प्रवेशकः । ततः प्रविशति गृहीतसूत्रधारभूमिको हरिदासः ।

कियदरे उपविष्टे अलक्षिताऽऽकारे प्रेमभक्तिमैत्र्यौ च ।

सूत्रे । पुष्पाञ्जलिमञ्जरी छत्वा ।

भासा भास्वरयन् दिशो विशदया कान्तिं दिजअणिजां

विधाणः परितोलसत्परिमलः प्रोद्दामसन्तोषभूः ।

शृङ्गः पादसरोरु भगवतः पुष्टिं मखेन्दुश्रियां

तन्वन् दास इवैष नाट्यरदसः पुष्पाञ्जलिः कीर्यते ॥

इति तथा करोति ।

प्रेम । विबन्धं । सुविहितमेव विहितं भवतां । यद्यपि नेपथ्य-

एव नान्दी पठिता तथापि रङ्गपूजाप्रसङ्गेन भगवत्पद एव
पुष्पाञ्जलिः कीर्णः । पश्य वत्से पश्य ।

हारी कण्ठे अवणयुगले कुण्डली चावतंसो

सम्बी भूयस्युरसि भुजयोरङ्गदो कङ्कणी च ।

अपुष्पोषी शिरसि पदयोर्नूपुरी नाट्यलक्ष्या

मूर्त्तस्तेजोभर इव पुरो हरिदासप्रतीकः ॥

मै । देवि ए कस्व अश्रं सत्यीओ मग्गो (१) ।

प्रेम । श्रूयताम् ।

शास्त्रीयः खलु मार्गः पृथगनुरागस्य मार्गोऽन्यः ।

प्रथमोऽर्हति सनियमतामनियमतामन्तिमो भजते ॥

(१) देवि न खलु अश्रं शास्त्रीयो मार्गः ।

मै। अणिअद्-मग्गेण चलन्तस्स विलम्बेणज्जेव गम्भ-साद्धे
छेइ (१) ।

प्रेम । इदमनैकान्तिकम् । तथा हि

वन्थासु तरणिसरणिर्जवेन गम्यं नयत्यनियताऽपि ।

न सहजकुटिलेषु पुनर्नदीप्रवाहेष्वतिनियताऽपि ॥

तदलमनया वार्त्तया शृणुमस्तावत् किमयं प्रस्तौति ।

छत्र । अलमतिविस्तरेण भो भो अद्याहं भगवतः कमलयेने-
स्वरणोपकण्ठाद् दैनन्दिन-वन्दनादिकं निर्व्याह्य निवर्त्तमानो
मानोऽस्मत्तेन दैवात्तत्रैवोपसीदता नारदेनाऽऽदरेण समादि-
ष्टोऽस्मि । यथा हंछो गन्धर्व्वराज राजमानोऽतिचिराय मम
मनोरथो वरीवर्त्ति । भवद्भिर्नरीनृत्यमाना भगवतः श्रीवृन्दावन-
विहारिणः काऽपि केलिकौमुदी नयनविषयीकर्त्तव्येति । तद्यथा
सम्पद्यतेऽद्य ते तथा कौशलेन भवितव्यम् । तदहं तत्र यतिष्ये ।
इति पुरतोऽवबोध्य । भो भो इत इतः ।

प्रविश्य । पारिपार्श्विकः । किमाज्ञापयसि भाव ।

छत्र । मारिष अद्याहमुपरोधितोऽस्मि तत्र भवता भगवता
नारदेन ।

पारि । कथमिव ।

छत्र । भगवतः कमलयेने- । इत्यादि पठति ।

पारि । भाव कथमयमात्मयेनेर्भगवत आत्मजः सनक-

(१) अनियतमार्गेण चलतो विलम्बेनैव गम्य-जाभो भवति ।

सनन्दनादीनामवरज आत्मारामो ब्रह्मभूतः सतत-ब्रह्मान-
न्दानुभव-भक्ति-सुभगम्भावुकः श्रीकृष्णस्य लौकिकीं केलि-
मनुबद्धदृष्ट्यास्वामिदमभ्यर्थितवान् ।

सूत्र । अस्ति रहस्यम् ।

आत्मारामाश्च मुनयो निर्ग्रन्था अप्युरुक्ते ।

कुर्वन्त्यचैतुकीं भक्तिमित्यभूतगुणो हरिः ॥

इति भागवतीया गाथा ।

पारि । भवतु नाम भक्तिं कुर्वन्तु । कथं लौकिकाचरितेऽनु-
रज्यन्ति ।

सूत्र । मैवं वादीः ।

अलौकिकीतः किल लौकिकीयं

लीला हरेरेति रसायनत्वम् ।

लीलावतारानुकथाऽतिमृद्दी

विश्वस्य हृद्यादिकलापलिकी ॥

अत उक्तम् । “भजते तादृशीः क्रीडा याः श्रुत्वा तत्परो
भवेत्” इति साधारण-जन-परमेव । विशेषतस्त्वयं श्रीनारदो
वृन्दावन-विनोद-प्रियः । श्रीगोपालमहामनोर्हृषिरपि तेन यु-
क्तमेवैतत् । तद्विलम्बितमेव सम्यक्तया पात्रवर्गस्य भूमिका-
परिग्रहः ।

पारि । भाव क्षणमपेक्ष्यतां यावदसौ मुनिवरः समायाति ।

सूत्र । आगतप्राय एव । न खलु तादृशमन्तरीक्षचारिणां
पर्यटनविलम्बः ।

पारि । एवञ्चेत् कः प्रयोगोऽनुष्ठातव्यस्तदप्यनुज्ञायताम् ।

हृत् । गृहीत्वा जरतीभावं वा देव्या योगमायया ।

सम्यद्यते दानलीला सैव राधामुकुन्दयोः ॥

पारि । कथमेषा त्वरितं सम्पादयितुं शक्यते ।

हृत् । कथमिव ।

पारि । श्रूयताम् ।

तस्मिन् प्रयोगे भवतस्तनूजाः

सर्वा बिम्बेष्टाङ्गणनाप्रवीणाः ।

हृत् । साशङ्कम् । कथय तासां स्वस्थिति ।

पारि । स्वस्थेव । किन्तु

वृन्दावनं ताः प्रययुः प्रमोदात्

सम्भूय गोपीश्वरपूजनार्थम् ॥

हृत् । किं करोमि कथमेतन् मारदः प्रत्येतु । अहो तद-
भिशापाङ्गयेन भाव्यम् ।

पारि । अलमलं चिन्तया ता अपि समागतप्राया एव ।

हृत् । हन्त मारिष न जानासि ।

वर्तमानभिज्ञाः किल ताः कुमार्यो

न चोपयुक्ताः कतमोऽस्ति बन्धुः ।

दानद्रवोत्सिक्तकरः कराल-

स्तम्बेरमो यत्र समेधधामा ॥

पारि । भाव अस्ति तासां सङ्गे योगमाया-प्रभावा जरती
भवच्छूः ।

द्वन् । विहस्य । तदा निश्चिन्त एवास्मि ।

या न पश्यति पन्थानं न शृणोति च या वचः ।

सा किं करोतु साहाय्यं या जरेव शरीरिणी ॥

पारि । मैवं वादीः ।

महाप्रभावा खलु योगिनी सा

वयो न तस्या मतिविश्रवाय ।

क्रमेण वृद्धा विधुमण्डलीयं

न ग्लायति द्योतत एव कामम् ॥

नेपथ्ये । हृद्दो गन्धर्व्वपते को विलम्बस्तदभिनयस्य ।

द्वन् । श्रुतिमभिनीय । मारिष पश्याऽयमुत्कण्ठमानो मुनि-

वरः सप्रमोदमभिनेष्यमाण-विलोकनार्थं त्वरमाण आगच्छति ।

अस्माकन्तु न काऽपि सामग्री सम्पद्यते । तद्वयमितो गत्वा
तासामेव कुमारीणामनुसन्धानाय यामः ।

पारि । यथारुचितं भवते । इति क्षयं नर्त्तित्वा निवृद्धानौ ।

(प्रस्तावना ।)

ततः प्रविशति स्नातकेनानुगम्यमानो नारदः ।

नारदः । अये गन्धर्व्वराज किमपरं विलम्बसे । इति तमनु-

सन्दधाति ।

प्रेम । वत्से मैत्रि पश्य पश्य ।

अंसे निधाय मच्छतीं रणयन् प्रकोष्ठे

वामेतरे वलयवत्कलिताक्षमालः ।

विद्युद्विकस्वरविकीर्णजटाकलापः

कैलासकान्तिरयमेति सुरर्षिरग्रे ॥

वत्से प्रणमैनम् । मद्भागावतोत्तमोऽयं मुनिवरः । यस्य
खल्वियं गाथा ।

अहो देवर्षिर्धन्योऽयं यत्कीर्त्तिं शार्ङ्गधन्वनः ।

गायन् माद्यन्निदं तन्व्या रमयत्यातुरं जगत् ॥

मै । प्रणम्य । देवि तु ए भणिदं । सिरिवासो णारदो ऊवि-
स्सदि । कचं दाणिं सअज्जेव णारदो आअओ (१) ।

प्रेम । अस्य सद्गज-नारदाऽऽवेशत्वान्नारदरूपता व्यक्तैव ।
अद्वैतादेस्तु तत्तदारोपः । तत्त्वया यथादृष्टमेव प्रतीयताम् ।

नार । भो भोः स्नातक कथमत्र कोऽपि न दृश्यते ।

स्नात । सुरर्षे गन्धर्व्वराजस्तु वृन्दावन एव नर्त्तितव्यमिति
तत्रैव ससामग्रीको गतवानस्ति । एहि तत्रैव गच्छावः ।

नार । इदं वृन्दावनं न भवति ।

स्नात । भो मद्भात्मन् अतिशयदर्पोत्कर्षेण स्वात्माऽपि वि-
स्मृतो भवता । यच्च तथा वृन्दावन-परिचय-चातुर्य्य-धुर्य्योऽपि
वृन्दावनं न परिचिनोषि ।

नार । भोः स्नातक सत्यमेवोक्तं भवता ।

आनन्दोन्मादलुप्तान्तर्वह्निष्करणवृत्तयः ।

परिचिन्वन्तु के सम्यगात्मानं किमुतापरम् ॥

तदादिश तस्य पन्थानम् ।

(१) देवि त्वया भणितम् । श्रीवासो नारदो भविष्यति । कथमि-
दानीं स्वयमेव नारद आगतः ।

स्नात । भो इत इतः । इत्युभौ नाद्येन परिक्रामतः ।

प्रेम । निरूप्य । अहो मद्भागावतस्य नैसर्गिको वृन्दावनरतिः ।

नार । नाद्येन कियद्दूरं गत्वा । हन्त भोः ।

यत्पारे विरजं विराजि परमव्योमेति यद्गीयते

नित्यं चिन्मयभूमिचिन्मयलता कुञ्जादिभिर्मञ्जुलम् ।

सान्द्रानन्दमद्योमयैः खगमृगव्रातैर्वृतं सर्व्वत-

स्तद्वृन्दावनमीक्ष्यते किमपरं सम्भाव्यमदृष्टोः फलम् ॥

यत्र स्वयं स्वयम्भूरप्यस्रत्पिता यत्किञ्चिदेव जन्माऽभिलषि-
तवान् । तथा च पौराणिकी गाथा ।

तद्गूरिभाग्यमिह जन्म किमप्यटव्यां

यद्गोकुलेऽपि कतमाङ्घ्रिरजोऽभिषेकम् ।

इत्यादि । इत्येतदेव पद्यमुपवीक्ष्यन्नटति ।

स्नात । एवञ्चेत् प्रतिपदमेव भवता प्रेमानन्दविह्वलेन भूयते
तदा कथं गम्यताम् ।

नार । धैर्य्यमवसृज्य । आदिश मार्गम् ।

स्नात । इत इतः । इत्युभौ पुनर्नाद्येन परिक्रामतः । नेपथ्ये ।

मुरलीध्वनिः ।

स्नात । देवर्षे इदमेव वृन्दावनम् । यदेष भगवतो मुरली-
कल आकर्ण्यते ।

नार । श्रुतिमभिनीय । अये सत्यमेवात्य । तथा हि

मधुरिमसरवापीमत्तदंसीप्रजल्पः

प्रणयकुसुमवाटीभृङ्गसङ्गीतघोषः ।

सुरतसमरभेरीभाङ्गतिः पूतनारे-

र्जयति हृदयदंशी कोऽपि वंशीनिनादः ॥

प्रेम । वत्से भगवतः श्रीकृष्णचन्द्रस्य प्रवेशो भविता । तदि-
दानीं विस्मय्यतामाजन्मदुःखम् । सफलीक्रियेताञ्च नयने ।

मै । सर्व्वं तुह चरण-प्रसादादोज्जेव (१) ।

नार । निपुणं निभाञ्च ।

स्नात । सत्यमेव ब्रजराजकुमारस्यैव वंशीनिनादोऽयम् ।

यतः । विततिरपि गिरीणां मुञ्चतीवाश्रुधाराम्
पुलकयति तरुणां वीरुधाञ्चैष वर्गम् ।
विदधति सरितोऽपि स्रोतसः स्तम्भमुच्चै-
र्हरि हरि हरिवंशीनाद एवोज्जिहीते ॥

इत्येतदेव पद्यं पूर्व्ववदुपवीक्ष्यमृत्त्यति ।

स्नात । यथार्थमेवैतन्नटनम् । यतः

श्रुतिभिरपि विमृग्यं ब्रह्मसम्पत्तिभाजा-
मपि पुरु रसनीयं मूर्त्त आनन्दसारः ।
यदहह भविताऽद्य श्रीलशम्भुखयम्भू-
प्रभृतिभिरभिवन्ध्यं पादपद्मं दृशोर्नः ॥

तद्देवर्षे क्षणमपवार्य्य स्थातुं युज्यते । किमसौ सहचरैरेवो-
पसर्पति किम्बा सौभाग्य-रस-गभीराभिराभीर-भीरुभिरिति
सङ्क्षेपसर्पणमसाम्प्रतम् ।

(१) सर्व्वं तव चरण-प्रसादादेव ।

नार । सत्यमात्य तदेवमेव कुर्व्व । इति तथा स्थितौ ।

ततः प्रविशति कदम्बतट-काण्ड-कृताऽऽत्मस्त्रिभङ्गी-ललितो मुरली-
वादयन् कतिपयैः सखिभिः सह ओह्यः ।

ओह्यः । सखे रम्यमिदं वृन्दावनस्य सौभाग्यम् । तथा हि
हसन्ती वासन्ती वलितमुकुलो बालवकुलो
विशोकश्चाशोकः सुलभविचयश्चम्पकचयः ।
अनागः पुन्नागः स्तवककमनः पश्य सुमनः-
कुटीरः पाटीरश्चसनसुरभिर्भाति सुरभिः ॥

वयस्याः । भो वयस्स तुज्झ एदं कीला-काण्णं कथं रम-
णिज्जं ण ऊविस्सदि (१) ।

प्रेम । निर्व्वर्ण्य । अहो किमेतत् ।

अयं नैवाहैतो वत न तदिदं वेशरचना-
कलाशिष्यं किन्तु स्वयमिह हरिः प्रादुरभवत् ।
यथार्थं वस्त्वेव प्रथयति चमत्कारमधिकं
यथार्थस्याकारः सुखयति च सन्देहयति च ॥

पुनर्निभास्य सपरामर्शम् ।

अकृष्णः कृष्णत्वं व्रजितुमसमर्थो हि भवति
स्वयं कृष्णो नानाकृतिकृतिसमर्थोऽपि भवति ।
व्रजितुं योग्यः स्यादवयवकलापं ह्यवयवी
कथङ्कारं धत्तामवयवविशेषोऽवयविताम् ॥

(१) भो वयस्य तव इदं कीला-काननं कथं रमणीयं न भविष्यति ।

तदयमद्वैत एव न भवति । नाऽपि वेशरचना-कौशलम् ।
किन्तु स्वयं कृष्ण एवावतीर्षः ।

नार । इराग्निभाज्य सागन्दम् । अहो किमेतत् ।

सान्द्रानन्दरसाब्धिमन्यविदितं सङ्गत्तगोष्ठ्यां कृपा-
मोहिन्या परिवेष्टितं रतिमतां वृन्देन तत्राभितः ।

नानारूच्यनुपानतः प्रतिमुञ्जः पीतञ्च पूर्णं सदा
नो जीर्यत्यपि नोपयाति विकृतिं श्यामासृतं किञ्चन ॥

अपि च ।

नवजलधरधामा कोटिकामाऽभिरामः

परिणतशरदिन्दुस्निग्धमुग्धाऽऽननश्रीः ।

नवकमलपलाशद्रेणिदीर्घारुणाक्षो

दशनकुसुमकान्तिश्रान्तविम्बाधरौष्ठः ॥

इत एवाभिसर्पति । तदेहि कुञ्जाऽन्तरितौ भूत्वा पश्यावः ।

ज्ञात । एवमेव । इति तथा कुबतः ।

कृष्णः । सखे सुबल सखे श्रीदामन् सखे सुदामन् कुसु-
माऽऽसवो नाम वटुः प्रियसखो मे कथं न दृश्यते । तदेतं
मृगयत ।

सखायः । यथाज्ञं मृगयाम । इति तदन्वेषणं नाटयन्ति ।

प्रविश्याऽपटोक्षेपेण सम्भ्रान्तो विदूषकः । भो वयस्सु परित्राहि
परित्राहि (१) ।

(१) भो वयस्य परित्राहि परित्राहि ।

श्रीकृष्णः । कथं भीत इव लक्ष्यसे ।

विदू । वयस्स एवञ्चा जोइणी जरदीव्व दीसमाणा दैवोपसस-
ललिद-बाल-ललणाओ पच्चसाओ वण-मज्झन्दि आणिअ
गोवीसर-पूअणत्थं किदाऽऽरम्भा दिट्ठा । तुव्व पुत्थेण अहं उ-
व्वरिओ । मं गच्छिअ णूणं बलिं दास्यदिस्सि मे भयं जादं (१) ।

कृष्णः । विदूष्य । वयस्य सुबल किमेतत् ।

सुब । ज्ञातमिदस्येनैव मया । अद्य खलु गोपीश्वर-पूजनकृते
गुरु-जन-कृते गुरु-निवारणेऽपि मातामह्या मद्याऽऽचरणया
बलतो बलतो हर्षोत्कर्षतः स्वच्छन्दतो वनगमनाय प्रवर्त्तयि-
ष्यते राधा । तत्र तामेव जरतीमालोक्य योगिनी भ्रान्त्याऽयं
वटुर्विभाय । विभाऽऽयता हि सा स्वभावादेव देवमायेव ।

विदू । होही जइवि एव्वं तइवि पिअ-वअस्स-इत्थे णिपडि-
स्सन्ति सव्वाओ । जं गोउल-वासिणीणं इत्थी-कुरङ्गिणं रङ्गि-
णं क्वु पिअ-वअस्सस्स गुण-गणे वाउरा-जाले (२) ।

नार । भोः स्नातक अतःपरमन्नावस्थातुं न युज्यते । तदेहि
योगप्रभावेण नभश्चरौ भूत्वा पश्यावः । इति निष्क्रान्तौ ।

(१) वयस्य एका योगिनी जरतीव दृश्यमाना दैवोपसन्न-ललित-
बाल-ललना पक्ष्वा वनमध्ये आनीय गोपीश्वरपूजनार्थं कृताऽऽरम्भा
दृष्टाः । तव पुत्थेन अहमुद्धतः । मां गृहीत्वा नूनं बलिं दास्यति । इति
मे भयं जातम् ।

(२) होही यद्यपि एवं तथाऽपि प्रिय-वयस्य-इत्थे निपतिष्यन्ति
सर्वाः । यो गोकुल-वासिनीनां स्त्री-कुरङ्गिणीनां रङ्गिणीनां खलु प्रिय-
वयस्यस्य गुण-गणो वागुरा-जालः ।

तदयमद्वैत एव न भवति । नाऽपि वेशरचना-कौशलम् ।
किन्तु स्वयं कृष्ण एवावतीर्षः ।

नार । इरात्रिभाज्य सानन्दम् । अहो किमेतत् ।

सान्द्रानन्दरसाब्धिमन्यविदितं सङ्गक्तगोष्ठ्यां कृपा-
मोहिन्या परिवेषितं रतिमतां वृन्देन तत्राभितः ।

नानारुच्यनुपानतः प्रतिमुक्तः पीतञ्च पूर्णं सदा
नो जीर्यत्यपि नोपयाति विह्वलितं श्यामामृतं किञ्चन ॥

अपि च ।

नवजलधरधामा कोटिकामाऽभिरामः

परिणतशरदिन्दुस्निग्धमुग्धाऽननश्रीः ।

नवकमलपलाशद्रोणिदीर्घारुणाक्षो

दशनकुसुमकान्तिश्रान्तविम्बाधरौष्ठः ॥

इत एवाभिसर्पति । तदेहि कुञ्जाऽन्तरितौ भूत्वा पश्यावः ।

स्नात । एवमेव । इति तथा कुबतः ।

कृष्णः । सखे सुबल सखे श्रीदामन् सखे सुदामन् कुसु-
माऽऽसवो नाम वटुः प्रियसखो मे कथं न दृश्यते । तदेतं
मृगयत ।

सखायः । यथाज्ञं मृगयाम । इति तदन्वेषणं नाटयन्ति ।

प्रविश्याऽपटोक्षेपेण सम्भ्रान्तो विदूषकः । भो वञ्चस्व परित्राहि
परित्राहि (१) ।

(१) भो वयस्य परित्राहि परित्राहि ।

श्रीकृष्णः । कथं भीत इव लक्ष्यसे ।

विदू । वञ्चस्स एत्था जोइणी जरदीव्व दीसमाणा दैवोपसस्स-
ललिद-बाल-ललणाओ पञ्चसाओ वण-मज्झन्दि आणिअ
गोवीसर-पूअणत्थं किदाऽऽरम्भा दिट्ठा । तुह पुण्णेण अहं उ-
व्वरिओ । मं गच्छिअ णूणं बलिं दास्सदिप्ति मे भयं जादं (१) ।

कृष्णः । विदस्य । वयस्य सुबल किमेतत् ।

सुब । ज्ञातमिदस्थेनैव मया । अद्य खलु गोपीश्वर-पूजनकृते
गुरु-जन-कृते गुरु-निवारणेऽपि मातामह्या मद्याऽऽचरणया
बलतो बलतो हर्षोत्कर्षतः स्वच्छन्दतो वनगमनाय प्रवर्त्तयि-
ष्यते राधा । तत्र तामेव जरतीमालोक्य योगिनी भ्रान्त्याऽयं
वदुर्विभाय । विभाऽऽयता हि सा स्वभावादेव देवमायेव ।

विदू । हीही जइवि एव्वं तद्धवि पिअ-वञ्चस्स-इत्थे णिपडि-
स्सन्ति सव्वाओ । जं गोउल-वासिणीणं इत्थी-कुरङ्गिणं रङ्गि-
णं क्खु पिअ-वञ्चस्सस्स गुण-गणो वाउरा-जालो (२) ।

नार । भोः स्नातक अतःपरमत्रावस्थातुं न युज्यते । तदेहि
योगप्रभावेण नभश्चरौ भूत्वा पश्यावः । इति निष्क्रान्तौ ।

(१) वयस्य एका योगिनी जरतीव दृश्यमाना दैवोपसन्न-ललित-
बाल-ललना पञ्चषा वनमध्ये आनीय गोपीश्वरपूजनार्थं कृताऽऽरम्भा
दृष्टाः । तव पुण्येण अहमुदृप्तः । मां गृहीत्वा नूनं बलिं दास्यति । इति
मे भयं जातम् ।

(२) हीही यद्यपि एवं तथाऽपि प्रिय-वयस्य-इत्थे निपतिष्यन्ति
सर्वाः । यो गोकुल-वासिनीनां स्त्री-कुरङ्गिणीनां रङ्गिणीनां खलु प्रिय-
वयस्यस्य गुण-गणो वागुरा-जालः ।

नेपथ्ये । हन्त अज्जे केव पहेव गोवीसरं अयुसरेम्म जदो ।

विरहस्य ठाये ठाये दासं सो वयगसो धूर्त्तो ।

कडुह सदानिवगं हेला-कखूण-करदण्डो (१) ।

सुव । वयस्य फलितमस्मद्वचः ।

कुसु । मए जं उत्तं वअणं तं किं ण फलिस्सदि । ताअणी-
अज्जेव गव्वमुव्वहसि (२) । क्वयं प्रति । वअस्स तुम्हेवि तेण
उज्जमेण चिट्ठध (३) ।

कृष्णः । कोऽसावद्यमः ।

कुसु । ण सुदं विरहअ ठाणे ठाणे इत्यादि जं पठिदं । किंतु
वण-गअोत्ति जं भणिदं तं उइदंज्जेव । धुत्तोत्ति जं भणिदं तं
क्खु मे दुक्खा-अरं (४) ।

कृष्णः । विहस्य सावहित्यम् । वन-गजो धूर्त्त इति कथं ते
दुःखाकरम् ।

कुसु । एत्थ वणे को अवरो वण-गअो (५) । पुनर्नेपथ्ये ।

अवगाहिअ उअ मगं सो विविखे सहसरेहिं कलहेहिं ।

(१) हन्त आर्थे केन पथा गोपीश्वरमनुसरामो यतः । विरहस्य
स्थाने स्थाने दानं स वनगजो धूर्त्तः ॥ कर्षति सदानिवगं हेला-कखूण-
करदण्डः ।

(२) मया यदुक्तं वचनं तत् किम् फलिष्यति । तदलीकमेव गर्वमुद-
हसि ।

(३) वयस्य त्वमपि तेनोद्यमेन तिष्ठ ।

(४) न श्रुतं विरहस्य स्थाने स्थाने इत्यादि यत् पठितम् । किन्तु वन-
गजेति यद्गणितं तदुचितमेव । धूर्त्त इति यद्गणितं तत् खलु मे दुःखाकरम् ।

(५) अत्र वने कोऽपरो वन-गजः ।

विहरह दाह-विबोर्ह हन्त कथं तत्त्व गन्तव्यम् (१) ।

कुसु । वयस्य अन्धे क्लृप्ते कुञ्जे श्रीवारिश्च चिठ्ठम् ।

जाव इमात्रो विस्तृत्या ऊविश्च इध आश्रच्छन्ति (२) ।

सर्व्वे । एवमेव । इति श्रीकृष्णेन सह कुञ्जप्रवेशं नाटयन्ति ।

ततः प्रविशति पूजोपकरण-पात्र-पात्रिभिः सह सहचरीभिर्जर-
लोपगन्धमाना पाण्डु-पद्माऽऽवृता नव-किशलय-ओरिव श्रीराधा ।

श्रीराधा । सहोशो गोवीसर-पूजणार्थं सर्व्वोक्तेव सम्भारो
आणीदो (३) ।

सख्यः । अध इ । किंतु मिलाणं ऊविस्तदिति कुसुमंक्तेव
ण आहरिदं । इदोक्तेव अवचिणिस्तं (४) ।

राधा । पित्रं मे पित्रं । ता एहि अवचिणम्ह (५) । इति
नाच्चेन पुष्पावचयनं नाटयन्ति ।

प्रेम । निर्वन्धं । अहो चित्रम् । स एवायं देवः । नास्य किम-
प्यशक्यम् । यतः

मोक्षिण्येष बभूव यः स्वकलया देवद्विषो मोक्षय-

न्नात्माराममपीश्वरेश्वरमपि श्रीशङ्करं लोभयन् ।

(१) अवगाह्य पुनर्मागं स विपिने सहचरैः कथमैः । विहरति
दान-विनोदी हन्त कथं तत्र गन्तव्यम् ॥

(२) वयस्य वयं क्षणं कुञ्जे अपवार्यं तिष्ठाम । यावत् इमा अपि
विश्रस्ता भूत्वा इत आगच्छन्ति ।

(३) हो सख्यो गोपीश्वर-पूजनार्थं सर्व्व एव सम्भार आनीतः ।

(४) अथ किम् । किन्तु स्नानं भविष्यति इति कुसुममेव न आहृतम् ।
इत एव अवचयिष्यामः ।

(५) प्रियं मे प्रियम् । तदेहि अवचयाम ।

तस्याश्चर्यमिदं न किञ्चिदपि यत् कृष्णावतारोऽपि सञ्-
श्रीराधाऽऽकृतिमग्रहीत् स्ववपुषा देवः स विश्वम्भरः ॥

अथ वा ।

हरिरयमथ लीलया स्वशक्त्या
विदलयुगात्मकलायवन्न भिन्नः ।
अभवदिव पृथक् पुमान् बधूश्च
स्वयमुभयांशसमानरूपयोगात् ॥

पुनरन्यतोऽवबोध्य ।

इयमपि ललितैव राधिकाऽऽली
खल न गदाधर एष भूसुरेन्द्रः ।
हरिरयमथ वा स्वयैव शक्त्या
त्रितयमभूत् स सखी च राधिका च ।

पुनरन्यतोऽवबोध्य । अहो इयमपि योगमायाऽगमायाद-
शमिनी शमिनी नीरजा नीरजाक्षी धवल-बलता केश-पाशेन
तम इव शुद्धसत्त्वीकृत्य दधाना जरतीवेशं विधाय प्रविष्टा ।
नेयं नित्यानन्दतनुः । नित्यानन्दतनुर्भगवान् हि स्वामेव योग-
मायामायापयामास । तस्य तु न चित्रमेतत् । यतः

निवासशय्यासनपादुकांशुको-
पधानवर्षाऽऽतपवारणादिभिः ।
शरीरभेदैस्तव शेषतां गतै-
र्यथोचितं शेष इतोरितो जनैः ॥

इति प्राचीनैर्भक्तैरुक्तम् ।

कृष्णः । राधां निर्वर्ण्य । सुखे ।

उत्कीर्णा किमु चारु कारुपतिना कामेन किं चिञ्चिता
प्रेम्णा चित्रकरेण किं खर्वाणमा त्वद्वैव कुन्दे धृता ।
सौन्दर्याम्बुधिमन्यनात् किमुदिता माधुर्यलक्ष्मीरियं
वैचित्यं जनयत्यद्यो अद्वरचर्द्धष्टाऽप्यदृष्टेव मे ॥

अथ वा ।

श्रौटीर्यं स्मरभूपतेर्मधुमदे लावण्यलक्ष्याः स्मयः
सौभाग्यस्य विनोदभूर्मधुरिमोक्षासस्य हासप्रियः ।
अद्वैतं गुणसम्पदामुपनिषत्केली विलासाऽऽवलेः
केयं लोचनचन्द्रिकाचयचमत्कारस्यकोरेक्षणा ॥

इति ससृग्दमाभोजयति ।

राधा । एहि ललिदे लवङ्गकुसुमं अवचिणुम्ह (१) । इति
परिक्रामति ।

जरती । एषा लवङ्ग-वाडिआ बि कन्हसु अदिपेअसी । इमाए
निअडं मा गच्छ । पश्चात् तुमं मोआवेदुं ण सकिस्सुम्ह (२) ।

ललि । अज्जे तुमं पडिभूत्तणेण संठाविअ अन्हे अप्पाणअं
मोआविस्सुम्ह (३) । का चिन्ता । इति सकौतुकं सर्वाः कुसुमाव-
चयनं नाटयन्ति ।

(१) एहि ललिते लवङ्ग-कुसुममवचयाम ।

(२) एषा लवङ्ग-वाडिकापि छायास्य अतिप्रेयसी । अस्यां निकटं
मा गच्छ । पश्चात् त्वाम् मोचयितुं न शक्यामः ।

(३) आर्ये त्वाम् परिभूत्वेन संस्थाप्य वयम् आत्मानं मोचयिष्यामः ।

राधा । ललिदे परिप्ताहि परिप्ताहि । एषो दुष्टो भमरो
बाधेद् (१) ।

सख्यः । मुक्तिञ्च लवङ्ग-लदिञ्च चवलो मङ्गलञ्चणो एषो ।
पिञ्च-सहि अणिञ्चद-पेम्भो तुह मुह-गन्धेण अन्धिञ्चो
भमई (२) ॥

कृष्णः । अवलोक्य ससृष्टम् । सखे पश्य पश्य ।

मुखमनुनिपतन्तं वारयन्ती द्विरेफम्

भयचकितचलाक्षी न्यङ्मुखीयं करेण ।

तमपि तदभिभूतं दूर्णितभूर्धुनीते

स च रुजमभिनिन्दे ह्यङ्कुतैः कङ्कणानाम् ॥

कुसु । वञ्चस्स अञ्चं ओसरो अन्हाणं । अन्ह-लवङ्ग-कुसुमं
एसा आचरेदि । इमाए आचरणं बलं कदुअ तुमं आचर(१) ।

कृष्णः । एवंविधमालोकनमेवाऽतिसुरसंतथाऽपि प्रियवटोर्व-
चोऽमुरोधेन तथा कुर्म । इति समुपहृत्य सदर्यम् । अयि ललिते
दुर्ललितेऽदुः के तव साहसिक्य-शिक्षामेताम् । कस्ते मदे
मदेकसि वृन्दावने कथं स्नातन्त्यमारभ्यते । वारम्बारमेव मे
वनमागत्य गत्यनवस्थया तत इत इतर-जनीवद् गात्र-गर्व्येण
फल-कुसुम-सुमञ्जुल-लता-विटप-भङ्गमाचरन्त्यश्च परितोऽप-

(१) ललिते परिप्ताहि परिप्ताहि । एष दुष्टो भमरो बाधते ।

(२) मुक्ता लवङ्ग-लतिको चवलो मधुसूदन एषः । प्रिय-सखि अनि-
वत-प्रेमा तव मुख-गन्धेन अन्धो भमति ।

(३) वयस्य अयमवसरो-ऽज्ञाकम् । अस्मल्लवङ्ग-कुसुमम् एसा आ-
चरति । अनया आहृतं बलं कृत्वा तमाचर ।

रितोषं मम जनयन्ति नयन्तिरस्त्य मामवजानन्ति च भवत्यः ।

भद्रमद्य विलोकिताः स्युः । अतः परमस्य फलं भुज्यताम् ।

जरती । अरे कम्हड कुसुमेहिंज्जेव एदाणं पञ्चोअणं ण
क्खु फल-भोअत्थं एदाहिं वण-मज्झरे आअदं (१) ।

कुसु । अज्जिए वअसेण समं तुज्झ वुद्धी च गदा । जदो
फलं अवराद्धे दण्डोत्ति ण आणासि (२) ।

जरती । ब्रम्हण-डिम्ह क्षीर-कण्डोऽसि । तुमं किं जाणेसि ।
विचारेहि को अवराद्धो । अवराद्धेज्जेव दण्डो ण क्खु सरा-
चासु अम्हेसु (३) ।

ललि । अये वडुअ तुम्ह वअस्सो अस्स वणस्स को (४) ।

कुसु । ललिदे अहिअरी अअं (५) ।

ललि । होइ एवमेदं । अहिओ अरी जइ ण होइ तदो कथं
अम्ह-पिअ-सहीए एदस्स वणस्स एदारिसी अवत्था (६) ।

(१) अरे कृष्ण कुसुमैरेव यतासां प्रयोजनम् । न खलु फलभोगार्थ-
मेताभिर्वनमध्ये आगतम् ।

(२) आर्ये वयसा समं तव बुद्धिश्च गता । यतः फलं अपराधे दण्ड
इति न जानासि ।

(३) हे ब्राह्मण-डिम्भ क्षीर-कण्डोऽसि । त्वं किं जाणासि । विचारय
कोऽपराधः । अपराधे एव दण्डो न खलु सराधासु अस्मासु ।

(४) अये वटुक तव वयस्योऽस्य वनस्य कः ।

(५) ललिते अधिकारी अयम् ।

(६) भवति एवमेव । अधिकः अहिर्यदि न भवेत् तदा कथं अस्म-
न्प्रिय-सख्या यतस्य वनस्य यतादृशी अवस्था ।

कुसु । ललिदे पण्डितश्चणं पञ्चासेह । होदु होदु अह-
वञ्चस्सो एदस्स वणस्स अहिओ अरीज्जेव । एदं वणं तुम्ह
पिअ-सहीए कधं जादं (१) ।

ललि । उवभोओज्जेव पमाणं । अण्णया कधं णीसङ्गं कुसु-
माई आहरेह्मा (२) ।

जरती । सच्चञ्जेव भण्णिदं ललिदाए । मच्च णत्तिणोएज्जेव
एदं वणं । जाए एत्थ देअदा-रुएण णिओइदा अप्पाणो
परिअण-रुआ वुन्दा (३) ।

कृष्णः । विहस्य । आर्य्ये वृन्दा खलु तव नपत्याः परिजनरूपा ।
जर । अरे कन्हड एत्थ को संदेहो । साज्जेव पुक्कीअदु (४) ।
कुसु । कर्बे जगित्ता । भो वञ्चस्स सा कसु एदानंज्जेव पक्क-
वादिणी । सा पमाणच्चणेण च पुक्किदव्वा (५) ।

सुव । कुसुमासव मा भेतव्यम् । ललिते मद्भयस्य-नाम-मुद्रै-
वाच प्रमाणम् । या खलु प्रतिद्रुममेव विराजते ।

(१) ललिते पाण्डित्यं प्रकाशयसि । भवतु भवतु अस्मद्वयस्य एतस्य
वनस्य अधिकः अरिरेव । एतदनं तव प्रियसख्याः कथं जातम् ।

(२) उपभोग एव प्रमाणम् । अन्यथा कथं निःशङ्कं कुसुमानि
आहरामः ।

(३) सत्यमेव भवितं ललितया । मम नपत्या एव एतदनम् । यथा
अत्र देवता-रूपेण नियोजिता आत्मनः परिजनरूपा वृन्दा ।

(४) अरे कृष्ण अत्र कः सन्देहः । सैव पृच्छताम् ।

(५) भो वयस्य सा खलु एतासामेव पक्षपातिनी । सा प्रामाण्यत्वे
न प्रकृष्या ।

ललि । जइ एवं तद्वि अन्हे ण अपरजभन्द । सअलाओ-
ज्जेव लदाओ मइ पिअ-सखी-णाम-क्खरक्किदा । तेण क्व
लदासु कोऽअदिआरो तुइ वअस्सस्स । अन्हेहिं लवङ्ग-सदि-
आणंज्जेव कुसुमाईं आदरीअन्ति (१) ।

जर । ललिदे णिम्मञ्जणं दे जामि भइंज्जेव भण्डं ।
कण्हड कीस कलहाएसि आत्तणो अदिआरे चिड्ढन्तीहिं
एदाहिं सङ्ग । मग्गसि जइ तदो मग्ग मएज्जेव दादव्वाणि
लवङ्ग-कुसुमाईं । तुमं कस्स ण पिओ होइ (२) ।

राधा । सस्यृहमात्मगतम् । कृष्यमुद्दिश्य संवृतेन ।

श्यामीकरोति भुवनं वपुषा दिगन्तान्
पूर्णेन्दुमण्डलमयीकुरुते मुखेन ।
वाचा सुधारसमृतो विदधाति कर्षान्
दृष्ट्वा नभोऽम्बुजमयीकुरुते किमेतत् ॥

जर । कण्हड लेहि कुसुमाईं (३) । इति तासामञ्जतः कुस-
मान्यादाय कृष्योपकण्ठं विकिरति ।

(१) यदि एवं तथाऽपि वयं न अपराध्यामः । सकला एव जता
मम प्रिय-सखी-नामाक्षराङ्किताः । तेन खलु जतासु कोऽधिकारस्तव
वयस्यस्य । अस्माभिर्जवङ्ग-जतिकानामेव कुसुमानि आङ्गियन्ते ।

(२) जलिते निर्मञ्जुनन्ते यामि । भद्रमेव भवितम् । कृष्य किमर्थं
कलहायसे आत्मनः अधिकारे तिष्ठन्तीभिरेताभिः सार्द्धम् । याचसे
यदि तदा याचस्व मयैव दातव्यानि जवङ्गकुसुमानि । त्वं कस्य न प्रियो
भवसि ।

(३) कृष्य गृह्यात् कुसुमानि ।

राधा । अक्षयेन मुखमादृत्य किञ्चित् स्मिता । अस्मिन् किं किदं । देव-पूजन-किदे अवचिदस्स कुसुमस्स ईरिंसी अवत्या किदा (१) ।

कृष्णः । राधां निर्वर्णं खगतम् । अहो अतिरम्यत्वं वर्तते वस-
नावृतमुखायाः । यतः

अञ्जनो मृगदंशो दृगञ्चलः

पञ्जरस्य इव भाति खञ्जनः ।

लेश एष हसितस्य दृश्यते

वस्तूपत इव चान्द्रमो द्रवः ॥

ललि । अस्मिन् अदिभञ्जलाऽसि तुमं । किञ्चित् । चिर-
परिस्समेण अवचिदं कुसुमं णट्ठीकिदं । को एसो इमस्स वु-
न्दावणस्स (२) ।

जर । ललिदे समत्याऽसि तुमं कलहं कादुं । अलीअ-गव्व-
भर-कण्डूलं दे हिअअं । ता कुणह एतेहिं ठिद्योहिं सहकलहं ।
एहि णत्तिणि एहि (३) । इति राधामाधाय गन्तुं प्रवृत्ता ।

राधा । अज्जे कच्चिं गन्तव्वं गोवीसरो ण अच्चिदव्वो (४) ।

(१) आर्ये किं कृतम् । देव-पूजन-कृते अवचितस्य कुसुमस्य ईदृशी अवस्था कृता ।

(२) आर्ये अतिभयाऽऽकुलाऽसि त्वम् । किमिति । चिरपरिस्समेण अवचितं कुसुमं नष्टीकृतम् । क एषोऽस्य दृग्दृष्टव्यस्य ।

(३) कल्पिते समर्थाऽसि त्वं कलहं कर्तुम् । अलीक-गर्व-भर-कण्डूलं ते हृदयं तस्मात् कुब्र एतैः धिष्यैः सह कलहं । एहि नमि एहि ।

(४) आर्ये कुत्र गन्तव्यं गोपीश्वरो न अर्चितव्यः ।

कुसु । अज्जिए एत्थ वअस्सस्स दाणं वट्ठदि । कुसु-मच्चो-
रिअं तुह मुहं दट्ठुण समत्थिदं दाणं दाउण सव्वाओ
गच्छन्तु (१) ।

जर । अरे बह्मणवडुआ किं रे दाणं (२) ।

कुसु । वअस्स सुअल भणोअदु (३) ।

सुव । आर्य्ये श्रूयताम् ।

योग्यं मत्वा स्मरनरपतिः पश्य दत्त्वा प्रसन्नं

वृन्दारण्ये नवकुलबधूवृन्दघट्टाधिपत्ये ।

यत्नादस्थापयदयमिमं मदयस्यं यशस्यं

दत्त्वा शुक्लं व्रजत सुदृशो माऽस्तु शुक्लो विवादः ॥

जर । होइ दे वअस्सो दानी । अम्हाणं किं तेण । सुमर-
णर-वइणो वसाओ ण अम्हे (४) ।

कुसु । होइ वुड्ढिआए तुह कच्चिं तस्स अधीणदा (५) ।

जर । सक्कोधम् । अरे दाण-योग-पअत्थो जइ होइ तदो
सक्का करीअदि (६) ।

सुव । प्रियवयस्य स्वयमस्योत्तरं दीयताम् ।

१ आर्य्ये अत्र वयस्यस्य दानं वर्तते । कुसुम-चौर्यं तव मुखं दृष्ट्वा
समर्थितं दानं दत्त्वा सर्व्वा गच्छन्तु ।

२ अरे ब्राह्मणवटुआ किं रे दानम् ।

३ वयस्य सुवचनं भण्यताम् ।

४ भवतु ते वयस्यो दानी । अस्माकं किन्तेन । स्मर-नरपतेर्वश्या न
वयम् ।

५ भवति वृद्धायास्तव कथं तस्य अधीनता ।

६ अरे दान-योग्य-पदार्थो यदि भवति तदा शङ्का क्रियते ।

हृष्याः । वगाम्भीर्जम् । हन्त भोः श्रूयताम् ।

रत्नाद्यं वः कुवलयद्वयामस्तु वा नास्तु वस्तु

प्रेङ्खगलेऽस्मिन् भुजलतिकयोर्भागधेयो विधेयः ।

मर्यादेयं मम निगदिता किन्तु रत्नान्यपीमा-

न्यानीयन्ते पुरटपुटिकामन्तरा दर्शयध्वम् ॥

सख्यः । पूजोपकरण-पुटिका इत्थं गोपीसरस्स (१) ।

कुसु । अरे मुख्या अयमेव गोपीसरो इममेव पूजध (२) ।

सख्यः । महाकालो गोपीसरो (३) ।

कुसु । अयं महाकालो किं एव होदि । अस्स रुद्र-पडलेहिं
सर्वमेव वर्णं तमाल-वर्णं किदं (४) ।

सख्यः । चन्द्रकशेखरोज्ज्वेव अस्मिदन्वो (५) ।

कुसु । पेक्ख पेक्ख एसो चन्द्रकशेखरो एव होइ (६) ।
इति चर्चावसंतं दर्शयति ।

सख्यः । वाञ्छाल गौरीपतिं पूजयिस्सन्ह (७) ।

कुसु । तुम्हे गौरीत्रो एव भवेध (८) ।

१ पूजोपकरण-पुटिका इत्थं गोपीसरस्स ।

२ अरे मुख्या अयमेव गोपीसर इममेव पूजयत ।

३ महाकालो गोपीसरः ।

४ अयं महाकालो न भवति । यस्य रुद्रपटलैः सर्वमेव वर्णं तमा-
लवर्णं कृतम् ।

५ चन्द्रकशेखर एव अर्चयितव्यः ।

६ पश्य पश्य एव चन्द्रकशेखरो न भवति ।

७ हे वाञ्छाल गौरीपतिं पूजयिष्यामः ।

८ यूवं गौरी न भवथ ।

जर । अरे वडुआ एदाणं पई तुह वचसोति तुमं
जाणेसि । चिड चिड ग्राम-मज्जरे तुह दंसणं ण लब्धि-
त्तां (१) ।

सख्यः । अरे वाआल पसुवई पूइदब्बो (२) ।

कुसु । हन्त भो एत्तिआओ धेयुओ जो पालेदि सो किं
पसुवई ण होइ (३) ।

सख्यः । इवं भवथ जत्त एदे अण्डे पसुओ सो किं पसु-
वई ण होइ (४) ।

सुव । भवतु वयं सर्व एव पञ्चवः । तेन भवन्मते अबमेव
पञ्चपतिस्तादाऽयमर्थताम् । किञ्च पुटिकाभिः कृत्वा किं नीयते
तद्दर्शयित्वा सुखं गम्यतां किमनेन शुष्ककलत्रेण ।

राधि । भो सदीओ दंसध (५) । सख्यसया कुर्वन्ति ।

कुसु । विणेअ । अअं मिअमओ एदं कुहुमं एदं काला-
गुसुअं एदं चन्दनं अअं कप्पूरो अअं मोत्ताहारो सिप्प-कोस-
खेण फणिहारोव्व किदो (६) ।

१ अरे वडुआ एदासा पतिसव ववसा इति त्वं जानासि । तिड
तिड ग्राम-मध्ये तव दर्शनं न लप्से ।

२ अरे वाआल पशुपतिः पूजितः ।

३ हन्त भो एतावतीर्थेनून् वः पातयति स किं पशुपतिर्न भवति ।

४ इवं भवत । वस्य एता वयं पञ्चवः । स किं पशुपतिर्न भवति ।

५ भोः सख्यो दर्शयत ।

६ अयं वृजमद एतत्कुसुममेतत्कालामुदकमेतच्चन्दनमयं कर्पूरः अयं
मुत्ताहारः शिल्पकौशलेन फणिहार इव कृतः ।

जर । अरे फणिहारो इमं वडुअं दंसेध (१) ।

कुसु । अज्जिए कालिअ-मइण-सच्चरस्स मे कुदो फणि-
हारदो भअं । ता एदाणं करं दाउण गच्छध (२) ।

सख्यः । होदु । अम्हे देअ-पूअं कदुअ घरं गच्छम्ह ।
तदो तुह वअस्सो तत्थ जइ गच्छदि तदा जं सक्कीअदि
तंज्जेव दादव्वं (३) ।

कुसु । अरे दासीए धीदाओ अप्पणो अच्चिआर-पदेसं
मुच्चिअ तुम्ह घरं गदुअ मग्गिस्सदि मे वअस्सो । ता चिद्ध
चिद्ध (४) । इति पूजोपकरणान्यादातुमिच्छति ।

ललि । अत्र गोवराअ-णन्देण देव-इव्वाणि एदाणि एव्वं
अपवित्ताणि कादुं ण जुज्जीअन्ति (५) ।

राधा । ललिदे इमिणा प्फंसिदाणि एदाणि कधं देवस्स
दादव्वाणि । ता मुच्च मुच्च । घरं गदुअ अस्सोवअरणं आणिअ

१ अरे फणिहार इमं वटुकं दंशेत् ।

२ आर्ये कालीय-मर्दन-सहचरस्य मे कुतः फणिहारतो भयम् ।
तस्मादेतेषां करं दत्त्वा गच्छत ।

३ भवतु । वयं देव-पूजां कृत्वा गृहं गमः । ततस्तव वयस्यस्तत्र
यदि गच्छति तदा यच्छक्यते तदेव दातव्यम् ।

४ अरे दास्यो घृष्टा आत्मनः अधिकार-प्रदेशं तस्मात् तव गृहं गत्वा
याचिष्यति मे वयस्यः । तस्मान्निष्ठत तिष्ठत ।

५ अत्र गोपराज-नन्देन देव-ब्रथाणि यतानि यवम् अपवित्राणि
कर्तुं न युज्यते ।

देवो अचिद्व्यो । ता अज्जिए एहि घरं गच्छन्ह (१) । इति
गन्तुमिच्छति ।

कृष्णः । पश्याममाक्रम्य । अयि चतुरम्मन्ये क यासि ।

राधा । सावहिद्व्यामर्घम् । मूलंज्जेव दिस्सं किं तस्स दाणं
मग्गसि (२) ।

कृष्णः । सहासामर्घम् । किं मूलं दत्तमस्ति । मूलन्वेतदेव
श्रूयताम् ।

एतत्स्वर्णसरोरुद्धं तदुपरि श्रीनीलरत्नोत्पले

तत्पद्मात् कुरुविन्दकन्दलपुटे तच्चाऽपि मुक्तावली ।

सर्व्वं दृश्यत एव किन्तु निम्बता या हेमकुम्भद्वयी

किं वान्यन्नयसेऽनयेति तदिदं बाले विचार्य्यं मम ॥

राधा । को तुमं विचारस्स । ण हि अविचारेण विचारो
कादुं सक्कीअदि (३) ।

जर । इयोर्मध्यमध्यास्य संस्कृतेन । अरे यशोदा-मातर्मा तरलोः
भव लोभ-वता हृदयेन कथमाचरसि दुर्विनीतत्वम् । तत्त्वं
ते कथयामि । यदि निराकुल-कुलबधूपद्रव-द्रवकथा क्रियते
तदा न तेन ते भद्रं भविष्यति ।

ललि । सन्नोद्यमुपसृत्य संस्कृतेन ।

१ ललिते अनेन सृष्टानि एतानि कथं देवस्य दातव्यानि । तस्मात्
मुञ्च मुञ्च । गृहं गत्वा अन्योपकरणमानीय देवोऽर्चितव्यः । तस्मात्
आर्य्ये एहि गृहं गच्छाम ।

२ मूलमेव दत्तं किन्तस्य दानं याचसे ।

३ कस्त्वं विचारस्य । नहि अविचारेण विचारः कर्त्तुं शक्यते ।

कस्त्वं भो ननु माधवः कथमहो वैशाख आकारवान्
 मुग्धे विद्धि जनार्दनोऽस्मि तदिदं ब्रूते वनावस्थितिः ।
 मां गोवर्द्धनधारिणं न धरणौ को वेत्ति ऊं वर्द्धनं
 हिंसां चे वृषहन् विभर्षि तदघदरैव गोवर्द्धनम् ॥
 प्रेम । अहो कौतूहलम् ।

येयं नटैरप्यभिनीयमाना
 लोला हरेरेति रसायनत्वम् ।
 सा यत् स्वकीयैः स्वयमीश्वरेणा-
 भिनीयते तत् किमुदाहरामः ॥
 अपि च । सामाजिकानां हि रसो नटानां
 नैवेति पन्थाः कृतिषु प्रसिद्धः ।
 जन्तोभयत्वे रसवित्त्वमेषा-
 मलौकिके वस्तुनि को विरोधः ॥
 अपि च । अलौकिकालौकिकमेव शौरे-
 र्वृत्तं चमत्कारि तदेव लीला ।
 आकर्षकत्वं हि जगज्जनाना-
 मलौकिकत्वस्य स कोऽपि हेतुः ॥

इति सविस्मयमालोकयति ।

कुसु । अइ कुडिले दुव्विणीदे ललिदे मच्च वयस्सो दुडा-
 आरो किदे । ता चिड चिड (१) ।

१ अयि कुटिले दुर्विनीते ललिते मम वयस्यो दुष्कारः क्वः ।
 तस्मात् तिष्ठ तिष्ठ ।

सुव । सपरिहासामर्षम् । हन्त भोः सत्यमेतत् ।

वक्त्रं वो द्विजराजचिंसि मदिरालोले दृशौ रोचिषा

मूर्तिः काञ्चनहारिणी न विरमो गुर्वङ्गनासङ्गतः ।

सङ्गी पञ्चम एष पञ्चविशिखः शुद्धिस्तथाऽपीह वो

यन्नामाप्यखिलाघनाग्निं स परं दुष्टोऽस्मदीयः सखा ॥

तदयस्य घट्टपाला हि विना भूयता-प्रकटनेन स्वार्थकुशला
न भवन्ति । तदात्मनः प्रकटय शौटीर्यम् ।

कृष्णः । अन्तर्वर्तिनी भूत्वा राधां पृथतः कृत्वा स्निग्धवर्ती जरतीं
करेण निक्षिप्य वत्सात् राधापठान्तय हृदयमभिनयति ।

जरती । वत्सान्मोचयित्वा राधामन्तर्धापयन्ती स्वयमप्यन्तर्धाति ।

नित्या । स्वरूपेण स्थितो नृत्नति ।

मैत्री । देवि किञ्चिदं कुतो अत्रं अत्रन्दादो णिच्चाणन्दो ।

कच्चिं गदा सा जरती (१) ।

प्रेम । अयं खलु योगमायाप्रभावः । स्वयमस्मिन्नाविश्य

जरती भूत्वा सम्प्रति रसः सावशेष एव सुरसो भवतीति य-
थासमयमन्तर्हिताऽसौ । ततः स्वरूपेणावतिष्ठतेऽयं नित्यानन्दः ।

यतः । स्वतो बलीयः सद्भजो हि भावः

स कृत्रिमं भावमधः करोति ।

अग्न्यातपाभ्यां जनितो जलानां

नैवोष्णभावश्चिरकालवर्त्ती ॥

१ देवि किञ्चिदं कुतोऽयमकस्मान्नित्यानन्दः । कुत्र मता सा जरती ।

कस्त्वं भो ननु माधवः कथमहो वैशाख आकारवान्
 मुग्धे विद्धि जनार्दनोऽस्मि तदिदं ब्रूते वनावस्थितिः ।
 मां गोवर्द्धनधारिणं न धरणौ को वेत्ति ऊं वर्द्धनं
 हिंसां चे घृष्यन् विभर्षि तदघदरैव गोवर्द्धनम् ॥

प्रेम । अहो कौतूहलम् ।

येयं नटैरप्यभिनीयमाना
 लोला हरेरेति रसायनत्वम् ।
 सा यत् स्वकीयैः स्वयमीश्वरेणा-
 भिनीयते तत् किमुदाहरामः ॥

अपि च । सामाजिकानां हि रसो नटानां
 नैवेति पन्थाः कृतिषु प्रसिद्धः ।
 अतोभयत्वे रसवित्त्वमेषा-
 मलौकिके वस्तुनि को विरोधः ॥

अपि च । अलौकिकालौकिकमेव श्रौरे-
 र्वृत्तं चमत्कारि तदेव लीला ।
 आकर्षकत्वं हि जगज्जनाना-
 मलौकिकत्वस्य स कोऽपि चेत् ॥

इति सविस्मयमाजोक्तयति ।

कुसु । अइ कुडिले दुब्बिणीदे ललिदे मच्च वअस्सो दुग्ग-
 आरो किदे । ता चिड चिड (१) ।

१ अयि कुटिले दुर्विनीते क्वचित्ते मम वयस्यो दुग्गाकारः कृतः ।
 तस्मात् तिष्ठ तिष्ठ ।

सुव । सपरिहासामर्षम् । हन्त भोः सत्यमेतत् ।

वक्त्रं वो द्विजराजचिंसि मदिरालोले दृशौ रोचिषा
मूर्तिः काञ्चनहारिणी न विरमो गुर्वङ्गनासङ्गतः ।
सङ्गी पञ्चम एष पञ्चविशिखः शुद्धिस्तथाऽपीह वो
यन्नामाप्यखिलाघनाग्निं स परं दुष्टोऽस्मदीयः सखा ॥

तदयस्य घट्टपाशा हि विना धूयता-प्रकटनेन स्वार्थकुशला
न भवन्ति । तदात्मनः प्रकटय शौटीर्यम् ।

कृष्णः । अन्तर्बर्त्तिनी भूत्वा राधां पृथतः कृत्वा शिववतीं जरतीं
करेण निक्षिप्य वजात् राधापठान्तय हृदमभिनयति ।

जरती । वज्राभोचयित्वा राधामन्तर्धापयन्ती स्वयमप्यन्तर्धाति ।

नित्या । स्वरूपेण स्थितो नृत्नति ।

मैत्री । देवि किञ्चिदं कुतो अञ्जं अञ्जन्हादो णिच्चाणन्दो ।
कच्चिं गदा सा जरती (१) ।

प्रेम । अयं खलु योगमायाप्रभावः । स्वयमस्मिन्नाविश्य
जरती भूत्वा सम्प्रति रसः सावशेष एव सुरसो भवतीति य-
थासमयमन्तर्हिताऽसौ । ततः स्वरूपेणावतिष्ठतेऽयं नित्यानन्दः ।

यतः । स्वतो बलीयः सद्भजो हि भावः

स कृत्रिमं भावमधः करोति ।

अग्न्यातपाभ्यां जनितो जलानां

नैवोष्णभावश्चिरकालवर्त्ती ॥

१ देवि किञ्चिदं कुतोऽयमकस्मान्नित्यानन्दः । कुत्र गता सा जरती ।

तदिदानीमेतावतैव स्थितं नाव्यम् । भवति हि ईश्वरलीलै-
वेयं न खलु नटरीतिः । पश्याद्वैतोऽद्वैत एव ।

मैत्री । ए आणे दाणिं भअव्वं कीदिसो होइ (१) । नेपथ्ये ।
भो भोः सन्न्यासी सन्न्यासी ।

प्रेम । अहो किमियमाकस्मिकी प्रतिकूलवाङ् निरूपयामीति नि-
रूप्य । अये भगवद्दाटीं कस्मिंसन्न्यासी प्रविशति तमालोक्य
कस्मिदाक्रोशति तदेहि सच्चैव निष्क्रमाव । इति निष्क्रान्तौ ।
निष्क्रान्ताः सर्वे ॥ * ॥

दानविनोदो नाम तृतीयोऽङ्कः ।

चतुर्थाङ्कः ।

ततः प्रविशति । आचार्यरत्नपत्न्यानुगम्यमाना भगवती
शची । वह्निणि सन्नासिणं पदि कधं सिरिविस्मम्भरस्स
एदारिसो आअरो । विजादीअ-वासणो क्खु सन्नासी (२) ।
भगिनी । आअरो कधं जाणिदो (३) ।
शची । जदो तत्थ दिअहे केसवभारदीणामस्स कस्सवि
सन्नासिणो भिच्छत्थं सद्दालुओ ऊविअ मं उत्तवं । सअच्च तस्मिं

१ न जाने इदानीं भगवान् कोदृशो भवति ।

२ हे भगिनि सन्न्यासिनं प्रति कथं श्रीविश्वम्भरदेवस्य एतादृश
आदरः । विजातीयवासनः खलु सन्न्यासी ।

३ आदरः कथं ज्ञातः ।

गुरुई-भक्ती अणुरात्रोवि पञ्चडिदो (१) ।

भगिनी । सोवि भक्तो ऊविस्सदिव्व (२) ।

शची । कम्पेदि मे हिअअं सखासी-णाम-मेत्तेण । अस्स
अग्गण्णाहं पढाइदा । इमं सन्दभं तस्स ठाणे पुच्छिस्सं (३) ।

भगिनी । जुत्तं खेदं (४) ।

शची । ता जाणेहि । कुदो सो मइ हिअआणन्दण चन्द-
णहुमो (५) ।

भगिनी । पुरोऽवबोक्ख । देवि पेक्ख पेक्ख । अअं दे पुत्ति-
माचन्दो विअ पूव्वदिशाए उग्गच्छदि णन्दणो (६) ।

शची । सस्यइमाजोक्कयति । ततः प्रविशति भगवान्

विश्वम्भरः । अज्जणिं वज्जा । अम्ब प्रणमामि ।

शची । चिरं जीव । इति मूर्झानमात्राय । तादृशं आचा-
रित्र-रक्षण-कलत्तं इमं प्रणम (७) ।

१ यदा तत्र दिवसे केशवभारतीनाम्नः कस्यापि सङ्घासिनो भि-
क्षार्थं अङ्गानुभूत्वा मामुक्तवान् । स्वयञ्च तस्मिन् गुरुतर-भक्तिरगु-
रोऽपि प्रकटितः ।

२ सोऽपि भक्तो भविष्यत्येव ।

३ कम्पते मे हृदयं सङ्घासि-नाम-मात्रेण । अस्य अयमेनाहं पा-
ठिता । इमं सन्दर्भं तस्य स्थाने प्रष्टे ।

४ युक्तमिदम् ।

५ तज्जानीहि । कुतः स मम हृदयानन्दनचन्दनद्रुमः ।

६ देवि पश्य पश्य । अयं ते पूर्वार्थिमा-चन्द्र इव पूर्वदिशाया उद्ग-
च्छति नन्दनः ।

७ तात इयं आचार्य-रत्न-कलत्रम् । एनां प्रणम ।

देवः । तथा करोति । सा ससाध्वसं सङ्गच्छति ।

शची । ताद एकं पुच्छिस्मं (१) ।

देवः । आज्ञापय ।

शची । पुत्तञ्च सप्तासिणं पदि कथं दे एदारिसो आश-
रो । जं तत्थ दिअच्चे केसवभारतीं पदि तादिसो भत्ति किदा
तुमए (२) ।

देवः । अन्व ते खलु परमभागवता भवन्ति ।

शची । तत्तं कथेहि । सप्तासो वा कादव्वो तुमए (३) ।

देवः । विवक्ष्य । अन्व कुतोऽयं ते भ्रमः । इदमपि भवति
किम् ।

शची । वच्छ एहेणज्जेव दे अम्माएण दिस्सं पुत्थञ्चं मए
पाञ्च-समए चुल्लीमज्जे दाउण जाजिदं (४) ।

देवः । किं पुस्तकं कथं वा प्रदीपितम् ।

शची । विस्मरुएण मे कधिदं “अन्व विश्वम्भरो यदा विज्ञो
भवति तदा तस्मै एतत् पुस्तकं देयमिति” । मए दाव दावज्जेव
तं रक्खिदं जाव सो पव्वइदो ण भूदो । पव्वइदे तत्थ अञ्ज-

१ तात एकं प्रच्छे ।

२ पुत्र सप्त्यासिनं प्रति कथं ते एतादृश आदरः । बभूवुस्त्रिदिवसे
केशवभारतीं प्रति तादृशी भक्तिः कृता त्वया ।

३ तत्त्वं कथय । सप्त्यासो वा कर्त्तव्यत्ववा ।

४ वत्स एतेनैव ते अयमेव दत्तं पुस्तकं मया पाञ्च-समवे चुल्लीमध्ये
दत्त्वा उज्ज्वलितम् ।

पि एदं पुत्र्यञ्च लब्धिञ्च पञ्चइदो ऊविस्सदिन्ति तुच्च सङ्गाए
जालिदं (१) ।

देवः । क्षममनुत्तप्य विहस्य च । अस्म्य यद्यपि सखिद्रूपैव भ-
वती तथापि पुत्रवात्सल्येनेदमज्ञानविलसितमनुशीलितम् ।

शची । ताद एसो अवराद्धो मम ण गच्छिदब्बो (२) ।

देवः । कोऽपराधो जनन्याः पुत्रेषु । किन्तु ममापराधो
यदि भवति तदा क्षन्तव्य एवासौ मातृचरणैरिति प्रसादः
क्रियताम् ।

शची । कस्स ण कच्चिपि दे अवराद्धो गच्छिदब्बो सो तुच्च
णत्थिज्जेव (३) ।

देवः । अस्म्य दिनानि कतिपयानि कुचापि मम गन्तव्यमस्ति
त्वया मनसि खेदो न कार्यः ।

शची । कच्चं गन्तव्वं (४) ।

देवः । अस्म्य येन भक्त्याः सर्वेषाञ्च बन्धूनां सदा सुखाय च
भूयते तदनुसन्धानं कर्तुम् ।

शची । तं कस्सु तुमंज्जेव (५) ।

१ विस्मरूपेण मे कथितम् । मया तावत्तावदेव तत् रक्षितं बावत्स
प्रव्रजितो न भूतः । प्रव्रजिते तत्र क्षममपि इतत्पुत्रकं लब्ध्वा प्रव्रजितो
भविष्यति इति तव शङ्कया ज्वालितम् ।

२ तात एषोऽपराधो मम न गच्छितव्यः ।

३ वत्स न कदापि ते अपराधः । गच्छितव्यः स तत्र नास्तीति ।

४ कथं गन्तव्यम् ।

५ तत् खलु त्वमेव ।

देवः । यद्यप्येवमेव तथाऽपि येन ममापि शोभाऽतिशयो
भवति तदर्थं यतिष्यते ।

शचो । वत्स जधा मद्दुःखं ण सोइ तथा करणिज्जं (१) ।

देवः । अम्ब

ओह्मणः परिपालकस्तव पिता माता च पुत्रोऽपि च

ज्ञातिश्च द्रविणश्च नित्यसुखदो बन्धुश्च देवोऽपि च ।

सङ्गः शाश्वत एव यस्य तमनुसृत्यानिशं चेतसा

सम्यक्ताऽसि तवाधुना सुखमयं जानीहि दिक्कण्डलम् ॥

शचो । वत्स तुमंज्जेव सर्व्वं । तुच्च प्रसादादो मद्दुःखं
णत्थि । किन्तु जधा सन्ततं तुमं पेक्खामि तच्चज्जेव कादव्वं (२) ।

देवः । कृष्ण एव सततं त्वया द्रष्टव्यः । स एव तव सर्व्व-
दुःखध्वंसी भविष्यति ।

शचो । तच्चस्तु । ता तुमंज्जेव मम कङ्को । ता उत्थेहि मञ्ज्जो
जादो । तुमंपि सिणाण-पूअणादिकं कुण्ह । अहमपि पाअत्थं
जामि । वड्ढिणिए तुममपि घरं गच्छ । तवावि भग्गवदो पाअ-
सेआ-समओ जादो (३) । इति सर्व्वे निष्क्रामन्ति ।

ततः प्रविशति अद्वैतः ।

१ वत्स यथा मम दुःखं न भवति तथा कर्त्तव्यम् ।

२ वत्स त्वमेव सर्व्वम् । तव प्रसादतो मम दुःखं नास्ति । किन्तु यथा
सन्ततं त्वां प्रेक्षामि तथैव कर्त्तव्यम् ।

३ तथास्तु । तत्त्वमेव मम कङ्कोः । तस्मादुत्तिष्ठ मध्याह्ने जातः ।
त्वमपि स्नानपूजनादिकं कुरु । अहमपि पाकार्थं यामि । भगिनि
त्वमपि गृहं गच्छ । तवापि भगवतः पाक-सेवा-समयो जातः ।

अद्वैतः । भूतावेश-विवश-निखिलेन्द्रियवृत्तिर्भगवदावेश-
विसंस्तुलश्च समानमेव भावमादधाति । यतः खलु यावत्तस्मिन्
दिवसे भगवदावेशेन यन्मया नर्तितं तज्जनमुखादेव साम्प्रतं
श्रुत्वा प्रतीयते सन्दिह्यते च । तेनाव्याहृतप्रभावोऽयं भगवान्
विश्वम्भरः । वस्तुतस्तु कोटि-कोटि-जगदण्डघट-घटन-विघ-
टन-नाटक-परिपाटी-पाटवस्य निजचरित-ललित-कीर्त्ति-सु-
धा-धावित-जगज्जन-हृदयावट-घटमान-तमःकाटवस्य भग-
वतस्तथैव लीलायितं खलु प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दार्थापत्यै-
तिह्यादिप्रमाणनिवहैरपि न प्रमातुं शक्यते विना तस्यैवानुग्रह-
जन्यज्ञानविशेषम् । तेन तदानीन्तनमलौकिक-चमत्कार-का-
रणमस्मन्निष्ठमपि नटन-लीलायितं नास्माकमनुभवगोचरस्त-
द्व्यवसितम् ।

ते न यास्यन्ति केऽपि मोहं विवदिष्यन्ते च तैः समं केचित् ।
केचन संदर्भविदो रक्षस्यमिदमित्यवैष्यन्ति ॥

इत्थं ब्रूमवबोध्य । अहो चरमाचल-शिखर-चुम्बो लम्बमानो-
ऽयं भगवान् मरोचिमाली । तथा हि

नाम्नैव मे त्वमसि किन्त्वखिलग्रहाणां
विश्रामपात्रमिति तत्पतिनाऽभिज्ञता ।
तत्प्रत्ययाय परितप्तमयो दधाति
सन्ध्यार्कदिम्बकपटादिव वारुणी दिक् ॥

अथ वा । सायाङ्गसङ्गसुखलुप्तधियः प्रतीच्याः
शोणाभ्रवाससि समुच्छसिते नितम्बात् ।

काञ्चीकलापकुसुविन्दमणीन्द्ररूपी

काञ्चक्रमाद्दिनपतिः पतयानुरासीत् ॥

तद्दिदानो विगतकर्तृपरिश्रमः सन्ध्यामुपास्य दर्शनीयतमो
द्रष्टव्यः । स खलु भगवान् विश्वम्भरः । इति तथा कर्तुमिच्छति ।
नेष्ये । हन्त भो निजपुरं गत्वा समागतप्राप्तोऽहमिति कृत्वा प्रतो-
ऽचैतः कथमद्यापि नाऽऽयातः ।

अद्वै । श्रुतिमभिनीय । अहो महिलम्बमालोक्य स्वयमेव देवो
मामाक्षिपति तदहं सत्वरमेव गच्छामि । इति परिक्रामति ।

प्रविश्यामदीक्षेयम् ।

श्रीवासः । भो अद्वैतदेव आज्ञापयति भगवान् ।

अद्वैतः श्रीवासगृहं गच्छन्नस्मि भवताऽपि तत्रैव गन्तव्य-
मिति ।

अद्वै । यद्याऽऽज्ञापयति देवः । इति तेन स च परिक्रामन् पुरो-
ऽवबोध्य । इदमिदं श्रीवासपुरं यावत् प्रविशामि । इति प्रवेशं
नाटयित्वा प्राचीं दिशमवबोध्य । अहो रम्यम् ।

आह्लादयन्नस्मि जगज्जनानां

प्रेमानृतस्यन्दसुषीमपादः ।

उक्तासयन् कौमुदमुज्जिहीते

चन्द्रश्च विश्वम्भरचन्द्रमाश्च ॥

ततः प्रविशति । श्रीवासादिभिः समुपगम्यमानो भगवान्

विश्वम्भरः । प्रकृत्याय । स्वागतं भोः स्वागतम् ।

अद्वै । श्रीमुखचन्द्रदर्शनेन ।

देवः । सादरमभिवन्धाऽऽशिष्य च । भगवन्त्रयोपविश्यताम् ।
 अद्वै । यथाऽऽज्ञापयसि । इति सर्वे मुखोपवेशं नाटयन्ति ।
 भगवान् । अद्वैतं प्रति । सर्वे वयं भुक्तवन्तः पीतवन्तश्च केव-
 लमध्वपरिआन्ताः क्षुत्परिआन्ताश्च भवन्तस्तदलं विलम्बेन ।
 श्रीवा । आतिथेयोऽसि । आतिथ्येन समुपचर्यन्तामेते
 भवता ।

अद्वै । अलमनया चिन्तया वयमपि भवन्त इव समाप्तस-
 र्व्वाङ्गिका एव ।

भगवान् । सप्रमोदम् । तदिदानीं क्षिप्रकर-कर-कलधौत-
 जल-धौते श्रीवास-वासाङ्गण-परिसरे भगवत्सङ्कीर्तनमङ्गलम-
 ङ्गीकुर्वन्तु भवन्तः ।

सर्वे । सप्रमोदम् । भगवन्नुत्थीयतां स्वयमपि ।

भगवान् । एषोऽहं गच्छामि । इति सङ्कीर्तनस्थलों प्रति सर्वे
 निष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशति गङ्गादासः ।

गङ्गा । अहो अद्वैतदेव शान्तिपुरतः समागतोऽस्तीति श्रुत-
 मस्ति न जाने किं भगवद्विष्ण्वभिरालये समुत्तीर्णः श्रीवासालये
 वा तदस्य तत्त्वमवधारयामि । इति कतिचित्पदान्यादधाति ।

नेपथ्ये । सङ्कीर्तनकोलाहलः ।

गङ्गा । आकर्ण्य । अहो श्रीवासाऽऽलयं समया समयाऽऽ-
 सादित-सकल-भक्तजन-प्रमोदी प्रमोदीर्ण-सङ्कीर्तनकोला-
 हलोऽयं मया श्रूयते । तदित एवाद्वैतेनापि भवितव्यं तदिह

स्थित्वैव निभाषयामि । इति निभाष्य । अहो सर्व्व एव कीर्त्त-
यन्तो भगवन्तं विश्वम्भरं नर्त्तयन्ति नृत्यन्ति च । तदेवं मन्ये ।

दुर्वारदैत्यघटया घटिते पटीयो-
भारे स्वयम्भगवताऽपहृतेऽपि भूमेः ।
तस्यावसादमधुना विधुनोति देवो
भक्तैर्नटननिष्ठुरपादघातैः ॥

पुनर्निभाष्य । अहो ।

आनन्दः किमु मूर्त्त एष परमः प्रेमैव किं देहवान्
अह्ना मूर्त्तिमती दयैव किमु वा भूमौ स्वरूपिण्यसौ ।
माधुर्य्यं नु शरीरि किं नवविधा भक्तिर्गतैकां तनुं
तुल्याऽऽवेशसुखोत्सवो भगवता वक्रेश्वरो नृत्यति ॥

पुनर्नेपथ्ये । सम्भूयानन्दतुमुषो जयध्वनिकलकलः ।

गङ्गा । निभाष्य । अहो महत्कौतुकम् ।

वक्रेश्वरे नृत्यति गौरचन्द्रे
गायत्यमन्दं करतालिकाभिः ।
वक्रेश्वरो गायति गौरचन्द्रे
नृत्यत्यसौ तुल्यसुखानुभूतिः ॥

पुनर्नेपथ्ये । तथैव जयध्वनिः कोलाहल उलूखनिनदश्च ।

गङ्गा । चिरं निरूप्य । अहो भगवान् विश्वम्भर एव नृत्ये प्र-
वृत्तः । तथा हि

गभीरैर्ऊरैर्नजजनगणान् वर्द्धिष्यति
द्रुतैर्वाय्वाभ्योभिर्भुवनमनिशं दुर्धिनयति ।

मच्चः पूरेर्विद्युदलययति दिक्षु प्रमदय-
न्नसौ विश्वं विश्वम्भरजलधरो नृत्यति पुरः ॥

अपि च । दिशि विदिशि दृशा सरोजमालां

नयनजलेन मधूनि तच्च तन्वन् ।

मधुकरनिकरं भ्रुवा च चक्र-

भ्रमिनटने जयतीह गौरचन्द्रः ॥

अपि च । पादाघातैरुरगनगरानन्दनिस्सन्दहेतो-

र्वाहृतत्तेपैरिव सुरपुरीताण्डवे पण्डितस्य ।

आशाचक्रं भ्रमयत इव भ्राम्यदुद्योतदण्डै-

र्जोयाश्चक्रभ्रमणनटनं देवविश्वम्भरस्य ॥

पुनर्निभास्य । अहो । अनन्तरं भगवानद्वैतोऽपि नर्तितुं

प्रविष्टः ।

श्रीवासस्त्रिभिरेव सुस्वरतमैरामादिभिः सोदरै-
र्गायत्येष कलं स्वयञ्च भगवान् वक्त्रेश्वरश्चोत्सुकः ।

मञ्जीराङ्गद्वारकद्वणधरः काञ्चीकलापादिमा-
नद्वैतस्तनुमानिवैष भजनानन्दो मरीनृत्यते ॥

स्थूलोष्णोषविलाससुन्दरशिराः कर्णद्वये ताण्डवा-
न्दोलनमौक्तिककुण्डलो हृदि चलच्चामोकरस्रग्वरः ।

पादाग्रे चलनूपुरः पुलकितो वाष्पाम्बुधौताऽऽनमो

नित्यानन्दमहाशयोऽपि मद्यताऽऽवेशेन नृत्यत्ययम् ॥

अम्बरमवलोक्य । अहो याम-मात्रावशिष्टेयं चियामा । उचित-

मेव घूर्णते नयनयुगलम् । भगवत्या निद्रयाऽभिभूतोऽस्मि । तद्-

चैव क्षणं निद्रामि । इति निद्रां नाटयन् सप्रायते । भो विश्वम्भर-
 देव कुचासि कुचासि । इति सप्रायित्वा पुनः प्रबुध्य । अहो किम-
 यमालोकितो दुःस्वप्नः । इति मुहूर्त्तं हृदि भगवच्चरन्तौ विचिन्त्य
 पुनर्नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । अहो न कोऽपि दृश्यते सर्व्व एव
 भगवत्प्रमुखाः सङ्कीर्त्तनोपरमे यथायथं शयनाय गतवन्त इव
 लक्ष्यन्ते भवतु तदहमपि स्वनिलयं गच्छामि । इति कतिचित्प-
 दानि परिक्रम्य । अहो विभातैव विभावरी । इति प्राचीमवलोक्य ।

उत्सङ्ख्य किञ्चिदुदयाचलवप्रधारां

प्राच्या दिशोऽम्बरतटीमवलम्बमानः ।

पादप्रसारणविधावपटुस्तथाऽपि

बालो रविः कलय कालवशादुदेति ॥

इति कतिचित्पदानि गत्वा पुरोऽवलोक्य । अहो कोऽयं सत्वरः
 किञ्चित्पिपृक्षुरिव समुपैति । प्रविश्य । सम्भ्रान्तः कञ्चित् ।

पुरुषः । अहो गङ्गादास भवद्वाद्यां देवो विश्वम्भरः ।

गङ्गा । सोऽहं सन् । अहो मे भागधेयम् । यमवलोकयितुं
 गच्छन्नस्मि । स एव स्वयमागतोऽस्मद्वाद्याम् ।

पुरुषः । अये एवं पृच्छामि । भवद्वाद्यामागतः किमिति ।

गङ्गा । सर्वैमनस्यम् । कथमेवं पृच्छसि ।

पुरुषः । अन्यस्मिन्नहनि प्रातः स्वनिलये गत्वा कृत्यं करोति
 अद्य न गत इति शचीदेव्या प्रेषितोऽस्मि तदन्वेषणाय ।

इत्युक्तैव पुनरन्वतोऽन्वेष्टुं निष्क्रान्तः ।

पुनरन्वः सम्भ्रान्तः सत्वरं प्रविश्य पुनस्तथैव एङ्गा निष्क्रान्तः ।

पुनरन्धः पुनरन्धः पुनरन्धश्चेति तथा तथैव दृष्टा दृष्टा निष्क्रामति ।

गङ्गा । सर्वमनसम् । अहो फलितमिव दुःखमेन । तत्किं
करोमि । अद्वैतादयो यत्र तिष्ठन्ति तत्रैव यामि । इति कति-
चित्पदान्यादधाति ।

ततः प्रविशन्ति दोर्मनस्येन वितर्कं नाटयन्तोऽद्वैतादयः ।

अद्वै । श्रीवास किमेतत् ।

मतेऽस्माकं प्रातः स्वभवनमुपेतोऽस्ति भगवान्
गृहे श्रीवासादेः स्थित इति जनन्या मतमिदम् ।
इति भ्रान्ताः सर्वेऽप्रकृतमनसः सम्प्रति वयं
कथं विद्मोऽस्मादयमग्निपातोऽद्य भविता ॥

श्रीवा । ये ये प्रक्षितास्तदन्वेषणाय तेषां न कोऽपि प्रत्या-
वर्तते ।

अद्वै । अन्विष्य यदि पश्यति तदैव प्रत्यावर्त्तिष्यते । कोऽपि
किमप्यनुसन्धानं न लब्धवान् । एतत् किं सम्भाव्यते ।

इह ग्रामे को वा स्थगयतु तमात्मप्रकटनं
स किं वा स्वात्मानं स्थगयितुमपीशः प्रभवतु ।
अपङ्गोतुं शक्यो न भवति जनैश्चण्डकिरणः
कथङ्कारं व्योम्नि स्वमपि स दिने व्यन्तरयतु ॥

श्रीवा । पुरोऽवबोध्य । अयं गङ्गादासः समायाति तदयं
प्रष्टव्यः ।

उपहृत्य ।

गङ्गा । भो भो म दशभागाः कथमाकस्मिकोऽयं विश्वः ।

सर्व्वे । अहो अयमपि तदनुसन्धानधुरन्धरः । यद्यम-
स्माने पृच्छति ।

अहै । साधुम् ।

हे विश्वम्भरदेव हे गुणनिधे हे प्रेमवारां निधे

हे दीनोद्धरणायुक्तार भगवन् हे भक्तचिन्तामणे ।

अन्धोक्त्य दृशो दिशोऽन्धतमसीक्त्याखिलप्राणिनां

शून्योक्त्य मनांसि मुञ्चति भवान् केनापराधेन नः ॥

मुरारिः । भो भो देव अद्वैत त्वमतिदुर-वगाङ्गभीरोऽसि ।
कथमनिर्णयेनैवं विलपसि । त्वादृशामीदृशानुतापेनैव नितरां
प्रतप्ता भविष्यति तपस्विनी शची देवी ।

श्रीवा । सत्यमाह मुरारिः । यतः ।

तन्मात्रपुत्रा वत सा तदेक-

चक्षुस्तदेकस्वसुखानुभूतिः ।

माताऽपि तस्मिन् गुरुदेवबुद्धि-

र्म तं विना जीवति सा क्षणञ्च ॥

तदधुना तज्जीवनरक्षैव नः कर्त्तुमुक्षिता । तस्माद्गो गङ्गा-
दास भवद्दक्षसि तस्याः प्रत्ययोऽस्ति त्वया तथा कथनीयं
यथाऽसौ जीवनेन न वियुज्यते ।

गङ्गा । यथाऽऽज्ञापयन्ति भवन्तः । इति निष्क्रान्तः ।

गदाधरः । सकद्वयम् । भो नाथ ।

गतो यामो यामावद्द्व गतवन्तौ वत गता

अमी यामा द्वा धिक् दिनमपि गतप्रायमभवत् ।

क्रमादाशापाशस्फुटति वत द्वा सार्द्धमसुभि-
स्तथाऽपि त्वदार्त्ता न हि गतवती ओचपदवीम् ॥

इति मुञ्चति ।

वक्रेश्वरः ।

त्यक्त्वा नः किमु यास्यतीति करुणासिन्धो गतायां निशि
प्रेमाधिक्यपरिप्रकाशसरसां नानानुकम्पां व्यधाः ।
कारुण्यं तव तच्च कीदृशमहो भूयस्युपेक्षा च वा
कीदृक् ते वत हृत्पते हयमिदं चे नाथ लोकोत्तरम् ॥

इति मुञ्चति ।

मुरारिः । सद्योभम् ।

आचार्य्य धैर्य्यं क्रियते वदिर्यत्
क्षिणोति तद्वाप्यभरोऽन्तरस्थः ।
पुनः पुनर्बद्धमपि प्रवृद्धः
सेतुं यथा सैकतमम्बुपूरः ॥

इति पूतृष्य पूतृष्य बद्धन् भूमौ निपतति ।

श्रीवा । तमाजोक्त्वा । अतिगभीरोऽयं दुर्निवारानुराग-तारस्थः
संप्रवृत्तः । भवत्येव ।

पयः प्रपूरः स्थिर एव तावत्
करोति यावन्न हि सेतुभङ्गम् ।
भग्न तु सेतावतिदुर्निवारः
समस्तमाश्चावयितुं समर्थः ॥

भो नाथ विश्वम्भर कासि कासि ।

पूर्वं मृतः कथमहो वत जीवितोऽहं
 भूयोऽपि मारयसि किं वत जीवयित्वा ।
 दुर्क्षीलता तव विभो न मनोऽधिगम्या
 नन्वीश्वरो भवति केवलबाललीलः ॥

इति रोदिति ।

मुकुन्दः ।

नालोक्यते तव मुखं नयनेन किं नो
 नाऽऽकर्ण्यते तव वचः श्रवणेन वा किम् ।
 हे प्राणनाथ भगवंस्त्वदुपेक्षितानां
 कष्टेन वा किममुना क्षतजीवितेन ॥

जगदानन्दः । सवाक्यम् ।

नास्मादग्रैस्तव पदाम्बुजसङ्गद्ग्रीनै-
 र्जीविष्यते क्षणमपीति मनो न आसीत् ।
 लज्जामहे दयित हे तत एव देव
 जीवाम एव दिवसांस्त्वदनीक्षणेऽपि ॥

इति मूर्च्छति ।

दामोदरः । हा प्राणनाथ कासि कासि ।

प्राणा न किं व्रजत मुञ्चत जायमुच्चैः
 प्राणेश्वरश्चरति साम्प्रतमेक एव ।
 तत्पादपङ्कजमुपेत्य भजध्वमज्ञाः
 प्रेमात्मनामहह माऽस्तु कुले कलङ्कः ॥

इति मूर्च्छति ।

हरिदासः । अहो कष्टम् ।

प्राणेश्वरेण सद्य चेत्सद्यसा न जग्मुः

प्राणाः पुनर्झटिति नैव भवन्ति गन्तुम् ।

धिकारकोटिकटुतामनिशं सद्यन्ते

सोदन्ति नैव वहतस्त्ववसादयन्ति ॥

भवतु क्षणमवगच्छामि ।

यदि नयनयोः पन्थानं मे न याति स ईश्वरो

यदि करुणया नो दृक्पातं स मद्विधे ।

कुलिशकठिनानां वोऽद्धनां सद्यस्यमपि क्षणा-

क्षणमिव परित्यज्याम्यञ्जस्तदङ्घ्रिपरीक्षया ॥

इति धैर्यमववृत्त्य चिन्तां नाटयति ।

विद्यानिधिः ।

प्रेमन्नमोऽस्तु भवते यदकैतवेन

नोत्पद्यसे क्वचन द्वा वत किं ब्रवीमि ।

तस्मिन्नकैतवकृपेऽपि सकैतवस्त्वं

नो चेत् कथं नु मम जीवनयोग एषः ॥

इति भूमौ पतित्वा विह्वलः सन् रोदिति ।

मुरारिः । धैर्यमववृत्त्य । अहो महानुभावा विचारयत किमे-

काकिनैव प्रभुना कापि गतं किम्वा कश्चिदन्योऽपि गत इति ।

अद्वै । अयं विचारः कथमुत्पद्यताम् ।

न गच्छन् पथि केनापि स दृष्टो गौरचन्द्रमाः ।

विद्युत्युञ्ज इवाकस्माद्गुरोरविषयं गतः ॥

मुरा । अस्त्युपायो विचारस्य ।

सर्व्वे । कथमिव ।

मुरा । आत्मवर्गमध्ये विचार्य्यताम् । कोऽत्र न वर्त्तते ।

सर्व्वे । सम्यगुक्तमेतेन । इति मिथो विचारयन्ति ।

मुरा । अहोमयाकलितम् ।

सर्व्वे । तत् किम् ।

मुरा । नित्यानन्दमहानुभाव आचार्य्यरत्नञ्च ।

सर्व्वे । कुत इदमुपयुज्यते ।

मुरा । एतावति कष्टे यद्यत्र तावभविष्यतां तदाऽचैवागमि-
ष्यताम् ।

सर्व्वे । किञ्चिदाश्वस्य । अहो अस्माकं यथा तथा भवतु स
चेदेकाकी न भवति तेनैव किञ्चिदाश्वस्तमस्माभिः ।

अहै । अये मुकुन्द त्वमनया वार्त्तया मातरमाश्वासय
“मातस्तं प्रति चिन्ता न कार्य्या नित्यानन्दाचार्य्यरत्नाभ्यां
कार्य्यविशेषार्थं कापि देवेन गतमस्ति समागतप्रायोऽयम्”
इति वक्तव्यम् ।

मुकु । यथाऽऽज्ञापयति । इति निष्क्रान्तः ।

अहै । हंहो विश्वम्भरदेवप्रियाः किञ्चिद्द्वैत्यमिव जातं चेतसः ।
यतस्तावभावेवाभियुक्तौ तयोः सतोः स्वतन्त्रोऽपि भगवान्स्वात-
न्त्र्यं न करिष्यति । इदं किमुद्देश्यं तस्य यदर्थमिदमध्यवसितम् ।

तीर्थाटनञ्चेत् किमपक्त्वेन

गन्तं समर्थाः सद्य तेन सर्व्वे ।

तयोर्विशेषप्रणये हितञ्चे-

दन्नापि तत्सम्भवितुञ्च योग्यम् ॥

इति सर्वे क्षयं चिन्तयन्तस्तूष्णीं तिष्ठन्ति ।

नेपथ्ये । हन्त भोः कष्टम् ।

हा धिक् कष्टमहो दिनत्रयमभूदार्त्ताऽपि तैर्नश्रुता

ते जीवन्ति मृता न किं किमथवा दत्ताभ्या मूर्खया ।

सन्त्यज्य प्रियमीश्वरं वत विधे दृष्ट्वा च तं तादृशं

प्रत्नादृष्टिपरः कथं नु पुरतस्तेषां भविष्याम्यहम् ।

तदिहैव स्थित्वा शरीरत्वाग एव यतनीयम् ।

सर्वे । श्रुतिमभिगीय । अहो आचार्य्यरत्नस्येव स्वरः श्रूयतं ।

वाष्पगद्गदतया सम्यङ्गालक्षि तन्निपुणमवधारयाम् । इति

सर्वे अवधानं नाटयन्ति ।

पुनर्नेपथ्ये । हन्त हन्त किमिति पामरेभ्य मया तत्सङ्गे न गतम्

अथवा ।

शिव शिव दृढः कर्तुं शक्यो न हि प्रभुणा समं

निजमभिमतं खेपां चित्ते प्रवर्तयति प्रभुः ।

प्रकटयति हि स्त्रीयं सूर्यः स्वकान्तमग्नौ महे

न विघटयितुं शक्नोत्येष खदाहकरश्च तत् ।

सर्वे । आकर्ण्य । सत्यमेवायमाचार्य्यरत्नस्तन्मन्यामहे भग-

वन्तं विमुच्य समागतोऽयम् । यतः “शिव शिव दृढः कर्तुं शक्यो

न हि प्रभुणा समम्” इति निगदति । हन्त भो भर्जितमिव

दुहव-दव-दहन-ज्वालयाम्यप्यासादितमाश्रासवीजम् ।

मुरा । एवं मन्ये नित्यानन्ददेवः सङ्गे वर्त्तते । अयं कार्य्या-
न्तरायात्र प्रेषित इव ।

अद्वै । किं तावदस्यात्र कार्य्यम् । न तावदित्ते प्रयोजनं
यदर्थमयमागमिष्यति । न मातरि च तथा ममत्वम् । यत्ता-
मेव शान्वयितुं प्रक्षेप्यति । न तादृगस्मादृशां सौभाग्यम् ।
यदस्मांस्त्रालयितुं प्रस्थापयिष्यति । तदलमनया विचिकित्स-
या । तन्न वेद्मि किमपरं फलं धृतमस्ति मादृशां दुदृषविष-
भूरुक्षेण । इति सचिन्तल्लिङ्गति ।

पुनर्नेपथ्ये । हा कष्टं पामर एवास्मि । यतः

यच्चात् पच्चात् कथमनुदृतं नैव हा हन्त दृष्ट्वा

तादृयूपं कथमिव दृष्ट्वा हन्त तापैर्न दग्धे ।

याद्वीत्युक्ते सति भगवता जीवितं किं न यातं

हा हा विश्वम्भर तव तथा मायया वक्षितोऽस्मि ॥

सर्व्वे । आकर्ण्य । नेपथ्याभिमुखं निरीक्षामहे माऽतःपरं
विलम्ब्यताम् । इति तद्वीक्षमावालिङ्गन्ति ।

ततः प्रविशत्याचार्य्यरत्नः ।

आचा ।

क्व च स्निग्धश्यामः कुटिलकचपाशः क्व स विधिः

क्व च श्रोणीभारः क्व शिव शिव कौपीनमपि तत् ।

कथं स्थित्वा पराम्भश ।

प्रतीतिर्द्रष्टृणां परमियमक्षो वस्तु न हि तत्

समस्तस्याधारात्मनि चिति समस्तं स्फुरति हि ॥

सर्व्वे । उपहृत्य सोत्पद्यन् । आचार्य्य कथय कथय कासौ
भगवान् ।

आचा । हन्त भोः किमेष पामरः कथयतु ।

अद्वै । कथय किं वृत्तम् ।

आचा । कर्त्तुं । एवमेव ।

अद्वै । हन्त कथमयं करेण पिधापनीयोऽर्थः । तत् स्फुटं
कथय सर्व्वे शृण्वन्तु । इति सवाप्यमुचैः ।

तास्ताः कीर्त्तननृत्यकौतुककला चा धिक् समाप्तिं गता-

स्तास्ताः प्रेमविलासदासमधुरा वाचः स्थिता नो हृदि ।

सा प्रीतिः करुणा च सा शिव शिव स्मृत्येकशेषाऽभवत्

सत्यासेन तव प्रभो विरचितः सर्व्वस्वनाशो हि नः ॥

सर्व्वे । आकर्त्तुं मोहं नाटयन्ति । प्रविश्य सत्वरम्

गङ्गादासः । आचार्य्य कथय कल्याणिनो देवस्य कल्याण-
मित्येषा पृच्छति भगवन्माता । आचार्य्यो वाप्यबद्धकण्ठस्तिष्ठति ।

अद्वै । मन्त्राम्ना तां ब्रूहि ।

रामस्य विपिनवासः कृष्णस्य च माथुरं गमनम् ।

अस्य च सत्यासविधिस्त्रितयं मातृचयस्य सोढव्यम् ॥

गङ्गा । चंचो तयाऽप्येतदनुमितमस्ति पुरैव उक्तञ्च । किं
गोप्यते भवङ्गिः स खलु ज्येष्ठस्य वर्त्तमं शिष्याय । लोकोत्तरच-
रितानां तुल्ये काठिन्यकारुण्ये ।

अद्वै । भवत्येवमेवासौ धैर्य्यवती कथमन्यथा तादृशः पुत्रः ।
चर्चं स्थित्वा विमृश्य । भवत्येवम् ।

सत्यासद्वृक्षमः शान्तो निष्ठाशान्तिपरायणः ।

इति नामानि देवोऽयं यथार्थान्यधुनाऽकरोत् ॥

अपि च । अस्मिन्नेव हि भगवति यथार्थमभवन्महावाक्यम् ।

मुख्यार्थतया हि तया जहदजहत्स्वार्थलक्षणा नात्र ॥

आचार्य्य आमूलतः कथय ।

आचा । इत्त एतदर्थमेव जीवितं मया । तदितो निशाऽव-
साने नृत्योपरमसमय एव मत्करमालम्ब्य कति चित्पदानि
गच्छन्मये नित्यानन्ददेवमालोक्य “त्वमप्येहि” इति सङ्गे कृत्वा
सुरधुनीमुत्तीर्य्य चलितवान् । मयोक्तम् । देव कथय कथमे-
काकिना कुत्र गम्यत इति तदनाकलयन् तृष्णीमेव चलन्नन-
पदमावाभ्यामनुगम्यमान एव काटोडानामानं ग्राममासाद्य
केशवभारतीयतीन्द्रमुपसेदिवान् । तदावाभ्यामात्मगतमेव वि-
चिन्तितम् “भगवान् तुर्याऽऽश्रमं परिजिघृक्षुः” इति चिन्तयि-
त्वाऽपि प्रभुतेजसा पराभूताभ्यां न किञ्चिदपि वक्तुमशक्यत ।
परेद्यवि “आचार्य्यरत्न त्वयैतस्य कर्माणाः पूर्व्वक्रिया क्रियताम्”
इत्युक्तेन मया भगवानवादि तत् किं कर्मेति । तदनु गदितं
भगवता मयैतत् कर्त्तव्यमिति । समनन्तरं प्रतिपत्तिमूढेन
मया मूकवदनुत्तरेण रोदितुमेव प्रवृत्तम् । समनन्तरमना-
शयैव विधिवद्विहितं सकलमेव कर्म । ततो यदुक्तं तदाच्चा
वक्तुं न शक्यते ।

सर्व्वे । आकर्ण्य सविवादम् । हा देव कथमिदमध्यवसितम् ।

अथवा मद्दिधानामेव दुःखदुःम-फल-कालविलसितमिदं कि-

मनुयोज्यन्ते प्रभुचरणाः । इन्त इन्त स्मरणदशादृढमपि तन्नो
मनः कृन्तति कथमाचार्य्य भवता दृष्टम् । इति वैश्वथं नाटयन्ति ।

अद्वै । किं तावत्तदाश्रमसमुच्चितं नामाङ्गीकृतं भगवता ।

आचा । कृष्णचैतन्य इति ।

अद्वै । सचमत्कारम् । अहो समचितमेवैतत् ।

कृष्णस्वरूपं चैतन्यं कृष्णचैतन्यसञ्ज्ञितः ।

अत एव महावाक्यस्यार्थो हि फलवानिह ॥

केशवभारती हि श्रुतिरेव तस्याः केशवस्य भारतीत्वात् । यथा
मयाऽऽदौ ब्रह्मणे प्रोक्तो धर्मो यस्यां मदात्मक इति ।

अतः केशवभारतीप्रतिपादितं श्रुतिप्रतिपाद्यमेवेति तत्कथ-
याऽऽचार्य्य कथय ।

किं तच्चास्ति किमन्यतः स भगवान्

आचा । ——— तत्कालमेव प्रभ-

धृत्वा मस्करिभूमिकां चलितवान्

अद्वै । ——— त्वान्नो किमप्युक्तवान् ।

आचा । प्रेमान्धः स्वलिताङ्घ्रिरस्रसलिलैर्निर्धौतवक्षःस्थलः

स्वात्मानञ्च न वेद इन्त किमसौ हा इन्त मां वक्ष्यति ॥

अद्वै । भवान् कथं नानुगतः ।

आचा । नित्यानन्दस्वकथयदिदं यामि देवस्य पश्चात्

पश्चादेनं पथि पथि परिभ्राम्य तैस्तैरूपायैः ।

अद्वैतस्थालयमपि नयाम्येष याहि त्वमेतां

वार्त्तामार्त्तानुपद्म सुखं प्रापयाद्वैतमुख्यान् ॥

अहै । धन्योऽसि नित्यानन्ददेव धन्योऽसि । जितं भवता
निष्कैतवसौहृदेन तदागच्छतानया वार्त्तया भगवतीं शची
माञ्चास्य वयमपि समुक्षितमाचराम । इति निष्प्रान्ताः सर्व्वे ॥

सञ्चासपरिग्रहो नाम चतुर्थोऽङ्कः ॥

पञ्चमाङ्कः ।

ततः प्रविशति श्रीचण्डचैतन्यः पञ्चाम्रितानन्दश्च ।

श्रीचै । एतां समास्थाय परात्मनिष्ठा-
मध्यासितां पूर्व्वतमैर्महद्भिः ।
अहं तरिष्यामि दुरन्तपारं
तमो मुकुन्दाङ्घ्रिनिषेवयैव ॥

इति स्तुतितं नाटयति ।

नित्या । अगतम् । अहो अद्भुतम् ।

प्रेमामृतं किल तथाविधमेव किन्तु
निर्व्वेदखेदहृदनेन श्रुतत्वमेव ।
आवर्त्त्यमानमिव गच्छति पिण्डभावं
कालेऽस्य हृद्गुण इव व्यथनाय भावि ॥

तदेकाकिना मया किं क्रियते भवतु चिन्तयामि । इति पुन-
र्निश्चयः । अहो अद्भुतम् ।

नृत्योर्मीकः प्रकटितमहोक्तासङ्गहारघोषः
खेदस्तम्भप्रभृतिविलसद्गावरत्नावलीकः ।
अन्तर्व्वेगः समजनि विभोः सोऽयमानन्दसिन्धु-

नो जानीमः परिणतिरहो भाविनी कीदृगस्य ॥

अहो बलवता वातेन चाखितः कोशरपरागपुञ्ज इव चलत्येषो
मयाऽपि सत्त्वरेणानुगन्तुं न शक्यते । विरतसकलेन्द्रियवृत्ति-
स्तत इत एव गच्छन्नस्ति न तद्देश्यपुरस्सरं कापि । तथा हि

अपन्याः पन्या वा न भवति दृशोरस्य विषयः

किमुच्चं नीचं वा किमथ सखिलं वा किमु वनम् ।

प्रभिन्नोऽयं वन्यो गज इव चलत्येव न पुनः

पुरो वा पश्चाद्वा कलयति न चात्मानमपि च ॥

भवति हि ।

आत्मारामाः किमपि दधते वृत्तिधीनेन्द्रियत्वं

प्रेमारामा अपि भगवतो रूपमात्रैकमग्राः ।

स्वानन्दस्थो भवति यदि चेदीश्वरोऽपि क भेदो

आ ज्ञातम् । निम्नानन्दो भवति भगवान् जीव आनन्द-
निम्नः ॥

तदिदानीं किं करोमि । इति शब्दं श्रित्वा ।

नाहारोऽस्य दिनत्रयं न च पयः पानं किमन्याः क्रियाः

कौपीनैकपरिच्छदो निजसुखावेशैकमात्रानुगः ।

गच्छन्नेव दिनं निशामपि विभुर्नो वेत्ति किं कुर्महे

हे गौराङ्ग कृपानिधे कुरु कृपामार्त्तं मयि प्रीयताम् ॥

शब्दं श्रित्वा । एतेन किञ्चिदाश्वस्तमपि भवति चेतः । तद्यथा

आनन्दवैवश्यामिदं महाप्रभो-

बभूव नः सम्प्रति जीवनौषधम् ।

विभ्रामयन् वर्त्म विवेचनाक्षमं
नेष्ट्येऽहमद्वैतविभोर्गृहानमुम् ॥

इति सान्नासमनुमप्यति । नेष्ये । हरिं वद हरिं वद । इति सम्भूय बोलाह्वयः ।

नित्या । पुरोऽवबोध्य । अये अद्भुतमिदम् । यदमी गोरक्ष-
बाला भगवन्तमालोक्य सकौतुकाऽऽदरभक्तिग्रहानन्दचम-
त्कारं हरिं वद हरिं वदेति उच्चैर्जल्पन्ति ।

भगवान् । पूर्वोभ्यासेन हरिध्वनिं श्रुत्वा किञ्चिदानन्दसतोत्थित
इव हरिध्वन्यनुसारिणीं दिशं नयनकमले समुन्मील्यत्वबोध्यति ।

नित्या । निरूप्य । अहो उपकृतं गोरक्षडिम्बः यदमीषां
हरिध्वनिमाकर्ण्य किञ्चित्तरामानन्दनिद्रोत्थित इवायं मन्त्रा-
मन्त्राकृष्ट इव फणिदष्टस्तमेव पन्थानमनुसर्पति ।

भगवान् । उपहृत । ब्रूत भो ब्रूत हरिम् । इति पुनः पुनः
प्रजल्पति ।

प्रविशन् गोरक्षकाः शिशवः परितो दण्डवन्नत्वा करतानिकाभिर्ह-
रिसङ्गीर्तनं कुर्वन्ति । भगवान् ससृष्टमाकर्षयन् मुहूर्त्तं प्रस्थानतो
विरमति ।

नित्या । सानन्दम् ।

उन्माद आनन्दकृतो हि नाना-

चापल्यकृष्णकृष्णदप्यमन्दम् ।

चापल्यजायोभयकृष्ण कश्चित्

कश्चिद्गृह्यस्ततया समानः ॥

तदिदानीं चरमावस्थ इव भगवत आनन्दोन्मादो जातः ।
तथा हि ।

उन्मील्य दृशौ पश्यति न किमपि विषयीकरोत्येषः ।
अर्द्धवधिर इव किञ्चिच्छृणोति न तदर्थमुपयाति ॥
भगवान् । पादिकमलेन तेषां शिरः परावृण्वत् । अये साधुकी-
र्तितं भवद्भिर्भगवन्नाम कृतार्थीकृतश्चाहम् । तज्जानीत वृन्दा-
वनं केन पथा गम्यते ।

नित्या । सख्यम् । अयमवसरो मम । इति तेषां मध्यादेक-
माणीय । तात एष मार्गो वृन्दावनस्येति कथय ।

बालकः । जह्वाणावेदि भञ्जवं (१) । इत्युपलब्ध । भो भञ्जव-
रसो मग्नो वृन्दावणस्म (२) । इति निखानन्दोपदिष्टमार्गं दर्शयति ।
भगवान् । सानन्दावेशं तमेव मार्गमनुक्रामति ।

शिशवः । प्रखम्य निष्क्रामन्ति ।

नित्या । हन्त निस्तीर्णोऽस्मि । सम्प्रति सम्पत्स्यते मे मनोरथः ।
यदनेन पथैवाद्वैतवाटीमासादयितुं शक्यते । इति तेन पथा
तमनुगच्छन् क्रियदूरं गत्वा सपरामर्शम् । अहो कथमहं न परि-
चीये परपरिचयदशा किञ्चित्तरामिवास्य जाताऽस्ति तत्परीक्षे
च निजसौभाग्यम् । इति निकटमुपसर्पति ।

भगवान् । “एतां समास्थाय परात्मनिष्ठाम्” इत्यादि पुनः

१ यथा आश्चापयति भगवान् ।

२ भो भगवन् एष मार्गो वृन्दावनस्य ।

पठित्वा । अहो सम्यग्गीतं भिक्षुणा “मुकुन्दसेवयैव तमस्त-
रिष्यामि न त्वनया परात्मनिष्ठया” । अस्या आस्थामात्रं
कार्यं न त्वेषैवोद्देश्या तद्वृन्दावनं गत्वा मुकुन्दसेवैव मानसी
कर्त्तव्या । इति आकाशे कथं वज्रा । हं ह्यहो कियदूरे वृन्दा-
वनम् ।

नित्या । उपहृत्य । देव दिवसैकप्राप्यमस्ति वृन्दावनम् ।

भगवान् । स्वप्नजाग्रतोत्तरान्तराजदशामापन्न इव सचमत्कारम् ।

कथमहो श्रीपादनित्यानन्दोऽसि ।

नित्या । देव स एवाहम् । इत्यर्जोक्ते वास्यवज्रकण्डलिपति ।

भगवान् । श्रीपाद कथय कुतो भवन्तः ।

नित्या । देवस्य वृन्दावनजिगमिषामाश्रित्य मयाऽपि तद्दि-
दृक्षया चलता भगवत्सङ्गो गृहीतः ।

भगवान् । भद्रं भो भद्रम् । एहि सद्यैव गच्छाव । इति सा-
नन्दं प्रवृत्ति ।

नित्या । भगवन्नितः । इति कियदूरं नीत्वा । भगवन् इतः
कियदूरे यमना भगवती वर्त्तते तद्वगाहनं कर्त्तुमुचितम् ।

भगवान् । हन्त यमुनाऽद्य विलोकितव्या ।

नित्या । अथ किम् ।

भगवान् । यधै नाठयित्वा । श्रीपाद क सा ।

नित्या । इत इतः । इति कियदूरं नीत्वा गङ्गामासाद्य । भग-
वन्नियं यमुना ।

भगवान् । सानन्दं प्रवृत्त्य स्तौति ।

चिदानन्दभानोः सदा नन्दखनोः

परप्रेमपात्री द्रवब्रह्मपात्री ।

अघानां लवित्री जगत्सेमधात्री

पवित्रीक्रियाम्ना वपुर्मिचपुत्री ॥

नित्या । भगवन्नवगाङ्गातामियम् ।

भगवान् । यथारुचितम् । इति आगमभिनयति ।

नित्या । खगतम् । अहो निर्दुतोऽस्मि महामत्तवन्यकुञ्जरो
मन्त्रेणैव वशीकृतः । तत्परिशेषमस्य कर्मणः किमप्यस्ति तदपि
सम्पादयामि । इति परितोऽवबोध्य कश्चिराह्वयति ।

प्रविश्य कश्चित्पुत्रवधः प्रब्रमति ।

नित्या । जनान्तिकम् । अये इदमनतिदूरे पारेगङ्गं भगवतो-
ऽद्वैतस्य पुरम् त्वमितस्त्वरितं गत्वा विज्ञापय “नित्यानन्दः
केन चिदन्येन सव्यासिना सह निकटवर्ती भवन्तमपेक्षते
तत्त्वरताम्” ।

पुरुषः । एषोऽहं तथा करोमि । इति सत्वरं निष्क्रान्तः ।

नित्या । खगतम् । अहो अद्य दिनत्रयं जातं जलस्पर्शोऽपि
न जातस्तदहमपि स्नामि । इति वथा करोति ।

नेपथ्ये । आशापाशद्विगुणबलितैस्तदुद्येरेव बद्धाः

प्राणा नो यदिरहविधुरा हन्त गन्तुं न श्रेकुः ।

सम्यत्वेतैरपहृतमहो तन्मुखं दर्शयद्भि-

र्दिष्टे हीष्टे भवति सहसा हन्त वामोऽप्यवामः ॥

नित्या । दूरादाकर्ण्य । अहो आचार्य्य एवायं प्रस्तौति तत्-

सुविहितमेव विधिना अतःपरं ममातिभारो लघूभूतः । भग-
वन्तमाजोक्त । अहो कष्टम् ।

अन्धःस्यन्दैस्तिमितवपुषं लज्जयाऽभ्यासद्धानेः
कौपीनाच्छादनमपि न निर्गाल्य निःसारितान्बुम् ।
देवं रक्ताम्बुजदलचयैश्छाद्यमानोत्तमाङ्गं
स्नानोत्तीर्णं करिवरमिव स्वर्णगौरं निरीक्षे ॥

तदाकलयामि कियान् विलम्बोऽद्वैतागमनस्य । इति पुरो-
ऽवजोक्तयति ।

ततः प्रविशति उत्कण्ठां नाटयन् परितोऽपरिमितपरिवारोऽ-
द्वैतः ।

अद्वैतः । पुरोऽवजोक्त । अहो अयमयं देवः ।

चूडावियोगादरूपेण वाससा
दूरादसौ चेदनसाविवेक्ष्यते ।
तथाऽपि चेमप्रतिमेन तेजसा
लावण्यभूम्नाऽपि स एव भाति नः ॥

अहो अतिरम्यम् ।

रक्ताम्बरं कनकपीतमिदं तदेव
देवस्य पश्यत वपुः सदृशीकरोति ।
गौरारूणस्य परिपक्वमक्षारसस्य
वैराग्यसारसच्चकारफलस्य लक्ष्मीम् ॥

इति त्वरमात्र उपरुद्ध ध्यानानीलितनयनस्य भगवतः पुरतोऽव-
स्थाप्य मुक्तकण्ठं रोदिति ।

भगवान् । सत्वरमन्त्रिणी समुन्मील्य । कथममी अद्वैताचार्य-
महानुभावाः ।

नित्या । भगवन्नेवमेतत् ।

भगवान् । गाढं परिब्रूय्य । कथय कथमिदस्थोऽहं भवङ्गि-
रवगतः कथं वा ममानुपदमेव भवानपि वृन्दावनमनुप्राप्तः ।
अथ वा ममैवायं स्वप्नः ।

अद्वै । सवाध्यमात्मगतम् । अक्षो देवस्यात्र वृन्दावनप्रतीतिरेव
जाताऽस्ति प्रकाशं देव नायं ते स्वप्नः । अपि तु स एवाहं पामरः ।
इति स्थणितं नाटयति ।

देवः । बाहुभ्यामाणिघ्नोत्थापयन् सवाध्यम् । भवतु भो अद्वैत
त्वमेव वृन्दावनं त्वय्यनवरतं भगवत्पादकमलसंयोगात् । तत्
कथय कुत्राऽऽगतोऽस्मि ।

अद्वै । इयं भगवती भागीरथी इदमिदं पारे मदीयं पुरम् ।
भगवान् । वरिहृत्तिं नाटयित्वा । श्रीपाद भवता यमुनेय-
मित्यभाणि ।

नित्या । अस्यां यमुना वर्त्तते न देव एव जानातु ।

भगवान् । श्रीपादस्य नाट्येनैव नाटितोऽस्मि ।

अद्वै । आशयापेक्षयादि यच्छब्दे तच्छब्दे च त्वच्छब्दं दत्त्वा पुनः
पठति ।

नित्या । भो अद्वैत अस्य दण्डग्रहणावधि ममैव दण्डो
जातः । दिनत्रयमाहारविरहात् । देवस्य तु स्वानन्दभोगेनैव
तस्मिन्स्तदलमत्र कथाप्रसङ्गतुङ्गिम्ना ।

अद्वै । परिजनकरात् प्रत्ययकौपीनाच्छादने आनीय पुनर्भगवन्तं
आपयित्वा ग्राहयति सखदयम् ।

देवोचितञ्च परिधापितमस्ति पूर्वं
भिक्षूचितञ्च वसनं परिधापयामि ।
लक्ष्मीः समा तव समञ्च मुखप्रसादो
हा हन्त नो नयनयोर्विषमं तदेतत् ॥

तदिदमनतिदूरमेव मे भवनं तदलं कर्तुमर्हन्ति भगव-
च्चरणाः ।

भगवान् । एतदर्थमेव श्रीपादेनाहं प्रतारितोऽस्मि ।

अद्वै । भगवान् कस्यापि प्रतार्यो न भवति किन्तु ।

ईशोऽपि स्यात् प्रकृतिविधुरः स्वीयया माययैव
स्वच्छन्दोऽपि स्फाटिकमणिवत् सन्निकृष्टेन योगात् ।
इत्थं केचिदयमिह किल ब्रूमहे बालखेला-
प्रायं लीलाविलसितमहो सर्व्वमोक्षस्य सत्यम् ॥

उभययैव न प्रतार्योऽसि । अस्य च नैष दोषः श्रीपादत्वात् ।
अयं पातीति श्रीपः कृष्णः तमाददातीति तथैवानेन कृतं तदग्रे
भवन्तु भगवन्तः । अद्य प्राथमिकी भिक्षा ममैवालये भवतु
भगवतः ।

भगवान् । यथा रुचितं भवते । तदादिश पन्थानम् ।

अद्वै । इत इतः । इति गावमारोपयति ।

नित्या । अपवार्थ । भो अद्वैत नवदीपे कश्चित् प्रक्षितोऽस्ति ।

अद्वै । अथ किम् । सर्व्वे समागतप्राया एव ।

भगवान् । भो अद्वैत अपूर्व्वं नो भवद्भवनगमनम् ।

अद्वै । श्रीवासस्येव क्व मे तादृशं सौभाग्यम् यस्य भवने
प्रतिदिनमेव देवितं देवेन ।

नित्या । भो अद्वैत अतःपरं महीयसी लोकयात्रा भाविनी
स्वयं प्रकाशिनी हि भगवद्वार्त्ता तत्रापि भगवतो मथुरागमनं
प्रथितमस्ति । सम्प्रति तद्भवनसुभगम्भावुक-भावुके भगवति सर्व्व
एवाऽऽबालवृद्धतरुणाः करुणापारावारमधुनैवामुमवलोकयितुं
समागमिष्यन्ति लोकाः । तद्यावत् तेषां तथाप्रचारेण न भूयते
तावदलक्षिता एव भवद्भवनं प्रविशाम ।

अद्वै । एवमेव । इति कतिचित्पदानि परिक्रम्य । भो देव इद-
मिदमस्तद्भवनं तावत् प्रविश । इति सर्व्वे प्रवेशं नाटयन्ति ।

नेपथ्ये । विश्वम्भरः स भगवान् जननीं प्रताप्य

हत्वा यतेदनुज्ञतिं मथुरां यियासुः ।

व्याजेन शान्तिपुरमागमितः स नित्या-

नन्देन भोक्ष्यत भोक्ष्यतेक्ष्णाय ।

नित्या । आकर्ण्य निरूप्य च ।

अद्वै । अतं दृश्यताञ्च तदिदृत्या एवैते सपद्येव परस्सुहृत्ता
बभूवुः । क्रियता बिलम्बेन लक्षसङ्ख्या भविष्यन्ति । तदिह द्वारि
दौवारिकैर्भूयताम् ।

अद्वै । प्रतिद्वारि दौवारिकान्नियोज्य देवमयतः हत्वा नित्यानन्देन
सह प्रवेशं नाटयन् निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशन्ति भगवद्दर्शनोत्कण्ठिताः पुरुषाः

कोचित् ।

नवद्वीपे यादृक् समजनि दृशोर्नः पदमसौ
तदन्याकारत्वं यदपि मनसः सोभजनकम् ।
तथाप्युत्कण्ठा नः शिव शिव महत्येव बलते
क्षानाहार्यं वस्तु प्रकृतिविकृतिभ्यां समरसम् ॥

तदधुना जानीम क भगवान् । इति परितः परिक्रामन्ति ।

अन्यस्यां दिशि

अन्ये ।

पूर्वाश्रमे मधुरिमप्रथिमा य आसी-
दस्येश्वरस्य स दृशोरतिथिर्न नोऽभूत् ।
अद्यापि चेन्न स विलोक्यत एव तस्मै
धिगजन्म धिग्वपुरहो धिगद्वन् धिगक्षि ॥

अपरे । इन्त भो आगच्छतागच्छत । भगवानद्वैतपुरं प्रविष्ट
इति श्रुतं तत्तत्रैव प्रविशाम । इति सोत्कण्ठमुपहृत्य । अहो अमी
दौवारिकाः सर्व्वानेव निवारयन्ति । भद्रममी एवानुनेया दात-
व्यञ्च किञ्चिदेतेभ्यः । इति निकटमुपसर्पन्ति ।

ततः प्रविशन्ति वेत्रपाख्यो दादोपान्तनिविष्टा दौवारिकाः ।

दौवा । अरे पुरुषाः क्षणं विलम्बन्तां यावत्तुरीयाश्रमपरि-
ग्रहः कृतो भगवता तावदनादारेणैव स्थीयते । अद्यैव भिक्षा
भविष्यति । तदधुना कोलाहलो न कार्य्यः । उपविश्य स्थीयतां
भिक्षोत्तरं भगवानवलोकनीयः ।

नेपथ्ये । भगवन्नित इतः ।

दैवा । निरूपयामि । इति समुच्छ्रितं स्वस्मादङ्गा उद्गीर्विक्रमा-
 चोक्तम् च । अये कृतमित्त एव भगवान् । अद्यम्
 श्रीखण्डपङ्कपरिलिप्ततनुर्वीन-
 शोणाम्बरो धवसमाल्यविराजिवक्त्राः ।
 हेमद्युतिर्विजयते क्षिप्तान्धराग-
 गङ्गाप्रवाचरुचिभागिव रत्नसानुः ॥

तदेते समुत्कण्ठिताः कथममुं द्रक्ष्यन्ति । इति पुनर्निभाञ्च ।
 अहो साधु समाहितमद्वैतदेवेन यदनेनायमुच्चतरामुपकारि-
 कामधारोपितो भगवान् । तदधुना सर्वे सुखं द्रक्ष्यन्ति
 स्वनाम च यथार्थमनयोपकारिकत्वाऽकारि । पुरुषाः सर्वे सो-
 त्कण्ठं हरिं वदेति सम्भूय निगदन्ति ।

ततः प्रविशति यथा निर्दिष्टोपकारिकात्ततोपविष्टो भगवानद्वैतादयञ्च ।

अद्वै । केयं सीता व्यरचि भवता योऽयमद्वैतभाजा-
 मत्यन्तेष्टस्तमधृत भवानाश्रमं वत्तुरोयम् ।

भगवान् । विदुषः ।

भो अद्वैत स्मर किमु वयं हन्त नाद्वैतभाजो
 भेदस्तस्मिंस्त्वयि च यदियान् रूपतो लिङ्गतश्च ॥

अद्वै । वागीश्वरेण किमुक्तिं वचनानुवचनम् ।

भगवान् । तत्ततोऽवधारयन्तु ।

विना सर्वव्यागं भवति भजनं न ह्यसुपते-
 रितित्यागोऽस्माभिः कृत इह किमद्वैत कथया ।
 अयं दण्डो भूयान् प्रबलतरसो मानसपशो-

रितीवाहं दण्डग्रहणमविशेषादकरवम् ॥

अद्वै । सर्व्वमिदं प्रसारणमेव किन्तु “सत्यासकृच्छमः शान्तो
निष्ठाशान्तिपरायण” इत्यादि नाम्ना निरुक्त्यर्थमेवेतत् ।

दौवा । पुरतः सर्व्वानवबोधः । अहो आश्चर्य्यम् ।

एतावत्पि दुर्गमे जगदटासङ्गदृष्टोच्चावचे
सर्व्वैरेव यथासुखं प्रभुरसौ पारेपराद्वैर्नुमिः ।
अव्यग्रैरवकाशलग्ननसुखावस्थानसुखैर्यथा-
कामं लब्धतदीयपूर्णकरुणादकपातमुदीक्ष्यते ॥

न हीदमसंवादि । यतः

उत्तीर्णोऽद्य भवाब्धिरद्य पिहितं द्वारं यमस्यापि च
प्राप्तं मानुषजन्मलभनफलं तप्तञ्च सर्व्वं तपः ।
यद्देवः करुणाकटाक्षसरसोऽदर्शीति सर्व्वैरहो
प्रत्येकं प्रथयन्निरात्मसुभगीभावः समुद्बुध्यते ॥

नेपथ्ये परितः कोणादयः ।

पुरुषाः । अहो अमी भगवज्जन्मस्थलोनिवासिनः सर्व्वे स-
मागच्छन्ति तदधुना मद्यता सम्मर्द्देन भवितव्यं वयमित इदा-
नीमपसराम । इति सर्व्वे निष्क्रामन्ति ।

ततः प्रविशन्ति सर्व्वे नवदीपवासिनः ।

ते ।

अद्याऽऽन्ध्यं गतमेव नो नयनयोरद्य प्रसन्ना दिशः
प्लुक्काश्चाद्य जिजीविषाव्रततयः प्रोन्मीलयन्त्यकुरान् ।
नष्टेऽन्तःकरणे च केनचिद्देहो चैतन्यमप्यादितं ।

येनास्माकमहो वताद्य भविता चैतन्यचन्द्रोदयः ॥

इति सोत्पल्लमुपसर्पन्ति ।

अद्वै । आशोक ।

अग्रे निधाय भगवज्जननीं समीपः

श्रीवासपण्डितमुखाः सुहृदस्त एते ।

अन्ये च बालतरुणस्थविराः किमन्य-

द्देशः स एष उदपादि स एष कालः ॥

भगवान् । सत्वरमवतारं नाटयति ।

दौवारिकाः । सादरं प्रवेशयन्ति ।

भगवाम् । मातरं प्रणमति ।

माता । सभयभक्तिवात्सल्यपरितोष-श्रवणितान्श्रुणुष्वकमद्गदं सं-

सृतेन ।

वैराग्यमेव भव किं किमु वानुभूति-

र्भक्तिर्नु वा किमु रसः परमस्तनूढत् ।

तात स्तनन्धयतयैव भवन्तमीक्षे

लब्धोऽधुनाऽपि न कदाऽपि पुनस्त्यजामि ॥

इति सोत्पल्लमालिङ्गति ।

श्रीचै ।

भगवति जगन्मातर्माऽतः परं फलमुत्तमं

किमपि फलितुं वात्सल्याख्या लता भवति क्षमा ।

भवति भवती विश्वस्यैवानुपाधिसुवत्सले-

त्यथ भगवता नूनं चक्रे क्षमापि शरीरिणी ॥

इति पुनः पठति ।

माता । पुनराणिष्ठ प्रथमति ।

अद्वै । तामुत्थाप्य स्वयमन्तःपुरे प्रवेशयन्निष्क्रान्तः ।

भगवान् । यथावत् सर्वदेवाधिपन्नस्यार्णवदर्शनप्रभ्रादिभिरनु-
रुद्धयति ।

पुनः सत्वरं प्रविष्ट

अद्वैतः । कः केऽत्र भोः सर्वानेवावासवृद्धतरुणानाचाण्डा-
लानांश्च यथोपजोषमावासभक्ष्यपेसादिभिरुपचरन्तु भवन्तः ।

प्रविष्टापटोक्षेपेव ।

एकः । अयमयमहं तथा करोमि । इति निष्क्रान्तः ।

अद्वै । भगवन्तमुपहृत्य ।

सोऽहं त एते स भवान् स चैषां

प्रेमा तवेयं करुणाऽपि सैव ।

सर्वं तदेवास्ति सुखैकहेतु-

रन्यादृशं रूपमतोषहेतुः ॥

भगवान् । अद्वैताद्वैत मैवम् ।

श्यामामृतं श्रातसि पातितं वपु-

स्तस्यैव तुङ्गेन तरङ्गरंजसा ।

यां यां दशमेति शुभाऽशुभाऽथवा

सा सैव मे प्रेम चरीकरोति ॥

तदेहि चिरदृष्टैरेभिः सह रस उपविशाम । इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

अद्वैतपुरविनासो नाम पञ्चमोऽङ्कः ॥

षष्ठाङ्कः ।

ततः प्रविशति रत्नाकरः ।

रत्नाकरः । अहो अद्य कथमकस्मात् प्रेवसी सुरसरिदिम-
नस्कोव दृष्टा तदस्या मनोदुःखकारणं प्रष्टव्यमस्ति । इति पुरो-
ऽवबोध्य । कथमियं तदवस्थैव दृश्यते देवी तदुपचृत्य पृच्छामि ।
इति उपसर्पति ।

ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा गङ्गा ।

गङ्गा । इद्दी इद्दी अस्म पाद-सेक-सलिलत्तेण मम ए-
दारिसं शोच्यं तस्म पञ्चषो चिरञ्चालं अङ्गसङ्गे लम्बिञ्चो ।
अदोपरो को मे भागधेयो । तद् तं लम्बिञ्च पुणोवि ण लम्ब-
णिज्जो विञ्च दीसइ अदोवरं वा किं मे असुहं । ता किं करोमि
मन्दभाइणी (१) । इति चिन्तयती क्षयं तिष्ठति ।

रत्ना । उपपन्न । भागीरथि कथं विमनायसे ।

गङ्गा । अज्जउत्तो अज्जउत्तो किं पुच्छसि मन्दभाइणी
कस अहं (२) ।

रत्ना । भागीरथि कथमिव ।

गङ्गा । संसृतेन ।

१ हा धिक् हा धिक् यस्य पाद-सेक-सलिलत्वेन मम एतादृशं सौ-
भाग्यं तस्य प्रभोश्चिरकालमङ्गसङ्गे लब्धः । अतोऽपरः को मे भागधेयः ।
तथा तं लब्ध्वा पुनरपि न लम्बनीय इव दृश्यते । अतः परं वा किं मे
असुभम् । तस्मात् किं करोमि मन्दभागिनी ।

२ आर्यपुत्र आर्यपुत्र किमुच्छसि मन्दभागिनी खलु अहम् ।

यत्पादशौचजलमित्यलमस्मि विश्व-
 विख्यातकोर्त्तिरसकौ रसकौतुकीशः ।
 नित्यावगाहकलया रसयाञ्चकार
 मामद्य स त्यजति हा वत तेन दूये ॥

रत्ना । आं जानामि । स खलु मथुरागमनतः प्रत्यावृत्य
 सम्प्रत्यद्वैतालये समागतोऽस्तीति श्रुतं तत्कथं दूयसे ।

गङ्गा । होइ एवषेदं । किन्तु अद्दीअदो आअदेसु सि-
 रिवासपड्दिएसु बन्धुवगोसु अस्सस्मिं दिअहे सिरिसई
 देईए पाइअं अस्सं सव्वेहिं अप्पवगोहिं सह सरसहासवि-
 लासं भुञ्जिअ तेहिंजेव सहं उपविसिअ भअवं किमपि गदिदुं
 पउत्तो (१) ।

रत्ना । किं तत् ।

गं । भो अद्वैतप्रभृतय इदं श्रूयतां यज्जनन्या

युष्माकञ्च प्रणयिसु हृदामाश्रया न प्रयातम् ।

विघ्नस्तेन व्यजनि मथुरां गन्तुमीशे न तस्मा-

दाज्ञां सर्व्वे ददतु कृपया हन्त यायामिदानीम् ॥

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो अद्वैआचारिण गदिदं (२) ।

१ भवति एवमिदम् । नवहोपत आगतेषु श्रीवासप्रभृतिकेषु बन्धु-
 वर्गेषु अन्यस्मिन्दिवसे श्रीशचीदेव्या पाचितमन्नं सर्वैरात्मवत्तः सह
 सरसहासविलासं भुक्त्वा तैरेव सार्द्धं उपविशन् भगवान् किमपि गदितुं
 प्रवृत्तः ।

२ ततोऽद्वैताचार्येण गदितम् ।

तव प्रीत्या याहीत्यभिलषति सर्व्वी यदि जन-
स्तदा सर्व्वस्यैव त्वदुपगमनात् पूर्व्वमसवः ।
न धिकारान् सोढुं वत भवति नः पाटवमिति
प्रयास्यन्त्येवामो प्रथममनुभूय व्यसनिताम् ॥

रत्ना । भद्रं भो अद्वैत भद्रम् । ततस्ततः ।

गं । तदो भगवदो सप्पणञ्च पुणोवि भणिदं (१) । भो
अद्वैतप्रमृतयः

गृहीतोऽयं वेशो यदिह निजदेशस्य स विधे
तदा स्थातुं साह्वं प्रणयिभिरिदानोमनुचितम् ।
बुधा यूयं विज्ञा भवति जननी चास्य वपुषः
समाधां कुर्व्वन्तु स्वयमद्वैतं किं वच्मि बडलम् ॥

रत्ना । भगवताऽपि समीचीनमुक्तम् । ततस्ततः ।

गं । तदो सर्व्वेहिं भगवदो बन्धुजनेहिं आचारिओजण-
णीए सईदेईए णिअडं गदुअ मन्तिदं (२) ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । अस्मिं अत्ये जदो कस्सवि सम्मई ण चोइ तदो जण-
णीए उत्तं । भो भो जइ धम्मदोसो चोइ तदो अप्पणो सुद्धकए
तस्स खल-अण-किद किम्बदन्ती कधं करणिज्जा । अप्पणो

१ ततो भगवता सप्रणयं पुनरपि भवितम् ।

२ ततः सर्व्वेर्भगवतो बन्धुजनैराचार्यजनन्याः शचीदेत्या निकटं गत्वा
मन्वितम् ।

जह तह होउ । तदो जअसाहस्येसंजोव जं गच्छदि तंजोव
भहं । कदाचि पउसीवि सहीअदिति आसा होइ (१) ।

रत्ना । साधु मातः साधु । अनिकाम्नाऽस्ति भक्त्या देव-
ज्ञतिः । ततस्ततः ।

गं । तदो सब्बेज्जेव विवसा ऊषिअ पुणोवि गदिदव-
न्तो (२) । “मातः कथमिदमुक्तम् । अलः परमस्माभिरिदं
श्रुतिप्रतिपादितमिव खण्डितुं न शक्यते भवद्वचः” ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो तह गदिदं । अन्हाणं जह तह होउ । अस्स दोसं जं
खलजणो पेक्खिस्सदि तं कसु दुस्सहं । जअसाहं जह गच्छदि
तदो मज्झे तुण्हे गन्तुं शकथ मर पउसी सहीअदि (३) ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो सब्बे भअवदो णिअहं आअदुअ देईर कधिदं
णिअदिदवन्तो (४) ।

१ अस्मिन्नर्थे यदा कस्यापि सम्मतिर्न भवति तदा जनन्या उक्तम् ।
भो भो यदि धर्मदोषो भवति तदा आत्मनः सुखकृते तस्य खस-जन
कृता किम्बदन्ती कथं करणीया । आत्मनो यथा तथा भवतु । ततो
जगन्नाथस्यैवमेव यद् गच्छति तदेव भद्रं कदाचित् प्रवृत्तिरपि कल्पते
इति आशा भवति ।

२ तदा सर्वे एव विवशा भूत्वा पुनरपि गदितवन्तः ।

३ तदा तथा गदितम् । अस्माकं यथा तथा भवतु । अस्य दोषं यत्
खलजनः प्रेक्षिष्यति तत् खलु दुःसहम् । जगन्नाथं यदि मच्छति वदा
यूयं गन्तुं शक्नुत । मया प्रवृत्तिर्नक्षिता ।

४ तदा सर्वे भगवतो निकटमागत्य देव्या कथितं निगदितवन्तः ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो भग्नं सचरिसचं गदिदं (१) यथाऽऽज्ञापयति
विश्वजननी तदाज्ञापयत गच्छामि ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो सव्वेचिं गदिदं (२) देव कियन्ति दिनानि स्थीय-
तां पश्यामस्ते चरणकमलमिति ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो जणणीए ताणं च पमोअत्थं तिस्सदिणाणि तत्थ
ठाजण पूवं विअ भग्नवदीए जणणीए अच्चुदाणन्दजणणीए
च पाइदं अस्सं सव्वेचिं सच्च भुञ्जिअ ताणं अणुरञ्जिअ चउत्थे
दिअहे गन्तुं पउत्ते सव्वेचिं मन्तिअ णित्याणन्द-जअदा-
णन्द-दामोदर-मुउन्दाओ सङ्गे दिस्साओ । तदो गदेसु ण
अहीअवासिसु तेचिं सच्च देवे पत्थिदे अद्धईआचारिण वज्ज-
दरं रोइदं । देवो तं अणामन्तिअ चलिदो (३) ।

रत्ना । हन्त इदानीं गौडाधिपतेर्यवनभूपालस्य गजपतिना

१ ततो भगवान् सचर्षं गदितवान् ।

२ ततः सर्वैर्गदितम् ।

३ ततो जनन्या तेषाञ्च प्रमोदार्थं त्रीणि दिवसानि तत्र स्थित्वा पूर्व-
मिव भगवत्या जनन्या अच्युतागन्दजनन्या च पाचितमग्नं सर्वैः सह
भुक्त्वा तान्गुरज्य चतुर्थे दिवसे गन्तुं प्रवृत्ते सर्वैर्मन्त्रित्वा नित्यागन्द-
जगदानन्द-दामोदर-मुकुन्दाः सङ्गे दत्ताः । ततो गतेषु नवहीपवा-
सिषु तैः सार्धं देवे प्रस्थिते अहैताचार्येण वज्रतरं रोदितम् । देवस्तम-
नामन्त्र्य चक्षितः ।

सह विरोधे गमनागमनमेव न वर्तते कथमयं चतुर्भिरेव
परिजनैः सह गच्छति ।

गं । संस्कृतमाश्रित्य । आर्य्यपुत्र नैतदाश्चर्य्यं पश्य पश्य ।

येऽन्तर्यामी भवति जगतां येयऽमव्याजबन्धु-
र्यस्य द्रष्टो न जगति जनः कोऽपि के तं द्विषन्तु ।

द्वैराज्येऽस्मिन् पटुविकटयोः सेनयोरेव मध्या-

स्निष्पत्यूहं कलय चलितो बन्धुभिः पञ्चषैः सः ॥

अपि च । ग्रामे ग्रामे पटुकपटिनो घट्टपाला य एते

येऽरण्यानीचरगिरिचरा वाटपाटच्चराश्च ।

शङ्काकाराः पथि विचलतां तं विलोक्यैव साक्षा-

दुद्यद्वाघ्याः स्खलितवपुषः क्षौणिपृष्ठे लुठन्ति ॥

रत्ना । भवति हि भगवान् सहजाऽऽसुरभाव-भाक्त्वान्तःक-
रणानेव नानन्दयति तदितरान् परम-पामरानपि दृक्पातेन
पवित्रयति चित्रयति च भक्तिरसेन ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । ततो निरन्तर-सञ्चरन्त-गञ्जवद्-महासामन्त-सन्त-
दि-महादन्तावल-तुङ्गतुरङ्ग-पत्तिसम्पत्ति-दुर्गमं रात्रपहं
उज्जिह्व अ वणमग्गाज्जिव अत्रगादिय चलिद्वन्तो (१) ।

रत्ना । ततस्ततः ।

१ ततो निरन्तर-सञ्चरद्गजपति-महासामन्त-सन्तति-महादन्ताव-
ल-तुङ्गतुरङ्ग-पत्तिसम्पत्ति-दुर्गमं राजपथमुज्जिह्वत्वा वनमार्गमेव अव-
गाद्य चणितवान् ।

गं । संस्कृतेन । ततः ।

आश्चर्य्यं प्रागद्दद गद्दनं गादमाने रघूणां
पत्न्यौ द्वोपिद्विरदमद्विषा गण्डकाश्चण्डकायाः ।
तत्कोदण्डप्रतिभयदता दुद्रुवुर्ये त एते
यन्माधुर्य्यद्रवलवलभः स्तब्धतामेव दधुः ॥

एवं कियन्ति दिणाणि वणे वणे चलन्तो विविध-तरु-लता-
सादृशगमणुगेहन्तो पुणोवि रात्र-पक्षं अङ्गीकिद्वं (१) ।

रत्ना । कुतः ।

गं । संस्कृतेन ।

रेमुणानगरमण्डलमूर्त्तिर्व्वेणुपाणिभगवत्प्रसिद्धिः ।
प्राप्तनीति बद्धमानत आसीद्वन्दनार्थमथराजपथस्थः ॥

रत्ना । प्राक्तनीति कोऽर्थः ।

गं । अत्रं क्व देवो चउभुअ-रुअदेवि दुअ-भुअ-रुअ
गोवीणादंज्जेव भत्तेहिं भअणीअंति भणन्ति केवि । केवि
भणन्ति पुराअणो चउभुअ-मुत्तीज्जेव दीसइ सव्वत्थलेज्जेव
ए क्व दुअ-भुअ-रुअ गोवी-णाद-मुत्ती पुराअणीति (२) ।

१ एवं कियन्ति दिनाणि वने वने चलन् विविध-तरु-लता-सौभा-
ग्यमनुगृह्णन् पुनरपि राजपथम् अङ्गीकृतवान् ।

२ अयं खलु देवश्चतुर्भुज-रूपतोऽपि हि भुज-रूपो गोपीनाथमेव
भक्तैर्भजनीयमिति भवन्ति कोऽपि । कोऽपि भवन्ति पुरातनो चतुर्भुज-
मूर्त्तिरेव दृश्यते सर्व्वस्थाने एव न खलु हि-भुज-रूपा गोपी-नाथ-मूर्त्तिः
पुरातनोति ।

रत्ना । ते भ्रान्ताः कटकादौ साक्षिगोपालादयोऽतिप्रा-
चीना एव ततः ।

गं । संस्कृतेन ।

दण्डवद्भुवि निपत्य ववन्दे तां स साऽपि तमपूजयदुच्चैः ।
अस्य मूर्द्ध्नि पतताऽलमकम्पाच्छेखरेण शिरसः स्खलितेन ॥

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । संस्कृतेन । ततो भगवता सप्रेम किञ्चिदुपस्योक्तम् ।

तथा हि । न्यञ्चत्कफोणिनमदंसमुदञ्चदग्रं
तिर्य्यक्प्रकोष्ठकियदावृतपीनवचाः ।
आरज्यमानवलयो मुरलीमुखस्य
शोभां विभावयति क्लामपि वामबाहुः ॥

किञ्च । आकुञ्चनाकुलकफोणितलादिबाधो-
लब्धसुता मधुरिमाऽमृतधारयैव ।
आस्त्रावयन् क्षितितलं मुरलीमुखस्य
लक्ष्मीं विलक्षयति दक्षिणबाहुरेषः ॥

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । पुणोवि वणमगं लम्बिअ पुणोवि साक्षिगोपाल-
दंसणत्थं कडअ-णामधेयं राअधाणीं गओ (१) ।

रत्ना । दर्शनीय एवायम् । यः खलु प्रतिमाकार एव वस्तु-
नस्तु स्वयं भगवान् । यतः

१ पुनरपि वनमार्गं लब्ध्वा पुनरपि शास्त्रीगोपाल-दर्शनार्थं कटक-
नामधेयां राजधानीं गतः ।

साक्षित्वेन वृत्तो द्विजेन स चलंस्तस्यैव पश्चाच्छनैः
श्रीमत्कोमलपादपद्मयुगलेनारान्नदसूपुरम् ।
दृष्टसेन विवृत्तकन्धरमहो माहेन्द्रदेशावधि
प्राप्यैव प्रतिमात्वमत्वरमनास्तत्रैव तस्यौ प्रभुः ॥

ततश्चिरेण गजपतिमहाराजेन पुरुषोत्तमदेवेनायमानीय
स्वराजधान्यां स्थापितः ।

गं । एवमेतदं (१) ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो तं आलोइश्च अप्पणो छिश्चआदो णिकमिश्च
पुरदो अबडिदं विश्च मसमाणो पुणेवि तत्थ सश्च पविसन्तो
विश्च मुज्जत्तं आसि (२) । संस्मृतेन अथ किञ्चिदुपस्योक्तित्त्वं ।

शोणस्निग्धाङ्गुलिदलकुलं माद्यदाभीररामा-
वल्लोजानां घुष्टणरचनाभङ्गरिङ्गत्परागम् ।
चिन्माध्वीकं नखमणिमहःपुञ्जकिञ्चल्लमालं
जङ्गानालं चरणकमलं पातु नः पूतनारेः ॥

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो सव्वेहिं एव्वंजेव दिट्ठं (३) ।

रत्ना । कीदृशमिव ।

१ एवमिदम् ।

२ ततस्तमालोक्त्या आत्मनो हृदयतो निष्क्रम्य पुरतोऽवस्थितमिव
मन्यमानः पुनरपि तत्र स्वयं प्रविशन्निव मुहूर्तमासीत् ।

३ ततः सव्वरेवमेव दृष्टः ।

गं । संस्कृतेन ।

वेषुवादनपरोऽपि स वेणुं स्वाधरात् क्षणमधो विनिधाय ।
तेन सार्द्धमिव वर्धितशुद्धश्रद्धमीक्षितकथोऽयमलोकि ॥

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो तं दिणं तत्पञ्चेव ठाऊण अवरस्मिं दिणे सिरि-
पुण्डरीअ-णअणो दइव्वोत्ति गुरुईए उक्कण्ठाए घोणन्त-दि-
अओ विअ तुरिअं पत्थिदो (१) ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो कमलपुरणामं गामं लम्भिअ किअ-णई-सिणाणे
भअवदो देवउलं पेक्खिदुं अगदो गच्छन्तस्मि देवे णिअ-कर-
इअं देवस्स दण्डं णिआणन्ददेएण किं एदेण अआणडूवस्रव-
खण्डेण दण्डेणत्ति भञ्जिअ णई-मज्झन्ति णिक्खित्तो (२) ।

रत्ना । ततस्ततः ।

गं । तदो मुउन्दो भअवदो जइस्साइस्स देवउलं पेक्खिअ
भअवन्तं गदिद्वं (३) । देव पश्य पश्य ।

उत्थिप्तः किमयं भुवा दिनमणोराकर्षाणर्थं भुजः

१ ततस्तद्विनं तत्रैव स्थित्वा अपरस्मिन्दिवसे श्रीपुण्डरीक-नयनो
ब्रह्म इति गुर्या उत्कण्ठया घूर्णित-हृदय इव स्वरितं प्रस्थितः ।

२ ततः कमलपुरणामानं ग्रामं लब्ध्वा क्षत-नदी क्षान्ते भगवतो देव-
कुलं प्रेक्षितुम् अयतो गच्छति देवे निजकरस्थितं देवस्य दण्डं नित्या-
नन्ददेवेन किमेतेन अक्राण्डोपस्रवखण्डेन दण्डेनेति भङ्क्ता नदीभिध्ये
निक्षिप्तः ।

३ ततो मुकुन्दो भगवतो जगन्नाथस्य देवकुलं प्रेक्ष्य भगवन्तं
गदितवान् ।

पातालात् किमु सत्यलोकमयितुं शेषः समभ्युत्थितः ।

किं वा नागफणामणीन्द्रमहसां राशिर्जिह्वाणो दिवं

दिव्यं देवकुलं प्रभोरिदमिदं भो देव विद्योतते ॥

रत्ना । देवि सर्व्वमधिगतं कथमत्र विमनायते भवती मत्
सौभाग्ये सौभाग्यवती भवती पश्य पश्य ।

यदर्थं बद्धोऽहं शिव शिव यदर्थञ्च मयित-

स्तदीयस्तातोऽसाविति न गणितं येन विभुना ।

अहो कीदृग् भाग्यं मम हि स हरिस्ताञ्च दयितां

परित्यज्यैवास्मत्तटवटकुटुम्बी समभवत् ॥

तद्वि निकटं गत्वैव पश्याव ।

गं । जहरुद्ददं अज्जउत्तस्स (१) । इति निष्क्रान्तौ ।

प्रवेशकः । ततः प्रविशति परमाविष्टो भगवान् परितश्च नि-

त्यानन्दादयः ।

भगवान् । अब्धंलिहोऽपि जगतां हृदयं प्रविष्टः

स्थूलोऽपि लोचनयुगान्तरमभ्युपेतः ।

सिद्धः शिलाभिरपि यो रसवर्षशाली

प्रासाद एष पुरतः स्फुरतीश्वरस्य ॥

इति सोत्पद्यं परिक्रामति ।

सर्व्वे । अहो मुहूर्त्तमात्रगम्योऽयं पन्था दीर्घातिदीर्घ इव
जायते भगवतः किमत्र चिन्तयाम । भगवतो नीलाचलचन्द्रस्य

विलोकनं परिचारकाणामेव सुलभं नान्येषाम् । विशेषतः पा-
रदेशिकानामस्माकं दुर्लभमेव । विना राजपुरुषसाचाय्येन
सुलभं न भवति ।

मुकुन्दः । अस्त्युपायः ।

अन्ये । कस्तावदसौ ।

मुकु । अस्त्यत्र विशारदस्य जामाता सार्वभौमस्यावुत्तो
भगवतः परमाप्ततमो गोपीनाथाचार्यः । यः खलु भगवतो
नवदीपविलासविशेषाभिज्ञो युष्मदिष इव ।

अन्ये । तेन किं स्यात् ।

मुकु । तेन सार्वभौमद्वारा सर्वमेव कारयितुं शक्यते ।

सर्वे । इदं नाटयित्वा । साधूक्तं तर्हि तन्निलयः प्रथममन्वे-
ष्टुमिष्टः । इति परिक्रामन्ति । ततः प्रविशति गोपीनाथाचार्यः ।

आचार्यः । स्वगतम् ।

दक्षिणं स्फुरति मे विलोचनं

सुप्रसादविशदं मनो मम ।

वेदि नोऽद्य जगदीशदर्शनं

कीदृशं सुखमुदीरयिष्यति ॥

इति जगन्नाथदर्शनार्थं परिक्रामति ।

मुकु । अयमेष गोपीनाथाचार्यः ।

नित्या । मुकुन्द शीघ्रं गच्छ गच्छ यावदसौ सिंचहारं न
प्रविशति ।

मुकुन्दः । तथा करोति ।

गोपी । अयसोऽवबोध्य । अये कोऽयम् । अपि कश्चिदौडीयो
भविष्यति । निभाष्य । अये नावदीपः । पुनर्निभाष्य । अये भग-
वतो विश्वम्भरस्य प्रियसेवको मुकुन्द एव ततः फलितं शकुनेन ।
उपपद्यते । इच्छे मुकुन्दोऽसि ।

मुकुन्दः । आचार्य्यं वन्दे ।

गोपी । अवि कुशलं भगवतः ।

मुकु । इद्वैवागताः प्रभुचरणाः ।

गोपी । सागन्दम् । किं वदसि । क क । इति पुनश्च नाभिप्रेक्षति ।

मुकु । तमादाय प्रत्यावर्त्तते ।

गोपी । अयसोऽवबोध्य । मुकुन्द कोऽयं यमीन्द्रः ।

मुकु । सर्वं कथयति ।

गोपी । आचार्य्यम् ।

यः केवलं प्रेमरसस्तदाऽऽसीत्

स एव वैराग्यरसेन मिश्रः ।

स्वादस्तथाप्येष दृशोस्तथैव

चित्तस्य नोऽयं मधुरास्वरूपः ॥

मुकु । उपपद्यते । भो देव श्रीजगन्नाथदेवेनैव भगवन्तमभ्या-
गमयितुं प्रतिनिधिरिव प्रक्षितो गोपीनायाचार्य्यः ।

भगवान् । वद्विदंति नाटयन् । कासौ कासौ ।

गोपी । अयमस्मि । इति चरच्चयोः पतति ।

भग । आभिप्रेक्षति ।

गोपी । नितागन्दं प्रुष्य जगदागन्द-दामोदरौ प्रब्रमसि ।

मुकु । आचार्य्य कथमवार्धं यथाकाममेव भगवतो जग-
न्नाथस्य दर्शनं सम्पद्यते ।

गोपी । सार्वभौमस्य तथा सौभाग्योदयश्चेद्भवति ।

सर्व्वे । तर्हि विज्ञाप्यतां स्वयमेव देवः ।

गोपी । स्वामिन् विना सार्वभौमसम्भाषणं श्रीजगन्नाथद-
र्शनं न सुलभमिति मन्यामहे भगवतो वा कीदृमिच्छा ।

भग । भवदिच्छैव ममेच्छा ।

गोपी । तर्हि फलितं सार्वभौमस्य सुकृतद्रमेण । देव तदित-
इतः पदानि धारयन्त भगवन्तः ।

भग । आदिश मार्गम् ।

गोपी । इत इतः । इति सर्व्वे परिक्रामन्ति ।

ततः प्रविशति अध्यापयन् सशिष्यः सार्वभौमभट्टाचार्य्यः ।

भट्टाचार्य्यः । कः कोऽच भो जानीत श्रीजगन्नाथस्य मध्या-
ङ्गधूपः संवृत्तो न वेति ।

गोपी । अयमयं भट्टाचार्य्यस्याध्यापनोपरमः संवृत्तः ।
सम्प्रत्यभ्यन्तरं यास्यति तत्स्वरितमेवोपसर्पामि । इति विचार्य्य ।
भगवन्निश्चैव क्षणं विश्रमितुमर्हति यावद्दृष्टमागच्छामि । इति
सत्वरमुपपद्यते । भट्टाचार्य्य कोऽपि मन्त्रानुभावः सम्प्राप्तोऽस्ति
तदभिगम्य समानीयतामिति ।

सार्व्व । कियद्दूरेऽसौ ।

गोपी । अभ्यर्ण एव ।

सार्व्व । उन्म्यायाभिगच्छति । शिष्याश्चानुगच्छन्ति ।

नित्या । अहो अयमयं भट्टाचार्यः सार्वभौमः । यदयं
स्वयमागतस्तर्हि साधीयानेव भवति ।

भट्टा । उपपन्न । नमो नारायणाय । इति प्रब्रजति ।

भग । कृष्णे रतिः कृष्णे मतिः ।

सार्व । स्वगतम् । अहो अपूर्वमिदमाशंसनं तर्ह्ययं पूर्वाश्रमे
वैष्णवो वा भविष्यति ।

शिष्याः स्मयन्ते ।

सार्व । स्वामिन्नितः । इति भगवन्तमादाय वृष्ठास्यानमुपवृक्ष
स्वयमप्युपविशति । सर्वे उपवेशं नाटयन्ति ।

सार्व । आचार्य अयं पूर्वाश्रमे गौडीयो वा ।

गोपी । भट्टाचार्य पूर्वाश्रमे नवद्वीपवर्त्तिनो नीलाम्बर-
चक्रवर्त्तिनो दौहित्रो जगन्नाथमिश्रपुरन्दरस्य तनुजः ।

सार्व । सबेहादरम् । अहो नीलाम्बरचक्रवर्त्तिनो हि मत्ता-
तसतीर्याः । मिश्रपुरन्दरश्च मत्तातपादानामतिमान्यः ।

गोपी । श्रीजगन्नाथदर्शनसौलभ्यमेषामुद्देश्यमस्ति ।

सार्व । सर्व्वैव तद्भावि । कः कोऽत्र भो आह्वयतां चन्दने-
श्वरः । प्रविश सत्वरम् चन्दनेश्वरो भगवन्तं प्रब्रज्य पितरं प्रब्रजति ।

सार्व । चन्दनेश्वर श्रीपादस्थानुपदं गच्छ । यथाऽयं सुखेन
प्रत्यङ्गं यथाकामं श्रीमुखं पश्यति तथा सर्व्वैरेव विधेयं यथा
केनापि बाधा न क्रियते । अयं मदीयो मान्यतम इति ।

चन्द । यथाऽऽज्ञापयन्ति श्रीचरणाः ।

सार्व । स्वामिन्नत्थीयताम् ।

भग । निजानन्दादिभिः सह चन्दनेश्वरमादाय निष्क्रान्तः ।

सार्व । आचार्य स्थीयताम् ।

गोपी । अर्धनिष्क्रान्त एव मुकुन्दं हृदयेनाश्रय्य प्रत्याहृत्य उपविशति ।

सार्व । आचार्य अमुमालोक्य स्नेहशोकमारुह्यं जातम् ।

नीलाम्बरचक्रवर्तिसत्त्वन्धादयमतीव स्नेहासृष्टं नः ।

अस्पीयसि वयसि तुरीयाश्रमो गृहीतः कथमनेन ॥

कस्तावदस्य महावाक्योपदेष्टा ।

गोपी । केवलभारती ।

सार्व । इत्त कथमयं भारतीसम्प्रदाये प्रवर्तितवान् वा ।

गोपी । नास्य तथा वाच्चापेक्षा केवलं त्याग एवादरः ।

सार्व । किं तावत् वाङ्मम् ।

गोपी । सम्प्रदायोत्कर्षादि ।

सार्व । समीचीनं नोच्यते । आश्रमौज्ज्वल्यं न वाङ्मम् ।

गोपी । केवलं गौरवायेति वाङ्ममेतत् ।

सार्व । गौरवेण किमपराहं तन्मयैवं भण्यते भद्रतर-साम्प्रदायिकभिस्तैः पुनर्येणपट्टं ग्राहयित्वा वेदान्तश्रवणेनायं संस्करणीयः ।

गोपी । साक्षयमिव । भट्टाचार्य न ज्ञायतेऽस्य महिमा भवङ्गिः । मया तु यद्यदृष्टमस्ति तेनानुमितमयमीश्वर एव इति ।

मकु । खगतम् । साधु भो आचार्य साधु । दम्भं मे जीवितं निर्वापितमस्ति भवता ।

शिष्याः । केन प्रमाणेन ईश्वरोऽयमिति ज्ञातं भवता ।

गोपी । भगवदनुग्रहजन्यज्ञानविशेषेण ह्यलौकिकेन प्रमाणेन । भगवत्तत्त्वं लौकिकेन प्रमाणेन प्रमातुं न शक्यते अलौकिकत्वात् ।

शिष्याः । नाद्यं शास्त्रार्थः । अनुमानेन न कथमीश्वरः साध्यते ।

गोपी । ईश्वरस्तेन साध्यतां नाम । न खलु तत्तत्त्वं साधयितुं शक्यते । तत्तु तदनुग्रहजन्यज्ञानेनैव तस्य प्रमाकरणत्वात् ।

शिष्याः । क इदं तस्य प्रमाकरणत्वम् ।

गोपी । पुराणवाक्य एव ।

शिष्याः । पठ्यताम् ।

गोपी । अथापि ते देव पदाम्बुजद्वय-
प्रसादलेशानुगृहीत एव हि ।
जानाति तत्त्वं भगवन्महिम्नो-
न चान्य एकोऽपि चिरं विचिन्वन् ॥

विचिन्वन् इति शास्त्रादिवर्त्मसु ।

शिष्याः । तर्हि शास्त्रैः किं तदनुग्रहो न भवति ।

गोपी । अथ किम् । कथमन्यथा विचिन्वन्नित्युक्तम् ।

शिष्याः । विदुस्तु तत्कथमेतावन्ति दिनानि वृथैव भवता पठितम् ।

गोपी । शिष्यविशेष एव तत् ।

सार्व । विदस्य । भवति तदनुग्रहोऽस्ति जातस्तत्त्वन्तु
भवता ज्ञायत एव किञ्चित् कथ्यताम् ।

गोपी । तत्कथाविषयो न भवति अनुभववेद्यमेव भवति
चेदस्याननुग्रहस्त्वयि तदा भवतैवानुभाव्यम् ।

श्रिष्याः । जगतम् । कथमयमसाध्वसमेवानेन सह व्यधि-
करणं किञ्चिज्जल्पति अथ वा आवुत्तोऽयमिति किञ्चित् परि-
हसमीव ।

गापी । भट्टाचार्य्य भवता यदेनमीश्वरमुद्दिश्य किञ्चि-
द्वाधिकरणमुक्तं तेनासदिष्युतया किञ्चिन्मयोक्तं न ताव-
दतिगभीरैर्भवद्भिरेवमभिलषितुं यज्यते । अथ वा नैष बो-
दोषः ।

यच्छक्तयो वदतां वादिनां वै
विवादसम्बादभुवो भवन्ति ।
कुर्वन्ति चैषां मुञ्जरात्मजोहं
तस्मै नमोऽनन्तागणाय भूम्ने ॥

सार्व । विदस्य ज्ञातं वैष्णवोऽसि ।

गोपी । सप्रश्रयम् । यद्यस्य कृपा स्यात्तदा त्वमपि भवि-
ष्यसि ।

सार्व । अलं पक्षवेन । भवान् मच्छतु भगवद्दर्शनानन्तरं
मातृस्वसुरावासे तवेश्वरः सगणो वास्यतां मन्त्रान्ना भगवत्प्र-
सादेन निमन्त्रयितव्यम् ।

गोपी । यथाऽऽज्ञापयसि ।

सार्धं । तदक्षमपि माधन्दिनकर्माणि प्रयामि । इति सशि-
ष्यो निष्क्रान्तः ।

गोपी । मुकुन्द एहोहि । इति परिक्रम्य । भो मुकुन्द भट्टा-
चार्य्यवाम्बज्रमद्यापि मे हृदयं कृण्वति यदि परमकारुणिकेन
भगवता तदुद्ध्रियते तदैव मे मनो निर्व्याति ।

मुकु । किमशक्यं तस्य भगवतः ।

गोपी । तदेहि श्रीजगन्नाथदर्शनार्थं प्रयातं भगवन्तमनु-
सराव । इति निष्क्रामतः । नेपथ्ये । अहो अद्भुतम् ।

तुङ्गमृङ्गयुवसङ्गतफुल्लत-

पुण्डरीकवरलोचनलक्ष्मि ।

चिङ्गुलक्ष्मपितृशुक्लचतुर्थी-

शीतदीधितिकलाधरकिम्बम् ॥

अपि च । चारुकारुणिकमारुचिराङ्गं

ब्रह्मदारुमयमेतदुदेति ।

आहतोऽस्य रुचिकन्दलवृन्दै-

रिन्द्रनीलमणिदर्पणदर्पः ॥

गोपी । अये श्रीमुखदर्शनं जातमिव यदमी नित्यानन्दा-
दयो मिथो निर्व्वर्षयन्ति । पुनस्तत्रैव ।

अन्योन्येक्षणरागरञ्जिततया द्वौ निर्निमेषेक्षणौ

राजेते जगतः पती उभयतो निस्पन्दसर्व्वाङ्गकौ ।

दारुब्रह्मणि लीयते किमु नरब्रह्मैतदाहो नर-

ब्रह्माण्येव हि लीयते शिव शिव ब्रह्मैव वा दारवम् ॥

गोपी। भद्रं भो भद्रम् एक एव भगवानास्वाद्यास्वादकभा-
वेन द्विधाभूत इव । पुनस्तत्रैव ।

द्वामेव पूर्णकरुणौ जगदुद्दिधीर्षू
द्वामेव लोचनपथं जगतो जिज्ञानौ ।

अन्तःस्थनन्दतनयोऽन्तरवर्त्तिदारु-
ब्रह्मेति केवलमियानुभयोर्हि भेदः ॥

गोपी। साधु भो नित्यानन्ददेव साधु तत्त्वज्ञोऽसि भगवतो
गौरचन्द्रस्य । तन्मन्ये भगवद्दर्शनं कृत्वा प्रत्यावर्त्तन्ते एव सर्व्वे ।
तदावामपि भगवन्तं श्रीजगन्नाथं दृष्ट्वा त्वरितमेव पुनरेतावन्-
सराव । इति निष्क्रान्तौ ।

ततः प्रविशति पुण्डरीकाक्षदर्शनानन्दमिःस्यन्दो भगवान् नित्यान-
न्दादवचन्दनेश्वरश्च ।

चन्द । इहो महान्तः सम्पन्नं यद्यासुखमेव भवतां भगव-
द्दर्शनम् ।

नित्यानन्दादयः । यथामनोरथमेव सुसम्पन्नम् ।

चन्द । खगतम् । अहो कथमसौ विलम्बते गोपीनाथा-
चार्य्यः । किमिदानीमहं करोमि न किमपि निगदितं तातच-
रणैः । मन्ये तस्मै एव सर्व्वं कथितमास्त तत्कथमयमव्यापि
नायातः । इति परितोऽवलोकयति ।

ततः प्रविशति त्वरां नाटयन् मुकुन्देन सहाचार्य्यः ।

आचा । एहि मुकुन्द एतेऽमी गच्छन्ति तदुभयमेव संवृत्तम् ।
नीलाचलचन्द्रेऽपि दृष्टो चेमाचलगौरोऽपि दृश्यते । इति

सत्वरमुपहृत्य । चन्दनेश्वर त्वमितो गृहं गच्छ अतः परं मयैव
सर्व्वं समाधास्यते ।

चन्द । यथाह भवान् । इति भगवन्तं प्रब्रूय निम्ब्रान्तः ।

गोपी । उपहृत्य देवं प्रब्रूमति ।

दामो । भगवन्नयमाचार्य्यः प्रणमति ।

भगवान् । वद्विर्दत्तिं नाटयित्वा । एहोहि । इति तमाचिह्नति ।

गोपी । देव भट्टाचार्य्येण सानुचर एव निमन्त्रितोऽसि ।
तदित एवागच्छन्तु । इति पूर्व्वोद्दिष्टाऽऽवासं प्रापय्य भगवतः पाद-
आवनादिकं दन्तधावगावसानं सक्कमेव परिचरयं कृत्वा भिक्षोत्तरं
सखनिविष्टे सति तस्मिन् सवैमनस्यम् । देव भट्टाचार्य्येणान्यदपि
निमन्त्रितमस्ति ।

भग । किं तत् ।

गोपी । साम्प्रदायिकसञ्चासिनः शकासाद्योगपटुं ग्राह-
यित्वा वेदान्तं आवयिष्यति ।

भग । अनुगृहीतोऽस्मि तेन भवत्वेवं करिष्यामि ।

मुकु । देव आचार्य्येण तदवधि तेन वाक्स्फुलिङ्गनिकरेण
दन्दद्मानहृदयेन स्वीयते महाप्रसादोऽपि नाद्य स्वीकृतो-
ऽस्ति ।

भग । आचार्य्य बालकोऽस्मि । यदयं मां प्रति शिष्यति
तेनैवेदमवादीत् । कथमत्र दूयसे ।

गोपी । भगवन् श्रीचरणैरिदं मे शल्यं हृदयादुद्ध्रियते
चेत्तदा जीवितं धारयिष्ये । इति रोदिति ।

भग । पुण्डरीकाक्षस्ते मनोरथं पूरयिष्यति ।

दामो । भवताऽयं निमन्त्यताम् ।

दामो । यथाऽऽज्ञापयसि । इति तमादाय निष्क्रामति ।

भग । जगदानन्द भगवतः पुण्डरीकाक्षस्य रजनीशेष-
शयनोत्थापनलीला यथा दृश्यते तथा यतनीयम् । प्रविश्याचा-
र्येण सह ।

दामो । भगवन् यथाऽऽज्ञम् । महाप्रसादेन भोजितोऽय-
मत्रैव शिशयिषुरस्ति ।

भग । साधु साधु । इति सर्वे प्रियसङ्गधवा मुहुरन्तान् गम-
यन्ति । नेपथ्ये पाणिशङ्खध्वनिः ।

सर्वे । सचमत्कारम् । अहो यामशेषेव त्रिधाया । यदयम्

पूर्देव्याः शयनोत्थिताविव चलत्सर्व्वाङ्गभूषाकाणः

किं वा देवकुलस्य वारणपतेरुद्धितं वृद्धितम् ।

आयातेति कृपानिधेः किमु कृपादेव्या जगत्पाणिना-

माङ्गानध्वनिरभ्युपैति मधुरः श्रीपाणिशङ्खध्वनिः ॥

भग । तदहो अविशयमेव गतेयं रजनी ।

आचा । एहि सदैव पुण्डरीकाक्षस्य शयनोत्थानावकाशं
पश्याम ।

गोपी । यथाऽऽज्ञापयसि । इति तत्समयोचितं कर्म कर्तुं नि-
ष्क्रान्तः । प्रविश्य सत्वरः

कञ्चित् । कः कोऽत्र भो गोपीनाथाचार्यः क्व वर्तते वृत्तं
तज्जानासि । आकाशे कस्यं वज्रा । किं ब्रवीषि । आचार्यः श्री-

कृष्णचैतन्यदेवस्य निकटे । इति । भवतु तत्रैव यामि । इति
कतिचित्पदानि गत्वा पुरोऽवबोध्य । अहो अयमेष आचार्यो
भविष्यति । इत्थुपसर्पति । ततः प्रविशत्याचार्यः ।

आचा । अहो जातप्रायोऽयं समयः शयनोत्थानस्य तद्वच्चं
त्वरयामि भगवन्तम् ।

पुरुषः । उपसृत । आचार्य भट्टाचार्यो विज्ञापयति श्री-
कृष्णचैतन्यदेवो यथा भगवतो जगन्नाथदेवस्य शय्योत्थानं
पश्यति तथा त्वयैव सङ्गे कृत्वा यतनीयम् ।

गोपी । यथाऽऽज्ञं करवाणि । इति श्रीकृष्णचैतन्यदेवं त्वरयि-
तुमुपसर्पति । ततः प्रविशति सानुषरो देवः ।

देवः । मुकुन्द विलोक्यतां को विलम्ब आचार्यस्य ।

गोपी । एषोऽहं भगवन्तं प्रतीक्षमाणो वर्ते ।

भग । तदग्रे गम्यताम् ।

आचा । तथाकृत्वा । भगवन्निव इतः । इति प्रवेशं नाटयित्वा
जगन्मोहनमासाद्य । देव पश्य ।

तत्कालीनकवाटवाटनिविडोद्धाटे विनिष्क्रामता

गर्भागारगरिष्ठसौरभभरेणामोदमभ्युदमन् ।

निद्राभङ्गभृतालसो मुखमिव व्यादाय शेषे ऽनिशो

जृम्भारम्भमिवातनोति स इयं प्रासाद एष प्रभोः ॥

अपि च । देव आश्चर्य्यमाश्चर्य्यम् ।

दीपाभावघनान्धकारगच्छने गम्भीरगम्भीरिका

कुसौ तल्पत उत्थितस्य जयतो लक्ष्मीपतेर्लोचने ।

कालिन्दीसलिलोदरे विजयिनो वातेन घूर्णयित्ते
प्रोम्भतभ्रमरावलीढजठरे सत्पुण्डरीके इव ॥

भग । मन्दहस्तमस्य यन्त्रादवस्थाव सत्पृष्ठं पश्यति ।

मुकु । आचार्य्य पश्य पश्य ।

क्षणात् प्रदीपावलयः समन्ता-

ङ्गभोरिकायाः कुक्षरे ज्वलन्त्यः ।

विलोचनोत्सारिभिरस्रपूरै-

न्यग्भूतभासो लिखिता इवाऽऽसन् ॥

गोपी । पश्य पश्य ।

अनुवदनप्रक्षालनमभ्यङ्गस्नानभूषणाद्यमथ ।

अनु बालभोगलीला चरिवक्त्रभभोग एष तत्पश्चात् ॥

दृश्यतामधुना प्रातर्धूपाख्यः पूजाविशेषः ।

भग । आनन्दकिमित एव सपुष्पकाष्ठं पश्यन्नेव ।

आचा । भो भो जगदानन्दादयः पश्यत पश्यत । प्रातर्धू-
पस्य प्रसादान्नं कियदञ्जलौ कृत्वा कश्चित् मालाञ्चकरयोः
कृत्वा कश्चिद्युगपदेव समागच्छतः किमेतौ । मद्याप्रभवे श्री-
कृष्णचैतन्याय दास्यतः । केन वा प्रेरितावेतौ । अथ वा श्रीजग-
न्नाथेनैव । प्रविश्य पार्षदैौ श्रीकृष्णचैतन्यसमीपमुपसर्पतः ।

भग । उपसृत्य मूर्द्धान्नमवनमयति । शकः मार्गां प्रयच्छति ।

भग । बहिर्बासोऽञ्जनं प्रसारयति ।

अपरः । प्रसादान्नं प्रयच्छति ।

भग । अथ चे ज्ञत्वा जीजमन्नायं प्रबन्धैव सिंघवत्त्वरितगतिर्निष्क्रान्तः ।

सर्व्वे । अहो किमिदम् । कथमकस्मादेव देवो निष्क्रान्तः । तदागच्छत कायं गच्छति विलोकयाम् । इति पुरास्मिन्ब्रह्म कतिचित्पदानि गत्वा पुरतो विबोध्य । अहो भगवान् स्वावासवर्त्म त्यक्तवान् ।

गोपी । निभाष्य । अये दामोदरादयः सार्व्वभौमालयं प्रति देवः प्रस्थितवान् । तत्फलितं भट्टाचार्य्यस्य सुकृतद्रुमेण । तद्दामोदरजगदानन्दौ भगवत्सङ्गे प्रयातं मुकुन्देन सार्द्धमहमासन्नस्थल एव तिष्ठामि ।

उभौ । यथार्कचितं भवते । इति निष्क्रान्तौ ।

गोपी । एहि मुकुन्द सार्व्वभौमस्य द्वितीयकक्षायां तिष्ठाव । इति तथा ज्ञत्वा पुरोऽवबोध्य । अये एतौ सार्व्वभौमभृत्यौ सविस्मयमितएवोपसर्पतः । तदपवार्य्य तिष्ठाव । इति दारोपान्ने तिष्ठतः । ततः प्रविशतो भृत्यौ ।

एकः । अले एसे सञ्ज्ञासी कं पि मोहणमन्तं जाणादि । जदो भट्टाचालिए इमिणा गहगगत्ये विअ किदे (१) ।

अन्यः । अले किलिसे किदे (२) ।

प्रथमः । अले ण आणासि सेज्जाए अणुत्थिदेज्जेव भट्टा-

१ अरे एष सञ्ज्ञासी किमपि मोहनमन्त्रं जानाति । यतो भट्टाचार्य्योऽनेन ग्रहग्रस्तहव कृतः ।

२ अरे कीदृशः कृतः ।

चालिए हसे अग्रन्हादो सअणघरदुआले गदे तदो वडुएण
 कच्चिअं । भट्टाचालिए भट्टाचालिए उत्येहि उत्येहि से स-
 ण्हासी आअदोत्ति । तदो धसमसिए भट्टाचालिए उत्यिए
 इमस्स चलोणे पडिए । तदो इमिणा जअसाइस्स पसाअभत्तं
 इत्ये कदुअ भुङ्गति गदिदवन्तो । तदो अग्रहाणं ईसले
 उम्भत्ते विअ अकिअ-विचाले तक्खणमेत्तेण तं भत्तं गिलिए-
 वन्ते अकिद-सिणाणेज्जेव अकिअ-मुह-पक्खालणेज्जेव । गि-
 लिएण उम्भत्ते विअ कण्हइद-सअलङ्गे णअल-अल-त्यिमि-
 द-वसणे घग्घल-कण्हसइ अग्रहाल-लोअ-विवसे विअ भवि-
 अ महीदले लुण्ठदि किं ऊविसिदि ण आणेह (१) ।

गोपी । आकर्ण्य । मुकुन्द श्रुतम् ।

मुकु । तवानुतापेनैव देवेनेदमध्यसितम् ।

मृत्यौ । आचक्ष्व अन्हे गोपीणाद्याचालिचं मग्गोम (२) ।
 इति निष्क्रान्तौ ।

१ अरे न जानासि शय्यातोऽनुत्थिते एव भट्टाचार्ये सति शय्याऽक-
 स्मात् शयनगृहद्वारे गतस्ततो वटुकेन कथितम् । भट्टाचार्यं भट्टाचार्यं
 उत्तिष्ठ उत्तिष्ठ स सङ्ग्रासी आगत इति । तदा धस्मसितिशब्दं कृत्वा
 भट्टाचार्यं उल्लाय अस्य चरखे पतितः । ततोऽनेन जगन्नाथस्य प्रच्छाद-
 भत्तं हस्ते कृत्वा भुङ्क्षेति गदितवान् । तदा अस्माकमीश उन्मत्त
 इव अकृतविचारस्तरक्ष्यमात्रेण तद्भुक्तं गिलितवान् अकृतज्ञान एव
 अकृतमुखप्रच्छादन एव । गिलित्वा उन्मत्त इव कण्टकितसर्वाङ्गो नय-
 नजञ्जलिमितसर्वाङ्गो घर्घर-कण्ठशब्दोऽपत्मार-रोम-विवस इव भूत्वा
 महीतले कुठति किं भविष्यति न जानीमः ।

२ आगच्छ आवां गोपीनाथाचार्यं मार्गज्ञाव ।

गोपी । भद्रं भो भद्रम् । यदाभ्यामहं न दृष्टः । तदितः
स्थित्वा दामोदरजगदानन्दौ प्रतिपालयाव । इति तथा कुबतः ।

ततः प्रविशति विस्मयं नाटयन् दामोदरः ।

दामो ।

विना वारीं बद्धो वनमदकरीन्द्रो भगवता

विना सेकं खेषां शमित इव हृत्तापदहनः ।

यदृच्छायोगेन व्यरञ्चि यदिदं पण्डितपतेः

कठोरं वज्रादप्यमृतमिव चेतोऽस्य सरसम् ॥

गोपी । उपप्लव । दामोदर किन्तत् ।

दामो । अस्ति रक्षस्यं कथयिष्यामः । किन्तु मया भवदर्थ-
मित आगतम् । द्वारान्तरेण निष्क्रम्य लब्ध्वाऽऽवासं भगवन्त-
मनुसराम । इति त्रयः कतिचित्पदानि परिक्रामन्ति ।

दामो । विना वारोमित्यादि पठित्वा सर्वमेव कथयति ।

गोपी । श्रुतमेव सर्वं मिथः कथयतोस्तद्भृत्ययोः प्रमुखतः ।

दामो । तवैव प्रसादादिदं तस्य सौभाग्यं तदेहि शीघ्रं
भगवत्समीपमनुसराम । यदयं भट्टाचार्य्योऽपि कृताङ्गिकस्त-
चागतप्राय एव इदानीमस्याश्रयो गम्यः । तदिदानीं वाक्प्र-
योगएवनाभूत् । इति परिक्रामन्ति ।

ततः प्रविशति कृतासनपरियष्टो भगवान् नित्यानन्दो जगदा-
नन्दश्च ।

भग । जगदानन्द कासौ गोपीनाथाचार्य्यः ।

जगदा । अयमयं दामोदरमुकुन्दाभ्यां त्वरमाण आचार्य्यः ।

गोपी । उपहृत्य । जयति जयति परमकारुणिकः ।

जगदा । अहो कथमयमश्रुतपूर्वस्ते व्याहारविलासः ।

गोपी । स खलु भवतामेव वेद्यः । इत्युपहृत्य प्रयनति ।
नेपथ्ये । स्वामिन् नाथं पत्न्याः श्रीजगन्नाथाक्षयोपसर्पणाय ।

भगवान् । आकर्ण्य आकर्ण्य । ज्ञायतामाचार्य्यं किमेतत् ।

गोपी । नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । ज्ञातं ज्ञातं अयमयं भ-
ट्टाचार्य्यः । श्रीजगन्नाथमदृष्ट्वैव भगवच्चरणोपसर्पणार्थमाग-
च्छति ।

दामो । पुरैव ज्ञातमस्ति । इति सर्वे तन्मुखमीक्षमाणास्तिष्ठन्ति ।

ततः प्रविशति विस्मयोत्फुल्लमनाः सार्वभौमः ।

सार्व । स्वगतम् । अहो अवितथमेवाह गोपीनाथाचार्य्यः ।
अस्माकमपि चेतो यदोदृशमजनि तदयमोश्चर एव । इति
सोत्सृज्य परिक्रम्य । अहो इदमस्मन्मातृव्यसुः पुरं तद्यावत् प्रवि-
शामि । इति प्रवेशं नाटयति ।

आचा । उत्थायाभिगच्छति ।

सार्व । अयेऽवलोक्य । आचार्य्यं किं कुर्वन्ति स्वामिनः ।

आचा । इत इत आगच्छन्तु भवन्तः ।

सार्व । उपहृत्य भगवन्तं दण्डवत्प्रणम्याङ्गुलिं बद्ध्वा ।

नानालीलारसवशतया कुर्वन्तो लोकलीलां
साक्षात्कारेऽपि च भगवतो नैव तत्तत्त्वबोधः ।
ज्ञातुं शक्नोत्यहह न पुमान् दर्शनात् स्पर्शरत्नं
यावत् स्पर्शाञ्जनयति तरां लोहमात्रं न ह्येम ॥

अपि च । स्वजनहृदयसद्मा नाथ पद्माधिनाथो
भुवि चरसि यतीन्द्रच्छद्मना पद्मनाभः ।
कथमिह पशुकल्पास्त्वामनस्यानुभावं
प्रकटमनुभवामो हन्त वामो विधिर्नः ॥

भगवान् । श्रीं पिधाय । भट्टाचार्य्य भवदात्मल्यपाचमेवास्मि
सत्किमिदमुच्यते । स्वगतम् । अहो इदानीमस्याशयः परीक्षणीयः
प्रकाशम् । हं हो मद्याशय निरुच्यतां कस्तावत् शास्वार्थः ।
भट्टा । अज्जणिं बद्धा । भगवन् ।

शास्त्रं नानामतमपि तथा कल्पितं स्वस्वरूपा
नोचेत्तेषां कथमिव मिथः खण्डने पण्डितत्वम् ।
तत्रोद्देश्यं किमपि परमं भक्तियोगो मुरारे-
र्निष्कामो यः स हि भगवतोऽनुग्रहेणैव सभ्यः ॥

अपि च । वेदाः पुराणानि च भारतश्च
तन्त्राणि मन्त्रा अपि सर्व्व एव ।
ब्रह्मैव वस्तु प्रतिपादयन्ति
तत्त्वेऽस्य विश्राम्यति सर्व्व एव ॥

यतः । यस्मिन् वृद्धत्वादथदृष्टत्वा-
न्मुख्यार्थवत्वे सविशेषतायाम् ।
ये निर्विशेषत्वमुदोरयन्ति
तेनैव तत्त्वाधयितुं समर्थाः ॥

तथा हि । हयग्रीवपञ्चरात्रम् ।

या या अतिर्जल्पति निर्विशेषं

सा साऽभिधत्ते सविशेषमेव ।

विचारयोगे सति इत्त तासां

प्रायो बलीयः सविशेषमेव ॥

तथा हि । “आनन्दाद्धेव सखिष्यमानि भूतानि जायन्ते आ-
मन्देनैव जातानि जीवन्ति आनन्दं प्रयन्ति अभिसंविशन्ति”
इत्यादिकया श्रुत्या अपादानकरणकर्मादिकारकत्वेन विशेष-
वत्त्वापत्तेः । एवं “यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते” इत्यादिक-
या “स ऐच्छत” इत्यादौ सोऽकामयत” इत्यादौ च ईक्षणं पर्या-
लोचनं कामः सङ्कल्पः । इत्याभ्यामपि विशेषवत्त्वाच्च तावन्निर्वि-
शेषत्वमुपपन्नं भवति । आयाते च विशेषे रूपस्यापि विशेषादा-
यातत्वं न तु तद्रूपं प्राकृतं ज्योतिश्चरणाभिधानादिति । ज्योतिषो
ऽप्राकृतत्वं यथा साध्यते तथा तस्य रूपस्यापीति । केवल नि-
र्विशेषत्वे गूढ्यवादावसरः प्रसज्येत । तेन ब्रह्मशब्दो मुख्यएव
मख्यत्वेन भगवान् ब्रह्मोत्यवशिष्टम् । तथा च “ब्रह्मेति परमा-
त्मेति भगवानिति शब्द्यते” । स्वपक्षरक्षणग्रहग्रहिलास्तु मुख्यार्था
भावाभावेऽपि लक्षणाया निरूपयितुमशक्यमपि निर्विशेषत्वं ये
प्रतिपादयन्ति तेषां दुराग्रहमात्रम् । वस्तुतस्तु ।

आनन्दो द्विविधः प्रोक्तो मूर्त्तामूर्त्तप्रभेदतः ।

अमूर्त्तस्याश्रयो मूर्त्तो मूर्त्तानन्दोऽच्युतो मतः ॥

अमूर्त्तः परमात्मा च ज्ञानरूपश्च निर्गुणः ।

स्वस्वरूपश्च कूटस्थो ब्रह्म चेति सतां मतम् ॥

अमूर्त्तमूर्त्तयोर्भेदो नास्ति तत्त्वविचारतः ।

भेदस्तु कल्पितो वेदैर्मणितत्तेजसेरिव ॥

इति चयशीर्षपञ्चरात्रम् । तथा कपिलपञ्चरात्रेऽपि अगस्त्यं
प्रति कपिलकाव्यम् ।

द्वे ब्रह्मणी तु विज्ञेये मूर्त्तश्चामूर्त्तमेव च ।

मूर्त्तममूर्त्तस्वभावोऽयं ध्येयो नारायणो विभुः ॥

इति पाञ्चरात्रिकमतमेव निर्मात्सरम् । केवलनिर्विशेषब्रह्म-
वादिनस्तु अमूर्त्तानन्दमेव ब्रह्मेति निरूपयन्तः स्ववासनापाद-
ध्यमेव प्रकटयन्ति नतु ते निर्विशेषत्वं स्थापयितुं शक्नुवन्ति ।
पाञ्चरात्रिकमतस्वीकारे तु “आनन्दं ब्रह्मणो रूपम्” एकमे-
वाद्वितीयं ब्रह्म” इत्यादि च सिध्यति । रूपत्वेन मूर्त्तत्वं मणित-
त्तेजसेरिवेत्युक्तेनाद्वितीयत्वं तेन भगवानेव ब्रह्मेति सर्व्वशा-
स्त्रमतम् । वासना वैशिष्ट्यादेव मूर्त्तानन्दे भगवति स्वीयावि-
ग्रहमिति मन्वाना अमूर्त्तानन्दमेव ब्रह्मेति केचिदाहुः । पाञ्च-
रात्रिकास्त्वविगीतशिष्टा भगवदुपासकत्वात् तेन तदाचरिते-
नैव वेदार्था अनुमीयन्ते । तथा च ।

शाखाः सहस्रं निगमद्ब्रह्म

प्रत्यक्सिद्धो न समश्च एषः ।

पुराणकथ्यैरविगीतशिष्टा-

चारैश्च तस्यावयवोऽनुमेयः ॥

तच्च पुराणवचनानि । अथ

यन्मित्रं परममन्दं पूर्णं ब्रह्म सनातनमित्यादि ।

पूर्णं रूपवत्त्वेन निर्विशेषं ब्रह्म अपूर्णं मीक्ष्यमित्यर्थः ।

शिष्टास्तु सात्वतास्तेषां मतम् । “वासुदेवपरा देवता वासु-
देवपरात्परमात्मनः सङ्घर्षणो जीव इत्यादि । जीवयति जीवं
करोतीति जीवः । न तु स्वयं जीवः । स चात्मा शब्दब्रह्मा
परब्रह्म । ममोभे शाश्वती तनू इति तदुक्तेः । तस्मादेव जीव-
च्छित्तिरित्यर्थः । अतो मूर्त्तानन्द एव कृष्ण इति शास्त्रार्थः ।
भगवान् । साधु साधु तदिदानीं पुण्डरीकाक्षदर्शनाय
साधय ।

भट्टा । यथाऽऽज्ञापयति देवः । इति दामोदर-जगदानन्दौ गृ-
ह्योक्ता निष्क्रान्तः ।

मुकु । कथमयमेतौ गृहीत्वा गतः ।
गोपी । अस्ति निगूढम् । किन्तु देव स एवायं भट्टाचार्यः ।
भगवान् । महाभागवतस्य भवतः सङ्गादन्यथैव जातः ।
गोपी । विदस्य । एवमेव ।

ततः प्रविशतोऽपटीच्छेपेव दामोदर-जगदानन्दौ ।

दामोदर-जगदानन्दौ । देव भट्टाचार्येण पद्यद्वयं भैक्ष-
मन्नञ्च भगवज्जगन्नाथभुक्तावशिष्टं प्रक्षितमस्ति ।

भगवान् । अनुगृहीतोऽस्मि ।

मुकु । पद्यद्वयं पश्यामि । इति तत्परात् पञ्चिनामादाय जगतं
वाचयति ।

वैराग्यविद्यानिजभक्तियोग-

शिष्यार्थमेकः पुरुषः पुराणः ।

श्रीकृष्णचैतन्यशरीरधारी

कृपान्बुधिर्यस्तमहं प्रपद्ये ॥
 कालान्नष्टं भक्तियोगं निजं यः
 प्रादुष्कर्तुं कृष्णचैतन्यनामा ।
 आविर्भूतस्तस्य पादारविन्दे
 गाढं गाढं लीयतां चित्तमृक्कः ॥

इति वाचयित्वा भिक्षौ विनिवृत्त्य देवहस्ते ददाति ।

भगवान् । आसौ च विदारयति ।

गोपी । देव मध्याह्ने जातस्तदुत्तरकरणीयाय सञ्जी-
 भवन्तु श्रीचरणाः ।

सर्व्वे । एवमेव । इति निष्क्रान्ताः ।

सार्वभौमानुग्रहे नाम वक्तोऽङ्कः ।

सप्तमाङ्कः ।

ततः प्रविशति सार्वभौमः ।

सार्व्व । अहो कथमद्यासमय एव गजपतिना समाहृतोऽस्मि
 तदुचितमुपसर्पितुम् । इत्थमुपसर्पति ।

ततः प्रविशति राजा अभितक्ष्य पत्नीवाराः ।

राजा । कः कोऽत्र भोः समाहृत्यतां भट्टाचार्य्यः । उपहृत्य
 भट्टा । एषोऽहमनाह्वानेनैवागतः ।

राजा । प्रबन्ध । इदमासनमास्थिताम् ।

भट्टा । आश्विनं प्रयुज्यासनमध्याह्ने ।

राजा । भट्टाचार्य्य अतं मया कोऽपि महाप्रभावः परम-
कारुणिको यतोन्द्रः सम्प्रति गौडादागतोऽस्ति ।

भट्टा । अथ किम् ।

राजा । कथं मया तस्य चरणवन्दनं क्रियते ।

भट्टा । इदं त्वतिदुर्घटम् । विरलप्रचाराणां तेषां निष्किञ्चने-
नैव दर्शनं लभ्यते । तच्चापि दिनकतिपयान्यस्य दक्षिणस्यां
दिशि चलिताः सन्ति ।

राजा । किमिति जगन्नाथमहाप्रभोः समीपं विहाय चलि-
तवन्तः ।

भट्टा । “तीर्थीकुर्वन्ति तीर्थानि स्वागतस्थेन गदामृता” इति
सामान्यानामेव महतामयं निसर्गः । अयन्तु भगवानेव स्वयम् ।

राजा । सविस्मयम् । भट्टाचार्य्य भवन्तश्चेदिदं कुर्वन्ति तत्स-
त्यमेवैतत् । तदा किमिति यत्नपुरस्सरं भवताऽत्र नारक्षि ।

भट्टा । महाराज ।

ब्रह्मादयो लोकपाला यद्बुभुक्षुतरङ्गिणः ।

विना स्वकरुणादेवीं पारतन्त्र्यं न सोऽर्चन्ति ॥

तथाऽपि । कति न विहितं स्तोत्रं काकुः कतोद न कश्चिता

कति न रचितं प्राणस्थगादिकं भयदर्शनम् ।

कति न रुदितं धृत्वा पादौ तथाऽपि स जम्बिवान्

प्रकृतिमहतां तुल्यौ स्याताममनुचक्षणौ ॥

राजा । सोत्कण्ठम् पुनरत्राऽऽगमिष्यन्ति ।

भट्टा । अथ किम् । सङ्गिनस्त्वत्र वर्तन्ते ।

राजा । कथमेकाकी चक्षितः ।

भट्टा । तादृशः कथमेकाकी । तथापि मया समीचीना
विप्राः सङ्गे नियुक्ताः सन्ति ।

राजा । कियद्दूरं तावत् ।

भट्टा । गोदावरीं यावत् ते यास्यन्ति भगवांस्तु सेतुबन्ध-
घर्य्यन्तं गमिष्यमीत्यनुमीयते ।

राजा । ब्राह्मणास्तावद्दूरं किमु न प्रेषिताः ।

भट्टा । तस्याननुमतेः । गौदावरीपर्य्यन्तस्तु रामानन्दानुरो-
धात्तेषां सङ्गेऽङ्गीकृतः ।

राजा । कस्तावत्तस्यानुरोधः ।

भट्टा । गन्तव्यमिति निश्चये कृते मयोक्तं गोदावरीतीरे
रामानन्दो वर्त्तते सोऽवश्यमेवानुयाच्छः ।

राजा । कथं तस्येदं सौभाग्यम् ।

भट्टा । महाराज स खलु सद्गजवैष्णवो भवति । पूर्व्वमय-
मस्माकमुपहासपात्रमासीत् सम्प्रति भगवदनुग्रहे जाते तन्म-
हिमश्रुता नो जाता ।

राजा । श्रुतोऽस्ति मया त्वयि यादृशस्तस्यानुग्रहो जातः ।

भट्टा । भगवत्प्रभावो हि स्वतः प्रकाशी । प्रविश

दौवारिकः । भट्टाचार्य्य भवत्प्रेषिता विप्रा गोदावरीतो
निवर्त्तिता भवन्तं प्रतीक्षन्ते ।

भट्टा । उत्कण्ठते राजा प्रवेश्यन्तामिहैव ।

दौवा । यथाऽऽज्ञापयसि । इति पुनस्तानादाय प्रविशति ।

भट्टा । अहो आगच्छतागच्छत विप्राः । उपसन्न राजानमा-
श्रीभिर्भव्यं सार्वभौमं प्रथमन्ति ।

राजा । उपविश्यामूलं कथयत । सर्वे उपविशन्ति ।

भट्टा । एकतम एव कथयतु ।

एकः । इतस्तावदालाननायदेवमवलोक्य स्तुत्वा महाम-
त्तकरीन्द्रवदनकुश-कुशलगतिकुशलस्वरया रयातिशयैरप्य-
स्माभिरनुगन्तुं दुःशकः शकलमिव सुमेरोरौदीच्येन प्रवल्त-
रमरुता विभज्य चालितं निरवधि भगवन्नामसङ्कीर्तनविक-
स्वर-स्वरपरभागाधरीकृत-धाराधर-धोरणि-धोरध्वनिरध्वनि
वतैकमनोऽभिवोध्यमाणो जनैर्लघीयसा कालेनैव कूर्मक्षेत्र-
मुत्तीर्णवान् ।

सार्व । एतदभ्यन्तरे भिक्षा नाभूत् ।

विप्रः । नाभूदेव ।

भट्टा । भवद्भिः किं कृतम् ।

विप्रः । अस्माभिस्तु यथालाभं किञ्चिदशित्वा दृश्यमान
एवायमनुगम्यते । ततस्तत्रैव कूर्मक्षेत्रे कूर्मदेवं प्रणम्य स्तुत्वा
कूर्मनाम्नो द्विजवरस्य गृहमुत्तीर्णवान् । समनन्तरं तेनैव नि-
मन्त्रितः कृतभिक्षस्य यदन्यत् कृतवान् तदप्यङ्गुतम् ।

भट्टा । किं तत् ।

विप्रः । तत्रैव कश्चित् वासुदेवनामा विप्रो गलत्कुष्ठः कुष्ठ-
हमिनिकर-करम्बित-वज्रल-रुधिर-वसापूयक्लृप्तसर्वाङ्गः क-
दाचित् पनीपत्यमानान् हामीनुत्थाप्य तत्रैव निवेशयन्ननुद्विग्नो

भगवन्मग्नमना इव केनाप्यकथितोऽपि स्वयमेव भगवताऽप्रापि ।
अनन्तरमविलम्बेनैव चिरकाललब्धपरमसुहृदिव गाढतरमा-
यताभ्यां भुजाभ्यामयं तथाविध एव पर्य्यरन्नि समनन्तरं तेन
वियच्छेण ।

क्वाचं दरिद्रः पापीयान् क कृष्णः श्रीनिकेतनः ।

ब्रह्मबन्धुरितिस्माचं बाहुभ्यां परिरम्भितः ॥

इति पठन्नेव सद्योऽतिद्योतिप्रकृतसुन्दराङ्गः समजनि ।
तदनु पुनस्तेनोक्तम् ।

भगवन् कथमयमीदृशो मे निग्रहः कृतः । तथाविधेन मया
आमयाविना विना दुःखं निरुद्देगेन स्थितं सम्प्रतिसम्प्रतिपद्य-
मान-मानतया सर्व्वा एव मनोवृत्तय उत्तिष्ठेयुः । भगवतो-
क्तम् । ब्रह्मन्पुनस्ते भगवदनुस्मरणमन्तरेण मनसो वाच्चा-
व्यापारा भविष्यन्ति तदलमुद्देगेनेति ।

राजा । भट्टाचार्य्य सत्यमेवायमोश्वरः । अन्यथा ईदृक्करुणा
जीवस्स न घटते । कुष्ठहारित्वन्तु योगीन्द्रस्यापि सङ्गच्छते ।

सार्व्व । ततस्ततः ।

विप्रः । ततश्च नृसिंहक्षेत्रमुपगम्यागम्यानुभावो भगवन्तं
नृसिंहं दृष्ट्वा सुत्वा प्रणम्य प्रदक्षिणीकृत्य प्रतस्थे ।

काञ्चनाचलमरीचिवीचिभि-

र्गैरयन् किमपि दक्षिणां दिशम् ।

दर्शनेन करुणातरङ्गिणा

द्रावयन् अनमनीसि सर्व्वतः ॥

अपि च । कृष्ण कृष्ण जय कृष्ण कृष्ण हे
 कृष्ण कृष्ण जय कृष्ण कृष्ण हे ।
 कृष्ण कृष्ण जय कृष्ण कृष्ण हे
 कृष्ण कृष्ण जय कृष्ण पादि नः ॥

इत्यमम्बुद्विषास्वरस्वर-
 स्निग्धमुन्मथवचनान्तरैः ।

आदयन् मुनिमतां मुनिदयं
 चित्तमप्यपहरन् स जग्मिवान् ॥

स्मर्न् । सत्यमेवात्य तस्यैवमेव प्रकृतिः ।

विप्रः । ततो गोदावरीतीरमासाद्य विचिन्तयिष्यामि अगच्छन्-
 मनोभिरामे विरूपमकृपाभिरामे प्रेमसौभगवति भगवति क-
 नक-केतकोपवन इव परिमलाऽऽमोदितदिग्भस्ये सुकलमु-
 णनिलये स्वयम्प्रकाशिकया तत्प्रथया कोऽयं कोऽयमिति क्लृप्त-
 समूहः समूहः त्रैलोक्यसुराणां तत्र मिलितवान् । निमग्नितस्य
 केनापि । समनन्तरसनन्तरदृष्टे सर्वतः सुचरति जगत्त्रयम-
 वणकान्ते तदुदन्ते मन्त्राकृष्ट इव ग्रहगृहीत इव विस्मयचम-
 त्कार-विकारविसंघुल इव रामानन्दरायः समुपेविवान् ।

राजा । रामानन्द धन्योऽसि धन्योऽसि । यस्तु ते नयनविष-
 योभूतास्ते श्रीचरणाः ।

विप्रः । समनन्तरमागत्यैव चरणकमलपरिसरे सरेरीय-
 माणाश्रु निपतति स्त स्वयमेव । अये त्वमेव रामानन्दोऽसीति
 भगवता सानुग्रहमुक्ते अथ क्रिमिति च प्रत्यूषे । तदनु भगव-

ताऽपि सार्वभौमानुरोधेन भवदालोकनमभीष्टं तमेति मयाऽत्र
 चाण्डमवस्थितं तत्सुविहितमेव विहितं भवता यत् स्वयमेव समु-
 पसेदे तदुच्यतां किञ्चिदित्यभाषि । ततो यद्यपि रामानन्दो
 हि कोऽयं किञ्चामा किं महिमा किमाशयः किं तत्त्व इति
 किमपि भगवदिषयकज्ञानविशेषाभिज्ञस्तथापि चिरकाल-
 कलित-सतत-सख्यसुख-सुभगभावुक इव निःसाध्वस एव
 किमपि पठितुमुपचक्रमे ।

मनो यदि न निर्जितं किममुना तपस्यादिना

कथं समनसो जयो यदि न चिन्त्यते माधवः ।

किमस्य च विचिन्तनं यदि न हन्त चेतोद्भवः

स वा कथमहो भवेद्यदि न वासनाक्षयमम् ।

भगवान् । बाह्यमेतत् । का विद्या—

रामा । हरिभक्तिरेव न घुर्नर्बदादिनिष्ठातता,

भग । कीर्तिः का—

रामा । भगवत्परोऽयमिति या स्वातिर्न दानादिजा ।

भग । का श्रीः—

रामा । तत्प्रियता नवधनजनघातादिष्वयिष्ठता,

भग । किं दुःखं—

रामा । भगवत्प्रियस्य विरहो नो हृद्गुणदिव्यथा ॥

भग । भद्रम् । के मुक्ताः ।

रामा । प्रत्यासत्तिर्हरिचरणयोः सानुरागेन रागे

प्रीतिः प्रेमातिशयिनि हरेर्भक्तियोगेन योगे ।

आस्था तस्य प्रणयरभसस्योपदेहे न देहे

येषां ते हि प्रकृतिसरसा दन्त मुक्ता न मुक्ताः ॥

भग । भवतु । किं गेयं—

रामा ।—व्रजकेलिकर्म—

भग ।—किमिदं श्रेयः—

रामा ।—सतां सङ्गतिः,

भग । किं स्मर्त्तव्य—

रामा ।—मघारिनाम—

भग ।—किमनुध्येयं—

रामा ।—मुरारेः पदम् ।

भग । कस्येयं—

रामा ।—व्रज एव—

भग ।—किं श्रवणयोरानन्दि

रामा ।—वृन्दावन, क्रीडैका

भग ।—किमुपास्यमत्र—

रामा ।—महसी श्रीकृष्णराधाभिधे ॥

भग । भद्रम् । उच्यतामुच्यताम् ।

रामा । खगतम् । इतः परं किं वक्तव्यं प्रश्नानुरूपमुदितमेव
अधुना यद्वक्तव्यं तेनास्य सुखं भवति न वेति न जानामि ।

इति क्षणमभिचिन्त्य प्रकाशम् ।

निर्व्याणनिम्बफलमेव रसानभिज्ञा-

सूयन्तु नाम रसतत्त्वविदो वयन्तु ।

श्यामामृतं मदनमन्थरगोपरामा-
नेत्राञ्जलीचुलुकितावसितं पिबामः ॥

भगवान् । पुनरन्यदुच्यतां समानार्थकमेतत् ।

रामा । इतः परं प्रतिपाद्यमेव नास्ति किमन्यद्वक्तव्यम् ।

इति मनसि विचार्य प्रकाशम् ।

नीचानेव पथश्चकोरयुवतीयूथेन याः कुर्वन्ते
सद्यः स्फाटिकयन्ति रत्नघटितां याः पादपीठावलीम् ।
याः प्रक्षालितमृष्टयोजललवप्रस्यन्दशङ्काकृत-
स्ताः कृष्णस्य पदाब्जयोर्नखमणिज्योत्स्ना श्विरं पान्तु नः ॥

भगवान् । काव्यमेवैतत् पुनरुच्यताम् ।

रामा । क्षयं विचिन्त्य ।

श्रीवत्सस्य च कौस्तुभस्य च रमादेव्याश्च गर्द्धारकरो
राधापादसरोजयावकरसो वक्षःस्थलस्थो हरेः ।
बालार्कद्युतिमण्डलीव तिमिरैश्चन्द्रेण वन्दीकृता
कालिन्ध्याः पयसीव पीवविकचं शोणोत्पलं पातु नः ॥

भगवान् । इदमपि तथा ।

रामा । चरन्तौ दृष्ट्वा ।

सखि न स रमणो नाहं रमणीति भिदावयोरास्ते ।

प्रेमरसेनोभयमन इव मदनो निष्पिपेष बलात् ॥

अथवा । अहं कान्ता कान्तस्त्वमिति न तदानीं मतिरभू-

न्मनोवृत्तिर्लुप्ता त्वमहमिति नौ धीरपि क्षता ।

भवान् भर्ता भार्याऽहमिति यदिदानीं व्यवसिति-

स्तथापि प्राणानां स्थितिरिति विचित्रं किमपरम् ॥

सार्व । ततो भगवतां किमुदितम् ।

विप्रः । तदा ब्रह्मलोकितं तदाकलच ।

भूतफण इव भोगी गारुडीयश्च गानं

तदुदितमतिरत्याकर्णयन् सावधानम् ।

व्यधिकरक्षतयाक् वाऽऽनन्दवैषण्यतो वा

प्रभुरथ क्षरपद्मेनास्त्रमस्थाप्यधत्त ॥

राजा । भट्टाचार्य्य कोऽयं सन्दर्भः ।

भट्टा । मन्त्राराज निरुपधि चि प्रेम कथञ्चिदप्युपधि न सद्यते
इति पूर्वार्हे भगवतोः कृष्णराधयोरनुपधि प्रेम श्रुत्वा तदेव पु-
रुषार्थीकृतं भगवता मुखपिधानञ्चास्य तद्रहस्यत्वप्रकाशकम् ।

विप्रः । तदा चिकुरकलापं विधा कृत्वा तेनैव तच्चरणयुगं
वेष्टयित्वा निपत्य गदितम् ।

मन्त्रारसिकशेखरः सरसनाथ्यलीलागुरुः

स एव हृदयेश्वरस्त्वमसि मे किमु त्वां क्षुमः ।

तवैतदपि साक्षजं विविधभूमिकासीदिति-

न ते नयति भूमिका भवति नोऽतिविस्मापनी ॥

इति चिरं चरककतनं कृत्वा ब्रह्मासीत् । मध्ये मध्ये किञ्चिद्गदति च ।

आकस्मिको नु विधिना निर्धिरभ्यनायि

भग्नः किमिन्दुरमृतस्य यदेष पातः ।

आमन्दभूरुक्षफलं सुविपचरीणं

इहं यदेव तव देव पदारविन्दम् ॥

भगवन् यथैवाद्य मक्त स्वप्ने दृष्टं तथैव साक्षादपि । इति
पुनरपि पादौ दृत्वा रोदिति ।

भगवान् गाढं परिष्वजते । अतः परं निमग्नयित्वा विप्रवरेण
समागत्य देवापराङ्गो जात इत्युक्तो भगवान् माध्यन्दिनक-
र्मणे चलितवान् वयमपि तत्स्वरूपारम्भिन्दं प्रक्षम्य तद्वरेव
मत्स्याजिगमिषवः स्तः ।

सार्व । तदधुना विश्राम्यतां भवद्भिः ।

विप्राः । यथाऽऽज्ञापयति भवान् ।

राजा । पारितोषिकं ददाति ।

विप्राः । सादरमादाय निष्क्रान्ताः । तवः प्रविशति दौवारिकः ।

दौवारिकः । देव कर्णाटपतिना महाराजेन प्रेषितमुपा-
यनमादाय तदमात्यो मक्तभट्टनामा पण्डितराजो दारम-
ध्यास्ते ।

सार्व । ज्ञायतेऽसौ महापण्डितो भवति ।

राजा । प्रवेक्ष्यताम् ।

दौवा । यथाऽऽज्ञापयति देवः । इति निष्क्रम्य तस्मादाय
प्रविशति ।

सार्व । आगच्छन्तु भट्टाः । इत्युक्तानं नाटयति ।

मक्तभट्टः । राजानमशीर्भिरभ्यर्च्य । भट्टाचार्य किमिदं कि-
यते नाहं तवाभ्युत्थनीयः । अथवा

सदैव तुङ्गः किलकाञ्चनाचलः

सदैव गम्भीरतमाः पयोधराः ।

सदैव धीरा विनयैकभूषणा
लक्ष्मीः प्रकृत्यैव जनैः समीयते ॥

राजा । इदमासनम् ।

मल्ल । यथाऽऽज्ञमुपविशामि । इत्थुपविशति ।

राजा । अपि कुशलं कर्णाटपतेः ।

मल्ल । यस्य भवदिधाः सुहृदस्तस्य सततमेव तत् । किन्तु
साम्प्रतमधिकमपि ।

राजा । कीदृशं तत् ।

मल्ल । महाराज एतस्माज्जनपदतः सतीर्थयात्राव्याजेन
द्रुतकनकद्युतिर्यतोन्द्रः कोऽप्येको यदवधि हन्त दक्षिणाशां
सम्प्राप्तस्तदवधि सोऽपि निर्वृतात्मा ।

सार्व्व । वेत्कण्डम् । भट्टाः कथयन्तु कथयन्तु ।

राजा । कथमिव ।

मल्ल । यथोत्तरमेव दक्षिणस्यां दिशि कियन्तः कर्मनिष्ठाः
कतिचिदेव ज्ञाननिष्ठा विरला एव सात्वताः प्रचुरतराः पाशु-
पताः प्रचुरतमाः पाषण्डिनः । तेन तेषामन्योन्यवादविसंशुक्ता-
नामुच्चावचनिर्व्वचनचातुर्य्यधुर्य्याणां स्वस्वमताचार्य्यवर्य्याणां
प्रसङ्गेन प्रायशो बडलोदेग एव नो महीपालः ।

राजा । ततः ।

मल्ल । तत आकस्मिकप्रवेशमात्रेणैव तस्य यतिपतेर्दिशि
विदिशि सानन्दचमत्कारं समूढेषु आबालवृद्धतरुणेषु लोकेषु
दिदृक्षयोपनतेषु पण्डितमण्डलेष्वपि परमनयनसुभगया वपु-

र्लक्ष्यैव प्रकटीकृतं मदिमानमनुभूय विनोत्पदेशेनापि कर्त्तव्यं
स्याम इति तत्कालसमुदित्वरवासनाविशेषेण जलपुलका-
स्त्रवः सर्व्व एव स्वस्वमनप्रस्थावेन तत्पथप्रविष्टा बभूवुः । तस्य
प्ररम्भराश्रवणेन लब्धपरमानन्दोऽस्मत्परलोकपालस्तद्विशेष-
चरितमवगन्तुं गूढवेशेन ब्राह्मणान् प्रक्षित्य यावत् सेतुबन्धं
ततः प्रत्यागमनावधि च तस्यालौकिकचमात्कारं तत्तन्मुखाद्-
नुभक्तम् भव-दव-दहन-ज्वालामेव विस्मृतवान् ।

राजा । अमात्य धन्योऽसौ यस्मदीयो महीपालः ।

सार्व्व । किं किं श्रुतं किञ्चित् कथ्यताम् ।

राजा । अमात्य कथ्यताम् ।

महत् । एकस्मिन्नहनि निजमुखावेशेन विगलदिलोचनज-
लसकल-धौत-कलधौतशरीरं रोमाञ्चसञ्चयेन मुकुलाऽऽकु-
लायमान-कदम्बभूरुहाकरं भगवन्नामसङ्क्षोर्त्तन-सगद्गदस्वरं
स्वरं हसा स्नानन्दवैवश्येन कर्त्तृपरिचयाभावतोऽपि यथावर्त्तैव
चलन्तं भगवन्तमालोक्य पाषाण्डिनो वैष्णवोऽयं भवति भित्तुर्भ-
गवत्-प्रसादनाम्नैवेदं ग्रहीष्यति तदेतदङ्गमेनमाश्रयाम इति
श्रभोजनयोग्यमशुचितरान्नं स्थाव्यां निधाय पुरो गत्वा स्वा-
मिन् भगवत्प्रसादमिमं गृह्णाणेति आवधित्वा समूचिरे चिरेण ।

भगवान् । सर्व्वज्ञोऽपि भगवत्प्रसादनाम्ना तत्प्रागमसह-
मान एव पाषौ गृहीत्वा तत्सञ्चितमेव पाणिमुद्रस्य चलितवान् ।
समनन्तरमेव महता केनापि विहगेन चञ्चुपुटे कृत्वा तदङ्गं
भगवत्करतलतः समादाय समुड्डीनम् ।

सार्वर्ष्यं । अहो मोक्षस्य मन्त्रिमैत्र्या ।

यन्मायया मूढधियो धमन्ति भुवनेश्वराः ।

तमपीदं धमयितुं क्षुद्राणामयमुद्यमः ॥

मन्त्र । अन्येद्युरन्यत्र कुत्रापि ब्राह्मणगृहे यदृच्छयोपगतस्तं ब्राह्मणं केवलं रामरामेति नाममात्रजपपरायणं दृष्ट्वा गतवान् । प्रत्यागमनसमये पुनस्तमालोकयितुं तत्रैव समुत्तीर्णः । तमेव कृष्ण कृष्ण कृष्णेत्येवं जपन्तं दृष्ट्वा पृष्टवान् । ब्राह्मण कथं गमनसमये राम राम रामेत्येवं जपन् भवानालोकि । अधुना कृष्ण कृष्ण कृष्णेत्येव जपन्नालोक्यते तत्कथयास्य तत्त्वमिति । तदा स ऊचे । भगवन् तवैव प्रभावोऽयं यतः शैशवावधि रामनाममात्रजपपरायणोऽहं भवद्दर्शनमात्रेण कृष्ण कृष्ण कृष्णेत्येव मे वदनाक्षिःसरति । बलादप्यहमेतन्निवर्त्तयितुं न शक्नोमीति तवैव दर्शनदोषोऽयं न ममेति ।

राजा । भट्टाचार्य्य कोऽत्र सन्दर्भः ।

भट्टा । महाराज यद्यपि समानार्थमुभयमेव ।

रमन्ते योगिनोऽनन्ते सत्यानन्दचिदात्मनि ।

इति रामपदेनासौ परं ब्रह्माभिधीयते ॥

यथा । कृषिर्भूवाचकः शब्दो णस्य निर्वृतिवाचकः ।

तथोरैक्यं परं ब्रह्म कृष्ण इत्यभिधीयते ॥

इति परब्रह्मार्थत्वे समानमेव तथाऽपि रतिमतां राम इत्युक्ते रघुनाथस्फूर्तिः । कृष्ण इत्युक्ते ब्रजराजकुमारस्फूर्तिः ।

रिति । श्रीकृष्णचैतन्यदेवस्य कृष्णात्मकत्वात्तद्दर्शने कृष्णस्फूर्तिरेव स्फुरतीति रक्षस्यम् ।

अपि च । सच्चिदानामभिस्तुल्यं रामनाम वरानने ।

सच्चिदानाम्नां पुण्यानां त्रिरावृत्त्या तु यम्फलम् ॥

एकावृत्त्या तु कृष्णस्य नामैकं तत् प्रयच्छति ।

इति रामनामतः कृष्णानाम श्रेयः ।

मल्ल । सत्यमेतत् अस्माभिरपि भूपालस्य सदसीदमेव निरणायि । एवं दक्षिणस्यां दिशि ये ये विष्णुभक्तास्ते किल रघुनाथभक्तिदारैव वनवासे पञ्चवद्यादिषु रघुनाथचरित-चारुस्थलदर्शनान्तत्रैवानुरक्तिस्तेषां स्वाभाविकी सम्प्रति यतीन्द्रमेनमालोक्य कृष्णपक्षपाता एव बभूवुः । एवं कचन स्थले कमपि ब्राह्मणमतिमूर्खतया शब्दार्थावबोधविरहेण शुद्धिवर्जितं भगवद्गीतां पठन्तं प्रायशः सर्वैरेव विद्वस्यमानमथ च यावत्पाठं तावदेव पुलकाश्रुविवशं विलोक्य अहो अयमुत्तमोऽधिकारीति भगवान् तमवादीत् । ब्रह्मन् यत् पद्यते तस्य कोऽर्थ इति स प्रत्यूचे । स्वामिन्नाहमर्थं किमपि वेद्मि अपि तु पार्थरथस्थं तोत्रपाणिं तमालश्यामं श्रीकृष्णं यावत् पठामि तावदेव विलोकयामीति । तदा भगवतोक्तम् । उत्तमोऽधिकारी भवान् गीतापाठस्येति तमाललिङ्ग । तदनु स खलु गीतापाठजादानन्दादपि प्रचुरतरमानन्दमासाद्य स्वामिन् स एव त्वमिति भूमौ निपत्य प्रणमन्नतिशयविह्वलो बभूव ।

सार्व । उचितमेवास्य तथा ज्ञानं निरन्तरभगवत्स्फूर्ति-

निर्मलहृदयत्वेन यद्यार्थस्फूर्तिरेव भवति ।

महः । एवमेवास्मात्सदसि विचारितमस्ति । एवमनन्तैव वि-
चित्रा कथा तैस्तैर्गूढपुरुषैः कथिता कति कथनीया भवति ।

सर्व्व । एवमेतत् ।

राजा । सोमण्ड । इत्त कदा भगवान् वीक्षितव्यः ।

नेपथ्ये । इत्त वीक्ष्यसमयोऽयं तद्वत् विवर्जितः ।

राजा । सचर्व्वम् । भट्टाचार्य्य यथाऽयं यथा प्रस्तावमेव जग-
ज्जायदर्शनसमयं प्रक्षौति तथा मन्ये । श्रीकृष्णचैतन्योऽप्या-
गतप्रायः ।

भट्टा । भट्टारक एवमेव ।

राजा । भट्टाचार्य्य अयं पुरुषोत्तमः पुरुषोत्तमसेवस्य
वीजभूतं किमपि भविष्यति । अस्मात् किल बहव एवानन्दा-
हुरा जायेरन् । नीलाचलचन्द्रस्य सेवा सौभाग्यविशेषोऽपि
भविष्यति ।

सर्व्व । सत्यमेतत् पुण्यात्मानो हि नरदेवा देवाग्रभूता
एव तेन भवतां मनसि यदुन्मीलति तदेव सत्यम् । नेपथ्ये इत्त
मेः सत्यं सत्यम् ।

राजा । सचर्व्वम् । अद्यापि तथैव वाक् शकुनम् । तस्यैव
प्रायतां कोऽयम् ।

भट्टा । तैर्यिकसैर्यिकान्तरेण सद्य जगज्जायदर्शनोत्सवः
प्रपञ्चयति । प्रविष्टः

दौषारिकः ।

देव अतिस्त्वरं धावमानाः कतिचित्पुरुषाः समायन्ति ।

राजा । आयातां निरस्ताः सास्ता वा तेऽमी ।

दौर्वा । निष्क्रान्त्य पुनः प्रविशन् च । देव निरस्ता एव सर्वे ।

सार्व । नूनं प्रत्यावर्तन्ते स एव देवः ।

पुनर्नेपथ्ये । सम्भूय हृदि वद हृदि वदेति कोलाहलः ।

सार्व । अतितथमेव भगवान् प्रत्यावृत्तः ।

नेपथ्ये । तीर्थेष्वमीषु सकलेषु तथा न दृति-

र्जाताऽस्य स्वरमतः परवोचने सः ।

प्रत्याययौ कलयजङ्गमरत्नसानू

रत्नाकरस्य सविधेः सुमुखो विधिर्गः ॥

सार्व । महाराज यद्यं गेपीनाथाचार्यः सदर्षमालपति
तद्यमागत एव भगवान् तदहमुपसर्पामि ।

राजा । त्वरतां त्वरताम् । मत्तभट्ट स्वमप्यधुना विश्रामं
कुर्व । वयमपि कार्यविशेषाय गच्छाम । इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

तीर्थाटनो नाम सप्तमोऽङ्कः ॥

अष्टमाङ्कः ।

ततः प्रविशति सार्वभौमादिभिर्दामोदर-जगदानन्दादिभिश्चानु-
गम्यमानः श्रीकृष्णचैतन्यः ।

श्रीकृष्ण । सार्वभौम एतावद्दूरं पर्याटितं भक्तसदृशः कोऽपि
न दृष्टः केवलमेव रामानन्दरायः । स त्वलौकिक एव भवति ।

सार्व । देव अतएव निवेदितं सोऽवश्यमेव द्रष्टव्य इति ।

श्रीकृष्ण । कियन्त एव वैष्णवा दृष्टास्तेऽपि नारायणोपासका
एव । अपरे तत्त्ववादिनस्ते तथाविधा एव । निरवद्यं न भवति
तेषां मतम् । अपरे तु शैवा एव ब्रह्मवः । पाषण्डास्तु मद्याप्रबल-
भूयांस एव । किन्तु भट्टाचार्य्य रामानन्दमतमेव मे रुचितम् ।

सार्व्व । भवन्मत एव प्रविष्टोऽसौ न तस्य मतकर्तृता । स्वा-
मिस्रतः परमस्माकमप्येतदेव मतं ब्रह्ममतं सर्व्वशास्त्रप्रतिपाद्य-
चैतदिति ।

गोपीनाथाचार्य्यः । भट्टाचार्य्य भगवतोऽवस्थानस्थानं चि-
न्तितमस्ति ।

भट्टा । अपवार्य्य राज्ञैव चिन्तितम् ।

गोपी । जनान्तिकम् । कीदृशं तत् ।

भट्टा । काशीमिश्रस्थालयः ।

गोपी । साधु साधु सिंघद्वारनिकटवर्त्ती भवति । यतः
सकाशात् सुखेनैव जगन्नाथदर्शनं भविष्यति । इति समुद्र-
जात् पुरुषोत्तमग्रामं विशन्ति ।

ततः प्रविशन्ति भगवज्जगन्नाथप्रसादमाहापात्रयो जगन्नाथदेवप-
शुपालकाः काशीमिश्रः परीक्षामहापात्रश्च ।

सार्व्व । अयमयं श्रीकृष्णचैतन्यः स्वामी । इति सोत्पद्यमुप-
सर्पन्ति ।

सार्व्व । भगवन् एते भगवतः पशुपालाः । एष काशीमिश्र-
नामा । एष सर्व्वधिकारी प्राङ्निवाको भगवतः ।

काशीमिश्रपरीक्षामहापात्रे । उपहृत्य दण्डवन्निपततः ।

पशुपालकाः । माणां कण्ठे दत्त्वा प्रथमन्ति ।

भगवान् । अहो किमेतत् भगवत्पार्षदा भवन्तो मदाराध्या
एव कथमयोग्यमेतत् क्रियते । इति सर्वान् प्रथम्याणिङ्गति ।

पशुपालाः । सार्वभौम भगवतो दिवास्वप्नसमयः सम्प्रति-
जातः किमिदानीं तत्रैव गत्वा स्वामिना स्थातव्यं किं वा विश्रम्य
स्नानादि कृत्वा समागन्तव्यम् ।

सार्व । स्नात्वा देवदर्शनं कर्त्तव्यम् ।

काशीमिश्रः । तदित एवागच्छन्तु । इति स्वागत्यमुपसारयति ।

सार्व । भगवन्निदं खलु अस्यैव मिश्रस्य पुरं श्रीचरणानां
कृते शोधयित्वा स्थापितमस्ति । तदत्रैव प्रविशन्तु भगवन्तः ।
इति प्रवेशं नाटयन्ति । पशुपालादयः प्रथम्य निष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशन्ति बहव एवेत्त्वजवांसिनो महाशयाः । केचित् ।

तदानीमस्माकं समजनि न तादृक् सुभगता

गतास्तेनास्माकं परमकरुणानेक्षणपथम् ।

इदानीं नो भाग्यं समघटत यज्जङ्गममिमं

स्वयं नीलाद्रीशं वत नयनपातैर्विचिनुमः ॥

इत्युपसर्पन्ति ।

सार्व । भगवन् अयं भगवतोऽनवसरकालाङ्गसेवकोऽन्त-
रङ्गो जनार्दननामा । अयं स्वर्णवेत्रधारी पार्षदः कृष्णदास-
नामा । अयं लेखनाधिकारी शिखिमादाती भ्रातरौ चाप्पेतौ ।
अयं दासमहासेआरनामा महानसाधिकारी । एते निसर्गभ-
क्ताः श्रीजगन्नाथस्य । इमे चन्दनेश्वरमरारिसिंदेश्वरा ब्राह्म-

षोत्तमा राजमहापात्राणि सभाकवैष्णवाः । अयं प्रहरराज-
महापात्रं परमो भगवद्भक्तः । अयं प्रद्युम्नमित्रः । अयं कृष्ण-
दासः । इमे रामानन्दरायःसचोदराः । तन्मध्ये अयं वाणी-
नाथपट्टनायकः । अयं तस्य अवको भवानन्दरायः । इमे
चान्ये गौडोत्कलवासिनः सर्वे त्वच्चित्तास्वङ्गतप्राणा दण्डवत्
प्रणमन्ति । एतानात्मीयत्वेनानुग्रहीतुमर्हन्ति ।

भगवान् । आत्मानं एवामी कथमेषामात्मीयत्वं विशेषतो
जगन्नाथसेवकाः ।

सार्व । भगवन् जगन्नाथस्य भवतश्च कृष्णचैतन्यत्वमवि-
शिष्टमेव तथाप्यस्ति कश्चिद्भेदः । असौ दासब्रह्म भवान् नर-
ब्रह्म ।

भगवान् । कथं विधाय ।

अत्युक्तिरेषा तव सार्वभौम

तनेति कामं अवसोः कटुत्वम् ।

तीक्ष्णो हि गौडस्य रसस्य पाक-

स्तिकत्वमायाति न चेति बद्धम् ॥

सार्व । भगवान् गौडदेशस्य रसस्य पाकः सुरस एव यत्रा-
विरासीद्भगवान् ।

श्रीकृष्णचै । विरम विरम अतः परं श्रीपुण्डरीकाक्षदर्श-
नस्य समयो जातः ।

सार्व । एवमेव तदुपसर्पन्तु भगवन्तः । इति भगवन्तमग्रे कथा-
परिक्रामन्ति । नेपथ्ये ।

अयमेव दृष्टो रसायनं

परमानन्दपुरीश्वरः पुरस्तात् ।

दमनार्थमघौघकारिणां

दृढदण्डः समये समुज्जिहीते ॥

सार्व । आकर्ण्य । अहो अवसरः संवृत्त एव देवस्य यदयं प्रस्तौति ।

श्रीकृष्णचै । खगतम् । अहो परमानन्दपुरीश्वरस्तावन् मुनीन्द्रमाधवपुरीश्वरस्य शिष्यः । यत्र खलु अग्रजस्य विश्वरूपस्य समग्रमैश्वरं तेजः प्रविष्टं स एव वा समागतः । भवतु देवं विलोक्य तत्त्वमस्य ज्ञेयम् ।

सार्व । इयं पुरो भगवतः परमानन्दपुरी तदेनां प्रविशन्त । इति सर्वे भगवता सह श्रीजगन्नाथदर्शनार्थं निष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशति परमानन्दपुरी ।

पुरी । सेतुत्कण्डम् ।

कदाऽसौ द्रष्टव्यः स खलु भगवान् भक्ततनुमानिति प्रौढोत्कण्डाविलुलितमहो मानसमिदम् ।

चिरादद्य प्राप्तः स खलु फलकालो मम पुनर्न जाने कीदृशं जनयति फलं भाग्यविटपी ॥

इति परिक्रामन् । भगवन् श्रीजगन्नाथ क्षम्यतां त्वामनालोक्य यद्ये तमुपसर्पामि तत्तादृशीमुत्कण्डां सर्व्वज्ञा जानन्त्येव । पुरोऽवलोक्य । अहो इहैव भवितव्यं भगवता तेन । यतः ।

षोत्तमा राजमहापात्राणि स्वभाववैष्णवाः । अयं प्रहरराज-
महापात्रं परमो भगवद्भक्तः । अयं प्रद्युम्नमित्रः । अयं विष्णु-
दासः । इमे रामानन्दरायःसचोदराः । तन्मध्ये अयं बाणी-
नाथपट्टनायकः । अयं तस्य अवको भवानन्दरायः । इमे
ग्रान्थे गौडोत्कलवासिनः सर्व्वे त्वच्चित्तास्वङ्गतप्राणा दण्डवत्
प्रणमन्ति । एतानात्मीयत्वेनानुग्रहीतुमर्हन्ति ।

भगवान् । आत्मान एवामी कथमेषामात्मीयत्वं विशेषतो
जगन्नाथसेवकाः ।

सार्व्व । भगवन् जगन्नाथस्य भक्तस्य कृष्णचैतन्यत्वमवि-
शिष्टमेव तथाप्यस्ति कश्चिद्भेदः । असौ दासब्रह्मा भवान् नर-
ब्रह्म ।

भगवान् । कर्त्तुं विधाय ।

अत्युक्तिरेषा तव सार्व्वभौम

तनेति कामं अवसोः कटुत्वम् ।

तीक्ष्णो हि गौडस्य रसस्य पाक-

स्तिक्तत्वमायाति न चेति ब्रह्मम् ॥

सार्व्व । भगवान् गौडदेशस्य रसस्य पाकः सुरस एव यत्रा-
विरासीद्भगवान् ।

श्रीकृष्णचै । विरम विरम अतः परं श्रीपण्डरीकाक्षदर्श-
नस्य समयो जातः ।

सार्व्व । एवमेव तदुपसर्पन्तु भगवन्तः । इति भगवन्तमग्रे हस्त-
परिक्रामन्ति । नेपथ्ये ।

अयमेव दृष्टो रसायनं
परमानन्दपुरीश्वरः पुरस्तात् ।
दमनार्थमघौघकारिणां
दृढदण्डः समये समुज्जिहीते ॥

सार्व । आकर्ण्य । अहो अवसरः संवृत्त एव देवस्य यदयं
प्रस्तौति ।

श्रोतृष्णचै । खगतम् । अहो परमानन्दपुरीश्वरस्तावन् मुनी-
न्द्रमाधवपुरीश्वरस्य शिष्यः । यत्र खलु अग्रजस्य विश्वरूपस्य
समग्रमैश्वरं तेजः प्रविष्टं स एव वा समागतः । भवतु देवं वि-
लोक्य तत्त्वमस्य ज्ञेयम् ।

सार्व । इयं पुरो भगवतः परमानन्दपुरी तदेनां प्रविशन्त ।
इति सर्वे भगवता सह श्रीजगन्नाथदर्शनार्थं निष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशति परमानन्दपुरी ।

पुरी । सोत्कण्ठम् ।

कदाऽसौ द्रष्टव्यः स खलु भगवान् भक्ततनुमा-
निति प्रौढोत्कण्ठाविलुलितमहो मानसमिदम् ।

चिरादद्य प्राप्तः स खलु फलकालो मम पुन-
नं जाने कीदृशं जनयति फलं भाग्यविटपी ॥

इति परिक्रामन् । भगवन् श्रीजगन्नाथ क्षम्यतां त्वामना-
लोक्य यदग्रे तमुपसर्पामि तत्तादृशीमुत्कण्ठां सर्व्वज्ञा जान-
न्त्येव । पुरोऽवलोक्य । अहो इद्वैव भवितव्यं भगवता तेन ।
यतः ।

जगन्नाथद्वारादपि बङ्गलकोलाहलहृतां
 समूहो लोकानामिह सरति नैवापसरति ।
 अतो मन्ये धन्ये धरणि तव पुण्येन मिलितः
 स एवायं देवः कनकरुचिरत्रैव भविता ॥

तदहमुपसर्पामि । इत्युपसर्पति ।

ततः प्रविशति परिजनैः सार्द्धं श्रीजगन्नाथदर्शनानन्द-निस्यन्दः
 श्रीकृष्णचैतन्यः ।

श्रीकृष्ण । कृतिमभिनीय । अहो परमानन्दपुरीश्वरः सा-
 म्प्रतमागमिष्यतीव लक्ष्यते । यतः ।

भगवद्दर्शनसुखमनुसुखान्तरं किमपि साम्प्रतं भावि ।
 आसन्नशर्मशंसी प्रसाद आकस्मिको मनसः ॥

इति सोत्कण्ठं तिष्ठति ।

पुरी । अयतोऽवबोध्य । अहो अयमसौ ।

जयति कलितनीलशैलचन्द्रे-
 क्षणरसचर्वणरङ्गनिस्तरङ्गः ।
 कनकमणिशिलाविलासवक्षः-
 स्थलगलदस्त्रमजस्रोमहर्षः ॥

श्रीचै । अयतोऽवबोध्य । अयमेवासौ यदिदमाकस्मिकमा-
 गमनमिद्वैतस्य । इत्युक्त्याय प्रणम्य । स्वामिन् पुरीश्वरोऽसि ।

पुरी । ससम्भ्रमम् । भगवन् त्वद्दर्शनार्थमेवायमहमुत्कण्ठितो
 वाराणसीत आगच्छन्नस्मि ।

श्रीचै । अनुगृहीतोऽस्मि ।

उपसृत्य जगदानन्दः । स्वामिन् इत इतः । इति विश्रामयति ।

सार्व । भोः स्वामिन्नेदमतिचित्रम् ।

ये केऽपि याः काश्चन सप्रवाहा

नदाश्च नद्यश्च भवन्ति भूमा ।

कस्यापि रत्नाकरमन्तरेण

कुत्रापि नास्था न च सन्निवेशः ॥

नेपथ्ये । अहो रसकलावतो भगवतो रसाचार्यकं

ग्रहीतुमिव मूर्च्छतां अधित भिक्षुवेषं वपुः ।

यदेतदवनीतले सकल एव दामोदर-

स्वरूपमिति भाषते तददृष्टव्यतया प्रेमतः ॥

सार्व । अहो लोकानामत्र भगवति नैसर्गिकी रतिः ।

यदिदं परोक्षेऽपि सर्व्वे भगवन्तामेवास्य गायन्ति ।

श्रीचै । श्रुतिमभिनीय । अहो दामोदरस्वरूपमिति नामा-
कर्णितं कच्चिदयमपि समागमिष्यतोव लक्ष्यते ।

सार्व । स्वामिन् प्रायशो भवदवतारे केचित् पूर्व्वं केचित्
पश्चाच्च भवदीया एव सर्व्वे अवतारः । समये सर्व्वैरेव मिलितै-
र्भवितव्यम् । अत एव सप्रवाहा इत्युक्तम् ।

ततः प्रविशति दामोदरस्वरूपः ।

दामोदर स्वरूपः । आकाशे लक्ष्यं बद्धा ।

हेलोद्भूलितखेदया विशदया प्रोन्मीलदामोदया

शाम्यच्छास्त्रविवादया रसदया चित्तार्पितोन्मादया ।

शश्वङ्गक्तिविनोदया समदयामाधुर्य्यमर्यादया

श्रीचैतन्य दयानिधे तव दया भूयादमन्दोदया ॥

इत्युपसर्पति

गोपी । पुरोऽवलोक्य खगतम् । अये श्रुतं मया चैतन्यानन्द-
शिष्यः परमविरक्तो भगवद्भक्तोऽतिविद्वान् कश्चिदामोदरस्वरूपं
नाम । यः खलु गुरुणा ब्रह्मतरमभ्यर्थितोऽपि वेदान्तमधीत्या-
ध्यापयेति न च तच्च कृतवान् । अपि तु

समस्तज्ञानाय तुरीयमाश्रमं
जघ्राच्च वैराग्यवशेन केवलम् ।
श्रीकृष्णपादाब्जपरागरागत-
स्तुक्कीचकारैर्नमरो वदन्नपि ॥

स एवायं तद्भगवते निवेदयामि । इत्युपसृत्य । भगवन्नयमयं
श्रुतचरो दामोदरस्वरूपः ।

भगवान् । क स क सः । इति सोत्पद्यते उपसर्पति ।

स्वरूप । उपसृत्य पादयोः प्रथमति ।

श्रीचै । बाहुभ्यामुत्थाप्यालिङ्गति ।

नेपथ्ये । ईश्वरपुरोनिषेवणरतः स्वतः कृष्णभक्तश्च ।

अयमेति विशादहृदयो विरक्तिमान् सकलविषयेषु ।

सार्व । आकर्ण्य । अये भगवत्पुर-परिचारकः कोऽपि समा-
याति । कस्तावदसौ । परीक्षामक्षापात्रस्य प्रतिनिधिर्वा । नासौ
तथा विरक्तः ।

श्रीचै । अहो पुरीश्वरस्य सकाशात् कश्चिदायातीव ।

सार्व । अवलोक्य । जानीम । इति निरूपयति ।

ततः प्रविशति गोविन्दनामा कश्चित् ।

गोविन्दः । स्वगतम् । प्रक्षितोऽस्मीश्वरपूर्या मद्वाप्रभोः सविध
एव याद्वीति । उपसन्नं तदिदमथो न वेद्मि निजभाग्यमक्षि-
मानम् । इत्युपसृत्य प्रबन्धचाकृत्स्निं बद्धा । स्वामिन् ।

दृष्टं मया प्रथममस्य यदेवरूपं
तेनैव निर्बृतिरक्षो मम नान्यवेषम् ।
पश्यामि तं त्वमुपयाक्षि तमित्यक्षं ते
सम्प्रेषितश्वरणसीम्नि पुरीश्वरेण ॥

श्रीचै । अस्ति तथैव मयि तेषामखण्डमेव वात्सल्यम् ।

सार्व । त्वं तस्य परिचारकः ।

गोवि । अथ किम् ।

सार्व । स्वामिन् कथमसौ ब्राह्मणेतरं परिचारकत्वेनानुगृ-
हीतवान् ।

श्रीचै । भट्टाचार्य्य मैवं वादीः ।

क्षरेः स्वतन्त्रस्य कृपाऽपि तद्व-

द्वत्ते न सा जातिकुलाद्यपेक्षाम् ।

सुयोधनस्यान्नमपोक्ष्य क्षर्षा-

ज्जग्राह देवो विदुरान्नमेव ॥

सार्व । एवमेव ।

श्रीचै । भवतु यद्यपि पूज्यानां परिचारकेण स्वपरिचर्या
कारयितुं न यज्यते तथाऽपि तदाज्ञया तथैव कर्त्तव्यम् ।

इति तमनुगृह्णाति । प्रविशन् सत्वरम्

मकुन्दः । स्वामिन् ब्रह्मानन्दभारतो भवन्तं दिदृक्षमाण
आगतोऽस्ति । यद्याज्ञापयसि तदिद्वैवानयाम् ।

श्रीचै । शान्तं मान्याः खलु भवन्त्यमी तन्मयैव गन्तव्यम् ।

सर्व्वे । अलौकिकानामपि लौकिकत्व-

मलौकिकत्वप्रथनाय नूनम् ।

भुवः प्रयाणं किल विष्णुपद्या

दिवं नयत्येव शरीरभाजः ॥

इति भगवन्तमग्रे कृत्वा परिक्रामन्ति । ततः प्रविशति चर्माम्बरो
ब्रह्मानन्दः ।

ब्रह्मा । पुरोऽवलोक्ष । अयमेव श्रीकृष्णचैतन्यः ।

तथा हि । कनकपरिघदीर्घदीर्घबाहुः

स्फुटतरकाञ्चनकेतकीदलाभः ।

नवदमनकमाल्यलाल्यमान-

द्युतिरतिचारुगतिः समुज्जिह्वीते ॥

श्रीचै । उपरुद्धं तमवलोक्यापि चर्मचेलत्वमात्मनोऽनभिमतमिति
बोधयन् सावहित्यम् । मुकुन्द कासौ ।

मुकु । अयमयम् ।

श्रीचै । नहि स चेदभविष्यत्तदा कथं चर्मचेलत्वेन वाह्य-
वेषावेशवशत्वमस्याभविष्यत् ।

ब्रह्मा । आकर्ण्य खगतम् । अहो अस्मै चर्मचेलत्वं न रोचत
इव भवति हि ।

दम्भैकमात्रप्रथनाय केवलं

चर्माम्बरत्वादि न वस्तु साधनम् ।

चलङ्गिरुर्वोमृजुनैव वर्त्मना

सुखेन गम्यस्य समाप्यतेऽवधिः ॥

किमेते नेति चर्मा जिह्वासति ।

श्रीचै । दामोदरं निरोक्षते ।

दामोदरः । इङ्गितं बुद्धा सत्वरं वह्निर्वासः प्रयच्छति ।

ब्रह्मा । परिदधाति ।

श्रीचै । उपहृत्य प्रथमति ।

ब्रह्मा । ससाध्वसादरम् । स्वामिन् लोकशिखार्थं यद्यपि भव-
तामिदमुचितमेव तथाऽपि नोऽतिभयजनकमेतत् तदपरं नैत-
दनष्टेयम् । पश्य पश्य ।

नीलाचलस्य महिमा न हि मादृशेन

शक्यो निरूपयितुमेवमलौकिकत्वात् ।

एते चरस्थिरतया प्रतिभासमाने

हे ब्रह्मणी यदिह सम्प्रति गौरनोले ॥

श्रीचै । सम्प्रति शब्दस्य वर्त्तमानत्वादचिरागते भवत्येव
गौरब्रह्मता नामैकदेशवर्त्तिब्रह्मशब्दत्वाच्च ।

ब्रह्मा । व्याप्यव्यापकभावत्वेनैव तदनुमीयते । व्याप्यत्वञ्च
चर्मत्यागेनैव ज्ञायताम् ।

सार्व । सम्यगाहुः श्रीपादाः ।

ब्रह्मा । सार्वभौम पश्य पश्य ।

सुवर्णवर्णो हेमाङ्गो वराङ्गश्चन्दनाङ्गदी ।

इति नामान्यनेनैव सान्वयत्वं प्रपेदिरे ॥

चन्दनाङ्गदित्वं स्वप्रसादचन्दनाक्तडोरेणैव भगवद्भिः श्री-
जगन्नाथदेवैरेव क्रियमाणमस्ति । पश्य पश्य भगवद्रूपमात्रस्य
परमानन्दप्रदत्वं किं पुनः स्वयं भगवतः श्रीकृष्णस्य । अहो
चित्रम् ।

आनन्दानुभवैकसाधनमहो रूपं घनानन्दचि-
दाद्यान्तःकरणोर्मिवृत्तिविरहस्यापादकं पश्यताम् ।
द्वित्वानन्दयुलब्धये हृदि निराकारन्तु यैश्चिन्त्यते
मन्ये तान् भ्रमयत्यहो भगवती सा काऽपि दुर्वासना ॥
अपि च । अमूर्त्तत्वं तत्त्वं यदि भगवतस्तत्कथमहो
मदाह्वयादीनामपि न भगवत्तत्त्वगणना ।
न मूर्त्तामूर्त्तत्वे भवति नियमः किन्तु परमो
य आनन्दो यस्मादपि स च स ईशो मम मतम् ॥

सार्व । स्वामिन्नेवमेव । आनन्दमयोऽभ्यासादित्यत्र व्या-
ख्यातञ्चैतत् । स्वयमानन्दः परानप्यानन्दयति । यथा प्रचुरधनः
परेभ्योऽपि धनं ददाति इति प्राचुर्यार्थे मयडिति किन्तु तत्
कृपा चेद्भवति तदा निराकारभावनातोऽपि पुनः श्रीविग्रहमा-
धुर्य एव निपतति । उक्तञ्चाभियुक्तैः ।

अद्वैतवीथीपथिकैरूपास्याः

स्वानन्दसिंहासनलब्धदीक्षाः ।

शठेन केनापि वयं हठेन

दासीकृता गोपबधूविटेन ॥ इति

दामो । ब्रह्मानन्दं प्रति श्रीपादा मया निमन्त्रिताः स्थ
तदिदानीमनन्तरकरणीयाय गच्छन्तु ।

श्रीचै । स्वामिन् एवमेव युज्यते ।

ब्रह्मा । यदभिरुचितं भवते । इति दामोदरादिभिः कृतिभिः
सह निष्क्रान्तः ।

श्रीचै । सार्वभौम त्वमपि गन्तुमर्हसि ।

सार्व । देव किञ्चिन्निवेदनीयमस्ति ।

श्रीचै । किं तत् ।

सार्व । स्वामिन् अभयच्चेद्दीयते तदा निवेद्यते ।

श्रीचै । असाध्वसमेव कथ्यताम् ।

सार्व । भूपालः श्रीचरणवलोकनाय समुत्कण्ठते । यद्य-
नुमन्यसे तदा तमानयाम ।

श्रीचै । कर्षो पिधाय । सार्वभौम भवताऽपीदमुच्यते ।

निष्किञ्चनस्य भगवद्भजनोन्मुखस्य

पारं परं जिगमिषोर्भवसागरस्य ।

सन्दर्शनं विषयिणामथ योषिताञ्च

हा हन्त हन्त विषभक्षणतोऽप्यसाधु ॥

सार्व । स्वामिन् सत्यमेवैतत् किन्त्वसौ श्रीजगन्नाथसेवकः ।

श्रीचै । आकारादपि भेतव्यं स्त्रीणां विषयिणामपि ।

यथाऽहेर्मनसः क्षोभस्तथा तस्याकृतेरपि ॥

यद्येवं पुनरुच्यते तदाऽत्र न पुनरहं द्रष्टव्यः ।

सार्व । तूष्णीं तिष्ठति ।

श्रीचै। भट्टाचार्य्य अतिकालो बभूव।

सार्व्व। यथारुचिर्त्तं स्वामिने। इति निष्क्रान्तः।

श्रीचै। मुकुन्द मयि दक्षिणस्यां दिशि गते सति श्रीपाद-
नित्यामन्देन क्व मतम्।

मुकु। गौडे। उक्तञ्चेदं भगवदागमनसमयमनुमाय पुनः
सर्व्वैरद्वैतप्रमुखैः सह मयात्रागन्तव्यमिति।

गोपो। सम्प्रति दैराज्यादिकमपि नास्ति। पन्थाश्च सुगमः।
गुण्डिचायात्रा च नेदीयसी। तदागमनसामग्री सर्व्वैवास्ति।
किन्तु स्वामिनां प्रत्यागमनवार्त्ता तावद्दूरगामिनी चेद्भवति
अथवा कृतं सन्देहेन।

ध्वान्तं विधूय किरणैरुदितस्य भानो-
सन्द्रस्य वा जगति के कथयन्ति वार्त्ताम्।
लोकोत्तरस्य किल वस्तुन एव सेयं
शैली स्वयं स्वमभितः प्रकटीकरोति ॥

तत्स्वामिन् जगन्नाथदेवस्य सायाङ्गधूपसमयो जातः। यद्य-
नुमन्यसे। इत्यर्द्धोक्ते साध्वसं गच्छयति।

श्रीचै। आचार्य्य गम्यतां धूपावलोकनाय अहमपि पुरोश्चर-
स्वरूपाभ्यां सह सङ्गथनाय गच्छामि। इति भगवान् निष्क्रान्तः।

गोपो। अहो निष्क्रान्त एव भगवान् तदहमपि धूपं दृष्ट्वा
पुनस्तत्रैव मिलिष्यामि। इति कतिचित्पदान्वादधाति।

नेपथ्ये। आसमे रथविजयेऽखिलेश्वरस्य

प्राप्तोऽयं धरणिपतिः प्रतापरुद्रः।

भूयोऽयं यतिवृषभस्य गौरमूर्तेः

प्रत्यक्षोक्तरब्रह्मते प्रयत्नस्तत् स्यात् ॥

गोपी । अहो अयं भट्टाचार्यस्यालापः श्रूयते तन्महीपालेन
गजपतिना समागतमिव । भवत्यपि अभ्यर्क्षोऽयं रथमहोत्सव-
स्तदहं श्रीजगन्नाथमालोक्य यावदागच्छामि । इति निष्क्रान्तः ।
ततः प्रविशति भट्टाचार्यः ।

भट्टाचार्यः । आगमनसमकालमेव यदहमाहृतोऽस्मि ग-
जपतिना तेनोन्नतं श्रीकृष्णचैतन्यदर्शनार्थमयमुत्कण्ठते ।
इति परिक्रम्यावलोक्य च । अहो अयमयमवनीपतिः । यावदुप-
सर्पामि । इत्युपसर्पति ।

ततः प्रविशत्यासनस्थो राजा महापात्रादि च ।

राजा । सोत्कण्ठमात्मगतम् ।

अभून्न चेष्टा मम राज्यचेष्टा

सुखस्य भोगस्य बभूव रोगः ।

अतःपरं चेत् स न वीक्षते मां

न धारयिष्ये वत जीवनञ्च ।

सार्व । अन्तः सचिन्तित इव लक्ष्यते महाराजः । यदुपन-
तमपि मां न गोचरीकरोति तत् स्वयमेव परिचीये । जयति
जयति महाराजः ।

राजा । अवधानं नाटयित्वा । कथम् । भट्टाचार्योऽसि । एहि
एहि । इति प्रब्रमति ।

सार्व । आशीर्भिरभिवन्द्योपविशति ।

राजा । भट्टाचार्य्यं निवेदितं भवता भगवते श्रीकृष्णचैत-
न्याय ।

सार्व्व । अथ किम् ।

राजा । किमाज्ञाप्यम् ।

सार्व्व । किं कथयामि ।

राजा । सविवादम् । तदैव मया ज्ञातमस्ति यद्भक्ता स्वयमु-
पेत्य सदर्पोक्तासं न कथितम् । हा धिक् ।

अदर्शनीयानपि नीचजातीन्

स वीक्षते चारु तथाऽपि नो माम् ।

मदेकवज्रं कृपयिष्यतीति

निर्णीय किं सोऽवततार देवः ॥

सर्व्वं विचिन्त्य । अये श्रूयताम् ।

ज्ञातैव तस्य किल सत्यगिरः प्रतिज्ञा

सम्प्रत्यहो क्रियत एष मयाऽपि पक्षः ।

प्राणांस्त्यजामि किमु वा किमु वा करोमि

तत्पादपङ्कजयुगं नयनाध्वनीनम् ॥

इति सवाष्पस्तिष्ठति ।

सार्व्व । खलु तम् । अतिभूमिं गतोऽयमस्यानुरागपरभागः किं
करोमि ।

पुनर्गत्वा ब्रूयामहह तदिदं नैव घटते

स निर्व्वन्धस्तस्य द्रढिमगरिमद्राघिमघनः ।

सुदुर्व्वारोऽप्यस्य प्रथितपटिमप्रौढिमवहे

महारागः कश्चित् कमपि न विजेतुं प्रभवति ॥

तदधुना युक्तिः क्रियते । प्रकाशम् । महाराज समाश्वसिद्धि
समाश्वसिद्धि अस्त्युपायः कोऽपि भवन्मनोरथतरोः फलप्रसवाय ।
राजा । जानासि चेदुच्यताम् ।

सार्व्व । यद्यपि भवतोऽयमनुरागदूत एव तत्सङ्गमस्य का-
रयिता तथाप्यस्मद्युक्तिर्वर्त्तनी जीवनेपायी भवितुमर्हति ।

राजा । उच्यतां का युक्तिः ।

सार्व्व । जनान्तिकं केवलमनुरागमेव दूतं कृत्वाऽद्वितीय
एव राजवेशं विहाय केनाप्यविदित एव भगवतो जग-
न्नाथदेवस्य रथोत्सववासरे नृत्यविनोदश्रममपनेतुं विजनमा-
राममवगाहमानमानन्दास्वादविरतवर्द्धितिकमकस्मादुपेत्य
विलोकयन्तु भगवन्तं भवन्त इति इतोऽन्यथा न तद्वटते ।

राजा । साश्वसमपवार्थम् । एवमेव किन्तु यथेदं भवन्तं विना
कोऽपि न जानाति तथा विधेयम् ।

भट्टा । एवमेव । प्रविशन् दौवारिकः ।

दौवा । देव राजधानीतः कश्चिदेकः सत्वरमुपसन्नोऽस्ति
प्रणिधिः ।

राजा । प्रवेश्यताम् ।

दौवा । सत्वरं निष्क्रम्य तमादाय प्रविशन् च । देव अयमयम् ।

राजा । प्रणिधे कथय सम्भ्रमस्य कारणम् ।

प्रणि । देव ।

परस्मद्दृष्ट्वाः सद्दसैव पारे

चित्रोत्पलं ये मनुजाः समूढाः ।

किं तैर्थिकास्ते परचक्रजाः किं

श्रुत्त्वैव कोलाहलमागतोऽस्मि ॥

सार्व्व । तैर्थिका एव अन्यथा पुरैव वार्त्ताऽभविष्यत् तदनु-
मीयते गौडीया एवैते भगवतः श्रीकृष्णचैतन्यस्य प्रियपार्षदाः ।
भवतु मद्यत्येवासौ मधुरगोष्ठीगरिष्ठानां भविष्यति भगवता
सह काऽपि गोष्ठी ।

नेपथ्ये । कणकालः ।

सार्व्व । महाराज सत्यमेवामो नरेन्द्रसरस्तीरं समायाता
यद्यमानन्दकोलाहलः श्रूयते ।

राजा । सत्यमेवैतत् ।

सार्व्व । महाराज यदि रोचते तदा वडभीमारुह्य पश्यन्तु
कौतुकम् ।

राजा । यथारुचितं भवते । इति वडभीमारुह्य पश्चान्नमव-
लोक्य च । सार्व्वभौम क एष भगवन्निर्माल्य-मालामादाय
त्वरमाणस्तैर्थिकानामभिमुखं धावति ।

सार्व्व । अयं दामोदरो भगवच्चैतन्यस्य प्रियपार्षदः । भग-
वता अद्वैतादिप्रियसुहृदामागमनं श्रुत्वा भगवत्प्रसादमालया
पुरस्कृत्य तानेव समानेतुमयं प्रेषित इव लक्ष्यते ।

राजा । एवमस्ति । कोऽपि तत्र भगवच्चैतन्यानुग्रहपात्रम् ।

सार्व्व । अथ किम् । अन्यथा कथमेवं स्यात् । तदाज्ञापय
गोपीनाथाचार्याङ्गनाय । तेनैव सर्व्वे परिचोयन्ते ।

प्रविश्यापटीक्षेपेण ।

आचार्य्यः । एषोऽहमस्मि तदाज्ञापयतु देवः किं विधेयमिति
राजा । सार्वभौम आदिश ।

सार्व । भवताऽमी सर्वे परिचीयन्ते तदस्मानपि प्रत्येकं
परिचाय्यन्ताम् ।

गोपी । वाढम् । इत्थुपविशति । बेपथ्ये हरिसङ्कीर्त्तनध्वनिः ।

सार्व । आकर्त्तम् ।

सङ्कीर्त्तनध्वनिरयं पुरतो विभक्त-

शब्दार्थ एव समभ्युच्चरणप्रमेदी ।

• शब्दग्रहेण तदनन्तरमन्यरूपो

लब्धार्थ एव पुनरन्यविधो बभूव ॥

राजा । निरूप्य । ईदृशं कीर्त्तनकौशलं कापि न दृष्टम् ।

सार्व । इयमियं भगवच्चैतन्यदृष्टिः ।

राजा । आचार्य्य यस्यै भगवन्मालामयमर्पितवानयं कः ।

गोपी । कथयामि प्रत्येकम् । अयमद्वैतः । अयं नित्यानन्दः ।

सार्व । अयं परिचीयते ।

राजा । कथमसौ कतिचिज्जनैः सह पृथगायाति ।

सार्व । सर्व्वीदृतत्वादन्यसङ्गं नेदते ।

गोपी । अयं श्रीवासः । अयमयं वक्रेश्वरः । अयमाचार्य्य-
रत्नः । अयमयं विद्यानिधिः ।

सार्व । बाल्ये मया दृष्टावेतौ ।

गोपी । अयं हरिदासः । अयमयं गदाधरः । अयं मुरारिः ।

इमे श्रीवासस्य सद्योदराः । अयं गङ्गादासः । अयं नृसिंहा-
चार्यः । इमे चान्ये नवद्वीपवासिनः । एते ममाप्यपूर्वाः ।
आज्ञा चेद्भवति तदा ज्ञात्वाऽऽगच्छामि ।

राजा । तथैव क्रियताम् ।

गोपी । यथारुचितं देवाय । इति सत्वरं परिक्रम्य नेपथ्यस्थो
भूत्वा त्वरितं पनः प्रविशन् च । सार्वभौम एष आचार्य्यपुर-
न्दरः । एष हरिभट्टः । एष राघवः । एष नारायणः । एष
कमलानन्दः । एष काशीश्वरः । एष वासुदेवो मुकुन्दस्य
ज्यायान् । अयं शिवानन्दः । एष च नारायणः । एष बल्लभः ।
एष श्रीकान्तः । किं बद्धना सर्व्व एवामी श्रीचैतन्यपार्षदाः
नैकोऽप्यत्र तैर्थिकः ।

राजा । कथममी जगन्नाथालयं पृष्ठतः कृत्वा अग्रतश्चैतन्य-
कृष्णालयमेव प्रविशन्ति ।

सार्व्व । एष एव नैसर्गिकस्य प्रेम्णो महिमा ।

राजा । पुनरन्यतोऽवबोध्य । अये कथमयं वाणीनाथो रामा-
नन्दानुजः सत्वरः प्रचुरतरैर्महाप्रसादान्नादिभिरुपसरति ।

सार्व्व । हृदयज्ञोऽयं श्रीचैतन्यभगवतः तदनुक्त एव महा-
प्रसादैरुपचरितुमेतानुपसर्पति ।

राजा । भट्टाचार्य्य ।

“मुण्डनञ्चोपवासश्च सर्व्वतीर्थेष्वयं विधिरिति”

वचनमुल्लङ्घ्यामी अद्य महाप्रसादमुरोकरिष्यन्ति ।

सार्व्व । भट्टारक स खल्वन्यः पन्थाः । सा तु भगवतः

परिचिन्तयन् दृष्ट्वा इयन्तु सत्तात्कारिणी तत्रापि भगवता
स्वहस्तेन प्रसादीक्रियमाणं जगन्नाथप्रसादाच्चम् । अत्र का
विप्रतिपत्तिः । तथा च

यदा यस्यानुगृह्णाति भगवानात्मभावितः ।

स जहाति मतिं लोके वेदे च परिनिष्ठिताम् ॥ इति ।

अथ च । तत्कर्म हरितोषं यदित्युक्तेरस्य तोष एवैषामु-
द्देशो न तीर्थयात्रा फलम् ।

राजा । एवमेव । किन्तु कथय रथयात्रा कदेति । तदुप-
दिष्टो मन्त्र एव मे हृदि लग्नः । तदत्र निमिषमात्रोऽपि कालः
कल्पायत इव मे ।

सार्व्व । परम्यः ।

राजा । कः कोऽत्र । भोः आश्रयतां परीक्षामहापात्रं का-
शीमिश्रम् ।

प्रविश्य कश्चित्प्रबन्ध । देव यथाऽऽज्ञापयसि । इति निष्क्रम्य
तावादाय पुनः प्रविश्य च । देव सम्प्राप्तावेतौ ।

राजा । महापात्र जगन्नाथदेवस्य यात्राविधौ भगवच्चैतन्य-
हृदयज्ञेनामुना काशीमिश्रेण यद्यदादिश्रुते तदेव महादेश
इति ज्ञात्वा व्यवहर्त्तव्यम् ।

महापा । यथाऽऽज्ञापयति देवः ।

राजा । मिश्र त्वयाऽपि भगवच्चैतन्यचित्तानुवृत्तिरक्षरैव
कार्या ।

मिश्रः । मदोयमभीष्टमेवैतत् ।

राजा । अपि च येऽमी श्रावन्तो गौडाः सुभायाताः सन्ति
तेषामपि यथास्वाच्छन्देन भगवद्दर्शनं भवति तथा च विधे-
यम् ।

उभौ । यथाऽऽज्ञा देवस्य । इति निष्क्रान्तौ ।

राजा । भट्टाचार्य्य उपसृत्य विलोक्येदमन्योन्यसम्भाषण-
कौतूहलम् । सति तादृशेऽधिकारे मयेव तादृशपरमानन्द-
भोगाद्वञ्चितेन कथं भवितव्यम् । अहमपि भविष्यद्रथविजयका-
र्य्याकार्य्यपरिकलनायावद्वितो भवामि । इति निष्क्रान्तः ।

सार्धम् । ममाभीष्टमेव नरपतिरादिष्टवान् । तदधुना तथैव
करोमि । इति गोपीनाथाचार्य्येण कतिचित्पदानि मया । अहो
पुरतः ।

आनन्दजङ्गारगभीरघोषो
हर्षानिलोक्तासितताण्डवोन्मिः ।
लावण्यवाही हरिभक्तिसिन्धु-
स्रलः स्थिरं सिन्धुमधः करोति ॥

तदुपसर्पाव । इत्युत्तरतः ।

ततः प्रविशन्ति उक्तप्रकारा सर्वे अद्वैतप्रमुखाः ।

अद्वै । पुरोऽवबोक्त्वा । दामोदर पुनर्मात्मान्तरं गृहीत्वा को-
ऽयमायाति ।

दामो । अयं भगवत्पार्श्ववर्ती गोविन्दः । प्रविश्य सत्वरं
गोविन्दो मात्मानमर्पयति ।

अद्वै । सादरं गृह्णाति ।

दामो । इदमिदं काशीमिश्राश्रमपदं तत् प्रविशन्तु । अदौ-
तादयः प्रवेशं नाढयन्ति ।

सार्व्व । अदौ आश्चर्य्यम् ।

युगान्तेऽन्तःकुचेरिव परिसरे पञ्चवलघोरमी

सर्व्वे ब्रह्माष्टकसमुद्भादेव वपुषः ।

यथास्थानं लब्धाऽवसरमिह मान्ति स्म शतशः

सहस्रं लोकानां वत लघुनि मिश्राश्रमपदे ॥

पुरोऽवलोक्य । अये अयमसौ ।

अद्वैतेन्दोरुदयजनितोक्ताससीमानिगामी

श्रीचैतन्यामृतजलनिधोरिफ्रतीवोत्तरङ्गः ।

पूर्व्वानन्दोऽप्ययमविकृतः शशदुश्चैरखण्डः

खण्डानन्दैरपि कथमदौ भूयसीं पृष्टिमेति ॥

ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः श्रीचैतन्यः पुरीश्वरखरूपदयश्च ।

श्रीचै । उपरुच्य नित्यानन्दं प्रब्रह्माद्वैतं परिव्यजते ।

अद्वै । प्रतिपरिव्यजते ।

सार्व्व । निरूप्य ।

प्रेमारण्यकरीन्द्रयोरिव मिथः प्रेम्णा मदोत्सिक्तयो-

रन्योन्यं करघट्टनाचटुलयोस्तारस्वरं गर्ज्जतोः ।

अन्योन्यं गलदश्रुदानपयसा संसिक्तयोरेतयो-

रन्योन्यं परिरम्भ एष जयताद्वैतचैतन्ययोः ॥

सर्व्वे । इतस्ततो भुवि दण्डवन्नमन्ति ।

भगवान् । सर्व्वानेवाक्षिप्य न सम्भाषणदर्शनादिभिरनुगृह्णाति ।

अहो । अहहपूर्वमपि विद्यावति ।

श्रीचै । अहहपूर्वमपि तान् स्वयमेव नाम्नायं सम्बोधयति ।

गोपी । अहो अतिचित्रम् ।

स्तेम ते राघव ननु शिवं वासुदेव प्रियं ते

हंशो नारायण ननु शिवावन्द कल्याणमाप्ते ।

भवं हे शङ्कर नु कमलानन्दकाशोद्भौ वा

भद्रं श्रीकान्त तव कुशलं स्वस्ति नारायणस्य ॥

अपि च । इति प्रियोक्त्या मधुरार्द्राया शनै-

रहहपूर्वमपि दृष्टवत् प्रभुः ।

सम्बोधयत्येष किमोक्ताऽयथा

प्रेमेव वा प्राप्तान एष सर्व्ववित् ॥

श्रीचै । आचार्य मे समञ्जनि महानुसवः श्वः परशो

वान्यो नीलाचलशशधरस्त्रोत्सवो मुण्डिचाख्यः ।

तुल्यौ यद्यप्यहह हृदयानन्दनिखन्दहेतु

यत्राद्वैतप्रकटनमसावुत्सवो मे प्रमोदो ॥

इति प्रत्येकमद्वैतादीन् भगवज्जगन्नाथप्रसादमावाच्यमाध्यां भूष-
यित्वा श्रीहस्तेन प्रसादाग्रं किञ्चित् किञ्चिद्वदति ।

सार्व । न मयेदानीमुपसर्त्तव्यम् । मामवलोक्य रसान्तरं
भवितुमर्हति । गतप्रयमेवैतद्दिनद्वयं यात्रायाः सामग्रीसम-
वधानाय राज्ञा नियुक्तोऽस्मि । तदधुना तत्रैव गच्छामि ।
आचार्य त्वमत्रैव तिष्ठ । इति निष्क्रान्तः ।

गोपी । उपहृत । जयति जयति मन्नाप्रभुः ।

श्रीकृष्णः । कञ्जमात्सर्योऽसि यदि प्रज्जमासैनम् ।

गोपी । तथा करोति ।

श्रीकृष्णः । जानामि भवन्तं विशारदस्य जामातारम् ।

श्रीकृष्णः । इम एव महत्तरोऽयम् ।

आचा । वाणीनाथेन सह युक्त्या सर्वेषामवज्ञानं कल्प्य-
ताम् ।

गोपी । यथाऽऽज्ञापयन्ति भगवान् । इति निष्क्रान्तः ।

श्रीकृष्णः । वासुदेवं यद्यपि मुकुन्दो मे प्राक्सहचरस्तथाऽपि
त्वमद्य दृष्टोऽपि अतिप्राक्प्रियतमोऽसि ।

वासु । सदैवम् । भगवम् काचं वराको मुकुन्दस्तु तवानुगृ-
हीत एव चिरं तेन ईश्वरानुग्रहकालस्य । जन्मतया कनी-
यानप्यसौ मम ज्वायमेव ।

श्रीकृष्णः । शिवाभन्द त्वमप्यतीव मम्यनुरक्तोऽसीति जानामि ।
शिवा । निमज्जतोऽनन्तभवार्षवान्त-

श्विराय मे कूलमिवासि लब्धः ।

त्वयाऽपि लब्धं भगवन्निदानी-

ममुत्तमं पात्रमिदं दयायाः ॥

इति भूमौ निपतति ।

श्रीकृष्णः । राघव त्वमतिप्रेमपात्रमसि मे ।

राघव । अनुत्तरेणैव प्रत्युत्तरयन् प्रणिपतति ।

श्रीकृष्णः । स्वरूपं यद्यप्ययं शङ्करो दामोदरानुजस्तथाऽपि मे ।

इत्यर्जोक्ते दामोदरं निरीक्षते ।

दामो । नाथ ममेदमति सौभाग्यमेतत् । अयं समाप्यतां
वाक्शेषः ।

श्रीचै । दामोदरे सादरः स्नेहः । अत्र तु निरवकरं ।
प्रेम । तदयमत्रैव भवत्समीपे तिष्ठतु । गोविन्द त्वयाप्या-
नुकूल्यं विधेयम् ।

उभौ । यथाऽऽज्ञापयति देवः । प्रविष्ट सत्वरम् ।

गोपी । स्वामिन् यथाऽऽज्ञमेव सर्वं सुसम्पादितं विशेषतो
गदाधरस्य यमेश्वरस्य समीपे समीचीनमेव स्थलं सार्वका-
लिकं जातमस्ति ।

श्रीचै । अद्वैत अयं द्वितीयो मुनीन्द्र इव पुरीश्वरः । यः
क्लिप्तं तव गुरोः प्रियशिष्यः । तदेनं प्रणम ।

अद्वै । तथा करोति । सर्वे तथैव प्रणमन्ति ।

श्रीचै । आचार्याद्वैत अयमयं स्वरूपः । स्वं रूपमस्यास्तीति
निरुक्तेरविकृत एवायं मम हृदयमेवायमिति जानीयाः ।

अद्वै । एवमेव । इति प्रणमन्ति सर्वे प्रणमन्ति ।

गोपी । भगवन्नाज्ञाप्यताममीषां विश्रामाय ।

श्रीचै । आचार्य स्वयमेवोच्यतां याद्वीति मया कथं वक्त-
व्यम् ।

अद्वैतादयः । इक्षितं बुद्धा निष्क्रान्ताः ।

श्रीचै । स्वामिन् पुरीश्वर प्रणयिन् स्वरूप अद्याहं पूर्णो-
ऽस्मि ।

स्वरूप । स्वामिन् ।

ईश्वरः स्वेन पूर्णोऽपि पार्षदैरेव पूर्यते ।
पूर्णोऽपि रजनीनाथो रिक्त एवांशुभिर्विना ॥

तदा गच्छन्तु सायाङ्गो ज्ञातः भवन्तमन्तरेण पुरीश्वरोप्य-
कृतभिन्न एव ।

श्रीचै । एवमेव । इति निष्क्रान्ताः ।

नेपथ्ये । शतदृष्टिरपि दृष्टिहीनः सङ्कलनयनोऽपि परमात्मः ।

नीलमिरीन्दुसुन्दनयात्रासन्दर्भनैतावस्थात् ।

गोपी । आकर्ष्यं । अहो मुहूर्त्तमिव गतं दिनद्वयम् । यदयं
रथयात्राप्रसङ्गो भट्टाचार्य्येण प्रसूयते तन्निभालयामि । इति
क्रियदूरं गता । अहो चित्रम् ।

मूर्त्तास्त्रय इव वेदाः शम्भोस्त्रीणीव नयनानि ।

तिस्र इवामरसरितो धाराः पुरतो रञ्जयि स्फुरति ॥

पुनर्नेपथ्ये ।

आवातोऽयं रथोत्सवस्य दिवसो देवस्य नीलाचजा-

धीशस्याद्य पुरो नटिष्यति निजानन्देन गौरो हरिः ।

विश्रान्तिं नटनावसानसमये कर्त्तास्य जातीवने

हृन्ताद्यैव मनोरथः सप्तजतां यास्यत्ययं मादृशः ॥

गोपी । अहो गजपतेर्महाराजस्यालाप इव श्रूयते तदव-
धातव्यमवश्यमिदम् । इति निरूप्य । सत्यमेवायं भट्टाचार्य्येण
सह सङ्कथयन्नुत्कृष्टते महाराजः । पश्यामि को विलम्बो
जगन्नाथरथारोहणस्य । इति पश्यति । नेपथ्ये कोहज्जदिनिर्घोषः ।

गोपी । निरूप्य । अहो ।

हृदयमिव मद्ः समाधिभाजा-

मुदयगिरेरिव शीर्षमुष्णरसिः ।

अयमखिलदृशां रसायनश्री-

रथमधिरोहति नीलगैलनाथः ॥

पुनर्निरूप्य ।

अद्वैताद्यैरखिलसुखदां माण्डलैर्मण्डलमानो

गायन्निस्तैः कतिभिरपरैः श्रीस्वरूपप्रधानैः ।

श्रीमदक्रेश्वरमुखसुखाविष्टश्चिह्नबन्धुः

सिन्धुः प्रेम्णामयमिह मरीनर्त्तिवैरेत यतीश्वरः ॥

नेपथ्ये कलकलः ।

गोपी । धरुवन् ।

गौडाख्यैरथ कर्षिभिर्जनपथैरादाय कामे करे

हेलोक्षासितपीनरज्जुपटली सङ्कर्षणव्याजतः ।

स्वायंस्वायमद्यो क्वचिद्द्रुततरं धावत्यमन्दं क्वचि-

द्वावंधावमद्यो स्थितः स्थिरतरं खेच्छावशः सन्दनः ॥

पुनर्नेपथ्ये सङ्गीर्तनकोषादुक्तः ।

गोपी । आलोका सञ्जातुकम् ।

प्रचलति जगन्नाथे गौरोऽपसर्पति सम्मुखात्

स्थितवति जगन्नाथे गौरः प्रसर्पति तत्पूरः ।

अतिकुतुकिनावेवं देवौ परस्परमुत्सुकौ

कलयत इव क्रीडां नीलाचलेऽमुनीश्वरौ ॥

पुनर्निभास्य । अद्यो ।

स्थितवति बलगण्डीमण्डपस्थोपकण्ठं
भगवति जगदीशे शान्तनृत्यो यतीन्द्रः ।
उपवनमनुगच्छन् पार्षदैः प्रेमवद्भिः
सहजयति नितान्तश्रान्तितो विश्रमाय ॥

तदधुना नरपतिनाऽपि गूढवेषेण तत्राभिसर्त्तव्यमिति भट्टा-
चार्यस्येङ्गितेन ज्ञातमस्ति तद्वदपि सत्वरमुपसर्पामि । इत्युप-
सर्षति ।

ततः प्रविशति नृत्त्यानन्दानुभवनिस्पन्दो निमीलितनयनो नयनाभि-
राम उपवनमण्डपमध्यास्य प्रसार्यमाणजोतस्तरङ्गकमलनाजदण्डयुगजो-
गलस्रोतमञ्जघौतवक्षाः साक्षादिव प्रेमानन्दः श्रीकृष्णचैतन्यः प्रति-
तस्मूलमेकैकमुपविष्टास्तूष्णीकाः पार्षदाश्च ।

भगवान् । अथात आनन्ददुग्धं पदाम्बुजं
क्षंसाः अयेरन्नरविन्दलोचन ।

इति श्लोकार्द्धमेव भूयो भूयः प्रमीलितनयन इव पठति ।

गोपी । आनन्दः । अहो प्रेमानन्दास्वादमहिमा देवस्य ।
अनुभूतस्य नृत्यकालीनभगवत्कृष्णसाक्षात्कारानन्दस्य ब्र-
ह्मानन्दतोऽपि चमत्कारकारणत्वं चर्वणया स्वादयति । अथे-
ति उच्चावचशास्त्रसकलप्रतिपाद्यावबोधपरिसमाप्तौ अत इति
ब्रह्मानन्दादपि चमत्कारकारकत्वात् । क्षंसाः सारासारविवे-
चकचतुराः पादाम्बुजं अयेरन् । कुतः आनन्ददुग्धमिति स्वा-
नुभूतानन्दमाद्यात्यस्त्रचनमिदम् । परितोऽवजोऽहम् । अहो इत-
एव सर्व्वे परमभागवताः । तथा हि

हृदयमिव मधुः समाधिभाजा-
 मुदयगिरेरिव शीर्षमुष्णरश्मिः ।
 अयमखिलदृशा रसायनश्री-
 रथमधिरोहति नीलशैलनाथः ॥

पुनर्निर्णयः ।

अद्वैताद्यैरखिलसुहृदां मण्डलैर्मण्डलमानो
 गायत्रिस्तैः कतिभिरपरैः श्रीसङ्ख्यप्रधानैः ।
 श्रीमद्भक्तेश्वरमुखसुखाविष्टमसिङ्ख्यन्तुः ।
 सिन्धुः प्रेम्णामयमिह नरोर्नेत्ति मेरेत यतीन्द्रः ॥

नेपथ्ये कालकलः ।

गोपी । धर्षणम् ।

जैश्याख्यैश्च कर्षिभिर्जनक्यैरादाव कामे करे
 हेलोक्तासितपीनरञ्जुपटली सङ्कर्षणव्याजतः ।
 स्थायस्थायमहो कचिद्द्रुततरं धावत्यमन्दं कचि-
 द्धावंधावमहो स्थितः स्थिरतरं स्वेच्छावशः स्यन्दनः ॥

पुनर्नेपथ्ये सङ्गीर्तनकोलाहलः ।

गोपी । आलोक्य सकौतुकम् ।

प्रचलति जगन्नाथे गौरोऽपसर्पति सम्मुखात्
 स्थितवति जगन्नाथे गौरः प्रसर्पति तत्पुरः ।
 अतिकुतुकिनावेवं देवौ परस्परमुत्सुकौ
 कलयत इव क्रीडां नीलाचलेन्द्रमुनीश्वरौ ॥

पुनर्निर्भाष्य । अहो ।

स्थितवति बलगाण्डीमण्डपस्थोपकण्ठं

भगवति जगदीशे शान्तनृत्यो यतीन्द्रः ।

उपवनमनुगच्छन् पार्षदैः प्रेमवद्भिः

सहजयति नितान्तश्रान्तितो विश्रमाय ॥

तदधुना नरपतिनाऽपि गूढवेषेण तत्राभिसर्त्तव्यमिति भट्टा-
चार्यस्येङ्गितेन ज्ञातमस्ति तद्वदपि सत्वरमुपसर्पामि । इत्थं
सर्पति ।

ततः प्रविशति नृत्त्यानन्दानुभवनिस्पन्दे । निमीक्षितनयनो नयनाभि-
राम उपवनमण्डपमध्यास्य प्रसार्यमाणोत्तमरश्मिकमलनालदण्डयुगलो
गल्लोचनजलधौतवक्षाः साक्षादिव प्रेमानन्दः श्रीकृष्णचैतन्यः प्रति-
तस्मूलमेकैकमुपविष्टास्तूष्णीकाः पार्षदाश्च ।

भगवान् । अथात आनन्ददुग्धं पदाम्बुजं

हंसाः अयेरन्नरविन्दलोचन ।

इति श्लोकार्द्धमेव भूयो भूयः प्रमीक्षितनयन एव पठति ।

गोपी । आलोक्य । अहो प्रेमानन्दाखादमहिमा देवस्य ।

अनुभूतस्य नृत्यकालीनभगवत्कृष्णसाक्षात्कारानन्दस्य ब्र-
ह्मानन्दतोऽपि चमत्कारकारणत्वं चर्व्वणया स्वादयति । अथे-
ति उच्चावचशास्त्रसकलप्रतिपाद्यावबोधपरिसमाप्तौ अत इति
ब्रह्मानन्दादपि चमत्कारकारकत्वात् । हंसाः सारासारविवे-
चकचतुराः पादाम्बुजं अयेरन् । कुतः आनन्ददुग्धमिति स्वा-
नुभूतानन्दमाद्यात्यस्मिन्मिदम् । परितोऽवलोक्य । अहो इत
एव सर्व्वे परमभागवताः । तथा हि

निःशब्दमुष्णस्पर्शः सुखिन्ः सुपूर्ण-
 खेदास्तमःषयहन्तः प्रतिशास्त्रिमूलम् ।
 आभान्ति शोभनदशास्त इमे महात्मो
 निर्वातमङ्गलमद्योत्सवदीपकस्थाः ॥

भवतु अथैव कापि निम्नतमुपनिष्य राज्ञः प्रवेशं प्रतिपास-
 यामि । इति वधा करोति ।

ततःप्रविशति त्वत्तराजवेशः परिहितघौतवसनयुगलो राजा ।

राजा । सोत्सृज्यम् ।

उत्सृज्य भयतर्कयोर्वलघनोराष्ट्रादमं कुर्वन्ती
 मामुच्चैस्तरलीकरोति चरणौ हाधिकं कथं सस्मृतः ।
 अहो देवपरीक्षयाद्य भवतः प्रायः परीक्षा मम
 प्राणानामपि भाविनो नहि मम प्राणेषु कोऽपि ग्रहः ॥

इति शनैः शनैः परिक्लामन्ति ।

गोपी । राजानं निर्वर्त्य अहो चित्रम् ।

प्रभावमानैकनृदेवचिह्नो

वीरो रसः सुप्त इवायमद्य ॥

आनन्दशङ्काभयतर्कमिश्रः

हृत्प्रेण विन्यस्यति पादपद्मम् ॥

परितः सर्वे चात्मगतम् । अहो मङ्गलसूचमुद्रितकरोऽयं
 राजा प्रतापरुद्रः कथमयं गृहीततपस्त्रिविप्रवेशोऽकस्मादुप-
 सर्पति स्वामिनामुदेगो भावी । तदवलोकयाम किमयं क-
 रोति इति ।

राजा । शनैरितस्ततोऽवजो कथं स हसैवोपहत्य होलायमानं
भगवच्चरयकमलयुगं परिघदीर्घाभ्यां होर्ध्वा दृढतरमाश्लिङ्गति ।

सर्व्वे । आजोऽयम् । अहो मंजानयमनर्थः । निमीलन्नयनकम-
लेन खानन्दावेशविवशेन भगवताऽयमलक्षित एव । यङ्ग-
वच्चरणौ दधार तदस्य न विद्मः किं भावि ।

भगवान् । खानन्दस्य सव निमीलितस्य एवाग्निभासनेनैव गाढं
परिव्वक्ष्य ।

को नु राजन्निन्द्रियवान् मुकुन्दचरणाम्बुजम् ।

न भजेत्सर्व्वतोमृत्युरुपास्यममरोत्तमैः ॥

इति पुनः पुनः पठति ।

गोपी । अहो कौतुकम् ।

साक्षसं क्व च गुणाय कल्पते

क्वापि दूषणतया च सिध्यति ।

साक्षसेन यदकारि भूभुजा

तत्तपोभिरखिलैश्च नाऽऽप्यते ॥

मुनिर्निर्मास्य ।

महामहैर्यस्य प्रकटभुजवक्षःस्थलतटी-

विनिधोषोद्गगास्थिभिरिव विदध्रे विकसता ।

स एवायं माद्यत्करिवरकराक्रान्तकदली-

तरुस्तन्माकारो भवति भगवद्वाङ्मदलितः ॥

नेपथ्ये क्लकलः ।

भगवान् । राजानं परित्यज्य तत्कालकालकालितरथप्रस्थानसत्वरः
युनर्जमन्नायदिदृष्ट्वा तथाविधसानन्दस्य एव निष्क्रामति ।

सर्व्वे । यथावयं तमनु निष्क्रामन्ति ।

गोपी । उपरुत । महाराज जगन्नाथदर्शनार्थं गतो देवः ।
सम्प्रति भवन्तोऽपि चलितुमर्हन्ति । इत्यानन्दतन्त्रितं राजान-
मादाय निष्क्रान्ताः । इति निष्क्रान्ताः सर्व्वे ।

प्रतापबभ्राणुयद्वा नामाद्यमोऽङ्गः ।

नवमाङ्कः ।

ततः प्रविशति किन्नरमियुनम् ।

पुरुषः । प्रिये गतागतेभ्योऽपि सम्बत्सरेभ्यः खलु जगन्ना-
थस्य गुण्डिचोत्सवः परमरमणीयो दृष्टः ।

स्त्री । कथम्बिम्ब (१) ।

पुरु । अस्मिन्नन्दे तु मूर्त्तिमतानन्देनैव कनकगिरिगारेण
यतीन्द्रवेषधारिणा भक्तावतारेण श्रीकृष्णचैतन्येन मद्योत्सवो
ऽयं सुरसत्वेन परमरमणीयो विहितः ।

स्त्री । इद्दी इद्दी अहं कथं सङ्गे ण णीदा । मण द्दुं ण
पारिदं (२) ।

पुरु । प्रिये आगामिन्यन्दे दर्शनीयो भवत्या ।

१ कथम्बिम्ब ।

२ हा धिक् हा धिक् अहं कथं सङ्गे न नीता । मया ब्रह्मं न प्राप्तम् ।

स्त्री । आआमिणि अहे जइ एवं चोइ (१) ।

पुरु । इतः प्रमृति तेनाचैव स्थातव्यम् ।

स्त्री । एत्थ को णिअमो (२) ।

पुरु । जानामि तत्त्वम् ।

स्त्री । कधं जाणीदं (३) ।

पुरु । परस्परं कथयतां तज्जनानां तज्जनानाञ्चितचरित्र-
विदां कथयैव ।

स्त्री । केरिसी सा कच्चा (४) ।

पुरु । प्रिये श्रूयताम् । अस्य त्रिविध एव लोकानुग्रहप्रकारः ।

स्त्री । केरिसो तिस्सविद्धो (५) ।

पुरु । एकः साक्षात्कारी । द्वितीयः परहृदयप्रवेशलक्षणः ।
तृतीयश्चिन्तनमात्राविर्भावरूपः ।

स्त्री । विवेइअ कच्चेहि (६) ।

पुरु । ये खलु पुरुषोत्तमचेत्रागमनसमर्थस्तेषां साक्षात्का-
री । तथा हि प्रतिसम्बत्सरं सरंचसो नानादेशतः सर्वे जग-
न्नाथदर्शनतोऽपि तद्दर्शनबद्धोत्कण्ठा अदृष्टपूर्वा अश्रुतपूर्वाः
परस्मद्वसाः प्राणिन उपतिष्ठन्ति ।

१ आगामिनि अब्दे यदि एवं भवति ।

२ अत्र को नियमः ।

३ कथं ज्ञातम् ।

४ कीदृशी सा कथा ।

५ कीदृशस्त्रिविधः ।

६ विवृत्य कथय ।

स्त्री । तदो तदो (१) ।

पुरु । ततस्तेषु गौडीयाः प्रिया गौडीयानां मध्ये येऽतिप्रियाः
शतशो दृष्टवन्तस्तेऽप्यदृष्टवन्तोऽपि शुभादृष्टवन्तो यथा अमी ।

नरहरिरघुनन्दनप्रधानाः कति च न खण्डभुवोऽप्यखण्ड-
भाग्याः । प्रथममिममदृष्टवन्त इते प्रतिशरदं पुरुषोत्तमं
समन्ते ।

कुलीनग्रामीणा अपि च गुणराजान्वयभुवो

जना रामानन्दप्रभृतय इमे देवसुहृदः ।

तथाम्बाबाचार्यादय उपचितप्रेमसरसा

महाविद्वांसोऽमी प्रतिशरदमात्रोपगमिनः ॥

भगवन्नाम न्यायाचार्य्यस्तु पुरुषोत्तम एव भगवच्चैतन्य-
दर्शनाकाङ्क्षी यावज्जीवं स्थितः । एवमेषां साक्षादनुग्रहः ।

आगमनासमर्थानान्तु परहृदयमारुह्यानुग्रहः क्रियते ।

हृदयारोहयोग्यास्तु अद्वैतनकुलब्रह्मचार्यादयः ।

स्त्री । किञ्चि कथेहि (२) ।

पुरु । अद्वैतारोहवार्त्ता तु प्रधीयसी तत्कथनं बहुकाल-
साध्यम् । नकुलब्रह्मचारिहृदयारोहः श्रूयताम् ।

स्त्री । कथेहि अवहिदन्दि (३) ।

पुरु । अस्ति कश्चित् अम्बुग्रामे परमवैष्णव आजन्मब्रह्म-

१ ततस्ततः ।

२ किञ्चित्कथय ।

३ कथय अवहि ता स्मि ।

चारी नकुलो वाम । तस्यै कस्मिन् दिवसे यद्यस्तस्येव कस्या-
मपि दशामामुत्पन्नायां आनन्दाश्रुपुलकनिर्भरस्य दर्शनमा-
त्रेणैव सर्वेषां हृदयकुचरे श्रोत्रैश्चैव न्यावेशोऽग्रमस्य जात इति
प्रत्यक्षमुत्पादयत एव कतिचिद्द्वेदोरात्रा गताः ।

स्त्री । तदो तदो (१) ।

पुरु । तदनु ।

गौरत्विषा कपिशयन् ककुभः समन्ता-
दामन्दभोगपरिलोपितवाद्यावृत्तिः ।
आमालवृद्धतमस्यैरयलससङ्घै-
र्लोकैरभूत् प्रणयिभिः परिपूज्यमानः ॥

स्त्री । तदो तदो (२) ।

पुरु । तस्यै देवात्तस्मिन् काले तत्रागतेन भगवच्चैतन्यपा-
र्षदेन शिवानन्देन तमुदन्तमस्यक्तसन्दिग्धमानतयाऽऽत्य दि-
दृक्षुषा मनसि कृतं अहो किमेतस्य दर्शनेन साक्षादेव मया
दृष्टोऽस्ति भगवान् । तदा लोकसुखसदृशं किमस्य दर्शनेन
भविष्यति सुखं तैवेति निवर्त्तमानेन पुनर्मनसि कृतम् अहो
यद्ययं सर्वलोकवर्द्धिर्वर्त्तमानं मां स्वयमेवाह्वय स्तसमीपं
नीत्वा मामकमिष्टमन्त्रं प्रख्यापयति तदा सत्यमेवात्र तस्या-
वेशो जात इति चिन्तयित्वा प्रसारितो जनसमूहस्य वक्षिः
स्थितवति शिवानन्दे यावदावेशं दृष्ट्वा स्थितोऽप्यसौ कः को-

१ ततस्ततः ।

२ ततस्ततः ।

ऽत्र भो दूरे वर्त्तमानः शिवानन्द आश्रयतामिति निदेशमात्रेण
धावङ्गिरेव कतिभिरितस्ततो नामग्राहं विचिन्वङ्गिरतिदूरे
स्थितं तमादाय तन्निकटमाययौ । अनन्तरञ्च तेन शिवानन्द
भवता मनसि विचारितं यत् तदाकर्ण्यतां भवदीय इष्टमन्त्र-
स्तुरक्षरो गौरगोपालदेवताकः । इत्याकलय्य तेन निर्णीतं
सत्यैवेयं प्रथेति ।

स्त्री । अज्जउत्त तीत्तओ केरिसो (१) ।

पुरु । तृतीयस्तु चिन्तनमात्राविर्भावो यः सोऽपि श्रूयताम् ।
एकदा तस्यैव शिवानन्दस्य भागिनेयः श्रीकान्त एकक एव
प्रथमं श्रीपुरुषोत्तममागत्य भगवच्चैतन्यचरणौ ददर्श । अ-
स्मिन्नेव समये कौतुकवशात् पुरीश्वरस्वरूपादिसमक्षं भगवता
किञ्चिज्जगदे । जगदेकबन्धुना श्रीकान्त अस्मिन्नब्दे अद्वैता-
दयो दयोद्गुरा वक्तव्यास्ते यथा नायान्ति मयैव तत्र गन्त-
व्यमिति । अपि च शिवानन्दोऽपि भगवन्मातुलो वक्तव्यः
पौषे माषि तत्रोपसन्नेन मया भवितव्यम् । तत्र जगदानन्दो-
ऽस्ति तत्रैव भिक्षा कर्त्तव्येति निवृत्तेन श्रीकान्तेन भगवत्सन्देशे
कथिते सति सर्वेऽद्वैतादयश्चलनोद्यमाच्छिथिलीबभूवुः । शि-
वानन्दस्तु भगवदागमनमभिनिलषिषुर्भगवद्भिक्षायामिदं ल-
गिष्यतीति कृत्वा भगवत्प्रियत्वेन वास्तूकवास्तुकदलीगर्भा-
त्याकनिशादिसामग्रीसमवधानाय स्थितवान् ।

स्त्री । तदो तदो (१) ।

पुरु । ततो दैवाद् गोदावरीतः समायातेन रामानन्द-
रायेणोपबोधितो भगवान् न गन्तुमीष्टे ।

स्त्री । तदो तदो (२) ।

पुरु । ततोऽसौ शिवानन्दः श्रीनृसिंहानन्दब्रह्मचारीति
प्रथितं परमयोगीन्द्रं साक्षान्नृसिंहमिव प्रद्युम्नब्रह्मचारित्वेन
पूर्वख्यातावपि भगवतैव नृसिंहोपासनासिद्धत्वेन नृसिंहानन्द
इति कारितसङ्गं समये समुवाच । स्वामिन् आयास्यामीति कृत्वा
भगवान्नायातः । वास्तूकशाकमवलोक्य मनोदुःखमेव जायते ।

स्त्री । तदो तदो (३) ।

पुरु । ततस्तेनोक्तम् । मयैवानेतव्यो दिनद्वयमपेक्षतामिति
तत्प्रभावज्ञोऽसौ तथैव श्रद्धये । स च नृसिंहानन्दो नृसिंहा-
नन्दोऽपि तं समयमारभ्य समाधिस्थो दिनद्वयान्तरे शिवान-
न्दमाह्वय अये भगवच्चैतन्यो राघवालये समानीतोऽस्ति ।
प्रातरत्रागमिष्यति मयैव पक्तव्यं भिक्षा च दातव्येति श्रुत्वा
तस्मिन्नपि तथोद्युक्ते सति स्वयमुषसि कृतस्नानः शुचितरो
भूत्वा पाके प्रवृत्तः स्वेच्छापूवं यथेष्टमेव पेक्षितवान् । अनन्तरं
तस्मिन्नेव समये श्रीचैतन्यस्य जगन्नाथस्य नृसिंहस्य च पृथक्
त्रयो भोगा विभज्य निष्पादिताः । अनन्तरं तत्तन्नाम्ना समर्प्य

१ ततस्ततः ।

२ ततस्ततः ।

३ ततस्ततः ।

वद्विभूय निमीलितचक्षुरान्तरेण चक्षुषा पश्यति त्रीनेव भोगा-
नेक एव भगवान् भुङ्क्ते । अनन्तरं सञ्जातमहानन्दो गलदश्रु-
धारः सारवमुच्चैः प्रणयामर्षकृताक्षेपमिव भद्रं भो भद्रं जग-
न्नाथेन सच्च तवैक्यमतो जगन्नाथस्य भोगो भुज्यतां नाम मम
नृसिंहस्य भोगः कथं भुज्यते नृसिंहेऽद्य मयाऽयमुपोषित इत्यु-
च्चैराक्रन्दञ् शिवानन्देनोक्तं स्वामिन् कथमाकुश्लते इति ।

स्त्री । तदो तदो (१) ।

पुरु । ततस्तेनोक्तम् । तव गोस्वामिना चैतन्येन भोगत्रय-
मेव भुक्तं नृसिंहस्योपवासो जात इति ।

स्त्री । तदो तदो (२) ।

पुरु । ततः शिवानन्देनोक्तम् । स्वामिन् नृसिंहार्थमन्या भोग-
सामग्री कर्त्तव्येति । तथाकृते स्वस्थो बभूवेति स्थिते शिवान-
न्दस्य संशयो जातः । किमनेनावेश्वरादेवोक्तमथवा सत्य-
मेवेति मनसि कृत्वा पुनरन्यस्मिन् संवत्सरे पुरुषोत्तममासाद्य
भगवच्चैत्यसविधे गतः । प्रसङ्गतो नृसिंहानन्दस्य तन्महिमकथ-
नेऽवान्तरभूता पाकक्रिया तस्यातिसमोचीनेत्यपि वदति भग-
वति सर्वेषु सन्दिहानेषु मया गते सम्बत्सरे पौषे मासि तस्य
भिक्षा कृता । तत्र तस्य पाककौशलं ज्ञातमित्युक्ते पुनः सर्वे
सन्दिग्धा एव स्थिताः । शिवानन्दस्तु निःसन्देहो बभूवेति
व्याख्यातस्ते त्रिविधोऽनुग्रहप्रकारः ।

१ ततस्ततः ।

२ ततस्ततः ।

स्त्री । अच्चरिअं अच्चरिअं । ता एदंपि कधेच्चि रामाण-
न्देण कच्चं तत्थ गन्दुं णिसेच्चो किदो (१) ।

पुरु । प्रिये स तावङ्गवतोऽतिप्रणयी तदिच्छेदं न सद्धते ।
तेन तदुपरोधान्मथुरां जिगमिषुरपि वर्षद्वयमद्यश्च इति कृत्वा
विलम्बितो भगवान् ।

स्त्री । अदो वरं एत्थज्जेव वट्टिस्सदि अच्चवा मज्जरां गमि-
स्सदि (२) ।

पुरु । प्रिये अधुना तु चिरमनुनीय तमेव रामानन्दं तेना-
नुमतं गौडवर्त्मन्येव गन्तुमुद्यतोऽस्ति ।

स्त्री । अज्जउत्त पुणो एत्थ आअमिस्सदि (३) ।

पुरु । अथ किम् ।

स्त्री । एत्थ अत्थि सन्देच्चो । जदो मज्जरा क्खु एदस्स पि-
अट्ठाणं (४) ।

पुरु । यद्यप्येवं तथापि ।

आपामरं प्राणिन उद्दिधोषी-

नीलाचलेन्दोरतिभारमेतम् ।

लघूकरिष्यन् पुरुषोत्तमस्थो

भूयोऽपि भावी पुरुषोत्तमोऽयम् ॥

१ आश्चर्यमाश्चर्यम् । तदिदमपि कथय । रामानन्देन कथं तत्र गन्तुं
निषेधः कृतः ।

२ अतः परमत्रैव आस्यति अथवा मथुरां गमिष्यति ।

३ आर्यपुत्र पुनरत्रागमिष्यति ।

४ अत्र अस्ति सन्देहः । यतो मथुरा खलु अस्य प्रियस्थानम् ।

स्त्री । आं होइ एवं होइ (१) ।

नेपथ्ये । भट्टाचार्य कथं रामानन्देनास्मिन् कर्मणि कृताऽनुमतिः ।

पुरु । प्रिये श्रुतमिदं यदभिहितं मया तदेवाधुना तद्विच्छे-
दविधुरो गजपतिरपि सार्वभौमेन सह सङ्गथयन्नास्ते । त-
दावामपि भगवन्तं नीलाचलचन्द्रं गानेनोपस्थातुं गच्छाव ।
इति निष्क्रान्तौ ।

प्रवेशकः । ततः प्रविशत्यासनस्थो राजा सार्वभौमश्च ।

राजा । भट्टाचार्य रामानन्दस्याग्रहपाशग्रन्थिग्रैथिल्येनैव
भगवान् ग्रथितः ।

सार्व । ईश्वरेण सार्द्धं किमधिको हठः कर्तुं शक्यते ।
तथापि वर्षद्वयमेव विलम्बितः ।

राजा । भट्टाचार्य रामानन्देन मे महानेवोपकारः कृतः ।
तथा हि ।

आनीतो राजधान्याः पथि पुरुकरुणः कारितं चेक्षणं मे
स्पर्शः पादाम्बुजस्य व्यधितममदुरापोऽपि सम्यक् सुखापः ।
वाक्पीयूषञ्च सानुग्रहमतिमधुरं पायितं श्रोत्रपेयं
यन्नाभूद्भूरियत्नैस्तदजनि सहसा शून्यमन्तस्तथाऽपि ॥

सार्व । महाराज रामानन्दो हि भागवतोत्तम एव । तथा
हि ।

प्रणयरसनया धृताङ्घ्रिपद्मः

स भवति भागवतप्रधान उक्तः ।

तेनास्य भगवान् वश एव अतस्तदुपरोधेन भगवता त्वय्ये-
तादृशोऽनुग्रहः कृतः ।

राजा । रामानन्देन कियद्दूरमनुव्रजितव्यम् ।

भट्टा । भद्रकपर्यन्तमिति अतम् ।

राजा । स्वामिनः सङ्गे कियन्तश्चलिताः ।

सार्व । पुरीश्वर-दामोदर-जगदानन्द-गोपीनाथ-गोवि-
न्दाद्याः पञ्चषा एव ।

राजा । वृन्त ।

यदपि जगदधीशो नीलगैलस्य नाथः

प्रकटपरमतेजा भाति सिंहासनस्थः ।

तदपि च भगवच्छ्रीकृष्णचैतन्यदेवे

चलति पुनरुदीचीं वृन्त शून्या त्रिलोकी ॥

सार्व । राजन् निरुपधिप्रेम्णो ह्रीदृशः प्रकाशः ।

राजा । अस्मदीयः कोऽपि न गतः प्रभोरनुपदम् ।

सार्व । राजन् प्रेम्णैवेदमुच्यते क्व तस्य त्वदीयजनापेक्षा ।
तथापि तवाधिकारं यावत् तव लेखमादाय पूर्वमेव कश्चिद्गतो-
ऽस्ति करिष्यति च स एव सर्वसमाधानम् ।

प्रतिवसति नवीना वासमये विधाय

प्रतिगृहमुपचारैर्भूरिभिः पूरयित्वा ।

कृतसुरचनमुच्चैस्तत्र तत्राभियुक्तैः

पदविहरणखेदं धुन्वते ते विशन्तः ॥

भगवांस्तु रामानन्दस्य कतिरियमित्येव जानाति । प्रविश्य ।

दौवारिकः । देव रामानन्दरायो द्वारमधितिष्ठति ।

राजा । त्वरितमानीयताम् ।

दौवा । यथाज्ञापयति । इति निष्क्रम्य तमादाय प्रविशति ।

राजा । उपलब्ध प्रब्रमति ।

मारा । सादरमुपवेश्य । कथय कियदूरं भवाननुगतो-
देवम् ।

रामा । इत इतो निवर्त्तस्वेति प्रतिपदमुक्तोऽपि भद्रकपर्य-
न्तमनुगतवानस्मि । महाराज दुस्त्यजो हि व्यवहारमार्गः । यतः

तमपि परमदीनोद्वारिकारूप्यसिन्धुं

शिव शिव परिचाय त्वङ्गियैवागतोऽहम् ।

कथमहं न जातस्तत्र मे देहपातः

कुलिशकठिनमूर्त्तेर्चा यतोऽहं निवृत्तः ॥

इत्यश्रूणि मुञ्चति ।

सार्व । रामानन्द त्वमतिधीरोऽसि कथमेवमुत्ताम्यसि
ईश्वरो हि तथाविधलील एव । ब्रजवासिनो विद्याय मथुरां गतः
पुनस्ततोऽपि द्वारवत्यां पुनस्ततोऽपि क्वचित् क्वचित् । तत्रत्याः
कथं सद्दन्तस्म तद्विरहम् । यद्यपि दुःसह एव भगवद्विरह-
स्तथाऽपि स एव तं साहयते तदलमनुशोचनेन । राजानमधुना
सान्वयितुमर्हसि न पुनः स्वखेदप्रकटनेन खेदयितुम् ।

राजा । कथय ।

रामा । भवदधिकारं यावद्भवदीया एव गच्छन्ति तदूर्द्ध्वं
मदीयाः पथि प्रज्ञा एव गौडराष्ट्रं यावद्यास्यन्ति केचित्तेषां

कियद्वरत एवागमिष्यन्ति केचित् दूरतरं यास्यन्ति ।

प्रविश्य । दौवारिकः । देव महाप्रभुमनुव्रजन्तो ये रायस्य
मनुजाश्चलिताः सन्ति तेषां कियन्तः समायाताः ।

राजा । प्रवेक्ष्यन्तामविचारेणैव ।

दौवा । तथाकरोति । प्रविश्य ।

पुरुषाः । जयति देवः ।

रामा । कथयत रे कियद्वरं भगवन्तो गताः ।

पुरु । कुलियाग्रामं यावत् ।

राजा । सार्वभौममुखं निरीक्षते ।

सार्व । देव नवदीपपारे पारेगङ्गं कश्चन तन्नामा ग्रामोऽस्ति ।

राजा । आमूलं कथय ।

पुरु । देव इतो देवाधिकारं यावत्तावत्तव प्रभावेनैव नि-
र्व्वहितवर्त्मसौकर्या अचङ्गमणेनैव सर्व्वे गतवन्तः । गौड-
सोम्नि प्रवेष्टुं त्रयः पन्थानः । द्वयं रुद्धं एकस्तु जलदुर्गः तमे-
वोद्दिश्य चलिते सति तत्सोमाधिकारो तुरुष्कोऽरुष्कोष-
कार इव सर्व्वेषां मर्मज्ञा महामद्यपो दुर्व्वृत्तचक्रचूडामणिः ।
इतो देशाद् ये गच्छन्ति तेषां दुर्गतिः क्रियते इति श्रुत्वा सर्व्वे-
षामेव भयमुत्पन्नं महाप्रभवे कोऽपि न आवयति । अस्मत्सोमा-
धिकारिणोक्तम् । अत्र कियान् विलम्बः क्रियतां यावन्मयाऽनेन
सन्धिः सन्धीयते इत्यतावत् कथनसमकालमेव तस्यैव कश्चित्
अस्मत्सोमाधिकारिणः समीपमागतः ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु। आगत्य कथितम् । यदि त्वमनुमन्यसे तदा भवद्दे-
शादागच्छन्तं श्रीकृष्णचैतन्यदेवमहं विलोकये ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु। ततोऽनेनोक्तम् । त्रिचतुरैश्वेदाया त तदायातु नामेति
श्रुत्वा तथैवागतो भगवत्पादसमीपभूमौ निपतितश्चिरं प्रण-
नाम । ततः सर्वैरुक्तम् । भगवन्नस्य साक्षाद्येनैव सुखेन गन्तुं
शक्यते । एनं प्रति कृपावलोकः क्रियतामिति तदनुरोधेन तं
प्रति कृतदृक्पाते भगवति स यवनः पुलकाश्रुगद्गदस्वरो भवन्
ग्रहयस्त इव जातः । ततो गोपीनाथाचार्य्येणोक्तम् । अथे
महाप्रभुरयं सुखेन कथं चलति ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु। ततस्तेनोक्तं कियद्दूरं भवद्भिर्गन्तव्यम् । तदनु गोपी-
नाथेनोक्तम् । गन्तव्यं तावत् पाणीयच्छाटीपर्यन्तमिदानीम् ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु। ततः ।

प्रफुल्लरोमा गलदश्रुधारः

सगद्गदं किञ्चिदसौ जगाद ।

अहो मदीयं महद्देव भाग्यं

देवस्य साक्षाद्यविधौ भवेयमिति ॥

सकलसज्जननाविकैर्वाह्यमाना नवोना तरणिर्मध्यगृह्णशा-
लिनी पुनः प्रक्षालिता क्षणेनाधिनदि समानायिता । अनन्तरं
नौकान्तरं स्वयमप्यारुह्य भगवन्त एनामधिरोहन्त्विति निग-

दिते देवेन सह सर्व्वे तामाकुरुतः । अथ स एव जलचर-
दस्युभयनिवारणाय स्वयमग्रेसरो भूत्वा मन्त्रेश्वरमुत्तीर्य्य
पिच्छनदाग्रामपर्य्यन्तमागतवान् । निवृत्तिसमये भगवता जग-
न्नाथ-प्रसाद-मनोहराख्यमोदकाः प्रसादोक्ताः । तानवाप्य
हरिं वदेत्याविष्टो भूत्वा महाभागवतदशामापन्नः ।

राजा विस्मयं नाढयति ।

सार्व्व । एवमेवेश्वरस्य लीला । तथा हि

अस्थानेऽपि प्रथयति कृपामोश्वरोऽसौ स्वतन्त्रः

स्थानेऽप्युच्चैर्जमयति तरां नूनमौदास्यमेव ।

रामो देवः स गुह्यमकरोदात्मनीनं सखायं

कृष्णः स्तोत्रैः प्रसूयति विधौ हन्त मौनी बभूव ॥

वक्तः । पुरु । तदाज्ञया भगवत्कीर्त्तनं कुर्व्वन्तस्ते नाविका-
स्तथा तरणिमवाहयन्त यथैकेनाङ्गा पाणीयदाटीग्रामे समु-
त्तीर्त्ताः स्मः ।

राजा । तच्च को वर्त्तते ।

सार्व्व । राघवपण्डितः ।

पुरु । ततो यदभूत्तदाश्चर्य्यम् ।

राजा । कथमिव ।

पुरु । देव ।

यावद्देवो न सुरसरितस्तीरसीमानमाप्त-

स्तावत् सर्व्वं जनमयमभूद्वन्त किं तद् ब्रवीमि ।

किं तत्रासीन्नृहृधरणीधूलयो लोकरूपाः

किं तारा वा मनुजवपुषः पेतुर्द्व्यां नभस्तः ॥

एवं गङ्गातटतः कष्टेनैव तद्वाटीमभ्याययौ देवः ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु । ततस्तां रजनों तत्रैव गमयित्वा परेद्यवि नौ-वर्त्मनैव
चलितवान् ।

अथो अविच्छिन्नशुभप्रवाद्या

निरन्तराया चपलोर्मिहस्ता ।

निरन्तरं विष्णुपदावतारा

गङ्गेव दीर्घा जनपङ्क्तिरासीत् ॥

ततः कुमारदृष्टे श्रीवासपण्डितवाटीमभ्याययौ । तत्र च
गङ्गातीराद्वाटीपर्यन्तगमने यत्र यत्र पदमर्पयतीशस्तत्र पा-
दरजसां ग्रहणाय प्राणि-पाणिपतनेन स पन्था इन्त गर्त्तमय
एव बभूव । तत्रोत्तीर्ण एव भगवति जगदानन्दः शिवानन्दा-
लये भगवद्गोचर एव गतवान् । तत्र तेन चिरमेव स्थित-
मिति तदाशक्त्या भगवानत्रानेतव्य इति रचनावैशिष्ट्यमपि
कृतवान् ।

अथ

प्राचीरस्योपरि विटपिनां सर्व्वशाखासु भूमौ

रथ्यां रथ्यामनु पथि पथि प्राणिषु प्राप्तवन्तु ।

उच्चैरुच्चैर्वद हरिमिति प्रौढघोषेषु देवो

रात्रीशेषे तरिमधि शिवानन्दनीतः प्रतस्थे ॥

ततो जगदानन्देनोभयोः पार्श्वयोः कदलीस्तम्भपूर्णाकुम्भमु-

कुलदीपावलिभिः सुरचनाविशेषेण शिवानन्दवाटीपर्यन्तम-
भिमण्डितं वर्त्माख्यः स्मितसुमधुरवदनो जगदानन्दकृतमिति
मन्यमानो वामे वासुदेववाटीपथमपि तथाविधमालोक्य कि-
मितोऽग्रे गन्तव्यं किमिति इति सन्दिहानो वासुदेवेनोचे ।
भगवन्नग्रतः शिवानन्दवाटीमेवालङ्घुर्व्विति तथा कुर्व्वाणो ज-
गदानन्देन धारितचरणाम्बुजस्तदीयभगवद्गच्छं प्रविष्टः । अन-
न्तरं तच्चरणोदकं गृह्यपटलोपरि किञ्चिद्विकीर्य्य कियदन्तः-
पुरे परिजनेभ्यो जगदानन्देनैव दत्तम् । अनन्तरं मुहूर्त्तं
स्थित्वा वासुदेववाटीमागत्य क्षणमवस्थाय पुनस्तरणिमारुह्य
चलितवति भगवति चरणजलग्रहणार्थमाकण्डमग्रानां जनानां
यद्वैयर्थ्यं जातं तदवलोक्य भगवतस्तथा करुणा जाता यथा
सर्व्वैरेव चरणजलं प्राप्तमासीत् । ततस्तटवर्त्मनैव सर्व्वलोका-
ञ्चलिता न केऽपि निववृतिरे ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु । ततोऽद्वैतवाटीमभ्येत्य हरिदासेनाभिवन्दितस्तथैव
तरणिवर्त्मना नवद्वीपस्य पारे कुलियानामग्रामे माधवदास-
वाच्यामुत्तोर्णवान् । नवद्वीपलोकानुग्रहहेतोः सप्तदिनानि तत्र
स्थितवान् । तत्र च नवद्वीपात् पारगमने ।

य आतरः काकिणिकैकमात्र

आसीत् प्रतिव्यक्ति स तु क्रमेण ।

वन्दीयसीध्वयथ नौष सोऽभूत्

कार्पापणानामधिकाधिकोऽपि ॥

अपि च । दुर्गं वध्नाति वंशैर्दठतरविपुलैर्माधवो यन्निशायां
 तत्प्रातस्तूर्णभावं व्रजति जनघटावद्वृत्तेन क्रमेण ।
 सप्ताद्यान्येवमेव व्यजनि जनिमतां दर्शनौत्कण्ठ्यभाजां
 सङ्घट्टो यत्र देवः स्वयममरधुनीं स्नातुमीशोऽपि नेशः॥
 एवं सप्तदिनानि तत्र स्थित्वा पुनस्तटवर्त्मनैव चलितवान् ।
 स यत्र यत्रोपससार देवो
 वृत्तान्ततः प्राक् तत एव लोकाः ।
 ततस्ततो भूरपि भूरिभुग्ना
 विशिष्य विस्मापयते फणीन्द्रम् ॥

श्रुतञ्च गौडेश्वरस्य राजधान्याः पारे गङ्गं चलतो भगवतः
 पञ्चादुभयोः पार्श्वयोः स्खलन्तीं लोकघटामालोक्य गौडेश्वरो
 गङ्गातटघटमानोपकारिकामारूढो विस्मितः किमिदमिति
 यदा पृष्टवान् तदा केशववसुनाम्ना तदमात्येन कथितम् ।
 शूरचाण श्रीकृष्णचैतन्यो नाम कोऽपि महापुरुषः पुरुषोत्त-
 मान्मथुरां प्रयाति तद्दिदृक्षया अमी लोकाः सञ्चरन्ति इति ।
 ततस्तेनाप्युक्तम् । अयमोन्मदो भवति यस्यैवंविधं लोकाकर्षण-
 मिति । अतः परञ्च श्रुतम् । ततः कियदूरं गत्वा पुनः प्रत्या-
 वृत्तो न तेन पथा मथुरां गमिष्यति अपि तु पुरुषोत्तममागत्य
 वनपथेनैवेति न जानीमः सत्यमसत्यम्बति ।

नेपथ्ये । सत्यं भोः सत्यम् ।

आगतञ्च सहसा स एकको

गोलशैलतिलकं विजोत्स्य च ।

लोकसङ्कुलभिया वनाध्वना

निष्ठृतः स मथुरां जगाम च ।

राजा । सविस्मयम् । काशीमिश्रस्य स्वर इव श्रूयते तदाह-
यताम् ।

प्रविशस्व सत्वरम् ।

काशीमिश्रः । देव अयमयमनाहृत एवागतः ।

राजा । कथय किं तत्त्वमिदम् ।

काशी । सत्यमेव लोकभिया ततोऽपि निवृत्तः । ततोऽपि
केनाप्यर्चित एव चलितवान् ।

राजा । सार्वभौम अस्माकन्तु समः पन्थाः विच्छेददुःखस्य
तुल्यफलत्वात् । एकाकिनस्तस्य निर्व्याहः कथं भवतु ।

काशी । भिक्षायोग्याः कियन्तो विप्राः प्रेषिताः सन्ति । भग-
वता तु तन्नञ्चायते ।

राजा । साधु मिश्र साधु किमप्युक्ता गतम् ।

काशी । आगतप्रायोऽहमिति ।

राजा । तत्किं दिनं भविष्यति ।

भट्टाचार्यः । जङ्गाजोविनः कियन्तो गच्छन्तु यथा भग-
वतो वार्त्ता प्रापयन्ति ।

सार्व । उचितमेवैतत् ।

राजा । काशीमिश्रमहापात्रं चन्दनेश्वरं मदाज्ञया समा-
दिश यथैवं करोति ।

काशी । देव परोक्षामक्षापात्रं निवेद्य मयैव तथाकारित-
मस्ति कतिचिदागतप्राया एव ।

प्रविश

दौवारिकः । देव मक्षाप्रभोर्वार्त्ताक्षरिणो द्वारि वर्त्तन्ते ।

राजा । प्रवेश्यन्ताम् ।

दौवा । तथा करोति ।

प्रविश

वार्त्ताक्षरिणः । जयति जयति देवः ।

राजा । कथयत किं जानीय ।

वार्त्ताक्षा । सर्व्वमेव जानीमः ।

प्रत्यावृत्तः स मधुपुरतो दृष्टवृन्दावनश्रीः

कुञ्जे कुञ्जे तरणितनयाकूलतः कृत्तकैलिः ।

गत्वा गोवर्द्धनगिरिवरं कानने कानने च

भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा दिनकतिपयं कर्त्तमनोशो व्यलोकि ॥

राजा । अरे वृन्दावने किं किं कृतं भगवता तज्जानासि ।

वार्त्ताक्षा । अथ किम् । तत्सङ्गे समागतानां केषाञ्चिद्भाग्य-
भाजां मुखतः श्रुतम् ।

राजा । कथ्यताम् ।

वार्त्ताक्षा । आविर्भावादवधि स निजानन्दवृन्दैककन्दो

यद्यप्युच्चैः प्रथयतितरां तद्विकारप्रकारान् ।

वृन्दारण्योपगमसमये हन्त ते ते तरङ्गा

वृद्धिं प्रापुर्द्यदुपरि वचस्वित्तयोर्नो निवेशः ॥

तथा हि । कचन च यमुनावनान्तलक्ष्मी-
मवकलयन्ननुरक्तिमुक्तकण्ठम् ।
विलपति परिरभ्य लोभ्यवाङ्मः
प्रतिलतिकं प्रतिशाखि सोऽखिलेशः ॥

अपि च । नैचिकीनिचयवीक्षणमोदा-
दुग्धदः स्वलितवान् गलदस्रः ।
स्यन्दमानसुरसिन्धुरिवासी-
द्वातभग्न इव मेरुतटान्तः ॥

राजा । ततः ।

वार्ताह्व । ततस्तैः कथितम् ।

मदमुदितमयूरकण्ठकान्त-
द्युतिमभिवीक्ष्य कुतश्चिदप्यकस्मात् ।
स्वलति लुठति वेपते विरौति
द्रवति विषीदति हन्त मूर्च्छतीशः ॥

अपि च । कापि वत्सकुलमुच्चलपुच्छं
धावमानमनुवीक्ष्य वनान्तः ।
कण्ठकावलिनि कर्त्तुं नि सद्यो
वीक्षताङ्गमभितः स्वलतीशः ॥

राजा । ततः ।

वार्ताह्व ।

कुञ्जसीमनि कदाऽपि यदृच्छा-
मूर्च्छया निपतितस्य धरण्याम् ।

अलिङ्गन्ति हरिणामुखफेणा
नापिवन्ति शकुना नयनाम्भः ॥

कदापि । पतयालुरसावुपत्यकाया-
मपि गोवर्द्धनभूधरस्य देवः ।
अनुरागसुधाब्धिमध्यमग्नौ
नहि भग्नोऽपि बह्विर्व्यथां विवेद ॥
अनुवनमनुकुञ्चवीरुमाणे
रुदति विभावनुरक्तिमुक्तकण्ठम् ।
रुरुदुरिव लताश्च शाखिनश्च
द्विजमृगराजिरभाजि मूर्च्छयैव ॥

अपि च । विलपति करुणस्वरेण देवे
जलधरधीरगभीरनिस्त्रमेऽपि ।
चिरमनुबिलपन्ति वायकण्ठाः
कचन च लास्यमपास्य नीलकण्ठाः ॥

एवमत्यनुरागवैकल्यादीश्वरत्वेनैव धार्यमाणदेहं तमा-
लोकयङ्गिः पुण्यवङ्गिर्बलभद्रभट्टाचार्यादिभिरहो अनर्थोऽय-
मापतित इति चिन्तयङ्गिर्बलादिव वृन्दावनास्त्रिष्कासितो भग-
वानिति न चिरकालावस्थितिस्तत्र तस्येति । ततश्च ।

यः प्रागेव प्रियगुणगणैर्गाढबद्धोऽपि मुक्तो
गेहाध्यासाद्रस इव परो मूर्त्त एवाप्यमूर्त्तः ।
प्रेमालापैर्दृढतरपरिष्वङ्गरङ्गैः प्रयागे
तं श्रीरूपं सममनुपमे नानुजग्राह देवः ॥

राजा । सार्वभौम अतिप्रेष्ठवृन्दावनोऽपि कथमसौ स्वल्प-
मेव कालं तत्रावतस्थे ।

सार्व । जगन्नाथेन तद्विरहमसहमानेन समाकृष्ट इव ।
अपि च । प्रियस्वरूपे दयितस्वरूपे
प्रेमस्वरूपे सहजाभिरूपे ।
निजानुरूपे प्रभुरेकरूपे
ततान रूपे खविलासरूपे ॥

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताद्या । ततश्च वाराणस्याम् ।
चन्द्रशेखर इति प्रथितस्य
क्ष्मासुरस्य भवने भुवनेशः ।
प्राक्तनैः सुकृतराशिभिरस्य
प्रत्यपद्यत तदा स यतीन्द्रः ॥

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताद्या । तदानीन्तु ।
तमेत्य पश्येत्यनुरागपूर्व्यं
विश्वेश्वरो विश्वमिव न्ययुङ्क्त ।
कुतोऽन्यथा तावति तुल्यकाले
तुल्यक्रियः सर्वजनो बभूव ॥

अपि च । ब्रह्मचारिगृहिभिक्षुवनस्था
याज्ञिका व्रतपराश्च तमीयुः ।
मत्सरैः कतिपर्यैर्यतिमुख्यै-

किं तारा वा मनुजवपुषः पेतुर्द्व्यां नभस्तः ॥
 एवं गङ्गातटतः कष्टेनैव तद्वाटीमभ्याययौ देवः ।
 राजा । ततस्ततः ।
 पुरु । ततस्तां रजनों तत्रैव गमयित्वा परेद्यवि नौ-वर्त्मनैव
 चलितवान् ।

अथो अविच्छिन्नशुभप्रवाद्या
 निरन्तराया चपलोर्मिहस्ता ।
 निरन्तरं विष्णुपदावतारा
 गङ्गेव दीर्घा जनपङ्क्तिरासीत् ॥

ततः कुमारदृष्टे श्रीवासपण्डितवाटीमभ्याययौ । तत्र च
 गङ्गातीराद्वाटीपर्यन्तगमने यत्र यत्र पदमर्पयतीशस्तत्र पा-
 दरजसां ग्रहणाय प्राणि-पाणिपतनेन स पन्था हन्त गर्त्तमय
 एव बभूव । तत्रोत्तीर्ण एव भगवति जगदानन्दः शिवानन्दा-
 लये भगवद्गोचर एव गतवान् । तत्र तेन चिरमेव स्थित-
 मिति तदाशक्त्या भगवानचानेतव्य इति रचनावैशिष्ट्यमपि
 कृतवान् ।

अथ

प्राचीरस्योपरि विटपिनां सर्व्वशाखासु भूमौ
 रथ्यां रथ्यामनु पथि पथि प्राणिषु प्राप्तवन्सु ।
 उच्चैरुच्चैर्वद हरिमिति प्रौढघोषेषु देवो
 रात्रीशेषे तरिमधि शिवानन्दनीतः प्रतस्थे ॥
 ततो जगदानन्देनोभयोः पार्श्वयोः कदलीस्तम्भपूर्व्वकुम्भमु-

कुलदीपावलिभिः सुरचनाविशेषेण शिवानन्दवाटीपर्यन्तम-
भिमण्डितं वर्त्माख्यः स्मितसुमधुरवदनो जगदानन्दकृतमिति
मन्यमानो वामे वासुदेववाटीपथमपि तथाविधमालोक्य कि-
मितोऽग्रे गन्तव्यं किमिति इति सन्दिहानो वासुदेवेनोचे ।
भगवन्नग्रतः शिवानन्दवाटीमेवालङ्घुर्व्विति तथा कुर्व्वाणो ज-
गदानन्देन धारितचरणाम्बुजस्तदीयभगवद्गङ्गं प्रविष्टः । अन-
न्तरं तच्चरणोदकं गृह्यपटलोपरि किञ्चिद्विकीर्य्य कियदन्तः-
पुरे परिजनेभ्यो जगदानन्देनैव दत्तम् । अनन्तरं मुहूर्त्तं
स्थित्वा वासुदेववाटीमागत्य क्षणमवस्थाय पुनस्तरणिमारुह्य
चलितवति भगवति चरणजलग्रहणार्थमाकण्डमग्नानां जनानां
यद्वैयर्थ्यं जातं तदवलोक्य भगवतस्तथा करुणा जाता यथा
सर्व्वैरेव चरणजलं प्राप्तमासीत् । ततस्तटवर्त्मनैव सर्व्वलोका-
क्षलिता न केऽपि निववृतिरे ।

राजा । ततस्ततः ।

पुरु । ततोऽद्वैतवाटीमभ्येत्य हरिदासेनाभिवन्दितस्तथैव
तरणिवर्त्मना नवद्वीपस्य पारे कुलियानामग्रामे माधवदास-
वाच्यामुत्तोर्णवान् । नवद्वीपलोकानुग्रहहेतोः सप्तदिनानि तत्र
स्थितवान् । तत्र च नवद्वीपात् पारगमने ।

य आतरः काकिणिकैकमात्र

आसीत् प्रतिव्यक्तिं स तु क्रमेण ।

वंद्नीयसीध्वयथ नौष सोऽभूत्

कार्षापणानामधिकाधिकोऽपि ॥

अपि च । दुर्गं वध्नाति वंशैर्दृढतरविपुलैर्माधवो यन्निशायां
 तत्प्रातश्चूर्णभावं व्रजति जनघटाघट्टनेन क्रमेण ।
 सप्ताहान्येवमेव व्यजनि जनिमतां दर्शनैत्कण्ड्यभाजां
 सङ्घट्टे यत्र देवः स्वयममरधुनीं स्नातुमीशोऽपि नेशः॥
 एवं सप्तदिनानि तत्र स्थित्वा पुनस्तटवर्त्मनैव चलितवान् ।
 स यत्र यत्रोपससार देवो
 वृत्तान्ततः प्राक् तत एव लोकाः ।
 ततस्ततो भूरपि भूरिभुग्रा
 विशिष्य विस्त्रापयते फणीन्द्रम् ॥

अतश्च गौडेश्वरस्य राजधान्याः पारे गङ्गं चलतो भगवतः
 पश्चादुभयोः पार्श्वयोः चलन्तीं लोकघटामालोक्य गौडेश्वरो
 गङ्गातटघटमानोपकारिकामारूढो विस्मितः किमिदमिति
 यदा पृष्ठवान् तदा केशववसुनाम्ना तदमात्येन कथितम् ।
 शूरत्राण श्रीकृष्णचैतन्यो नाम कोऽपि महापुरुषः पुरुषोत्त-
 मान्मथुरां प्रयाति तद्दिदृक्ष्या अमी लोकाः सञ्चरन्ति इति ।
 ततस्तेनाप्युक्तम् । अयमोच्चरो भवति यस्यैवंविधं लोकाकर्षण-
 मिति । अतः परञ्च श्रुतम् । ततः कियदूरं गत्वा पुनः प्रत्या-
 वृत्तो न तेन पथा मथुरां गमिष्यति अपि तु पुरुषोत्तममागत्य
 वनपथेनैवेति न जानीमः सत्यमसत्यम्बति ।

नेपथ्ये । सत्यं भोः सत्यम् ।

आगतश्च सहसा स एकको

नीलशैलतिलकं विलोक्य च ।

लोकसङ्गलभिया वनाध्वना

निवृत्तः स मधुरां जगाम च ।

राजा । सविस्मयम् । काशीमिश्रस्य स्वर इव श्रूयते तदाह-
यताम् ।

प्रविश सत्वरम् ।

काशीमिश्रः । देव अयमयमनाहृत एवागतः ।

राजा । कथय किं तत्त्वमिदम् ।

काशी । सत्यमेव लोकभिया ततोऽपि निवृत्तः । ततोऽपि
केनाप्यविदित एव चलितवान् ।

राजा । सार्वभौम अस्माकन्तु समः पन्थाः विच्छेददुःखस्य
तुल्यफलत्वात् । एकाकिनस्तस्य निर्व्याहः कथं भवतु ।

काशी । भिक्षायोग्याः कियन्तो विप्राः प्रेषिताः सन्ति । भग-
वता तु तन्न ज्ञायते ।

राजा । साधु मिश्र साधु किमप्युक्ता गतम् ।

काशी । आगतप्रायोऽहमिति ।

राजा । तत्किं दिनं भविष्यति ।

भट्टाचार्यः । जङ्गाजोविनः कियन्तो गच्छन्तु यथा भग-
वतो वार्त्तां प्रापयन्ति ।

सार्व । उचितमेवैतत् ।

राजा । काशीमिश्रमहापात्रं चन्दनेश्वरं मदाज्ञया समा-
दिश यथैवं करोति ।

काशी । देव परोक्षामहापात्रं निवेद्य मयैव तथाकारित-
मस्ति कतिचिदागतप्राया एव ।

प्रविश

दौवारिकः । देव महाप्रभोर्वार्त्ताहारिणो द्वारि वर्त्तन्ते ।

राजा । प्रवेश्यन्ताम् ।

दौवा । तथा करोति ।

प्रविश

वार्त्ताहारिणः । जयति जयति देवः ।

राजा । कथयत किं जानीथ ।

वार्त्ताहा । सर्वमेव जानीमः ।

प्रत्यावृत्तः स मधुपुरतो दृष्टवृन्दावनश्रीः

कुञ्जे कुञ्जे तरणितनयाकूलतः कृत्तकैलिः ।

गत्वा गोवर्द्धनगिरिवरं कानने कानने च

भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा दिनकतिपयं कर्त्तमनोशो व्यलोकि ॥

राजा । अरे वृन्दावने किं किं कृतं भगवता तज्जानासि ।

वार्त्ताहा । अथ किम् । तत्सङ्गे समागतानां केषाञ्चिद्भाग्य-

भाजां मुखतः श्रुतम् ।

राजा । कथ्यताम् ।

वार्त्ताहा । आविर्भावादवधि स निजानन्दवृन्दैककन्दो

यद्यप्युच्चैः प्रथयति तरां तद्विकारप्रकारान् ।

वृन्दारण्योपगमसमये हन्त ते ते तरङ्गा

वृद्धिं प्रापुर्द्युपरि वचस्वित्तयोर्नो निवेशः ॥

तथा हि । कचन च यमुनावनान्तलक्ष्मी-
मवकलयन्ननुरक्तिमुक्तकण्ठम् ।
विलपति परिरभ्य लोभ्यबाहुः
प्रतिलतिकं प्रतिशाखि सोऽखिलेशः ॥

अपि च । नैचिकीनिचयवीक्षणमोदा-
दुग्धदः स्खलितवान् गलदस्रः ।
स्यन्दमानसुरसिन्धुरिवासी-
द्वातभग्न इव मेरुतटान्तः ॥

राजा । ततः ।

वार्त्ताह्व । ततस्तैः कथितम् ।

मदमुदितमयूरकण्ठकान्त-
द्युतिमभिवीक्ष्य कुतश्चिदप्यकस्मात् ।
स्खलति लुठति वेपते विरौति
द्रवति विषीदति हन्त मूर्च्छतोशः ॥

अपि च । कापि वत्सकुलमुच्चलपुच्छं
धावमानमनुवीक्ष्य वनान्तः ।
कण्टकावलिनि वर्त्मनि सद्यो
वीक्षताङ्गमभितः स्खलतोशः ॥

राजा । ततः ।

वार्त्ताह्व ।

कुञ्जसीमनि कदाऽपि यदृच्छा-
मूर्च्छया निपतितस्य धरण्याम् ।

आलिङ्गन्ति हरिणामुलफेणा
 नापिबन्ति शकुना नयनाम्भः ॥
 कदापि । पतयालुरसावुपत्यकाया-
 मपि गोवर्द्धनभूधरस्य देवः ।
 अनुरागसुधाब्धिमध्वमग्नौ
 नहि भग्नोऽपि बहिर्व्यथा विवेद ॥
 अनुवनमनुकुञ्चवीर्यमाणे
 रुदति विभावनुरक्तिमुक्तकण्ठम् ।
 रुरुदुरिव लताश्च शाखिनश्च
 द्विजमृगराजिरभाञ्जि मूर्च्छयैव ॥
 अपि च । विलपति करुणस्वरेण देव
 जलधरधीरगभीरनिखमेऽपि ।
 चिरमनुबिलपन्ति वास्पकण्ठाः
 कचन च लास्यमपास्य नीलकण्ठाः ॥
 एवमत्यनुरागवैकल्यादीश्वरत्वेनैव धार्यमाणदेहं तमा-
 लोकयङ्गिः पुण्यवङ्गिर्बलभद्रभट्टाचार्यादिभिरहो अनर्थोऽय-
 मापतित इति चिन्तयङ्गिर्बलादिव वृन्दावनाग्निष्कासितो भग-
 वानिति न चिरकालावस्थितिस्तत्र तस्येति । ततश्च ।
 यः प्रागेव प्रियगुणगणैर्गाढबद्धोऽपि मुक्तो
 गेहाध्यासाद्रस इव परो मूर्त्त एवाप्यमूर्त्तः ।
 प्रेमालापैर्दृढतरपरिष्वङ्गरङ्गैः प्रयागे
 तं श्रीरूपं सममनुपमे नानुजग्राह देवः ॥

राजा । सार्वभौम अतिप्रेष्ठवृन्दावनोऽपि कथमसौ स्वल्प-
मेव कालं तत्रावतस्ये ।

सार्व । जगन्नाथेन तद्विरहमसहमानेन समाकृष्ट इव ।
अपि च । प्रियस्वरूपे दयितस्वरूपे
प्रेमस्वरूपे सहजाभिरूपे ।
निजानुरूपे प्रभुरेकरूपे
ततान रूपे स्वविलासरूपे ॥

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताहा । ततश्च वाराणस्याम् ।
चन्द्रशेखर इति प्रथितस्य
क्षमासुरस्य भवने भुवनेशः ।
प्राक्तनैः सुकृतराशिभिरस्य
प्रत्यपद्यत तदा स यतीन्द्रः ॥

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताहा । तदानीन्तु ।
तमेत्य पश्येत्यनुरागपूर्व्वं
विश्वेश्वरो विश्वमिव न्ययुङ्क्त ।
कुतोऽन्यथा तावति तुल्यकाले
तुल्यक्रियः सर्व्वजनो बभूव ॥

अपि च । ब्रह्मचारिगृहिभिर्नुवनस्था
याज्ञिका व्रतपराश्च तमीयुः ।
मत्सरैः कतिपयैर्यतिमुख्यै-

रेव तच्च न गतं न स दृष्टः ॥

राजा । सार्वभौम किमिति तथाविधानामपि तादृशं मा-
त्सर्यम् ।

सार्व । महाराज यावन्नो जयो न भवति तावदेव भग-
नी मत्सरलता न किञ्चिदपि मुञ्चति ।

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताहा । ततश्च ।

गौडेन्द्रस्य सभाविभूषणमणिस्त्यक्त्वा य ऋद्धां श्रियं
रूपस्याग्रज एष एव तरुणीं वैराग्यलक्ष्मीं दधे ।
अन्तर्भक्तिरसेन पूर्णहृदयो वाद्येऽवधूताकृतिः
शैवालैः पिद्धितं महासर इव प्रीतिप्रदस्तद्विदाम् ।

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताहा । तं सनातनमपागतमक्षो-
र्दृष्टिमात्रमतिमात्रदयार्द्रः ।
आलिलिङ्ग परिघायतदोर्भ्यां
सानुकम्पमथ चम्पकगौरः ॥

राजा । कथमिव । तस्य दर्शनं जातम् ।

वार्त्ताहा । श्रुतमिदं तन्मुखादेव ।

राजा । कथ्यताम् ।

वार्त्ताहा ।

औत्कण्ठ्यैकपुरःसराः प्रथमतो ये यान्ति नाथाग्रतो
निष्क्रामन्ति त ईशनामनिरताः साक्षाः सरोमोद्गमाः ।

यातायातवतां क्रमं विगणयन् तत्पादधूलीर्जुषन्
सर्वज्ञेन वद्धिः स्थितो भगवता कैरप्ययं नायितः ॥

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताहा । ततश्च न मे प्रियश्चतुर्वेदीत्यादि पठित्वा सत्वर-
मवतीर्यायं दोर्भ्यां परिरब्ध इति ।

राजा । ततस्ततः ।

वार्त्ताहा । ततस्तत्रैव काऽपि किंवदन्ती श्रुता ।

राजा । काऽसौ ।

वार्त्ताहा ।

पुरुषोत्तममेत्य तैः पुनर्गमयित्वा कतिचिद्दिनान्यपि ।

रमितैः प्रभुनैव तद्गिरोप्यथ वृन्दावनमेव गंस्यते ॥

राजा । किं देवेन सद्यैव वा किं पश्चात् ।

वार्त्ताहा । पश्चादेव भविष्यति । यतो वाराणसीत एकाकि-
नैव भगवता चलितमिति दृष्टम् । अन्यदपि तत्र किमपि
श्रुतम् ।

सार्वा । किं तत् ।

वार्त्ताहा । कालेन वृन्दावनकेलिवार्त्ता
लुप्तेति तां स्थापयितुं विशिष्य ।
कृपाकृतेनाभिषिषेच देव-
स्तत्रैव रूपञ्च सनातनञ्च ॥

रामानन्दः । समुचितमेवैतत् ।

नेपथ्ये । दूरतो जयजयेत्युच्चैः कोलाहलः ।

सर्वे । आकर्ष्य । अये समागत इव भगवान् श्रीकृष्णचैतन्यः ।
यद्यप्यमपूर्वं एव कोलाहलः श्रूयते ।

पुनर्नेपथ्ये । अद्यास्माकं सपत्नमभवज्जन्म नेत्रे कृतार्थे
सर्व्वंलापः सपदि विरतो निर्दतिं प्राप चेतः ।
किं वा ब्रूमो वज्रजमपरं पश्य जन्मान्तरं नो
हृन्दारव्यात् पुनरपगतो नीलशैवं यतीन्द्रः ।

राजा । किमपरं विलम्बध्वे तथैव गच्छाम । इति सर्व्वं नि-
ष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशति श्रीकृष्णचैतन्यस्तत्त्वाभ्योपगतौ परमानन्दपुरीखलपौ
च । परितो दिदृक्षीयमताः काशीमिश्रादयश्च ।

श्रीचै । पुरीश्वरं प्रति । स्वामिन् ।

तीर्थद्वयं यदपि तुल्यमिदं मद्यान्तः
काग्यादयोऽपि पुरतः कलुषापहारि ।
आनन्ददाः किल तथाऽपि मद्यान्त एव
यद्युष्मदीक्षणसुखं हि सुखाय तेन ॥

अतो हि त्वाद्दृशां सङ्गृहीतीर्थान्तरसेवनादपि परमो रम्य
इति शीघ्रमेवायातम् ।

पुरीश्वरः । अस्ति तादृशं नो भागधेयम् । यदतिकालं भगव-
दिरह-दव-दहनेन न दग्धाः स्मः ।

सत्वरमुपहृत्य साव्यंभौमरामानन्दौ दहवत्प्रवमतः श्रीचैतन्यः ता-
वाणिङ्गति ।

काशीमिश्रः । स्वामिन् जगन्नाथवल्लभाक्काशावन्तरं श्री-

जगन्नाथः शिशयिषुरपि भगवन्तं प्रतीक्षते तत्त्वरितमेव तमवलोकयन्तु ।

श्रीचै । एहि पुरीश्वर एहि । इति सर्वैः सह निष्क्रान्तः ।

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति मधुरागमनो नाम नवमोऽङ्कः ।

दशमाङ्कः ।

ततः प्रविशति कश्चिद्वैदेशिकः ।

वैदेशिकः । श्रुतं मया प्रत्यब्दमेव गुण्डिचासमये अद्वैताचार्यादयः सर्वे श्रीकृष्णचैतन्यदर्शनार्थं गच्छन्ति । तेषामभिभावकतया शिवानन्दनामा कश्चित्तस्यैव भगवतः पार्षदो वर्त्मनः कण्टकायमानानां घट्टपालानां घट्टदेयादिनिघ्नविघ्ननिवारक आचाण्डालमपि प्रतिपाल्य नयति तद्वदपि तमनुसन्दधामि यथा तस्य सङ्ग एव गम्यते । इति कतिचित्पदाणि गत्वा । अये पुरतोऽयं समीचीनो जन आलोक्यते तद्यमेव प्रष्टव्यः । इत्युपसर्पति ।

ततः प्रविशत्यद्वैतसेवकः कश्चिद्गन्धर्वनामा ।

गन्धर्वः । अये नियुक्तोऽस्मि स्वामिनाऽद्वैतेन । यथा आयातः पुरुषोत्तमस्य गमने कालः शुभोऽयं वयं यामः सत्वरमेव सम्प्रति शिवानन्दस्त्वया भण्यताम् । प्रस्थानस्य दिनं विधाय लिखतु क्वैकत्र सर्वे वयं गच्छन्तः सहसा भवेम मिश्रिताः पश्चात्पुरोभावतः ॥

तदहमुपैमि । इति परिजामति ।

वैदे । उपदत्त । भ्रातः क यासि ।

गन्ध । आयात इत्यादि पठति ।

वैदे । सहर्षमात्मगतम् । यत् श्रुतं मया तदवितथमेव ।
तथाऽपि पृच्छामि । प्रकाशम् । भ्रातः अपरिचितं प्रतिपाल्य स
किं नयति ।

गन्ध । भ्रातः कुकुरोऽपि तेन प्रतिपाल्य नीतोऽस्ति किं पु-
नर्मानुषः ।

वैदे । भ्रातः कथय कीदृशं तत् ।

गन्ध । भगवतो मथुरागमनात् पूर्वमेकस्मिन्नन्दे सर्वेषु
परस्मद्वेषु लोकेषु चलितवत्सु कश्चित् कुकुरोऽपि रोपितया-
दृक्किंकेष्कः शिवानन्दनिकटे चलितः । शिवानन्दोऽपि सङ्गे
सङ्गे चलन्तमालोक्य सश्रद्धमेवानुसन्धत्ते । प्रतिवसति समये-
ऽनुच्छिद्यमेवान्नं तस्मै प्रयच्छति । यत्र नद्यादिपारं तत्र तदर्थं
पृथक् यथेष्टमातरं दत्त्वा नावमारोहयति । सोऽपि तदनुपद-
मेव प्रत्यक्षं चलति । एवं वर्त्मनस्त्रिभागपर्यन्तं गते कुत्रापि
दिवसे तद्गच्छ्यमन्नं विस्मृत्य मृत्येन न दत्तं पश्चात्तमनवलोक्य
अहो अद्य शूने भक्ष्यं न दत्तमित्यनुतपता स्वयमितस्ततो
नामग्राहमाह्वयताऽपि न तस्य दर्शनं लब्धम् । तदवधि पुरु-
षोत्तमपर्यन्तमेव न दृष्टः । पश्चान्ननःकष्टतरमेवास्य जातम् ।
तदनु दैवगत्या पुरुषोत्तमे समुत्तीर्णं तमेव श्वानं जलधितो-
रोपकण्ठमेकाकिन उपविष्टस्य भगवतश्चैतन्यस्य समीपे दृष्ट्वा

शिवानन्दः सापराधमिव प्रणम्य दूरे स्थितोऽवलोकयति ।
भगवान् जगन्नाथप्रसाद-नारिकेलशस्यं खण्डशः प्रक्षिप्य
ददाति कृष्णं ब्रूहीति च वदति स च एकैकं भक्षयति कृष्ण
कृष्ण-कृष्णेत्यपि वदति तदपूर्वमालोक्य । शिवानन्दः पुनस्तं
प्रणम्य स्वापराधं क्षमापयति स्म । पुनस्तदवधि सोऽपरं न
केनाप्यदृश्यत । मन्ये तेनैव शरीरेण रूपान्तरं लब्ध्वा लोका-
न्तरं प्राप्तः ।

वैदे । भ्रातरद्य मे शुभो दिवसः । यदियं श्रीकृष्णचैतन्य-
कथा कर्षातिथिर्जाता । यो देवः कुक्कुरमपि भगवन्नाम ग्रा-
हयामास तस्य नृलोकं प्रति यत् कृपा भविष्यति तत् किमुत ।
तद्भातः पथि गच्छतामेषां वर्त्मकण्टकभृता घट्टपालाः कीदृशं
व्यवहरन्ति ।

गन्ध । भ्रातः श्रूयताम् ।

प्रभावादेव देवस्य प्रत्यब्दमनुगच्छताम् ।

यातायातसुखं भूरि सर्व्वेषामेव निश्चितम् ॥

तथा कचनाब्दे कष्टञ्च भवति ।

वैदे । कीदृशं तत् ।

गन्ध । कचनाब्दे सर्व्वेषु मदीश्वरप्रभृतिषु परस्मद्दक्षेषु
जनेषु चलितेषु सकलजनाभिभावकेन शिवानन्देनापि सपरि-
करेण चलितम् । स एव प्रतिघट्टं मदीश्वरादिगणवर्ज्जं यावन्तो
गच्छन्ति तावतामेव घट्टदेयस्य प्रतिभवी भूत्वा स्वयमेव जनं
प्रति यत्र यत्नगति तस्य निर्णयानुरूपं परिच्छेद्य दत्त्वा याति ।

लोकाः सुखं गच्छन्ति । एवं गच्छन्तु सन्तु रेमुष्माणपदे घट्ट-
पालानामधिकारी कश्चित् गजपतेरमात्यो गजपतिमहाराजे
दक्षिणां दिग्गमीयुषि स्वतन्त्रः सन् तत्रैवागतः । तेन दुरात्मना
लङ्घितमर्थ्यादेन करं बर्हयित्वा प्रत्येकं जनान् विगणय्य गता-
नामष्टानामपि तत् क्रमेणैव लेखयित्वा पुञ्जीभूतं शुक्लमा-
दातुं शिवानन्दः काष्ठनिगडेन बद्धः । तद्वन्धने सर्व्व एव मदी-
श्वरादयः परमोद्दिग्धा अकृताङ्गिका एव तस्थुः ।

बैदे । ततः ।

गन्ध । ततो राजेर्यामदये गते तेनैव पामरेण शिवानन्दा
यष्टिधारकेण केनचिदनुचरेणाऽऽजुहुवे । स तदानीं परमोद्दिग्ध
आसीत् । कदाचिदयं प्रहरतीति चैतन्यचरणं स्मृत्वा वल्लभेन
सह तत्पुरत ईयिवान् । अनन्तरं सुप्तोत्थितं दीपिकाधारिभिर्ब-
हुभिः परिवृतं वीक्ष्य विभयाञ्चकार । अनन्तरं अमात्येन पृष्ठः ।
अये त्वं सपरिकरः समायातोऽसि । अनेनोक्तम् । अयं किम् ।
पुनः स ऊचे । त्वं कस्य लोकः । अनेनोक्तम् । श्रीकृष्णचैतन्यस्य ।
पुनस्तेनोक्तम् । त्वं चैतन्यस्य अहं जगन्नाथस्य जगन्नाथचैत-
न्ययोः को महान् । अनेनोक्तम् । मम तु कृष्णचैतन्य एव
महान् इत्याकर्ण्य प्रीतिं सुमुखो भूत्वा सापराध इव अये
मया स्वप्नो दृष्टः श्रीकृष्णचैतन्यो मामुक्तवान् मदीयो लोक-
स्त्वया बद्धोऽतित्वरितमेवमुच्यतामिति तदयमपराधो मे क्षन्त-
व्यः । तव किञ्चिदपि दातव्यं नास्ति सुखेन प्रातरुत्थाय
सर्व्वैः सह गम्यतामित्युक्त्वा दीपिकाधारिणौ द्वौ उक्तवान् ।

अस्य परिकरो यत्र वर्तते तत्रायं स्थाप्यतामिति तथा याते
तदा सर्वेऽस्मदीश्वरादय आङ्गिकमारब्धवन्तः ।

वैदे । अहो विचित्रैव चैतन्यदेवस्य करुणा प्रभाव ऐश्व-
र्यञ्च ।

गन्ध । त्वं कुतोऽसि ।

वैदे । अहमुत्तरराढतः ।

गन्ध । कथमेकाकी ।

वैदे । नरहरिदासादिभिरहं प्रेषितः ।

गन्ध । किमर्थम् ।

वैदे । कदाऽसौ पुरुषोत्तमं गन्तेति ज्ञातुम् ।

गन्ध । तदिहैव मदीश्वरालयनिकटे तिष्ठ यावदहं ज्ञात्वा
समागच्छामि । अन्ये केचिद्दृशजना भवानिव तत्र चलन्तो
मदीश्वरेणैव स्थापिता मयैव सद्य यूयं यास्यथ इति ।

वैदे । कथं तेषु भवदीश्वरस्य तादृशानुग्रहो जातः ।

गन्ध । तेष्वेकः परममधुरो लोकलोचनरसायनमिव नवी-
नवया रमणीयरूपः । सद्यजावतीर्णश्रीकृष्णप्रेमरसवाद्यान्तर-
सरसः श्रीनाथनामा द्विजकुलचन्द्रस्तमतिलोभनीयं दृष्ट्वा मदी-
श्वरः परमं पिप्रिये । उक्तञ्च । मया रक्षसि श्रीकृष्णचैतन्यं भवान्
दर्शयिष्यते माऽन्यसङ्गे गन्तव्यमिति । गृह्यतस्तदनुरोधेन मा-
समारभ्य दृशानामेव योगक्षेमं करोति ।

वैदे । भवत्वहमिहैव स्थित्वा भवन्तं प्रतीक्षे ।

गन्ध । अहमपि शिवानन्दमनुसर्पामि । इति उभौ निष्क्रान्तौ ।

विष्णुभक्तः । ततः प्रविशति शिवानन्दस्तत्सङ्गे वियासवः किव-
न्तोऽन्ये च ।

श्रिवा । तत्रैवं प्रवि । अये त्वं कुतोऽसि ।

सः । महात्मन् गोवर्द्धनदासेनाहं त्वत्समीपं प्रेषितः ।

श्रिवा । आं ज्ञातम् । रघुनाथदासोद्देशार्थं गमिष्यति भवान् ।

सः । अथ किम् ।

श्रिवा । किं तदुद्देशेन ।

अन्यः । महाशय स त्वया परिचीयते ।

श्रिवा । श्रूयताम् ।

आचार्यो यदुनन्दनः सुमधुरः श्रीवासुदेवप्रिय-

स्तच्छिष्यो रघुनाथ इत्यधिगुणः प्राणाधिको मादृशाम् ।

श्रीचैतन्यकृपातिरेकसततस्निग्धः स्वरूपानुगो

वैराग्यस्य निधिर्न कस्य विदितो नीलाचले तिष्ठताम् ॥

अपि च । यः सर्वलोकैकमनोऽभिरुच्या

सौभाग्यभूः काचिद्वृष्टपद्या ।

यत्रायमारोपणतुल्यकालं

तत्प्रेमशाखी फलवानतुल्यम् ॥

तथाऽपि आगच्छ मयैव प्रतिपाल्य नेतव्योऽसि यावद्दैत-
देवाश्च न लभ्यन्ते तावदेव विलम्बः । इति चिन्तयति ।

ततः प्रविशति गन्धर्वः ।

गन्धर्वः । अये अयमयं शिवानन्दः । तद्यावदुपसर्पामि ।
इत्थुप्रसर्पति ।

शिवा । पुरोऽवजोक्त्वा । अये पुरतोऽयमाचार्यगोस्वामिनो
मृत्य इव लक्ष्यते । तद्भद्रं जातं यदर्थं चिन्त्यते तदेव सम्पन्नम् ।
उपसृत्य गन्ध । मन्दाशय आज्ञापयति भगवानद्वैतगोस्वामी
भवन्तम् ।

शिवा । अवहितोऽस्मि कथ्यताम् ।
गन्ध । आयातः । इत्यादि पुनः पठति ।

शिवा । अहमपि तदाज्ञां प्रतीक्षमाण एवास्मि ।
गन्ध । विशेषः कश्चिदस्ति ।

शिवा । कोऽसौ ।
गन्ध । अस्मिन्नब्दे स्नानयात्रा च द्रष्टव्येति ।

शिवा । अभीष्टमेवैतदखिलस्य तत्साधय भगवन्तो ज्ञाप्य-
न्ताम् । अयमहं दिनानि निर्द्धार्य चरणान्तिकं गच्छन्नस्मि ।
तावदहं श्रीवासपण्डितप्रभृतिभिर्निर्णेतुं तत्र गच्छामि त्वम-
पि साधय । इति निष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशत्यपटोक्षेणैव सार्वभौमः ।

सार्वभौमः । यद्यपि भगवतोऽस्मिन्नर्थे नानुमतिर्जाता तथा-
ऽपि दृठादेवाहं वाराणसीं गत्वा भगवन्मतं श्रावयामीति दृठा-
देव तत्र गच्छन्नस्मि न जाने किं भवति । यद्यपि भगवत
इच्छाधीनैव करुणा तथाऽपि करुणापरतन्त्रत्वं तस्येति कदा-
चित् करुणाऽपि स्वतन्त्रा भवतीति करुणाया एव साक्षाद्येन
यङ्गवति तदेव भविष्यति । इति परिक्रामन् पुरोऽवजोक्त्वा । अहो
यदमी एकत्र समुपचिता अनेकशो नानादेशीया जनाः परतो

दृश्यन्ते तदमी तैर्यिका एव । पुनर्निभास्य । अये सर्व्व एव
 गौडीयाः । पुनर्निष्पद्य । अयमयमद्वैताचार्य्यः । अयमयं नि-
 त्यानन्दावधूतः । अयमयं श्रीवासः । अयमयं हरिदासः ।
 अयं गदाधरदासः । इमे गोविन्दघोषादयः । एष मकर-
 ध्वजः । एष काशीनाथः । एते नरहरिप्रमुखाः । एते कुली-
 नग्रामीणा रामानन्दादयः । एते नित्यानन्दपार्षदा गौरीदा-
 सादयः । किं वज्रना सर्व्वे चैतन्यपार्षदा एव समागच्छन्ति ।
 तद्गद्गमेव जातमद्यात्रैव स्थित्वा प्रत्येकमेते सम्भाषणीयाः ।
 इत्युपसर्पति ।

ततः प्रविशन्ति भगवद्दर्शनार्थं प्रस्थिता अद्वैतादयः ।

अद्वै । अये पुरतः सार्व्वभौम इव दृश्यते कोऽर्थः ।

सार्व्व । उपरुत्ताद्वैतं प्रब्रमति एवमन्यानपि । दूरे हरिदासं
 विनोक्त्य । कुलजात्यनपेक्षाय हरिदासाय ते नमः ।

हरिदासः । दूरेऽपसर्पन् ससाध्वसं प्रब्रमति ।

अद्वै । सार्व्वभौम भवद्भिः कथं श्रीकृष्णचैतन्यपदारविन्दस्य
 विच्छेद उरीकृतः ।

सार्व्व । एवमेव । इति सर्व्वं कथयति ।

अद्वै । हृद्दो अद्यात्रैव सर्व्वे विश्रामन्तु भट्टाचार्य्येण सह
 गोष्ठी कर्त्तव्या ।

सार्व्व । यथारुचितं भवद्भिः । इति यथावयं वासं कुर्व्वन्ति ।

श्रीकान्तः । शिवानन्दं प्रति । भो मातुलमहाशय अहं अग्रे
 यामि यदि वोऽनुमतिर्भवति ।

शिवा । यथासुखं साधय ।

श्रीका । प्रबन्धं निष्क्रामति ।

अद्वै । एहि भट्टाचार्य्य एहि वासं कृत्वा समये सर्व्वं श्रोत-
व्यम् । इति निष्क्रान्ताः ।

ततः प्रविशतः स्वरूपगोविन्दौ ।

स्वरूप । श्रुतं गौडतः सर्व्वेऽद्वैतादयः समागच्छन्ति ।

गोविन्दः । सम्प्रति तान् मध्यवर्त्तमानि परित्यज्य श्रीकान्तो-
ऽधुनैव समायातः ।

स्वरूप । कासौ ।

गोवि । महाप्रभुना सह सङ्कथयन्नास्ते ।

स्वरूप । तदावामपि शृणुव । इत्युपसर्पतः ।

ततः प्रविशति सुखोपविष्टः पुरीश्वरेण सह स महाप्रभुः क्षियद्गूरे
श्रीकान्तस्य ।

महा । श्रीकान्त कथय के के समायान्ति ।

श्रीका । प्रभो सर्व्व एव त्वदीयाः । अस्मिन्नब्दे न कोऽपि
तत्र वर्त्तते । अदृष्टश्रीचरणस्य केचित् ।

स्वरूप । उपहृत्य । जयति जयति महाप्रभुः ।

महा । एद्भेहि स्वरूप । इति स्वसमीपमुपवेष्टयति ।

श्रीका । स्वरूपं प्रणमति ।

महा । श्रीकान्त ततस्ततः के तेऽदृष्टपूर्व्वाः ।

श्रीका । प्रभो अद्वैताचार्य्यस्य पुत्रा विष्णुदासगोपालदा-
सादयः । अन्यथाद्वैतसङ्गे कश्चिदखिलजनप्रियः श्रीनाथनामा ।

महा । कथमसौ शिवानन्दसङ्गं त्यक्त्वा तत्सङ्गे आयाति ।

श्रीका । तेनोक्तं मया निमृते भवान् महाप्रभोः समीपे
नीत्वा तद्विशेषानुग्रहं ग्राहयितव्य इति तदाश्वासेन ।

महा । विहस्य स्वरूपं प्रति । श्रूयताम् ।

अद्वैतोपायनमिदमतिस्वादुभावीति कार्य्यं
प्रेमैतस्मिन् किमपि भवताऽप्यत्र मैत्रीस्वरूपे ।
त्वञ्चास्मिन् शङ्करसुमधुरं भावमुद्गावयेथाः
सर्व्वेषां हि प्रकृतिमधुरो हन्त तुल्येन योगः ॥

उभौ । यथाऽऽज्ञापयति देवः ।

महा । पुनः के ।

श्रीका । वासुदेवापत्यं मातुलस्य पुत्रौ ।

महा । तौ दृष्टपूर्व्वौ ।

श्रीका । कनीयास्तु यः सोऽदृष्टश्रीचरणः ।

महा । पुरीश्वरं प्रति । स्वामिन् तव दासः ।

श्रीका । प्रभो एवमेव ।

महा । ततस्ततः ।

श्रीका । रामानन्दवसोरपत्यं एवमन्येऽपि ।

महा । स्वामिन् पुरीश्वर हृद्दो स्वरूप अस्मिन्नन्दे एतेषां
कृते खल्वमी महर्शनं लक्ष्यन्ते ।

उभौ । खगलम् । अहो कः सन्दर्भोऽस्य वचसः । भवतु
स्वयमेव स्फुटिष्यति ।

महा । अस्मिन्नन्दे भूपालदर्शनमाचार्य्यस्य भविष्यति ।

श्रीका । देव मया दूरादेवागतं तेन तदनभिज्ञोऽस्मि ।

पुरीस्वरूपौ । खगतम् । अहो अवगतं गतेऽब्दे अद्वैताचार्य्येण यङ्गुपालः सम्भाषितस्तेन स एवाक्रोशोऽद्यापि भगवतो मनसि जागर्त्ति ।

महा । पुरीश्वरवासुदेवचरितमेव मे रोचते ।

पुरी । भाग्यवानेवासौ यस्य परोक्षेऽपि भगवन्तः प्रशंसन्ति ।

नेपथ्ये कलकलः ।

पुरी । आकर्ष्य । देव उपसन्ना एवामी । यदयं कोलाहलः श्रूयते ।

महा । गोविन्द भगवत्प्रसादमालां गृहीत्वा उपसर्पतु भवान् ।

गोविन्दः । यथाऽऽज्ञापयसि । इति निष्क्रान्तः ।

प्रविश्य वाणीनाथः । प्रणम्याङ्गलिं बद्धा । देव महाप्रसादान्नादीनि भगवतः श्रीजगन्नाथस्य ।

महा । वाणीनाथ साधु समयज्ञोऽसि यदधुनाऽद्वैतादीनामागमनमाकलय्यैवं कृतवान् यावद्गोविन्द एति तावत् कापि समावेशय ।

वाणी । तथा करोति ।

प्रविश्य काशीमिश्रः । भगवन् श्वः खलु भगवतः स्नानमर्होत्सवः ।

महा । आं जानामि । किन्तु भो मिश्र यथास्मिन्नब्दे आपा-

मरमपि ज्ञानमद्योत्सवं मदीयगौडीयाः सुखेन पश्यन्ति तथा कर्तव्यम् ।

काशी । स्वामिन् भूपतिनाऽऽदिष्टोऽस्मि अस्मिन्नब्दे मदीयावरोधादयः कोऽपि देवज्ञानं न द्रक्ष्यन्ति । ते यत्र चक्रवेष्टोपरि स्थित्वा पूर्वं देवज्ञानं पश्यन्ति तत्रैव सर्व्वे गौडीया आरोहणीयाः ।

महा । स्वस्ति तस्मै ।

पुनर्नेपथ्ये सङ्गीर्तनध्वनिः ।

पुरी । स्वामिन् चारुगणेशं प्राप्ता अमो ।

महा । स्वरूप त्वमग्रतोऽभिगच्छ पश्चादहमपि ।

स्वरूप । यथाऽऽज्ञापयसि । इति निष्क्रान्तः ।

पुरी । खगतम् ।

आक्षेपोऽपि महानसौ प्रकटितः सम्प्रत्ययश्चादरो

भूयानेव विकाशते भगवताऽद्वैतं प्रति स्निह्यता ।

सौहार्दस्य स एवमेव महिमा देव स्वभावात् सतो-

र्वन्धूनां गुणदोषयोरपि गुणे दृष्टिर्न दोषग्रहः ॥

महा । पुरीश्वर उत्तिष्ठ वयमप्यभिगच्छाम ।

पुरी । उत्तिष्ठन्तु गोस्वामिनः । इति पुरादभ्युपगच्छन्ति ।

ततः प्रविशति भगवत्प्रसादमाप्तालम्बनलब्धदिगुणहर्षो नृत्तान-
न्दनिर्भरोऽद्वैतः परितः कीर्त्तयन्तश्च अभितः शिवानन्दादयश्च ।

अद्वैतः दूरादागच्छन्तं महाप्रभुमालोक्ष्य नृत्यन्नेव भूमौ पतति ।

शिवा । स्वतनयं प्रति सर्व्वान् आवयित्वा । पश्य पश्य अयमयम् ।

विद्युद्दामद्युतिरतिशयोक्तपटुकण्ठीरवेन्द्र-

क्रीडागामी कनकपरिघट्टाधिमेद्दामबाहुः ।

सिंहग्रीवो नवदिनकरद्योतविद्योतिवासाः

श्रीगौराङ्गः स्फुरति पुरतो वन्द्यतां वन्द्यतां भोः ॥

इति सर्वे भूमौ प्रबन्ध पुनर्यावदुत्तिष्ठन्ति तावदेवादैतमोक्षोपविष्ट
भगवन्तं पुनर्दिग्भिरन्वेष्टयन्ति ।

शिवानन्दः । निर्वर्णः ।

अद्वैतचैतन्यदृढोपगूहने

न कोऽपि किञ्चित् परिचेतुमीश्वरः ।

चैतन्यमद्वैतमितीक्षते जनो-

द्वैतञ्च चैतन्यमितीक्षते क्षणम् ॥

पश्यत भोः । अद्वैतमग्रे विनिधाय देवो

दिदृक्षया तस्य गतः पुरस्तात् ।

प्रवेशयत्येव निजाश्रमान्-

र्विलम्ब्य सर्वे क्रमतो विशन्तु ॥

इति सर्वान्निवार्थं क्रमात् प्रवेशयन्ति । महाप्रभुरपविष्ट प्रत्येक-
मद्वैतादीन् यथावयमानिङ्गनसम्भाव्यः वलोकनादिभिरानन्दयित्वा
भगवत्प्रसादात् श्रीहस्तेन मुष्टिप्रपूरं ददाति । अद्वैतादयो यथाक्रमं
गच्छन्ति ।

भगवान् । भो भो अद्य नापरं भोक्तव्यं चक्रवेष्टोपरि सर्वैरेव
रजनीमुखे समारोढव्यं यथा सुखेन स्नानमद्योत्सवो दृश्यन्ते ।

सर्वे । यथाऽऽज्ञापयन्ति । इति निष्क्रान्ताः ।

स्वरु । भगवन् स्वयमपि यथासमयाङ्गिकं कर्त्तुमर्हन्ति ।
 भगवान् । यथासुचितं वः । इति पुरीषामिना सह निष्क्रान्तः ।
 स्वरु । काशीमित्र भूपालो राजधानीतः साम्प्रतमागन्ता
 किं गुण्डिचानिकटे ।

नेपथ्ये । आयातः ।

काशी । गोस्वामिन् यथाऽयं प्रसूतिं तथाऽऽगत इव लक्ष्यते ।

स्वरु । तर्हि स्नानदर्शनं सुखेन भावि ।

काशी । तत्त्वं जानामि । इति निष्क्रान्तः ।

स्वरु । गोविन्द एहि भगवन्तमनुगच्छाव । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति बडभीक्षो राजा पुरोहितश्च ।

राजा । पुरोहित अस्मिन्नन्दे मया इह स्थितेनैव स्नानं
 द्रष्टव्यम् । अन्यथा भगवतो गौराङ्गस्य सङ्कोचो भविष्यति ।

पुरोहि । उचितमेवैतत् ।

राजा । कः कोऽत्र भो अद्भ्यता काशीमित्रः ।

प्रविश्य काशीमित्रः । अयमस्मि आद्यापयतु देवः ।

राजा । मित्र ।

ये गौडीया इह भगवतः पार्षदास्तज्जना वा

तेषां ये वा तदनुगमिनो हन्त ये वा समृत्त्याः ।

सर्व्वेऽस्मत्स्त्रीतनयसु हृदो यत्र यत्रोपविश्यः

स्नानं पश्यन्त्यतिसुखममो सन्तु तत्रोपविष्टाः ।

काशी । महाराज भगवदाज्ञया पूर्व्वमेव तथैव सम्यादि-
 तमस्ति ।

राजा । सुविहितम् ।

प्रविश कश्चित्पदातिकः कञ्चुकी । देव देव्यो विज्ञापयन्ति ।

अस्माभिर्देवस्नानं द्रष्टुमागतं तन्नाभूदिति ।

राजा । कथं नो भविष्यति इच्चैव स्थित्वा ताभिरपि द्रष्टव्यं
पश्यायं तत्प्रकारोऽस्ति कल्पितः ।

काशी । देव पश्य पश्य ।

स्नानालयस्याभिमुखं सुसौध-

मष्टं गताश्चन्द्रकराभिगुप्तम् ।

देवा इवैते विलसन्ति भक्ताः

सर्वे नभोमध्य इवोपविष्टाः ॥

राजा । साधु प्रवेशिता इम श्रीकृष्णचैतन्यपार्षदाः । तद-
धुना साधयतु भवान् जगन्नाथ-विजयसमयो वेदीयानिव
जातस्तदुचितकर्मणे नापरं विलम्बस्व ।

काशी । यथाऽऽज्ञापयति । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशन्ति महिष्यः ।

महिष्यः । जयदु जयदु महाराजो (१) ।

राजा । देवी प्रति । एहि देवि एहि कृतार्थीकुसु जनुः ।
इति सञ्ज्ञाधमुपवेश्य । देवि पश्य पश्य ।

इमे चैतन्यदेवस्य पार्षदा विश्वपावनाः ।

कियतैव विलम्बेन तमप्यालोकयिष्यसि ॥

तदेतान् प्रणम ।

देवी प्रणमति ।

राजा । पश्य पश्य महदिदमाश्चर्यम् ।

महाज्यैष्ठियोगे भवति भगवद्देवकुलगा
पताकोदञ्चन्तीत्यतिसुविदितोऽयं जनरवः ।
इति अद्भोस्तेत्रा युगपदभिपश्यन्ति त इमां
लिङ्गान् तज्जिह्वामिव तुङ्गिभानोरिव वपुः ॥

महिषी । देव सच्चञ्जोव एसा जणस्सुइ (१) ।

राजा । पश्य स्वयमपि । इति उत्पतन्ती पताकां दर्शयति ।

नेपथ्ये काहणध्वनिः ।

राजा । आकम्भं । देवि पश्य पश्य जगन्नाथदेवस्य विजय-
समयो जातस्तदाकलयामि श्रीकृष्णचैतन्यदेवस्यागमनम् ।
इति तथा कृत्वा सहर्षम् । अयमयं श्रीकृष्णचैतन्यः । पश्य पश्य ।

अविरलजमसङ्गे सर्वमर्होर्द्धवर्ती

स्फुरति भगवतोऽयं मण्डलः श्रीमुखस्य ।

तरदुरुविधहंसे वारिराशाविवोच्चैः

कलय किमपि चेन्नः पद्ममुद्गण्डनालम् ॥

देवी । अज्जउत्त अम्हाणं ऊसवादे ऊसवान्तरमापडिदं ।
जदेो जअस्साह-दंसणत्थिणीणं गोरचन्ददंसणं जादं (२) ।

१ देव सत्यमेव एसा जनश्रुतिः ।

२ आर्यपुत्र अस्माकमुत्सवत उत्सवान्तरमापतितम् । यतो जम-
नाथदर्शनार्थिनीनां गौरचन्द्रदर्शनं जातम् ।

संस्कृतेन । महः पूरः सद्यो विषयरससंशोषणविधौ
 प्रचण्डो मार्त्तण्डव्यतिकर इवास्य प्रह्वमरः ।
 अद्धार्यं माधुर्यं भगवदनुरागामृतकिरो
 महावर्षाः कोऽयं कनकनिधिरक्षणेः पथि गतः ॥
 अपि च । निर्मञ्छयानि विधुभिर्मुखविम्बमस्य
 नीराजयानि च रुचं कनकप्रदीपैः ।
 सम्यूजयानि पदपद्ममसुप्रसूनैः
 प्रत्याददानि करुणामपि लक्षदेहैः ॥

इति प्रथमति ।

राजा । यथार्थोऽयमनुभवो भवत्याः । तदाकलय श्रीजग-
 न्नाथोऽपि स्नानालयमध्यारूढः ।

देवी आलोक्य प्रथमति ।

नेपथ्ये पुनः काङ्क्षध्वनिः ।

राजा । देवि पश्य पश्य श्रीजगन्नाथस्नानम् ।

देवी । उभयतो दृष्टिमाधाय । अञ्जुक्त मर्दञ्जेव कोटू-
 हलं (१) ।

राजा । किं तत् ।

देवी । संस्कृतेन ।

अन्योऽन्याभिमुखस्थितौ विनिमिषावन्योन्यसन्दर्शने
 स्नानाम्भोनयनाम्भसोः सुततनू दुर्वारया धारया ।

कारुण्यैकमहानिधी भवभयप्रध्वंसनैकौषधी
देवौ तुल्यरुची पुरो विलसतः प्रशङ्गमगौरावपि ॥

राजा । सत्यमेतत् ।

देवी । अज्जउत्त णिव्वूढो सिणाणमइसवो देअस्स । जदो
दक्षिणामुह-विलोअण-कखणे अण्णदो सरइ गोरचन्दमा(१) ।

राजा । एवमेव ।

अग्रतोऽस्य विरलायते जगः

पृष्ठतस्त्वविरलायते पुनः ।

पार्षदास्तु परितो भुजाभुजि

अद्वया विदधति स्म सण्डलम् ॥

नेपथ्ये । अनवसरतामभ्यायाते प्रभुर्जगदीश्वरः

विरहविधुरां हन्तावस्थां जगाम बलीश्वरः ।

भवति विशदप्रेमानन्दावतारवयायदा-

ह्यभिनिविशते यस्मिन् तस्मिन् तदैव स तन्मयः ॥

राजा । आकर्ण्य । अये निश्चितमिदमुक्तं काशीमिश्रेण । तत्
पुनराकलयामि वाक्यशेषम् । इति सावधानस्तिष्ठति । पुनस्तत्रैव ।

ज्ञानं नो तुलसीनिषेधनविधिर्नो चक्रसन्दर्शनं

नो नामग्रहवच्च नो नतिततिर्नो हन्त भिक्षाऽपि नो ।

श्रीनीलाधरचन्द्रमोऽनवसरयाजात् खयैवेष्टया

लीलस्य खविबोगदुःखमनिर्घं निःस्पन्दमाकन्दति ॥

१ आर्यपुत्र निर्बूढः ज्ञानमहोत्सवो देवस्य । यतो दक्षिणामुखवि-
शोकनक्षत्रे अन्यतः सरति गौरचन्द्रमाः ।

राजा । अद्य प्रमादो यावदन्वसरं तावदेव चेदेवं स्या-
त्तदा किं भवति । पुनस्तत्रैव ।

नान्योऽप्युपायः प्रियकीर्तनस्य

सङ्गीर्तनानन्दयुग्मन्तरेण ।

रसान्तरायेति तदेव कर्तुं

स्वरूप एवोद्यममात्मनोति ।

राजा । भद्रं भो भद्रम् । देवीं प्रति । प्रिये त्वमितोऽपसर ।
आकारयामि तावदेनं काशीमिश्रमिति ।

देवी । जह आणवेदि (१) । इति निष्क्रान्ता ।

ततः प्रविशति काशीमिश्रः ।

काशीमिश्रः । जयति जयति देवः ।

राजा । मिश्र कथय किमुक्तं भवता ।

काशी । यदुक्तं तथैव तत् ।

राजा । कथय स्वरूपगोस्वामिना किं मन्त्रितमस्ति ।

काशी । भगवता स्वीकृते तथाविधविरहवैकल्यानुभवे तद-
पनोदार्थं सकलैरेव सुहृद्भिः सह मन्त्रितम् । अद्य सायं यदि
गोपीनाथविजयदर्शनानन्तरं भगवता मधुरतर-भगवत्की-
र्तनं श्रूयते तदा रसान्तरं भवति तस्मिंश्च सति विरहावेशः
स्रथत इति सम्मन्व्य रोहिणीकुण्डसविधे परमाप्तैस्तदीयहृद-
यस्त्रैरेव कतिपयैर्मधुरमधुरं कीर्तनमारब्धितमस्ति ।

राजा । मिश्र कथमिदमालोक्यते ।

मिश्रः । जगतोच्चैदारोहसि ।

राजा । तथैव क्रियते । इति तेन सह तदारोहं नाटयति ।

नेपथ्ये मधुरतरसश्चीर्त्तनकलकलः ।

मिश्रः । निरूप्य । भो महाराज पश्य पश्य ।

विरहव्यथैव मूर्त्ता करुणो रस एव मूर्त्तिमान् दिवसम् ।

आसीद्य एष सम्प्रति कीर्त्तनकलतोऽयमन्यथा जातः ॥

राजा । भवति हि ।

आनन्दकन्दलितमस्य वपुर्यदाऽयं

भावं स्पृशत्यथ तमेव वद्विर्यनक्ति ।

यैः पूर्यते स्फटिकजा घटिका रसैस्तै-

स्तद्वर्णभागभवति तानुपदर्शयन्ती ॥

पुनर्नेपथ्ये गानध्वनिः ।

राजा । आकर्ष्यं । किमेतद्गीतम् ।

काशी । भगवदंशी-नाद-माधुरी-प्रतिपादकमिदं गौडीय-
भाषोपनिबद्धमिति देवेन नाकलय्यते ।

राजा । अहो चित्रं यदेषः ।

गौरः कृष्ण इति स्वयं प्रतिफलन् पुण्यात्मनां मानसे

नीलाद्रौ नटतीक्ष्णं सम्प्रथयते वृन्दावनीयं रसम् ।

आद्यः कोऽपि पुमान् नवोत्सुकवधूकृष्णानुरागव्यथा-

स्वादी चित्रमहो विचित्रमहो चैतन्यलीलायितम् ॥

पुनर्निरूप्य । अयेचिरकालमेकस्यैव गीतपदस्य ध्रुवमेव गीयते ।

काशी । प्रथमतो यस्यां लीलायां मनः प्रविवेश न ततः पुन-
रावर्त्तते ।

राजा । भवत्येवमेव । इति पुनरालोक्ष सहर्षम् । अहो कीदृ-
शमस्य माधुर्यं पश्य पश्य ।

जानूत्क्षेपभुजावधूननपदन्यासाल्लिविक्षेपणै-
र्हन्तानन्दयतो मनांसि सुहृदां विश्वं जडोकुर्वतः ।
निष्ठेवैर्मुखमस्य भाति सुभगस्मेरं मद्यानन्दतः
फेणैर्हमसरोरुहं वृतमिव स्थानैरिवेन्दुर्हिमैः ॥

पुनरालोक्ष सविस्मयम् । अये ।

क एष निःसाध्वसमास्यमण्डला-
न्निष्ठेवमाकृष्य पिवन् प्रमोदते ।
चन्द्राद्वर्द्धितमिवास्तुतद्रव-
स्योक्तासिनं फेणमहो चकोरकः ॥

काशी । शुभानन्दनामाऽयं वैष्णवः ।

राजा । अहो एकमेव गीतध्रुवपदम् । एक एव तारस्वरः ।
एक एवोक्तासो गायकानां यामदयं यावत् । भगवतोऽपि
समान एवानन्दप्रकाशचमत्कारः । तदमीभो रसान्तरेण
विरहावेशतरङ्गे दूरीकृतः । प्रकृतरसान्तरं के नान्तरयन्तु
उभयथैव भगवत आङ्गिकविगमः ।

काशी । तथाऽपि विरहावेशो भक्तानां दुःसहः । इति पुन-
र्निभाष्य । देव निर्व्यूढोऽयं नृत्योत्सवः । यदमी भगवन्तं धत्वा
स्वाऽऽवासं प्रति गच्छन्ति ।

राजा । भद्रं सम्भाव्यते कदाचिदाह्निकमपि तदधुना
मिश्र भगवत्समीपं गम्यतामहमिहैव क्षणं निद्रामि ।

काशी । यथाऽऽज्ञापयसि । इति निष्क्रान्तः ।

राजा । गतो मिश्रस्तदिह निद्रामि । इति निद्रां नाटयित्वा
पुनरव्याह । अहो विभातेयं विभावरी । यतः

अस्ताचलोदयमहीधरयोस्तटान्तं

ग्रीतांशुचण्डकिरणवुपसेदिवांसौ ।

तुल्यत्विषौ मृदुतया वहतः प्रगस्य

वर्षीयसः क्षणमिवोपरि लोचनत्वम् ॥

इति परितो विनोक्तवति ।

नेपथ्ये । अहो महत्कौतुकम् ।

प्रातः प्रत्यहमर्घ्यगन्धतुलसीपुष्पादिभिः पूजय-

त्वहेते भगवन्तमन्तरसुखावेशोक्तसंभोमसि ।

स्मित्वा तैर्हठतो हतैरतिरसेनाद्वैतमर्घ्यय-

न्देवो बुर्बुरितैर्मुखेऽङ्गुलिदन्तैश्चदाद्यवाद्यं अधात् ॥

अपि च । यस्य न्यस्य करान्नकोषकुण्डरे पूजोपचारं प्रभोः

पूजां कर्तुमनाः प्रयाति कुतुकाद्वैतदेवोऽन्वहम् ।

जीनाद्यः स तदा प्रभोर्मुखनिधेः सन्दर्शनस्पर्शन-

प्रेमाजापक्षपाकटाक्षकलया पूर्यन्तरेऽजायत ॥

राजा । अये कथमयं तुलसीमिश्रः परीक्षामहापात्रं कि-
मपि प्रस्तौति तत् श्रोतव्यं यत् सुत्वरमिति एवाभिगच्छति ।

प्रविश्य

तुलसी । देव जगन्नाथस्य रथयात्रा नेदीयसीति गुण्ड-
चामन्दिरमार्जनक्षालनार्थं स्वयमेव मद्याप्रभुस्तत्रोद्यतः ।

राजा । प्रियं मे प्रियं किञ्चिदाज्ञप्तमस्ति ।

तुलसी । यदाज्ञाप्तं तत् काशीमिश्रेणैव सम्पादितम् ।

राजा । किं तत् ।

तुलसी । यावन्तस्तुलोकास्तावत् एव सम्मार्जन्यो घटास्तु
ततोऽधिकाः ।

राजा । एतावन्मात्रम् ।

तुल । किमन्येन तत्प्रयोजनम् ।

नेपथ्ये कलकलः ।

तुलसी । देव पश्य पश्य ।

श्रीहस्तेन विलिप्य चन्दनरसैः प्रत्येकमेषां वपु-
निक्षिप्याप्यधिकम्भरं भगवतो निर्माल्यमाल्यानि च ।

उल्लासद्रुममञ्जरीरिव करे सङ्ग्राह्यञ् शोधनी-
र्माद्यत्तुङ्गमतङ्गजालसगतिर्गौरो विनिष्क्रामति ॥

अपि च । निर्गच्छन्ति मुदा मनोरथरथैः सन्तोषदन्तावलै-
रत्युल्लासतुरङ्गमैर्भवजये जैत्रा इवामी भटाः ।

रोमाञ्चावलिकञ्चुकाढ्यवपुषोऽश्रान्तस्ववैर्बिभ्रतो
वास्यैर्वारुणमस्त्रमेव समदं ऊङ्कारद्वन्द्वारिणः ॥

राजा । धिग् भूपत्वं कदाऽहमेषां मध्ये यः कश्चिदेव भवन्
भगवन्तमनुव्रजामि । तुलसी मिश्र कथमिदं कौतुकमामूल-
माकर्ण्यते ।

तुल । अस्ति कश्चिन्मदीयः पुरुषः स एव सर्व्वं समाकल-
य्यागतप्रायः ।

राजा । प्रियं मे प्रियम् । प्रविश्य सत्वरः कश्चित् राजानं प्रब्रूय ।
महापात्र सर्व्वमवलोक्यागतम् ।

राजा । कथय ।

पुरुषः । देव अवधीयताम् ।

पाणौ कृत्वा मधुरमृदुले शोधनीमूर्द्धमूर्द्धं
सर्व्वैः साहं स्वयमयमसौ गुण्डिचामण्डपान्तः ।

लूतातनून् मलिनरजसः सारयन्नेव तैस्तै-
र्व्याप्तो गौरः शशधर इव व्यक्तलक्ष्मा बभूव ॥

अनन्तरम् । हस्ताप्राप्ये कमपि समुपारोप्य कस्यापि चांशे
मा भैषोरित्यहह निगदन् मेघगम्भीरयोक्त्या ।

अभ्युन्नेत्रः सरजसतनुर्मार्ज्जयित्वोर्द्धमूर्द्धं
भित्तिः सिंहासनमथतलं शोधयामास देवः ॥

अपि च । वह्निर्वासेऽञ्चल्यामवकरचयं शोधनिकया
समाहृत्यापूर्य्य स्वयमथ वह्निः सारयति सः ।
कचिद्वस्तप्राप्यावधि सरभसं मार्ष्टि च कलं
सुहृद्गैर्गायत्यपि स कुतुकं गापयति च ॥

राजा । ततस्ततः ।

पुरु । एवं मूलमण्डप-जगम्भोहनभोग-मण्डपानां मार्ज्ज-
नानन्तरम् ।

कूपात् केऽपि समुद्हरन्ति कतरः कस्यापि हस्ते ददौ ।

सोऽप्यन्यस्य करे स चापरकरे सोऽन्मः करे कस्यचित् ।
 इत्थं शृङ्खलया घटानय नयन् पूर्यान्पूर्यास्त्यजन्
 पूर्यापूर्यपरिग्रह्यजनयोः शिष्टां व्यतानीज्जनः ॥
 अपि च । केचिद्गौरगिरा मनोज्ञमतयः सिञ्चन्ति सिञ्चासनं
 भित्तिः केचन केऽपि तस्य करयोर्वार्यर्पणं कुर्वन्ते ।
 केचित् तत्पदपङ्कजोपरि घटैः सिञ्चन्ति सन्तोषत-
 स्तत्केऽप्यञ्जलिना पिवन्ति ददते केचिच्च मूर्धन्यपि ॥

राजा । ततः ।

पुरु । ततः पूर्ववत् क्रमेण प्रक्षाल्य धौतपादा एव सर्वे स्व-
 स्ववासोभिस्तत्क्रमेण सलिलान्यपसारयाम्बभूवुः । तथा कृत्वा
 अङ्गणमुत्तीर्य तच्छोधनारम्भे ।

पङ्कगोभूयोपविष्टे निजजननिकरे कौतुकान्मध्यवर्ती
 चिन्वन्वासःप्रपूरं चिरसमुपचिताः शर्कराश्वत्वरस्य ।
 पश्यामः के कतीमा विदधति विचिता इत्यवोचद्यदेश-
 स्तर्क्ष्वामी प्रमोदादहमहमिकया चेतुमुद्योगमीयुः ॥
 एवं स्वचरितमिव निरवकरं स्वहृदयमिव स्निग्धञ्च सर्वत-
 श्वत्वरतलं कृत्वा तेऽमी भगवत्कीर्त्तनमारेभिरे । तथा हि
 क्षोभं क्षौणीमृगाद्याः स्थगनमिह रवेः कम्पमाशावधूनां
 स्तम्भं वातस्य कुर्वन्नमरपरिवृढस्यास्रमक्ष्णां सहस्रे ।
 खेदं सप्तर्षिगोष्ठ्याः परमरसमयोक्तासमौत्तानपादे-
 र्ध्यानध्वंसं विरिञ्चेः स जयति भगवत्कीर्त्तनानन्दनादः ॥
 ततश्च । नर्त्तित्वा क्षणमेव चारु मधुरं गौरो हरिर्नर्त्तया-

अक्षोऽक्षैतनूजमेकमधुरं गोपालदासाभिधम् ।
 नृत्यमेव समूर्च्छितः सुखवशाद्देहान्तरं यन्निवा-
 दैते खिद्यति पाणिपद्मवलनाद्देवः सतं प्राणयत् ॥

ततो हरिध्वनिरुच्चैरुच्चचार ।

राजा । अक्षो मे दुरदृष्टं यदेतदपि न दृष्टम् ।

पुरु । ततो नरसिंहनाथमण्डपञ्च संस्कार्य धावयित्वा
 इन्द्रद्युम्नसरसि कृतजलविहारः सर्व्वैरेव तदभ्यर्णवर्त्तिनि
 कुसुमोद्याने विश्राम । तदनु बाणीनाथपट्टनायकेनोपनी-
 तानि भगवत्प्रसादादीनि सर्व्वैरेव सेवितानि । नेपथ्ये ।

नेत्रोत्सवः सर्व्वजनस्य भावी

अः श्रीपतेः श्रीमुखदर्शनेन ।

इतीव चित्तोत्सव एव जातो

महोत्सवस्यापि महोत्सवो यः ॥

राजा । महापात्र काशीमिश्रोऽयं यथाऽऽलपति तथा मन्ये
 भवन्तमेव आवयति तदधुना नेत्रोत्सवस्य कृताकृतावेक्षणमा-
 चरतु भवान् ।

तुलसी । यथाऽऽज्ञापयसि । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति काशीमिश्रः ।

काशीमिश्रः । अक्षो अतिमधुरं भावी ।

काशीश्वरक्षपितलोकचयः पुरस्ताद्

गोविन्दपालितविलासगतिः परस्तात् ।

पार्श्वदये च सपुरीश्वरसस्वरूपो

नेत्रोत्सवाय स भविष्यति गौरचन्द्रः ॥

राजा । अहो मनसा सह सङ्कथयन् मामपि नावलोकते मिश्रः ।
मिश्रः । दक्षिणेऽस्मि निक्षिप्य । अहो निष्पन्नमण्डनैव रथ-
चर्या विशेषतोऽयं श्रीजगन्नाथस्य रथः ।

उत्सर्पिदर्पणसङ्कथविभावितश्रीः

सञ्चारुचामरसुचीनचर्यैः परीतः ।

तेजोमयः समयमेव विराजमान

आनन्दयन्मयनमेव रथो विभाति ॥

सम्मुखमबलोक्य । अये कथमिद्वैव राजा । उपरुद्ध । जयति
जयति महाराजः । महाराज इह स्थितेनैव त्वया रथारोहणं
भगवतोऽवलोकनीयं पश्चात् खानोत्तरं स्वसेवा विधेया ।

राजा । रथविजयसेवा मे नियताऽपि तथा मां नेत्कण्ठ-
यति यथा महाप्रभोर्नृत्यदर्शनस्पृहा ।

काशी । रथारोहणे जाते सति यामार्द्धान्तरित एव महा-
प्रभोर्नृत्यारम्भो भावी ।

राजा । सवितर्कम् ।

इतस्वेत् पश्येयं भवति परितोषो न मनस-

स्ततो वा पश्येयं तदपि सुलभं नैव भवति ।

प्रवेशस्तद्गोष्ठ्यां मम न घटते तद्भुततया

तदन्तर्बलित्वात् कथम् कलये तस्य नटनम् ॥

तथाऽपि यावन्नटनं तावदेव तच्चैव स्थेयं तस्मिन्पादेव्येव
शरणम् ।

काशी । महाराज कञ्चुकिद्वारा मद्दिपोभिरभ्यर्थितमस्ति
भगवतो गौरचन्द्रस्य नृत्यदर्शनार्थमिहावस्थानम् ।

राजा । सुखेन पश्यन्तु कृतार्थयन्तु लोचने जनुष्य ।

काशी । तत्त्वरस्य भगवतो रथारोहणकालः सन्निष्ठ एव ।

राजा । एवमेव ।

काशी । अहमपि भगवन्निष्ठ एव गच्छामि । इत्युभौ निष्क्रान्तौ ।
ततः प्रविशन्ति कञ्चुकिनोपगम्यमानास्तामेव बडभीमारुढा मद्दिष्यः ।

कञ्चु । देव्यः पश्यन्तु ।

सम्प्राप्तो रथकन्धरं तनुमृतां नेत्रैर्मनोभिः समं
श्रीनीलाचलचन्द्रमा रथपथं सम्प्राप गौरो चरिः ।

भावाक्रान्ततयैव नेत्रमनसी तेषां वरं मुञ्चतः

पूर्वं नैव परन्तु पूर्वपरयोः सत्यं बलीयान् परः ॥

अपि च । मण्डलैस्त्रिभिरसौ स्वजनाना-

मावृत्तो जयति काञ्चनगौरः ।

बीजकोष इव वारिरुहस्य

प्रोक्षसत्तरसदृसदलस्य ॥

देव्यः सेतुखण्डं निरीक्ष्य प्रवृत्तमस्ति ।

कञ्चु । देव्यः पश्यन्तु पश्यन्तु ।

काशीश्वरोऽजनि वह्निर्बलयस्य मुखो

गोविन्द उत्तमतमोऽजनि मध्यमस्य ।

अभ्यन्तरस्य मणिवज्जयति स्वरूपः

सामाजिकः किल पुरीश्वर ईश्वराद्ये ॥

क्षयं निभास्य । अहो महत् कौतुकम् ।

सङ्कोचादिरलोकरोति न जनाञ्चैतन्यपादाश्रया-
स्तैस्तैर्गाढनिरन्तरावृततया गौरश्च नो पश्यति ।

सोत्कण्ठं नयनद्वयीं तत इतो व्यापारयन्नन्तरं
सम्प्रेषुर्हरिचन्दनांसविलसद्वाङ्मनूपो भ्राम्यति ॥

देव्यः । अस्म जादिसी उत्कण्ठा तादिसंज्जेव ववहरदि (१) ।

कञ्चु । अहो प्रमादः ।

राजास्त्रिवर्त्मभिदुरं हरिचन्दनोऽसौ

श्रीवासमन्तरयति स्वकरेण मन्दम् ।

रुष्टो जघान तमसौ प्रतिरुष्टमेनं

राजैव सान्त्वयति सानुनयं नयेन ॥

देव्यः । तादिसाणं निरवेक्काणं को वराओ हरिचन्दणो (२) ।

कञ्चु । पश्यन्तु पश्यन्तु ।

उद्दामताण्डवविधौ जगदोश्वरस्य

सर्वे परस्परकरग्रहणं विधाय ।

बाहू प्रसार्य परितः प्रतिषन्ति शस्त्रद्

भूमौ खलत्तरतनोः क्षतशङ्कयैव ॥

देव्यः । दाणिं सुछेण दीसइ (३) ।

कञ्चु । पश्यन्तु ।

१ अस्य यादृशी उत्कण्ठा तादृशमेव व्यवहरति ।

२ तादृशानां निरपेक्षाणां को वराको हरिचन्दनः ।

३ इदानीं सुखेन दृश्यते ।

क्षणमुत्स्रवते मृगेन्द्रकण्ठं
 क्षणमाधावति मत्तनागतुल्यम् ।
 भ्रमति क्षणमप्यलातचक्र-
 प्रभमानन्दतरङ्गतो यतीन्द्रः ॥

अपि च । अन्तर्भावविदामुदारमनसामाद्यः खरूपो यदा
 यद्गातुं दिशतीदमेव सकलः प्रीत्यैव तद्गायति ।
 तस्यार्थस्तनुमानिव प्रतिफलन् गौरो नरोनृत्यते
 स्तम्भाश्रुस्वरभङ्गकम्पपुलकप्रस्वेदमूर्च्छास्मितैः ॥
 देव्यः । अञ्चरिञ्चं क्व एदं प्रेमानन्दचमकारस्त (१) ।
 कञ्चु । पश्यन्तु ।

आनन्दाम्बुनिधेर्न वेद्मि कतमैरुच्चावचैरुर्मिभि-
 नृत्योन्मादमदेन गौरभगवत्यानन्दमूर्च्छां गते ।
 निष्ठेवः कठिनोऽसमस्रवदभ्रच्छासो न संलक्ष्यते
 कान्तिः केवलमुज्ज्वलैव सुहृदामाश्वासवोजायते ॥
 देव्यः । ईसरोत्ति संवित्तोज्जेअ णो जीअणं धारेदि ।
 अण्णधा एदं किं दंसिदुं सक्कोअदि (२) ।

कञ्चु । क्षणं निभास्य । अहो जीवितमहो जीवितम् ।
 रोमाञ्चाः पुनरुन्मिषन्ति नयने भूयोऽपि पर्य्यश्रुणी
 निष्ठेवश्च पुनः प्ररोहति पुनः श्वासोऽधरं धावति ।

१ आश्चर्यं खलु इदं प्रेमानन्दचमत्कारस्य ।

२ इत्यत्र इति संविजिरेव नो जीवनं धारयति । अन्यथा एतत् किं
 ब्रह्मं शक्यते ।

सर्वेषामभितोऽभितः समुदयत्याह्लादकोलाहलो
देवो जागरयाञ्चकार हृदयं खानन्दमूर्च्छां त्यजन् ॥

देव्यः । अम्महे जीविदम्ह जीविदम्ह (१) ।

कच्चु । पुनर्निभात्य । अहो अद्भुतम् ।

येनैव गीतेन बभूव मूर्च्छा

तेनैव भूयोऽजनि सम्प्रबोधः ।

किमेक एवैष स कोऽपि मन्त्रः

प्रयोगसंहारविधौ स्वतन्त्रः ॥

अपि च । नृत्योन्मादतरङ्गिणीर्बलवतीरानन्दवात्या क्रमा-
दत्युक्तासयति स्म तत्र जनितो वीचोतरङ्गक्रमः ।
कश्चित् कश्चिदनीनशतमपरस्तञ्चापरस्तं पर-
श्वेत्यानन्दतरङ्गजैव विविधा वृत्तिर्न गीतार्थजा ॥

अहो स्वरूपस्य प्रेममाधुर्यम् । तथा हि

उत्थाय मन्दमुपविश्य सुखोन्मिषेग-

निम्नस्य तर्ज्जनिकया लिखतो धरित्रीम् ।

आशङ्कितः क्षतिकृते सदयं स्वरूपो

देवस्य पाणिमरुणन्निजपाणिनैषः ॥

पुनर्निरूप्य । अहो कष्टम् ।

गच्छत्येष जगत्पतो रथगतो बाह्व प्रसार्य स्वयं

प्रीत्योत्थापयितुं रथोदरमिव श्रीगौरचन्द्रं पुरः ।

नृत्यन्नेव स चापसर्पति परं वास्योदयेनात्मनो
द्वावेवाक्षिपथं व्यनीयतुरहो भाग्यं विशश्राम नः ॥

तद्वयमितोऽवतरामो यदयं राजाऽपीत एवागच्छति । इति
देवीरवतार्य ताभिः सह निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति राजा काशीमिश्रम् ।

राजा । अहो निर्व्यूढो रथोत्सवः ।

गुण्डिचागृहमवस्थित एकः

प्राप्तवानुपवनान्तरमन्यः ।

देवयुग्ममिदमेव जनानां

चित्तमेव युगपत् प्रविवेश ॥

काशीमिश्रः । होरापञ्चम्यां भगवत्याः श्रियो देव्याः प्रयाण-
यात्रा सर्व्वतश्चमत्कारिणी यथा भवति तथा कार्य्या । क्वच-
चामरादोनि भगवद्भाण्डारागारे यावन्ति सन्ति यावन्ति वा
मम कोषागारेषु सन्ति तावन्त्येव समानेयानि यथा रथोत्स-
वादिपि लोचनचमत्कारकारकत्वेन मूर्त्त एवाङ्गुतरसो भवति ।

काशी । यथाऽऽज्ञापयसि ।

राजा । त्वमद्यारभ्य तथा कुरु अहमपि पुरं प्रविशामि ।
इति निष्क्रान्तः ।

काशी । खगतम् । आरामान्तरमागतेषु भगवत्पादेषु अद्वै-
तादिषु च समस्तेषु महत्सु किं वृत्तमिति निभालयामि ।
इति जगन्नाथवक्त्रभाष्यमुपवनं सहर्षमालोच्य । अहो भगवतः श्री-
कृष्णचैतन्यस्यैव साक्षात् ।

श्वो मे परश्वो मम तत्परेऽङ्गि
ममापरेद्युर्मम चापरेऽङ्गि ।
ममेति भिक्षादिननिर्णयेना-
द्वैतादयः कौतुकिनो बभूवुः ॥

तदधुनात्र मम प्रवेशोऽयोग्यस्तदहमासन्नस्य क्षोरामक्षो-
त्सवस्य सामग्रीसमवधानाय गच्छामि । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति श्रीकृष्णचैतन्यः परितोऽद्वैतादयश्च ।

श्रीचै । स्वरूप यद्यपि जगन्नाथो द्वारकालीलामनुकरोति
तथाऽपि गुण्डिचाव्याजेन वृन्दावनस्मारकेष्वेतेषूपवनेषु विहर्तुं
प्रत्यब्दमेव नीलाचलं परित्यज्य सुन्दराचलमागच्छति । कथं
देवीं श्रियं परित्यजति ।

स्वरूपः । स्वामिन् वृन्दावनस्मारकेष्विति यदुक्तं स्वयमेव
तदेव सिद्धान्तो नहि वृन्दावने श्रिया सच्च विहारोऽपि तु
गोपाङ्गनाभिरेव ।

श्रीचै । तथाऽप्येषा कोपिनी भवति ।

स्वरूप । प्रणयिनीनां प्रकृतिरेवेयं यत्स्वायोग्यतां नेच्छते ।
नेपथ्ये महावादित्रनिर्घोषः ।

सर्व्वे । आकर्ण्य । अहो निमेषमात्रमिव दिनचतुष्टयं जातम् ।
यदयं क्षोरपञ्चमीमक्षोत्सवः प्रत्यावर्त्तते ।

श्रीचै । यथाप्रस्तावमेवायं भगवत्याः श्रीदेव्याः कोपप्रयाण-
मक्षोत्सवः । तदयमालोकनीयो भवति ।

सर्व्वे । एवमेव । इति आलोकनसमुचितं स्थलं उपसपन्ति ।

पुनर्नेपथ्ये जयजयध्वनिः ।

स्वरूपः । आनोम् । भगवन्

मानस्य क्रम एष नैव यदियं स्वैश्वर्य्यविस्थापकै-
र्नानादिव्यपरिच्छदैः स्वयमहो देवं प्रतिक्रामति ।

व्यक्तं रौद्ररसोऽयमनुधिभुवः क्रोधस्य यत् स्थायिनो
भूयानेव विकार एष विदितं वैदग्ध्यमस्याः परम् ॥

पुरोश्चरः । स्वरूप सत्यमेव । किन्तु पश्यतां पुनरद्भुत एव रसः ।
तथा हि । पताकाभिर्देवी कलहमनुभोगीन्द्ररसना-

सहस्रस्य द्वाभ्यां यगपदिव लीढा दशदिशः ।

नभो वापीहंसैरिव मृदुचलैश्चामरचयैः

सितकृत्रैः फुल्लहवलकमलौघैरिव वृता ॥

अपि च । सुधूपानां धूमैः प्रतिदिशमुदीर्णैरुपचिते
घनौघे गम्भीरं ध्वनति मुरजादिव्यतिकरे ।

बलाकानां श्रेण्यामिव धवलसत्तोरणततौ

चलन्त्यामुन्मत्ता इव दधति लास्यानि शिखिनः ॥

अद्वैतः । पुरो वारस्तोभिर्गुणविजितरन्धाप्रभृतिभि-
र्लसल्लीलालास्यं मुञ्जरभिनयन्तीभिरभितः ।

समन्ताद्वासीभिव्यजनचयताम्बूलपुटिका-

मणीमृङ्गारादिग्रहणचटुलाभिः परिवृता ॥

अपि च । विमानस्य स्नानोमिव विदधतीं मुग्धमहसा
चतुर्दोलीं चासीकरमणिमयोमुत्थितवती ।

अतिक्रोधान्धाऽपि स्मरभरसमाभुगृहदया

पयोधेः पुत्रीयं पितृजनितदर्पेव बलते ॥

स्वरू । सोपहासम् । अहो मानवैदग्ध्यमस्याः ।

श्रीचैतन्यः । स्वरूप कीदृशं प्रणयकोपवैदग्ध्यम् ।

स्वरू । या यादृशी तस्याः खलु तथाविधं वैदग्ध्यम् ।

श्रीचै । तथाऽपि शृणुमः ।

स्वरू । कदाचित् कृतापराधे प्रणयिनि श्रीव्रजराजकिशोरे
सविधमागत्य समुचितं व्याचरति सति ।

किं पादान्तमुपैषि नास्मि कुपिता नैवापराद्धो भवा-

न्निर्द्वेतुर्न हि जायते कृतधियां कोपोऽपराधोऽथवा ।

योग्या एव हि भोग्यतां दधति ते तत्किं मयाऽयोग्यया

तेनाद्यावधि गोकुलेन्द्रतनयस्वाच्छन्दमेवास्तु ते ॥

इदं कोपवैदग्ध्यम् । प्रकारान्तरञ्च ।

दूरादुत्थितमन्तिकं मयि गते पीठं करेणापितं

स्मित्वा भाषिणि भाषितं मृदुसुधानिःस्पन्दि मन्दं वचः ।

आरूढेऽर्द्धमथासनं प्रकटितो हर्षस्तयाऽऽस्लिष्यति

प्रत्यास्लिष्टमवामयैव मनसो वाग्यं तथाऽऽविष्कृतम् ॥ इति ।

श्रीचै । पूर्वतोऽपि सुरसमिदम् ।

श्रीवासः । सपरिहासम् । गोपालललनानां कैतादृशमैश्व-
र्यम् । ऐश्वर्यं हि मदच्चेतुः ।

अस्याः पश्यत भो मदस्य महिमा दासीकुलेनेश्वरी-

गव्वात्सेकमदोद्गुरेण यदमी बद्धा कटी रोधसि ।

मुख्या एव जगत्पतेः परिजनाः प्रत्येकमाकर्षता

पात्यन्ते स्म निजेश्वरीपदपुरः प्रापय्य चौरा इव ॥

मृत्वापराधे स्वामिनो दण्ड इत्येव श्रुतम् । इदन्तु तद्विप-
रीतमेवेत्यहो अत्यङ्गुतम् ।

स्वरू । श्रीवासं प्रति । भोः पण्डित पश्य पश्य तव देव्या
वैदग्ध्यम् ।

अचेतनस्यास्य रथस्य को वा

मन्तुः कथं तावत् एष मृत्यैः ।

यास्याम्यदूरेऽहमितीश्वरेण

प्राप्ते कथं वाऽगमि दीर्घकोपः ॥

श्रीवा । स्वामिन् ईश्वर्यां हि इयमेव रीतिः ।

श्रीचै । श्रीवास नारदत्वेन भवान् द्वारकाविलासप्रिय एव
तेन तुभ्यमैश्वर्यांश्च एव रोचते । स्वरूपस्य वृन्दावनप्रियत्वात्
तथाविधानन्दवैदग्ध्यांश्च एव प्रेयान् ।

अद्वैतः । भगवन्

भवत्पदान्भोरुचयोरनुग्रहा-

दस्मादृशामीदृशमीदृशं महत् ।

बभूव सौभाग्यमहो महोत्सवा

मूर्त्ता इवामी विविशुर्दृशोः पथि ॥

श्रीचै । किन्ते भूयः प्रियमुपकरोमि ।

अद्वै । किं भूयः प्रियमुपकरिष्यसि ।

चेलाखेलायितेनातनि कलिमथनं ख्यापितो भक्तियोगो
व्यक्तं तत्रापि नीतः परमसुनिभृतः प्रेमनामा पदार्थः ।

कापि कापि प्रकीर्णा पुरुतरसुभगन्मावकाभावुकानां
तत्राप्याभोरनारोमुकुटमणिमहाभावविद्याऽनवद्या ॥

अस्माकन्तु । धर्मार्थकामेषु परैव कुत्सा

लिप्सा न मोक्षस्य च कर्हिचिन्नः ।

एभिः समस्तैस्तव देव लोकै-

र्लोकान्तरेष्वस्तु सदैव वासः ॥

श्रीचै । एवमेव ।

वृन्दारण्यान्तरस्थः सरसविलसिते नात्मनात्मानमुच्च-
रानन्दस्यन्दवन्दीकृतमनसमुरीकृत्य नित्यप्रमोदः ।

वृन्दारण्यैकनिष्ठान् स्वरुचिसमतनून् कारयिष्यामि युष्मा-
नित्येवास्तेऽवशिष्टं किमपि मम मदत्कर्म तच्चातनिध्ये ॥
अपि च ।

दास्ये केचन केचन प्रणयिणः सख्ये त एवोभये

राधामाधवनिष्ठया कतिपये श्रीदारकाधीशितुः ।

सख्यादावुभयत्र केचन परे ये वाऽवतारान्तरे

मय्यावद्बह्वदोऽखिलान् कितनवै वृन्दावनासङ्गिनः ॥

अद्वै । तथाऽस्तु ।

निजेच्छया प्रापय यद्यदेव

स्थलान्तरं नो वपुरन्तरं वा ।

तवैतदाश्चर्यचरित्रमेव

जातिस्मरा एव चिरं स्मरामः ॥

तथाऽपीदमस्तु ।

आकर्ष्यं कवयन्तु नाम कवयो युष्माद्विलासावलीं

तामेवाभिनयन्तु नर्त्तकगणाः शृण्वन्तु पश्यन्तु ताः ।
 सन्तो मत्सरतां त्यजन्तु कुजनाः सन्तोषवन्तः सदा
 सन्तु सौणिभुजो भवश्चरणयोर्भक्त्या प्रजाः पान्तु च ॥
 भगवान् । तथैवास्तु । निष्क्रान्ताः सर्वे ।

महामहोत्सवो नाम दशमोऽङ्कः ।

यस्योच्छिष्टप्रसादादयमर्जुनि मम प्रौढिमा काव्यरूपी
 वाग्देव्या यः कृतार्थी कृत इह समयोत्कीर्त्तिं तस्यावतारम् ।
 यत् कर्त्तव्यं मयैतत्कृतमिह सुधियो येनुरज्यन्ति तेऽमी
 शृण्वन्त्वन्यान् नमामश्चरितमिदममी कल्पितं नो विदन्तु ॥
 श्रीचैतन्यकथा यथामति यथादृष्टं यथाकर्णितं
 जगन्धे कियती तदीयकृपया वालेन येयं मया ।
 एतां तत् प्रियमण्डले शिव शिव स्मृत्येकशेषं गते
 को जानातु शृणोतु कस्तदनया कृष्णः स्वयं प्रीयताम् ॥
 दृष्टा भागवताः कृपाप्युपगता तेषां स्थितं तेषु च
 ज्ञातं वस्तु विनिश्चितञ्च कियता प्रेम्णाऽपि तच्चासितम् ।
 जीवन्निर्न मृतं मृतैर्यदिपुनर्मर्त्तव्यमस्मद्विधै-
 रुत्पद्यैव न किं मृतं वत विधेरामाय तुभ्यं नमः ॥

शाके चतुर्दशशते रविवाजियुक्ते
 गौरो हरिर्धरणिमण्डल आविरासीत् ।
 तस्मिंश्चतुर्नवतिभाजितदीयनीला-
 यन्धोयमाविरभवत् कतमस्य वक्त्रात् ।

समाप्तमिदं चैतन्यचन्द्रोदयनामनाटकम् ॥

अणुशोधनं पाठपरिवर्तनञ्च ।

पञ्च पङ्क्तिः	अथोग्यः ।	योग्यः ।	पञ्च पङ्क्तिः	अथोग्यः ।	योग्यः ।
३ ३	तया विद्यया	उत्तयाऽविद्यया	३४ १०	सन्निहितैक-	सन्निहितैव-
४ ११	-स्वरूपा	-स्वरूपो		जीवान्नानन्द	जीवानानन्द
४ १४	यात्रात्तनीडं	यत्रात्तनीडं	३४ १३	पश्चाद्यासि	परायोसि
४ १६	भवाब्धि	भवाध्व	३५ १०	सद्गम्भ	सद्गम्भो
४ १०	कवणं	केवणं	३६ ४	पनीमञ्चा-	पुनीमञ्चखडाल
५ ३	सनन्दनाद्य-	सनन्दनाद्युप-		खडाल-	
	पगीतं	गीतम-	३६ ८	खातन्त्रेण	खातन्त्रेण
५ ८	ग्रयः	ग्रन्थः	३७ ४	हेन्ति । ज-	हेन्ति जया-
६ ६	भावात्वं	भावत्वं		यायो	यो-
१० ६	याच्युतः	यायुतः	३७ ५	साधञ्जेव	सधञ्जेव
२० ४	आं छातम्	आं छातम्	३७ ७	आशिश्र्वाणं	आशिश्र्वाणं
२१ १८	सतत	सन्तत	३८ ७	दीह	दीह-
२२ ६	आवेक्षि	आं वेक्षि	३८ ६	मेह्यो	मेह्यो
२२ २१	पुरुष	पुरुष	३८ १८	जिह्वतर	दीर्घतर
२३ २	दनज	दनुज	४० १	-पेच्छतुयं	-पेच्छतुयं
२३ ६	तद्भवना	तद्भवना	४० १५	श्रामलिदं	सामलिदं
२४ ३	भाव-दातारो	भाऽवदाता	४१ १०	दण्य-	दण्य
२६ १३	पुत्रभावभा-	पुत्रभावं भावं	४१ ११	भवता-	भगवता
	वहेयत्वेन	हीयस्त्वेन	४२ २	यच्चारिदो	यच्चारिदो
२६ १८	साधसाधना	साधु साधुना	४२ १०	दधच्चार-	दधच्चार-
२८ ५	ऽभूदेवकस्य	ऽभूदेवक	४४ २	यच्चरवि-	यच्चरवीहीय
३० २१	-विशेषास्त्रि-	विशेषास्त्रिदुप		हीय	
	दुप-		४४ ८	पुह्वीदन	पुह्वीदन
३३ ६	सङ्कुणं	सङ्कुणं	४४ २०	पुरवीथी	पृथिवीतल
३३ १०	कृष्ण	कृष्णं	४६ १०	योष्ययोग	योष्ययोग
३४ २	सन्तोष	सन्तोषं	४७ २२	सार्द्ध	सार्द्धं

तामेवाभिनयन्तु नर्तकगणाः शृण्वन्तु पश्यन्तु ताः ।
 सन्तो मत्सरतां त्यजन्तु कुजनाः सन्तोषवन्तः सदा
 सन्तु क्षौणिभुजो भवश्चरणयोर्भक्त्या प्रजाः पान्तु च ॥
 भगवान् । तथैवास्तु । निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

महामहोत्सवो नाम द्वात्रिंशोऽङ्कः ।

यस्योच्छिष्टप्रसादादयमर्जुनि मम प्रौढिमा काव्यरूपी
 वाग्देव्या यः कृतार्थी कृत इह समयोत्कीर्त्य तस्यावतारम् ।
 यत् कर्तव्यं मयैतत्कृतमिह सुधियो येनुरज्यन्ति तेऽमी
 शृण्वन्त्वन्यान् नमामश्चरितमिदममी कल्पितं नो विदन्तु ॥
 श्रीचैतन्यकथा यथामति यथादृष्टं यथाकर्णितं
 जगन्त्ये कियती तदीयकृपया वालेन येयं मया ।
 एतां तत् प्रियमण्डले शिव शिव स्मृत्येकशेषं गते
 को जानातु शृणोतु कस्तदनया कृष्णः स्वयं प्रीयताम् ॥
 दृष्टा भागवताः कृपाप्युपगता तेषां स्थितं तेषु च
 ज्ञातं वस्तु विनिश्चितञ्च कियता प्रेम्णाऽपि तत्रासितम् ।
 जीवद्भिर्न मृतं मृतैर्यदिपुनर्मर्त्तव्यमस्मादिधै-
 रव्यधैव न किं मृतं वत विधेरामाय तुभ्यं नमः ॥
 शाके चतुर्दशशते रविवाजियुक्ते
 गौरो हरिर्धरणिमण्डल आविरासीत् ।
 तस्मिंश्चतुर्नवतिभाजितदीयनीला-
 ग्रन्थोयमाविरभवत् कतमस्य वक्त्रात् ।
 समाप्रमिदं चैतन्यचन्द्रोदयनामनाटकम् ॥

अणुशोधनं पाठपरिवर्तनञ्च ।

पञ्च पङ्क्तिः	अयोग्यः ।	योग्यः ।	पञ्च पङ्क्तिः	अयोग्यः ।	योग्यः ।
३ ३	तया विद्यया	ऽस्तयाऽविद्यया	३४ १०	सन्निहितैव-	सन्निहितैव-
४ ११	-स्वरूपा	-स्वरूपो		जीवान्नानन्द	जीवानानन्द
४ १४	यत्रात्तनीडं	यत्रात्तनीडं	३४ १३	पश्चात्तासि	परात्तासि
४ १६	भवाब्धि	भवाब्ध	३५ १०	सज्जम्	सज्जम्
४ १०	कवचं	कवचं	३६ ४	पनीमन्वा-	पुनीमन्वा
५ ३	सनन्दनाद्य-	सनन्दनाद्युप-		गङ्गा-	
	पगीतं	गीतम-	३६ ८	स्वातन्त्र्ये	स्वातन्त्र्ये
५ ८	ययः	ययः	३७ ४	हेन्ति । ज-	हेन्ति जया-
६ ६	भावात्कं	भावत्कं		यायो	यो-
१० ६	याच्युतः	याच्युतः	३७ ५	साधंज्जेव	सधंज्जेव
२० ४	आ ज्ञातम्	आं ज्ञातम्	३७ ७	आशिश्रयां	आशिश्रयां
२१ १८	सतत	सन्तत	३८ ७	दीह	दीह-
२२ ६	आवेद्भि	आं वेद्भि	३८ ६	मेह्यो	मेह्यो
२२ २१	पुख	पुख	३८ १८	जिह्वतर	दीर्घतर
२३ २	दनज	दनुज	४० १	-पेच्छतुणं	-पेच्छतुणं
२३ ६	तद्भवना	तद्भवना	४० १५	श्यामजिदं	सामजिदं
२४ ३	भाव-दातारो	भाऽवदाता	४१ १०	दय्य-	दय्य
२६ १३	पुत्रभावभा-	पुत्रभावं भावं	४१ ११	भवता-	भगवता
	वहेयत्वेन	हीयत्वेन	४२ २	यच्चारिदो	यच्चारिदो
२६ १८	साधसाधना	साधु साऽधुना	४२ १०	दधच्चार-	दधच्चार-
२८ ५	ऽभूदेवकस्य	ऽभूदेवक	४३ २	यच्चरवि-	यच्चरवीहीय
३० २१	-विशेषाच्चि-	विशेषाच्चिदुप		हीय	
	दुप-		४३ ८	पुह्वीदन्	पुह्वीदन्
३३ ६	सङ्कुलं	सङ्कुलं	४३ २०	पुर्वीथी	पुर्वीथी
३३ १०	कृष्ण	कृष्णं	४६ १०	गोच्येय	गोच्येय
३४ २	सन्तोष	सन्तोषं	४७ २२	सार्ज	सार्जं

पञ्च पङ्क्ति चबोम्भः ।	चोम्भः ।
४८ १३ मागव	मार्गेषु
५२ ५ कामवत	कामावते
५४ २ शचीदेव्या	शचीदेव्या
५४ १० हरी हरी	हरी हरी
५५ ७ इयं ज्येष्ठा	इयंज्येष्ठा
५६ ६ समते-	मते-
५८ १ पश्यन्	पश्यन्-
६१ २० सनियमत-	सनियतताम-
	मनियम नियतता
	ता-
६३ १४ कथापजिज्ञी	कथापजिज्ञी
६४ ८ दुर्बला	गुर्बला
६४ १७ कुमाय्या	कुमार्या
६७ २१ सर	रस
६८ ६ पञ्चकयति	पुञ्चकयति
७० १६ कुसमाऽऽसवो	कुसमासवो-
७१ २२ यो	यतो
७२ ५ ताप्यनी-	ताप्यनी
७४ १० खण	खणु
७५ ३ जवजिमा	जवजिम
७६ ६ घूर्जित	घूर्जित
७६ १८ माचरन्त्यच-	माचरन्त्यच-
	रन्त्यः
७७ ७ वन्द्य-ठिण्ड	वन्द्यठिण्ड-
	हीर-कय्यो हीरकय्यो

पञ्च पङ्क्ति चबोम्भः ।	चोम्भः ।
७८ १ पञ्चासेह	पञ्चासेसि
७८ ४ अस्मधा-	अस्मधा
७९ ५ विम्भज्ज्वं	विम्भज्ज्वं
७९ ७ सङ्ग	सङ्ग
७९ १९ निर्मज्जनन्ते	निर्मुञ्चनन्ते
८० ६ चान्द्रमो	चन्द्रमो
८० १४ ठिद्योहिं	ठिद्येहिं
८० २२ धिष्णैः	धृष्टैः
८१ १ कुसु-मचो-	कुसुम-चो-
८३ १० तदाऽयम-	तदयम-
८४ १ यबिहारो	यबिहारा
८४ १० बन्द्ये	बन्द्ये
८६ २१ दुष्टाकारः	दुष्टाकारः
८३ १३ तेन	तेन ।
८५ २१ प्रमोदीर्ष	प्रेमोदीर्ष
८६ २२ व्रतै-	व्रतै-
८६ ५ दौर्मनस्येन	दौर्मनस्येन
१०० ८ मरारिः	मुरारिः
१०१ ५ वास्यतीति	वास्यसीति
१०१ ८ जोकोत्तरम्	जोकोत्तरम्
१०१ २० भग्ने	भग्ने
१०२ २० भजध्वमज्ञाः	भजध्वमज्ञा
१०३ १० तद्वमिव	तद्वमिव
१०४ ५ मरा	मुरा
१०४ ७ रत्नच	रत्नच

NOV 25 1932

